

FRANCISC
MUNTEANU

**oameni,
fapte,
amintiri**

CARTEA ROMÂNEASCĂ

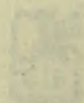
FRANCISC MUNTEANU

FRANCISC MUNTEANU

OAMENI
FAPTE
AMINTIRI

OAMENI
FAPTE
AMINTIRI

**

EDITURA CANTINA ROMANIANA

FRANCISC MUNTEANU

**OAMENI
FAPTE
AMINTIRI**

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

PUTEREA, rezistența, nu ți-o pierzi niciodată brusc, ci începutul cu încetul : la început te simți mai obosit, mai sleit, pe urmă creierul refuză să gîndească, e paralizat și el, nu-ți mai pasă de nimic, vrei doar să te întinzi să dormi, indiferent de ce se va întîmpla. Am observat această epuizare fizică pe pielea mea de mai multe ori : și pe vas și în perioada prizonieratului. Odată, la Engerau, la frontiera austriacă, a trebuit să manevrez un șlep cu odgoanele înghețate. Sirma aluneca, palmele au început să-mi sîngereze, feerdeckul era alunecos, n-aveam de ce să-mi sprijin picioarele, un vînt rece îmi biciuia fața. În jur totul era cețos, aș fi vrut să dau drumul odgonului.

La Engerau, Dunărea curge repede, șleputul s-ar fi răsucit pe ax, puteau să se rupă și alte odgoane : întregul dezastru depindea de forța cu care țineam odgonul, de palmele mele însîngerate.

Senzația de sleire am simțit-o și cînd am fugit după marfarul în care era nevasta mea : pașii mi se încetiniră, picioarele, ca de plumb, nu mai ascultau de comenzi. E posibil ca fuga să mi se fi părut mai înceată, deoarece garnitura prinsese viteză și vagoanele treceau în fața mea ca niște pete de culoare. Disperat, am întins mîna spre bara de metal a unei cabine de frînă ; inerția vitezei m-a smucit, știam doar că n-am voie să slăbesc strînsoarea, ca atunci la Engerau. Tîrît de tren, pașii mi s-au lungit din nou, simțeam vag că plutesc, și atunci, o forță nouă, apărută de nu știu unde, m-a

îndemnat să mă arunc spre ultima treaptă a cabinei. Când am simțit treapta alunecoasă, mînjită cu păcură, sub fund, știam că am reușit : eram în tren. Bîguit, ca prin vis, vedeam sub picioare goana obositoare a traverselor, a pietrelor de terasament. În subconștient știam că ar fi trebuit să urc în cabină, dar n-aveam curajul să slăbesc strînsoarea de pe bară. Abia reușeam să țin pleoapele întredeschise : țacănitul ritmic al roților la intersecțiile șinelor mă îndemna la somn. Spre norocul meu, din cauza vitezei, aerul care îmi biciuia fruntea mă ținu treaz. Mai tîrziu, a trebuit să respir cu gura deschisă să nu mă sufoc. Aveam aceleași senzații ca la prima săritură cu parașuta ; și atunci am fost sufocat, vedeam pămîntul înclinat gonind spre mine și n-aveam voie să trag de manetă decît după ce număr pînă la trei. O mică veșnicie. Căzînd ca un butuc, mi-am simțit stomacul în piept, în gît, și creierul începu să lucreze cu o viteză neobișnuită : în fața ochilor mi se perindară sute de imagini, perfect clare, aș fi putut distinge vinișoarele albastre de pe fața băcanului Glass, faldurile unei perdele, să aud concret vocea cunoscută a profesorului de matematică și nu rostisem în gînd decît prima cifră din șirul infinit al numerelor.

După cîteva minute de odihnă am reușit să îmbrățisez bara de metal și să mai urc o treaptă. Siguranța mă liniști ; am uitat de durerea din călcîi și m-am convins pentru a nu știu cîta oară că sînt un om norocos.

Prima oară cînd mi-am dat seama că sînt norocos a fost la o oră de citire. Nu mă pregătisem, nici nu m-am uitat peste lecție și eram și bilbiit. Am stat în banca întîii, față în față cu învățătorul. Dacă mă puneam să citesc, eram pierdut. Înadins am căutat privilegiile celui de la catedră, să-și dea seama că nu mă tem de el. Mi-am spus, dacă nu mă ascultă, sînt norocos. Nu m-a ascultat. După cursuri, pe stradă pașii mi-au devenit ușori, pluteam. Eram convins că am stea, că mie nu mi se poate întîmpla nimic. În ziua aceea am învățat că norocul trebuie forțat.

Casele mici ale orașului, pipernicite, cu ziduri arse, rămăseseră în urmă, mă însoți doar liziera unei păduri

de salcîm, rară, cu crengile uscate ca niște brațe schilodite, ridicate amenințătoare spre cer. La orizont, nori pîntecoși se rezemară pe arături, obosite de atîtea ninsori.

Deasupra trenului croncăneau ciori.

Aș fi vrut să fumez. Tocmai voiam să mă scotocesc prin buzunare după o țigară cînd am auzit ușa cabinei de frînă deschizîndu-se și cineva apărut de acolo mă lovi cu bocancul peste mîna cu care mă țineam de bară. Mi-am încheștat și mai puternic degetele și m-am întors spre omul din spatele meu, dar imediat a trebuit să-mi feresc fața de o altă lovitură. Cu mîna liberă i-am înșfăcat piciorul, cu o forță de care nu mă mai credeam capabil și l-am smucit. Luat prin surprindere, omul își pierdu echilibrul și căzu în fund. Am început să-i răsucesc laba piciorului. El scoase un țipăt sfișietor și încercă cu celălalt picior să mă împingă de pe treaptă. Traversele de metal ale unui pod hăuiră asurzitor și am avut senzația că traversele îmi pătrund în creier. Îmi simțeam tîmplele zvîcnind și zgomotul mă durea fizic. Cred că, inconștient, am continuat să-i răsucesc laba piciorului. Se auzi un trosnet de oase și, piciorul, pînă atunci încordat, nu mai opuse nici o rezistență: atîrna ca o cîrpă. Deși podul nu se mai vedea la orizont auzeam încă hăuitul traverselor, șuieratul aerului printre barele de metal.

Am urcat în cabină. Omul avea fața schimonosită de durere. Primul gînd a fost să-l arunc din tren: vedeam totul ca prin ceață. Acum după foarte mulți ani îmi dau seama că niciodată n-am fost atît de aproape de animal ca atunci. Poate numai în confruntările pe viață și pe moarte se trezesc în om senzațiile atavice de fiară. Scipio, după ce a cucerit Cartagina, i-a dat foc, a ordonat să nu mai rămînă piatră pe piatră, pe urmă a arat tot perimetrul cetății, să nu rămînă nici urmă de oraș. Un prieten, întors din lagărul de exterminare de la Auschwitz, acum director de hotel la Deva, mi-a povestit cum au sugrumat un ofițer german într-un atelier de croitorie. Neamțul era mort de mult, dar prizonierii continuau să-l lovească cu piciorul în față, să-i răsucească degetele inerte. Poate numai curiozitatea m-a

determinat să nu-l arunc din tren. De ce o fi vrut să mă împingă de pe treaptă? Întrebarea asta mă chină îngrozitor.

Omul de la picioarele mele era un necunoscut, îmbrăcat sărăcăcios, cu un loden ponosit în carouri, cu nasturi mari, din piele împletită, cu o haină slinoasă, cenușie. Nu părea să aibă mai mult de patruzeci de ani, deși avea fața suptă, ridată, nerasă. Mă privea speriat.

— De ce ai vrut să mă arunci din tren?

Nu-mi răspunse imediat. Încercă să se întoarcă pe o rină, dar durerea din picior nu-i îngădui nici o mișcare. Poate nu înțelege românește. L-am întrebat în maghiară:

— De ce ai vrut să mă arunci din tren?

Îmi răspunse crispat, ca și cum și rostirea cuvintelor l-ar fi durut.

— Am crezut că mă urmărești...

Probabil m-a confundat cu cineva.

— De ce să te urmăresc?

— Acum mi-e totuna. Îți spun: m-au luat rușii prizonier și am fugit din lagăr.

— Unde te-au luat rușii prizonier?

— La Budapesta. M-au dus în lagărul de la Zugló. Mințea. Zugló e un cartier mărginaș al Budapestei; toți capturații din capitala Ungariei au fost duși la Gödöllő.

— Minți, la Zugló n-a fost nici un lagăr.

— M-am temut să-ți spun adevărul. Sînt evreu. Nu știam cine ești, poate un fascist și m-am dus dracului.

— Te controlez.

— Ai dreptate, nu sînt evreu, dar mi-e frică să-ți spun adevărul. Nu știu ce e în capul tău.

Tăcu un timp, ca și cum i-ar fi fost greu să spună adevărul.

— Am colaborat cu trupele sovietice. Mi-era teamă, dacă se întorc nemții, să nu fiu luat la ochi. Știi cum sînt nemții!...

Eram convins că mințea și de astă dată, dar n-am mai insistat. Din buzunare îi curgeau ruble de front, bancnote ungurești, românești.

STRĂBĂTEAM pusta ungară plină cu pete de zăpadă și tancuri abandonate, arse. Pîlcuri de cruci răsărite din pămîntul mustos păreau prinse în rădăcini. Erau îngropați de-a valma nemți, români, ruși, unguri : groparii n-au mai avut timp să adune mușuroaie peste cadavrele tinere. Cred, după cimitire s-ar fi putut lesne întocmi hărți cu drumurile întortocheate ale armatelor. Acum, pe acele locuri, cîmpiile sînt mai rodnice, în locul cimitirelor unduiesc lanuri de grîu.

E o situație ciudată să fii obligat să călătorești într-o cabină de frînă cu un om care a vrut să te omoare. Vagonul alăturat nu avea cabină, nu puteam să risc să trec peste tampoane în plin mers. Eram obosit, flămînd. Și ce aș fi putut face pe tampoanele vagonului alăturat ? De dormit în nici într-un caz. Aveam însă șansa să îngheț, să cad de pe tampoane. Eram obligat să împart cabina cu el. Din cauza piciorului era imobilizat, dar putea avea forță în brațe.

Mă chinuia somnul, îmi cădeau pleoapele, dar n-aveam curajul să ațipesc. Omul de lingă mine picotea, la cîte o frînă mai bruscă se trezea, mă privea curios : durerea îl urîțise și mai mult.

Pe unde o fi căutînd nenorocitul fericirea, familia ? Ce păcate îi dădeau brînci spre alte meleaguri ? Fără mine ar fi fost stăpîn pe cabina de frînă, ar fi avut piciorul sănătos : oare eu am fost chemat să-l nenorocesc ? Unde-și va putea repara piciorul ? La spitale se cereau acte și prioritate nu aveau decît cei în uniformă. Cei în uniformă trebuiau înzdrăveniți, să alerge, să-și caute un mormînt undeva în pusta ungară.

Spre seară, omul începu să se vaite, și, deși era frig, îl năpădiseră broboanele de sudoare. Făcuse pe el, mirosea ca un hoit. Mi s-a făcut milă de el : i-am rupt căptușeala lodenului și i-am bandajat piciorul. Mi-a mulțumit din priviri. L-am întrebat de unde vine, unde se duce, dar el îmi răspunse monosilabic în așa fel să nu înțeleg nimic. N-am mai insistat.

Eram convins că e dezertor.

Pe vremea aceea, a fi dezertor era ca o profesie : oamenii dezertau din armată, din serviciu, de la locul

de muncă. Dezertau pînă și servitoarele : nu voiau să fie găsite în casele burghezilor, credeau că vor avea soarta lor. Țin minte, la Budapesta, la familii onorabile, servitoarea era pusă în capul mesei, doamna lucra în bucătărie, servea servitoarea ca pe o invitată. Din cauza luptelor de stradă, situațiile sociale s-au schimbat : la cozi stătea doamna, servitoarea trăia cu capul familiei, primea lăntișoare de aur și inele. Desigur, procurorul care locuia la etajul doi spera să-și recupereze bijuteriile îndată ce rușii n-ar mai fi fost stăpîni pe situație. Dar rușii erau mulți ca iarba, erau repartizați în locuințele burghezilor, aveau relații cu toată partea femeiască. Nu te puteai apăra de ei.

Din cauza norilor joși se întunecase mai repede și abia mai puteam să-i disting trăsăturile, cînd omul cu piciorul rupt începu să se vînzolească. Căuta ceva în buzunarul hainei. De ce dracu nu l-am percheziționat ? Dacă are o armă asupra sa ?

— Ce cauți ?

Mă privi ca un animal încolțit.

— Nimic.

— Ai armă ?

Își dădu seama că nu puteam fi înduplecat.

— N-am.

— Atunci ce cauți în buzunar ?

— Nu caut nimic.

— Vreau să văd ce ai în buzunar ?

— Nu caut nimic.

— Vreau să văd ce ai în buzunare !

Am întins mîna spre buzunarul lodenului, dar el se feri, se strîmbă de durere, și-mi apucă brațul.

— Dacă nu mă lași să te controlez, te arunc din tren !

Știa că nu glumesc. Speriat, îmi eliberă mîna. I-am scos din buzunar un colț de cozonac uscat.

Am răsuflet ușurat.

— De ce te-ai ferit să-mi arăți ce ai în buzunar ?

— Să nu mi-l iei.

Ce valori capătă unele lucruri în condiții ieșite din comun. La Gödölö, cînd rușii selectau prizonierii și i-au lăsat pe oameni fără lucrurile personale, o cutie de con-

servă goală deveni obiect pentru ceartă. Un colonel ungar, cu picioarele învelite în cîrpe, fără centură, legat la mijloc cu o sfoară de manilla, smulse un smoc de păr din capul unui cetățean care i-a furat cutia de conservă. Mai tîrziu, cînd s-a liniștit, l-am întrebât dacă cutia aceea de tinichea merita încăierarea.

— Tu ești încă tînăr și probabil n-ai fost pe front. Cutia asta de tinichea s-ar putea să mă ajute să supraviețuiesc. Cu asta pot bea apă, pot cerși supă.

L-am înțeles abia după cîțiva ani, cînd s-a întors fratele meu, Imre, din prizonierat. În bagajul lui, o traistă, avea o gamelă.

— Cu asta m-am salvat.

Trei ani a lucrat în Donbas, a scos cărbune. Eliberat, trebuia să meargă pe jos pînă la Krivoirog. Acolo se aranjau trenurile de întoarcere.

— Fără gamelă aș fi murit pe drum.

Abia atunci l-am înțeles pe colonelul ungar de la Gődölö.

Omul cu piciorul rupt îmi mărturisi că ronțăia cozonacul de două zile.

— Mi-e greu din cauza dinților. Îmi arată gingiile : cineva îl plesnise în falcă și, lovitura puternică îi smulse toți dinții din față. Am fugit de o săptămînă de la pușcărie.

În clipa aceea am realizat de ce credea că-l urmăresc.

— De ce ai fost arestat ?

— Am intrat într-o casă fără să fi știut că-i alarmă aeriană.

În Ungaria furturile din timpul alarmelor aeriene se pedepseau cu spînzurătoarea.

— Credeam că-i părăsită. Cu o zi în urmă îi văzusem pe proprietari cărîndu-și lucrurile la gară. Zic, poate totuși a mai rămas ceva. Am fost arestat și m-au bătut trei polițiști la rînd. Am avut noroc de un bombardament neanunțat. Au intrat cu toții în adăpost și eu am plecat. Nu mîncasem de cîteva zile. A mai trebuit să fac o spargere, dar n-am găsit decît acest cozonac rămas probabil de la Crăciun.

— Și banii ?! Ești plin de bani.

Se miră că avea bani.

— Dacă aş fi ştiut că am bani puteam să-mi cumpăr ceva de mâncare. Mi-ai pus dumneata banii în buzunar...

— Dacă ți-am pus eu, îi iau înapoi.

— Am glumit. Nu mai ştiu de unde am banii. Dar bine că-i am. Poate găsesc un doctor să-mi repare glezna.

N-am înţeles de ce nu mi-a povestit de provenienţa banilor. Când recunoşti furturi, spargerii, ce mai conta însuşirea unor sume, cu atât mai mult că banii nu aveau valoare. Schimburile se făceau în natură : unităţile de etalon erau stabilite ca la bursă : oul, pachetul de ţigări, kilogramul de untură, ceaşca cu zahăr. Banii erau necesari numai pentru produsele cartelate. Am insistat în zadar : nu voia să-şi aducă aminte de unde avea banii, în schimb a mărturisit că era avocat. A avut şi un mic birou la Cegled şi a avut ghinionul să se angajeze, să apere, într-un proces, un evreu. În timpul procesului, szálaşiştii i-au devastat casa, i-au mărunţit pînă şi covoarele. S-a mutat la Budapesta la nişte prieteni, pe urmă, cînd ordinele de încorporare au început să-l încolţească, s-a ascuns pe unde a putut. Muncea cu noaptea la descărcatul zarzavaturilor, la că-răuşie. Cînd raziile s-au înmulţit s-a ascuns la ţară, iar mai tîrziu în clădirile degradate de bombardament şi s-a conservat cu mici furturi de ocazie.

Totuşi, după cum vorbea, nu părea intelectual : compunea propoziţii scurte cu subiect, cu predicat. Dar poate mi s-a părut numai. Rostogolea cuvintele greu, probabil din cauza durerilor şi pentru că nu avea dinţi. Uneori, în mijlocul unei fraze se poticnea şi-şi tampona gingiile cu podul palmei. Mi se părea doar ciudat că n-a vorbit nimic despre familie ca şi cum ar fi crescut şi ar fi trăit toată viaţa de unul singur.

Eram curios, dar nu i-am pus întrebări. În timpul războiului, orice întrebare suna ca o acuzare. Nici eu n-aş fi putut răspunde la cele mai simple întrebări : cine sînt, ce sînt, de unde vin, unde mă duc. Circulaţia în acele vremuri semăna cu mişcarea browniană la fel ca în timpul bombardamentelor : atunci toată lumea alerga fără rost, fără logică. Era important să te afli

în mișcare, să ai senzația că încerci să te ferești de bombe.

Pe omul din cabina de frână l-am revăzut după patru ani la Oradea : era responsabilul economatului la o fabrică de ghete. Era îmbrăcat elegant și umbla cu un baston cu măciulie de fildeș.

— Ce faci, domnule avocat ?

Îmi mărturisii că m-a recunoscut după voce.

— Dar de ce îmi spui avocat ? A, da, probabil ți-am povestit varianta cu avocatura. Nu, domnule, toată viața am fost militar de carieră, dar când am văzut că războiul e pe ducă am dezertat.

Fără să vreau i-am cercetat piciorul cu privirile.

— Vezi, fiecare rău spre bine. Deși te-am blestemat că m-ai lăsat infirm, odată ți-am mulțumit că mi-ai răsucit piciorul. Dacă n-aș fi fost internat la spital, în cel mai bun caz aș fi fost luat prizonier. Poate și acum eram undeva prin Siberia.

La despărțire mi-a dat o carte de vizită și m-a salutat militărește, cu două degete la tâmplă. După doi pași i-am auzit din nou vocea :

— Hei, omule ! S-a grăbit să mă ajungă din urmă. Tu ești un prieten vechi, ție pot să-ți dau o carte de vizită bună.

Se scotoci în portmoneu și scoase o altă carte de vizită tipărită pe carton zgrunțuros. Față de prima, aceasta avea trecut în dreptul numelui și un titlu nobiliar : Vitéz Bánfalvy Dezső.

SE ÎNOPTASE când trenul se oprise în apropierea unei gări : departe se vedeau siluetele unor clădiri și luminițele roșii ale unui semafor. Am coborât din cabina de frână, cu toată împotrivirea și rugămințile „avocatului“ ; mă implora să nu-l părăsesc.

Pe o linie alăturată, o locomotivă cu aburi făcea manevre, un soldat rus, cu un lămpaș în mână, înjura ; mecanicul, calm, mesteca tutun, ridica din umeri și repeta întruna : „ne ponimaiu“. Pronunța cuvântul atât de corect încît am fost convins că vorbește bine rusește.

Pe urmă, au mai apărut câțiva ostași sovietici condui de un gradat cu fața asiatică și un impiegat ungur. Voiau să scoată vagoanele goale din garnitură. Nici impiegatul nu știa rusește. Vorbeau cu toții tare, crezând că astfel se vor înțelege.

După câte mi-am dat seama, impiegatul n-avea curaj să decupleze vagoane dintr-un tren militar românesc, dar cel cu fața asiatică insista. Impiegatul îi cerea ordinul scris, dar nu învățase decît cuvîntul „hîrtie“ și-l repeta la infinit.

— Bumaga. Dai bumaga.

În timp ce vorbea, din cauza frigului tropăia mărunt, își freca palmele. Probabil fusese scos dintr-un birou încălzit și n-a mai avut timp să-și îmbrace mantaua.

— Bumaga.

Ostașul se înfurie; își îndreptă automatul pe umăr ca să fie mai convingător. Mecanicul locomotivei privea cearta complet detașat: mesteca tutun, saliva și scuipa ascuțit printre dinți. În cele din urmă din tren coborî și un maior român cu o mîină bandajată. Il luă pe impiegat de reverul hainei și-i spuse că dacă îndrăznește să decupleze un singur vagon, îl împușcă.

Deși maiorul vorbise blînd, cu ton scăzut, se vedea pe el că nu-i dispus să glumească. Era neras de cîteva zile, avea ochii inflamați și buzele crăpate.

Desperat, impiegatul arăta spre ruși. Probabil și ei îl amenințaseră cu împușcarea. Pe vremea aceea „împușcarea“ era un argument foarte la îndemîină.

— Măi, bozgore! spune-le că e trenul nostru.

— Nu știi rusește, domnule ofițer.

— Învață! Se întoarse spre ruși care așteptau rezultatul tratativelor: „Vagon niet. Vse rumânski vagon“.

Gradatul începu să înșire cuvinte, dar își dădu seama că rămîne fără vagoane. Făcu un pas înainte și din buzunar îi căzu o cutie de conservă rotundă și se rostogoli pe terasament. Grăbit culese conserva și, să-și păstreze prestigiul față de subalternii săi, îi ceru maiorului o țigară.

Am stat ascus în umbră, să nu mă descopere.

Rusul își aprinse țigara, savură fumul și rămase pe loc. Pentru el lucrurile nu erau încheiate. Nici maiorul nu se îndură să plece. Mă temeam că se vor lua la harță. Stăteau față în față ca niște dușmani. Pe urmă, maiorul strigă spre un plutonier care stătea pe scările unui vagon de pasageri.

— Manciuile, trimite niște băieți să păzească garnitura! Ȑștia vor să decupleze cîteva vagoane.

Abia în clipa aceea am realizat de ce coborîsem : s-o caut pe nevasta mea. Puteam fi descoperit, arestat, luat la întrebări și n-aveam cum să-mi justific prezența în gară. Am căscat ca un prost gura la cearta dintre cei doi militari în loc să-mi văd de treabă. Am trecut repede printre roți în partea cealaltă a garniturii și am căutat vagonul în care era instalată nevasta mea. A trebuit să deschid o mulțime de uși pînă am găsit-o. Ȑinea copilul în brațe și dormita.

Cerul instelat prevestea ger.

Cînd se trezi și mă văzu începu să plîngă. Nu știam cum s-o liniștesc. Mai dormeau cîteva oameni în vagon.

Am rostit cea mai banală frază posibilă :

— Nu plînge, că se trezește copilul.

După mulți ani, mi-am dat seama că oamenii, în momentele cruciale ale vieții, spun lucruri banale. Poate pentru că frazele, cuvintele alese ar suna fals. Un personaj al lui Hemingway, în fața plutonului de execuție, e cuprins de o imensă curiozitate. Atît. Schönherzt, colegul meu de muncă, în perioada prizonieratului, în timpul unei alarme aeriene mi-a spus : „Dacă trăim pînă miine, nu uita să mă întreb : vreau să-ți spun ceva foarte important“. A adormit și eu m-am frămîntat toată noaptea : ce ar putea fi atît de important să-mi spună dacă rămînem în viață ? Dimineața l-am întreat chiar înainte de a ne duce să luăm surrogatul de cafea. „Ce ai vrut să-mi spui, dacă rămînem în viață ?“ „Am uitat.“ Îmi venea să-l sugrum.

M-am așezat lîngă nevasta mea pe podea : aș fi vrut să dorm, să mă odihnesc, să aud din nou țăcănitul roților de tren.

Ȑcăcănitul roților de tren era o certitudine. În vagon nu ne simțeam în siguranță decît în mers. În timpul

mersului nu trebuia să ne așteptăm să deschidă cineva ușa, nu ne temeam de razii și în afară de asta, mergeam : eram în drum spre undeva.

Țineam ochii închiși, încercam să deslușesc fiecare zgomot care ar putea aduce a pași. Nevasta îmi puse mâna pe umăr :

— Copilul e bolnav.

Ce aș fi putut să-i spun ? Că nu mai e mult.. mult pînă unde ?

Nu-mi amintesc ca în copilărie să fi fost bolnav. Dar nici frații mei n-au fost bolnavi. N-am avut niciodată medicamente în casă, nici măcar o aspirină. Dacă se întîmpla totuși ca unul dintre noi să răcească, să facă febră (febra însemna de la 39° în sus) mama ne trimitea la Glass, cumpăram o sticlută mică de Diana și un sfert de kilogram de zahăr cubic. Bolnavul sugea cuburile impregnate cu Diana și ceilalți sănătoși îl invidiam. Odată, Imre se îmbolnăvise totuși. Avea febră mare, vecinii spuneau că are guturai sau aprindere de plămîni. Am împrumutat de la crescătorul de iepuri un termometru. Imre delira, vorbea aiurea despre acoperiri de tinichea, de burlane : avea peste 40 de grade. Noi ceilalți copii nu-i dădeam nici o importanță, stăteam la coadă și ne măsuram și noi temperatura. A doua zi ne-am lăudat la toți vecinii de pe strada Semaforului că avem un frate bolnav, că are temperatură, că îi lipsesc doar două grade pînă la linia roșie.

Mult timp după aceea îmi imaginam moartea ca pe o linie roșie.

Trenul nu mai pornea și stăteam ca pe ghimpi. Cei din vagon erau alarmați, uneori răsuna tropăit de pași, apoi se făcea liniște, nu se auzea decît țiuitul vîntului prin crăpăturile vagonului. Încercam să-mi imaginez motivul staționării : probabil au dat peste avocatul din cabina de frînă și ăsta a mărturisit că mai sînt civili în tren. Poate fac razie. Mă înspăimînta și mai mult gîndul că vagonul nostru a fost decuplat, că trenul e departe și noi stăm în zadar. Am hotărît să cobor să văd dacă sîntem sau nu decuplați. Deși am împins cu prudență, ușa vagonului scîrțîi ca niciodată pînă atunci.

Gradatul cu fața asiatică și impiegatul stăteau în același loc : gradatul fuma din țigările lui lungi cu muștiuc de carton și zîmbea. El era singurul care nu se grăbea. Probabil avea instrucțiuni precise să rețină cîteva vagoane. Un soldat trimis de maior îl întrebă pe impiegat ce se întîmplă. Acesta, zgribulit de frig, ridică din umeri.

— Rusul nu-mi permite să schimb semaforul.

Voiam să aflu ce se întîmplă. Maiorul se duse personal la mecanic și-i porunci să dea brînci.

Mecanicul, un român mustăcios, cu dialect argeșean, refuză.

— Așa se fac accidentili, dom' maior. Pină cînd semaforul e roșu nu plec.

Maiorul chemă un ostaș și-i porunci să tragă în semafor.

— Acum, tătucule, bagă presiune ! Am întîrziat o jumătate de zi.

— Și ce fac cu trenurile care vin ?

— N-o să vină. O să anunțăm stația următoare.

Cu toată împotrivirea gradatului cu fața asiatică, maiorul îl luă pe impiegat și-i porunci să anunțe stația următoare că linia e ocupată. Am urcat în vagon.

Locomotiva pufăi de cîteva ori și cu clinchenit metalic se puse în mișcare. Eu ațipisem imediat după ce vagonul începu să se legene ; pe ecranele pleoapelor inflamate vedeam locomotive venind spre noi și tresăream la fiecare țignal, la fiecare zgomot. Dar nu legănatul vagonului m-a trezit, ci frigul și foamea. Dacă țineam ochii închiși vedeam farfurii aburinde și sticle de bere transpirate. Dar n-aveam forță să mă gîndesc la sticle de bere pentru că mă durea îngozitor piciorul. M-am descălțat : călcîiul se învinețise. Cea mai mică mișcare îmi provoca dureri. Se trezise și copilul. Nu mai părea bolnav : se juca cu o bucată de cîrpă și cîteva cartușe goale de automat.

La fiecare haltă sau chiar dacă opream pe cîmp deschis călătorii se primeneau : cobora unul, urca un altul cu toții se interesau de destinație ca și cum călătorind am fi devenit mai deștepți.

Spre prînz trenul se opri din nou în fața unei clădiri mici pe care am descifrat o inscripție românească : Canton 8. Nu știu dacă în viața mea un text scris sau tipărit mi-a făcut o plăcere mai mare decît cele șase litere. Am transmis marea veste și neveste-mii :

— Am ajuns în țară. Împachetează, vedem în ce localitate am ajuns și coborîm.

De vagon se apropiară cîțiva ceferiști : vorbeau zgomotos, explicau ceva unui însoțitor, un grănicer înalt cu banderolă roșie la braț, cu inițialele căilor ferate.

— Și aici sînt, spuse ceferistul care deschisese larg ușa vagonului, apoi se întoarse spre noi : Coborîți !...

Am coborît cu toții : eram șapte călători clandestini : eu, nevasta mea, copilul și încă patru bărbați. Primul era un roșcovan cu un rucsac kaki plin de becuri : venise în România să schimbe becurile pentru făină. Nu părea speriat : pomenea întruna numele șefului gării, Kapăș, rudă cu el. Anunțați-l că am sosit. Nu se sperie decît atunci cînd află că nu sîntem la Oradea. Mai tîrziu, la pichetul gării am aflat că era la al patrulea drum de acest fel. Al doilea, un sas, un dezertor din armata germană, venise să-și caute părinții undeva în apropierea Făgărașului. Al treilea era un evreu, îngrozitor de slab, fugit dintr-un lagăr de concentrare din Ungaria. Era speriat, clipea des, avea pleoapele roșii și era plin de păduchi. Insectele îi mișunau pe gulerul cămășii și avea gîtul roșu de prea mult scărpinat. Cineva îi dăduse în vagon o felie de slănină și acum vomita sînge. Al patrulea, un individ înalt, îmbrăcat bine în comparație cu noi, n-a vrut să răspundă la nici o întrebare a grănicerului. Cerea să fie dus în fața unui gradat. În timpul percheziției au scos de pe el vreo cinci cămăși cu monograme diferite. N-avea nici un act asupra lui.

După vreo două ore sosi și comandantul pichetului, un locotenent somnoros cu uniforma boțită, plină de paie. Dormise undeva într-o șură. Ne privi plictisit, ne numără cu voce tare, apoi se așeză în spatele unei mese acoperite cu tablă zincată. Mă interogă primul ; ascultîndu-mă, căscă de mai multe ori. Avea mulți dinți de metal. În timp ce completează procesul-verbal, doi cefe-

riști l-au adus și pe avocatul din cabina de frână : sărea într-un picior.

— A fost rănit la un bombardament, dădu lămuriri unul dintre ceferiști.

— O să ne povestească el, îl întrerupse locotenentul, dar nu cu intenția omului curios ci al unuia care e obișnuit să-și facă datoria.

— Nu știe o boabă românește, îi răspunse tot ceferistul. Am stat de vorbă cu el. E dezertor, spune că n-a vrut să lupte împotriva românilor și în timp ce-și schimba uniformă cu haine civile l-a prins un bombardament. Eu cred că minte, că e plin cu bani.

Avocatul mă privi speriat, aștepta să intervin, dar eu m-am prefăcut că nu-l cunosc. N-avea nici un rost să-mi pierd vremea dînd declarații. În timpul anchetei, avocatul găsi un moment să-mi mulțumească. Din cauza gingiilor avea buzele însingerate.

N-au fost reținuți decît individul cu cinci cămăși, dezertorul și avocatul cu lodenul cadrilat. Eu am primit o adeverință necesară pentru întocmirea actelor de repatriere.

Ajuns în dreptul gării bombardate am aflat unde coborîsem : la Arad. Nu mai fusesem niciodată pînă atunci la Arad, dar dacă închideam ochii și-mi imaginam harta României, îl puteam plasa cu destulă exactitate la marginea de vest a țării între Oradea și Timișoara.

Printre liniile pustii ale gării ne-am așezat toți trei pe geamantanul de nuiele. Uitasem de durerea care mă străfulgera din călcîie pînă la genunchi, uitasem de frig, mă cuprinsese o senzație ciudată, caldă : eram liber. Eram pentru prima oară cu adevărat liber. Eram flămînd, fără casă, fără perspective, dar eram liber.

Imaginea aceea, trei oameni așezați pe un geamantan printre niște linii bombardate, m-a urmărit mult timp. Prin 47 am pictat un tablou, o pînză mare de 1 pe 60, în ulei, intitulat *Cei trei magi*. Desigur, compoziția luă o altă înfățișare : pe geamantanul de nuiele nu stătea decît o femeie cu un copil în brațe și în fața ei, magii : un mutilat de război, un ceferist cu un fanion galben în mîină și o femeie însărcinată. Folosisem multe tonuri cenușii : îmi amintesc, și fețele erau cenușii. Cu un an

mai târziu cu *Cei trei magi* m-am prezentat la prima expoziție anuală de stat a artelor plastice din București. Pe vremea aceea, chiar pe locul unde se află astăzi magazinul Eva, pe bulevardul Magheru, era o clădire specială pentru asemenea ocazii, care mai târziu a ars. Acceptarea în expoziție a pînzelor o făcea un director general din Ministerul Artelor și Informațiilor, unul plecat tot din Arad, Magyar Tivadar, care semna cu un pseudonim : M. T. Vlad. Pînzele erau înșirate lângă perete, M. T. Vlad trecea în viteză în fața lor și spunea unui secretar care gîfîia în urma lui : „Asta da, astanu“. În fața tabloului meu s-a oprit pentru o clipă. „Ce-î asta ?“. „*Cei trei magi*“ i-a răspuns secretarul. „E mistic“. M-am întors cu tabloul la Arad și eram atît de amărit încît mi-am ars toate pensulele. Nevasta mă privea îngrozită : „Ce-ai să faci ?“. „Încă nu știu... dar de pictat n-am să mai pictez niciodată“... Cu foarte mici excepții, m-am ținut de cuvînt.

Desigur, n-am fost de față la respingerea tabloului meu, dar nu mult după aceea, am fost coleg cu M. T. Vlad la Minister. L-am văzut aprobînd și respingînd tablouri. O făcea exact cum îmi imaginasem. Acolo, unde un pictor propuse mai multe tablouri, pînzele erau rezemate de perete în stivă. M. T. Vlad le răsfoia ca pe o carte, nu avea nici măcar timpul necesar să vadă un tablou în întregime. Mormăia unui inspector care stătea smirna în spatele lui.

— Da, da, nu, da, nu, nu...

IMAGINEA adevărată a unui oraș nu o poți obține plimbîndu-te pe bulevardul din fața primăriei sau pe peroanele gării : pulsul orașului ți-l dă piața de vechituri. La piața de vechituri își dau întîlnire toate straturile sociale ale urbei : și bogații și săracii. Dar eu nu pentru obținerea radioscopiei exacte a orașului am vizitat talciocul, ci ca să fac rost de bani. În mai puțin de jumătate de oră am vîndul mantaua militară cu care fusese învelit fiul meu, fără să fi fost obligat să mă toc-

mesc prea mult. O femeie grasă, cu un ochi acoperit cu un plasture, transpirată, mi-a oferit 300 de lei. Nu cunoșteam valoarea leului, dar trei sute suna frumos. În timp ce-mi număra banii în palmă mi-am dat seama că nu era transpirată, ci avea fața dată cu grăsime.

— Vaseline, drăguță, să nu mă ciupească gerul.

— Patru sute.

— 350 drăguță, nu vezi ce obosită e ! Mantaua asta a făcut tot războiul, drăguță. De câte ori n-o fi dat ochi cu moartea ? Tu nu știi ce înseamnă asta, drăguță.

— Știu. M-am jucat și eu leapșa cu ea. Patru sute.

— Mă, ești tânăr și încăpăținat. N-o să faci carieră comercială. 380 lei, nici un ban mai mult.

Cu 380 lei în buzunar m-am simțit mai bogat decât Rothschild : aveam 21 de ani, un copil de câteva luni și o nevastă flămândă.

Orașul mă înnebunise : era zgomotos, cu vitrinele pline cu mărfuri ; în fața brutăriilor ne ametea mirosul pâinii calde, ca și cum războiul ar fi ocolit Aradul. Am intrat într-o cofetărie și ne-am ospătat cu lapte cald. Uitasem de mult gustul laptelui și al pâinii proaspete : niciodată când mi-a fost foame nu m-am gândit la lapte : totdeauna visam supe lungi, mâncare de fasole sau un fel de tocană roșiatică cu multe legume.

În general n-am cunoscut plăcerea mâncării, a ospățului. Am descoperit-o foarte târziu, prin anii 50, când m-am împrietenit cu cel mai gras scriitor din România, cu Vlad Mușatescu. De obicei luam masa la Capșa în compania unor mîncăcioși notorii : Goangă, Vasilache, un stahanovist de la Tîrgoviște și Calboreanu. Vlad comanda 30 de mici, îi consuma ca pe niște semințe și abia după aceea cerea chelnerului lista de mâncare. După listă mîncea modest, o ciorbă, o friptură și câteva sticle de bere. Ca desert înfuleca zece clătite. Consumul industrial îi producea plăceri la fel de mari ca mie apariția unei cărți. Încă pe atunci, doctorii îi pronosticau viață foarte scurtă, și nevasta sa, Penka, încuia bucatăria cu lacăt. După 30 de ani, Vlad Mușatescu consumă la fel de mulți mici și cu aceeași plăcere.

I-am lăsat pe ai mei în cofetărie și m-am dus în oraș în recunoaștere. Dacă n-aș fi văzut câteva camioane

militare cu prelate kaki aş fi uitat că e război. Străzile erau inundate de elevi gălăgioşi, veseli şi peste tot mirosea a castane prăjite, a pace.

În faţa hotelului „Crucea Albă“ am descoperit totuşi o imagine a războiului : mari mutilaţi, în spatele unor tarabe, vindeau ţigări americane :

— Camel ! Chesterfield ! Pall Mall !...

Pentru o clipă am fost tentat să cumpăr un pachet de Chesterfield cu aromă de smochine, dar m-am răzgîndit la timp. Trebuia să-mi caut o casă, o cameră măcar. Unul dintre invalizi, care-şi oferea zgomotos marfa, nu părea să aibă mai mult de 20 de ani ; era slab, blond, cu părul tuns cu maşina şi cu un nas lung, osos. Din orbitele-i adînci, priveau miraţi lumea doi ochi albaştri-deschişi, aproape transparenţi. Îi lipsea o mîină. De sub mantaua cu o mîinecă suflecată, îi atîrna un ciot plin cu cicatrice. Proiectat pe intrarea hotelului, părea înrămat. Mă cuprinse dorul de pensule, îmi imaginam tabloul, îi găsisem chiar şi un titlu : *Eroul*. Ciungul avea două decoraţii pe piept. Pentru ce fapte de arme le-o fi primit ? s-a gîndit vreodată că el, care a sărit primul din tranşee, va vinde ţigări americane ? Aş mai fi stat mult să-l privesc dacă nu m-ar fi gonit :

— Dacă nu cumperi, pleacă de aici ! Îmi strici afacerea !...

După vreo zece ani am întîlnit o variantă italiană a eroului meu. Vizitam pentru prima oară Neapole şi bineînţeles m-am dus şi la Pompei. În oraşul mort m-am impresionat trotuarele tocite de paşi, lipsa de vegetaţie şi un ghid bîlbiit cu ochi apoşi şi cu urechi neobişnuit de mari. Cu piciorul stîng călca ţeapăn, dar se căznea să nu se vadă acest lucru. Vorbea ritmat, cu pasiune, despre trecutul glorios al oraşului înecat în lavă, îşi agita braţele, părea el însuşi emoţionat de ceea ce spunea : pe urmă, pentru cîteva sute de lire în plus, ne arăta frescele pornografice din casa cultului lui Bachus. M-am împrietenit cu el. Mi-a povestit cum s-a ajuns. Nu cu mult timp în urmă vindea încă ţigări americane pe străzile din Neapole.

— Pe atunci, îmi povestea ghidul, umblam cu pantaloni sfîşiaţi, să se vadă că sînt invalid de război.

Uite, scoase din portmoneu două medalii de bronz. Am fost decorat de două ori. Prima oară pentru că am fost ordonanța unui colonel și a doua oară când, la un atac, am sărit primul din tranșee, atunci când am fost împușcat în coapsă. Medaliile astea n-au nici o valoare, dar am încheiat un tîrg bun cu statul. Eu mi-am dat un picior și statul mi-a dat voie să vînd țigări americane, fără să plătesc impozit.

Era convins că totul în viață e un comerț mai mult sau mai puțin onest. Ca ghid ne vindea cunoștințele lui despre Pompei și asta, socotea el, era cel mai cinstit comerț pe care l-a făcut vreodată. Cu asta nu-l supăra nici pe protectorul lui, pe sfîntul Anton. În portmoneu, în afară de cele două decorații, mai purta fotografiile celor patru copii ai săi, toți patru subalimentați și cu urechi mari ca și ale lui. De acest lucru era foarte mîndru :

— Nimeni, domnule, nu poate tăgădui că sînt ai mei. Nu-i așa, domnule ? Uitați-vă la urechile lor. Ca ale mele.

Îmi arată urechile, și în apusul superb, sîngieru, de la Pompei, urechile ghidului meu bîlbîit erau transparente și roșii ca niște degete care acoperă o lanternă.

Nu mult după sosirea mea la Arad l-am cunoscut și pe domnul Bercovici, proprietarul hotelului „Crucea Albă“. Era un domn distins, înalt, îmbrăcat impecabil. Cînd vorbea, insista pe „r“-uri, le ronțăia, și-și frămînta permanent mîinile ; avea degete lungi ca de pianist, cu unghiile îngrijite. La naționalizare, cînd a predat cheile hotelului n-a schițat nici o expresie ; nici de ură nici de teamă. A avut două fete cu care m-am împrietenit : Medy și Gretta. Medy a urmat baletul, era de o frumusețe rară, voia să se mărite cu un prieten de al meu, Mircea Muntean, dar mama acestuia s-a împotrivit : nu voia o evreică în familie. Medy a plecat în Israel, s-a măritat cu un orădean care făcea comerț cu aur în angro și s-a stabilit în Venezuela.

Un timp mi-a trimis cărți poștale cu vederi din Caracas, niște străzi de beton suspendate cu multe ramificații ; pe urmă, numai imaginea unei vile de la malul mării cu palmieri, cu piscină, cu terase supraetajate.

Casa ei. Gretta, grasă, lacomă și bolnavă glandular, s-a măritat cu un inginer constructor din Bucovina, un bărbat pîrpiriu. Lui îi datorăm Circul de Stat de pe Bulevardul Ștefan cel Mare. Din cauza unui accident produs pe șantier, un muncitor a căzut de pe acoperiș, a avut o mulțime de șicane. A fost declarat incapabil, și el, desperat, a depus actele pentru emigrare. În 1981 l-am întîlnit la Düsseldorf. Era la fel de mic și de modest. L-am întrebat ce a realizat.

— Nimic. Am ridicat un cartier în Düsseldorf și am ajutat la construirea aeroportului din Frankfurt-pe-Main.

Din cauza dimensiunilor, în incinta aeroportului din Frankfurt-pe-Main, funcționarii circulă cu bicicleta.

— Frantz, vrei să-ți fac cunoștință cu o rudă de-a ta îndepărtată ?

— Aici în Germania ?

— Da.

— Vreau.

M-a dus la Neanderthal.

Nu m-a invitat ca toți ceilalți prieteni la localuri cu program de striptis, nici la filme porno și nici la berării : mi-a arătat Domul din Köln, clădiri vechi rămase din evul mediu și un pod suspendat peste Rin, care, sfidînd toate legile fizicii, stătea pur și simplu suspendat în aer. Îl amintesc nu pentru calitățile lui de constructor, ci pentru memoria lui de elefant. Dacă jucam pietre, ținea minte toate pietrele ieșite. L-am întrebat de ce nu se folosește de memorie. Cum ? Învață limbi străine. Spune-mi o limbă. Evrita. Nu voiam să-i dau o limbă europeană, uzuală. Nu cunoștea nici măcar o literă din alfabet. În două luni citea, scria în evrită. După cincisprezece ani l-am întrebat dacă i-a folosit evrita la ceva. O singură dată, mi-a spus. La cuvinte încrucișate. Era o întrebare banală : ploaie în evrită.

ÎN PIAȚA din spatele Teatrului Popular am descoperit un măturător de stradă așezat pe bordura trotuarului înghețat. Privindu-l mai atent mi-am dat seama

că semăna cu Quasimodo, interpretat de Charles Laughton, dar barba stufoasă, murdară, îl balcaniza.

Măturătorii de stradă m-au impresionat totdeauna : mi-era peste putință să înțeleg de ce și-au ales această profesiune. Încă de mic aveam o aversiune față de ei, dar asta se datora în mare măsură și părinților. Tata mă trimitea să-i cumpăr 8 naționale și uneori mă în-torceam cu lipsă la rest. Mă lua de urechi : „Ești prost, mă , tu n-o să fii bun nici de măturător de stradă“. Mult mai târziu am aflat că a fi muncitor la salubritate e o meserie ca oricare alta : în multe țări măturatul străzilor s-a mecanizat, iar gunoierii, îmbrăcați în salopete elegante portocalii, poartă mănuși. Măturătorul meu nu purta salopetă și, deși era destul de frig, n-avea peste cămașa murdară decât un veston militar uzat, încins la mijloc cu un fular. M-am așezat lângă el și l-am întrebat dacă nu știe cumva o cameră de închiriat. M-a privit lung :

— Dumneata n-o să găsești ușor.

M-a intrigat răspunsul, deși știam că, după înfățișare, nu prea inspiram încredere. M-am văzut în oglinda unei vitrine : nici barba de câteva zile n-a reușit să-mi împlinească obrazul : eram îngrozitor de slab, pomeții voiau parcă să iasă de sub piele. Netuns de câteva luni, îmbrăcat cu un pardesiu slinos, arătam ca un vagabond. Dar nici măturătorul de stradă nu arăta a gentilom. Dimpotrivă. Avea degete butucănoase crăpate de ger și de jeg și ochi albaștri cum numai rușii de stepă au : apoși.

— De ce crezi asta ?

— Pentru că la închiriere e nevoie de acte. Și dumneata n-ai.

De unde o fi știind măturătorul de stradă că n-am acte ? Eram din ce în ce mai curios.

— De unde știi că n-am acte ?

— Dacă ai fi avut acte în regulă, nu mi te-ai fi adresat mie.

Cu tot pardesiul adunat sub fund, bordura trotuarului era rece, dar nu m-am ridicat. M-a impresionat logica lui simplă.

— Dar de ce e nevoie de acte cînd închiriezi o cameră ? Proprietarul spune prețul, eu dau banii și gata.

— Dacă nu era război se putea și așa. Acum trebuie să știi pe cine lași în casă. Dacă te cari cu așternuturile ? Și asta în cel mai bun caz. Poți să-i tai și beregata proprietarului. Trebuie acte, ca să știe cine ești, unde lucrezi.

— Eu încă nu lucrez nicăieri.

— Asta se vede.

— După ce se vede ?

— După cum arăți. Ești neras, înseamnă că n-ai bani nici pentru frizer.

— Ai dreptate, n-am nici acte și nici serviciu, dar am bani. Mi-am vîndut niște lucruri la piața de vechituri. Spune-mi, vād că le știi pe toate : cum s-ar putea totuși să închiriezi o cameră ?

— N-o să reușești. Ai o țigară ?

I-am oferit o țigară mototolită. O îndreptă meticulos și o cercetă :

— E unguerească... E așa cum am bănuit. Ești dezertor.

— Dar asta de unde ai mai scos-o ?

De sub poartă apăru o femeie grasă, încălțată cu niște bocanci soldățești. Într-o mină ținea o găină, în cealaltă un cuțit.

— Mi-o tăiați, bre ?

Măturătorul de stradă strîmbă din nas :

— Nu, doamnă.

Femeia întoarse privirile spre mine. Am refuzat și eu.

— E din regat, spuse măturătorul cînd femeia se îndepărtă. Asta n-a învățat nici măcar să taie o găină. Cred că o fierbe cu pene cu tot.

Avea un dispreț pentru ținuturile de dincolo de Carpați.

— De ce crezi că sînt dezertor ?

— Păi, oamenii de vîrsta dumitale sînt toți pe front.

I-am arătat hîrtia primită de la pichetul gării. Buchisi literele încet, citi adevărîța de la un capăt la celălalt.

— Tot n-o să găsești cameră.

— De ce, omule ? Acum ți-ai dat seama că am și acte și actul dovedește că nu sînt dezertor. Numai serviciu nu am.

— Buba e mai gravă. Ai nevastă și copil. Cine o să fie timpit să închirieze o cameră unor oameni cu copil. Copilul țipă, se pișă pe dușumea, rupe perdelele. Și chiria-i aceeași ca pentru o singură persoană.

Fără îndoială, nu-i inspiram încredere măturătorului de stradă. Dar dacă tot mi-am pierdut vremea cu el, cel puțin să mă informez care e situația în oraș.

— Zici că nu găsesc locuință. Bine. Dar spune-mi măcar care e situația aici la Arad ?

— Ca peste tot, nu vezi ? Unii stau în cafenea, la cald și alții în stradă, pe asfalt.

Îmi ceru încă o țigară. Îi spun :

— Dar dacă aș plăti mai mult, nici atunci n-aș găsi o cameră ?

— Cît de mult ?

— Să zicem dublu.

— Atunci poate găsești.

— Am nevoie pentru cîteva zile. După aceea mă aranjez cumva.

— Pentru cîteva zile cunosc pe cineva care închiriază o bucătărie. Mare, cu dușumea vopsită.

BUCĂTĂRIA era undeva la marginea orașului, în Pîrneava. Nu era mare, cum o recomandase măturătorul de stradă, era doar lunguiață, cu un perete cu multe ferestre care dădeau spre o verandă. Mobilată sărăcăcios, cu scaune desperecheate și luminată de o lampă de petrol, numărul 5, aducea mai degrabă a magazie decît a bucătărie. E drept, avea și o sobă smălțuită, fabricată la Topleț. Am recunoscut-o imediat după firma înscrisă într-un romb. În copilărie ori de cîte ori mergeam pe jos de la Orșova la Băile Herculane treceam prin Topleț și căscam gura la firma fabricii.

Proprietara, sora măturătorului de stradă, doamna Blidaru, vorbea sîsiit din cauză că nu avea nici un dinte : cînd închidea gura, buzele i se suprapuneau, pă-

rea că are sub nas o linie. Era văduvă de peste 30 de ani ; soțul îi murise la o moară de mălai, într-un accident. Voia să schimbe cureaua de transmisie de pe roata de uruială pe roata de mălai fin.

— Schimbarea asta o făcea de zece ori pe zi. Mi-a spus proprietarul că era o treabă ușoară, ar fi fost păcat să se oprească motoarele pentru un fleac. Cureaua i-a prins brațul drept, l-a răsucit de câteva ori și când l-au pus în coșciug era numai bucățele. Și mormarul a rămas în pagubă : cureaua i s-a făcut ferfeniță.

Ținea poza soțului între două sticle prinse cu cîrlige de rufe să nu alunece. Imaginea reprezenta un tînăr cu ochi mirați, îmbrăcat în uniformă de husar, cu niște mustăți abia vizibile.

— Aș fi făcut avere cu el, ne povestise în prima seară doamna Blidaru. Avea tragere la bani. Îi vedeți mustățile ?

— Da, se vede ceva.

— Le-a lăsat. La husari cei cu mustață aveau soldă mai mare ; să aibă bani de alifie, să-și îngrijească mustățile.

Dar și mai mult decît la poza soțului doamna Blidaru ținea la o litografie înrămată, așezată în dormitor deasupra patului.

— E cadoul nostru de nuntă. A cumpărat-o săraca mamă la bîlciul din Pincota. La lumina asta nu spune nimic, la lumina zilei e o minune.

Litografia reprezenta o Fecioară Maria rugîndu-se pe muntele Ghetsemani. Munții, din cauza apusului de soare, erau colorați în roz, iar veșmintele Fecioarei erau albastre și cădeau în falduri simetrice.

Am admirat litografia cu smerenie, ca nu cumva să ne impute că nu sîntem credincioși.

Doamna Blidaru nu avea pensie, trăia din banii de chirie și tricota. Ținea andrelele în mînă și cînd se ducea după apă.

Mai tîrziu ne-a mărturisit că mai avea un venit : îngrijea patru morminte în cimitirul evanghelic. Niște domni, care după Dictatul de la Viena au plecat în Ungaria, au angajat-o să împropăteze florile în fiecare

primăvară și pentru această muncă primea nu mai știu câți lei. E drept, de doi ani, domnii n-au mai dat nici un semn de viață, dar ea spera ca după război să apară și s-o răsplătească cum se cuvine.

În prima seară bătrîna ne permise să aprindem focul și ne-am spălat toți trei. Băiatul pus în curat era bine dispus : voia să se joace cu lampa. Pîlpierea lentă a flăcării îl atrăgea.

De ce privesc oamenii lumina, flacăra cu jind, cu teamă, cu admirație ? E ceva ancestral ? Prima mare descoperire a omenirii, focul e și azi la fel de fascinant ca prima scînteie apărută din ciocnirea a două pietre. Truda de secole de îmblînzire, de perpetuare a scînteilor să fie motivul ? Eu am văzut prea mult foc, prea multe explozii să mă mai entuziasmez. Fiul meu e la prima flacăra. Ar merita să pun pe pînză un copil admirînd flacăra unei lămpi de petrol. Voi putea oare să fixez în vopsea ochii lui expresivi ? Acea licărire de o clipă ? Dar poate nici n-a fost, mi s-a părut numai.

— Mîine ce facem ? m-a întrebat nevasta mea.

Am privit-o lung și mi s-a făcut milă de ea. Am dezrădăcinat-o, am luat-o pe vas și acum am adus-o în România. Nu știe o boabă românește. Oare cum se va descurca ? Înainte de a fi luat-o de nevastă lucra la un dental-depou, vindea viplă la kilogram și materiale tehnice pentru dentiști. Tatăl ei murise încă înainte de război de tuberculoză. Despre copilăria ei îmi povestise puține lucruri. Am reținut că iarna, cînd era foarte frig, sub cămașă și în ghete îi puneau hîrtie de ziar să nu răcească.

— Ce facem mîine ?

Întrebarea m-a readus în bucătăria doamnei Blîdaru, cu dușumeaua vopsită și cu miros de leșie.

— Începem viața din nou.

Cînd am mai rostit sau am gîndit această frază banală ? Da. În perioada asediului Budapestei, cînd într-o zi am ieșit din adăpost. Era o zi de sfîrșit de ianuarie cu mult soare : molozul, cadavrele de pe stradă nu mă mai impresionau : voiam să văd cer, soare, să respir aer curat, filtrat de fulgi. Doi ostași ruși întindeau de-a lungul zidurilor niște sîrme colorate. Refăceau firele de

telefon rupte de schije. Apărură și mulți civili dornici de soare. Văzînd ruinele din jur eram convins că orașul nu se va mai reface niciodată. Alături, pe trotuarul găurit, două fete netezeau praful de moloz, apoi așezară una peste alta bucăți de cărămizi.

— Ce faceți voi acolo ? întrebă cineva și una din fete ridică privirea. Avea ochi negri, rotunzi ca doi bănuți ;

— Construim o casă.

Am fost convins că, în curînd, poate chiar mîine, viața va începe din nou.

Am dormit pe boarfele scoase din geamantanul de nuiele și din cauza ferestrelor luminate de lună am avut senzația că mă aflu într-un vagon.

DESPRE PRIMA mea locuință din Arad, bucătăria doamnei Blidaru, am puține amintiri : un text cusut cu ață roșie pe un prosop „Cine florile iubește, suflet bun el dovedește“ agățat pe peretele de lîngă sobă și niște pete de culoare. Petele de culoare le-am descoperit chiar în prima dimineață cînd m-am trezit. Soarele, prin sticlele colorate ale verandei, proiecta pe peretele murdar niște pete foarte vii : roșii, verzi, galbene. Copilul, care descoperise și el petele, vru să le înhațe și i se colorară mîinile. Bucuros de acest joc ciudat al luminii și al culorilor începu să rîdă. Am pus un cearșaf alb în dreptul petelor de culoare : ele se înviorară și mai mult și m-a cuprins o senzație ciudată de împlinire. Botezasem pe loc bucătăria doamnei Blidaru „Catedrala din Köln“.

După vreo 35 de ani am vizitat marea catedrală din Germania. Vitraliile m-au impresionat numai prin dimensiuni. Culorile proiectate pe gresia cenușie din interiorul catedralei erau incomparabil mai fade decît cele din bucătăria doamnei Blidaru. Știu, însăși faptul că îmi permit să fac o comparație între o verandă cu sticle colorate și vitraliile Domului din Köln e o împietate. Dar pentru mine, acei pereți colorați dintr-o bucătărie au însemnat începerea vieții pentru a doua oară.

La Köln am fost copleșit în primul rînd de spațiul interior imens : îl simțeam prelungindu-se dincolo de

bolțile și arcadele împreunate ca niște degete ; mă simțeam mic, pierdut în imensitatea colosului de piatră. Niciunde ca la Köln nu-l simți pe Dumnezeu atât de aproape : e pretutindeni, în cripta lui Nepomuka, în galeriile subterane, în cupola ținută rezemată de linii niciodată verticale, din cauza perspectivelor. În zadar cauți în Dom un refugiu, un loc intim, numai al tău. Din orice punct simți și vezi volumul.

În bucătăria doamnei Blidaru eram eu cel puternic, culorile reflectate depindeau de mine, eu dirijam ariile lor de evoluție. În Domul din Köln te simți vinovat că existi. În bucătăria doamnei Blidaru mă bucuram că trăiesc.

Uneori, venea în vizită fratele ei, măturătorul de stradă. Dar doamna Blidaru îl primea rece, și când pleca, fericită își făcea cruce.

— Slavă Domnului.

— De ce, doamna Blidaru ? E fratele dumneavoastră.

— E un bețiv, asta este. Cu zece ani în urmă avea două căruțe și cai. Trăia din cărăușie. La început bea vin, pe urmă a trecut la drojdie. Toată lumea bea, dar el n-are măsură. Dacă s-ar găsi oameni, primăria nu l-ar ține nici ca măturător. Toată ziua stă pe bordura trotuarului. Unii îl cred cerșetor și-i mai aruncă un ban. Grea boală e băutura asta.

DOUĂ ZILE la rînd am colindat orașul, să mă obișnuiesc, să mă împrietenesc cu el : străzile largi, aerișite, cu case de raport, lăbărțate, cu ziduri groase, ca de cetate, sugerau certitudine, bunăstare. Clădirile publice, cu multe ornamentații, stucaturi, îngerași, frunze de acant din calcar, cu o tentă de baroc întîrziat, dominau colțurile străzilor. Vilele bogătașilor se înșirau pe malul Mureșului, ascunse vederilor de copaci bătrîni, de viță sălbatecă. Mahalalele, cartierele mărginașe, Gai, Segă, Pîrneava, cu case mici, văruite proaspăt, cu curți mari, se revărsau pînă în apropierea fabricilor. Dar cu tot aspectul burghez al clădirilor, Aradul e un oraș

muncitoresc. În mahalale, trepidația de vîrf e la revărsatul zorilor : coloane lungi de oameni cenușii sînt înghițite de porțile mari ale uzinelor. În centru, viața începe mult mai tîrziu, pe la opt, nouă, odată cu apariția birjelor, cu deschiderea magazinelor. Vitrinele gemeau de povara alimentelor, și se putea cumpăra de la porțelan Herendy pînă la blană de vizon, orice. Mașinile militare, patrulele mixte româno-sovietice circulau discret, restaurantele se închideau în zori, urmele războiului se vedeau doar la gară și în parcul din spatele fabricii de vagoane. Asupra orașului nu căzuse decît o singură bombă incendiară care nimerise în plin clădirea căminului de ucenici. Cozile se înfiripau mai degrabă în fața drogheriei Tibi decît în fața brutăriilor. În dreptul măcelăriilor mirosea a jumări calde, a slănină cu boia. Noi în oraș nu erau decît lozincile. „Totul pentru front, totul pentru victorie“ și organizațiile despre care pînă atunci nu auzisem niciodată : Apărarea Patriotică, Comisia Locală, ARLUS.

Eram pentru prima oară la Arad, încercam să-mi imaginez cum mă voi încadra în perimetrul acesta de piatră : voi reuși oare să mă simt acasă, sau voi fi ca și acum străin pentru totdeauna. Foarte ciudat, dar pentru mine, din clipa cînd am coborît din vagon, războiul nu mai exista : era undeva departe și întîmplat foarte de mult. Cîștigasem războiul chiar și prin faptul că existam. Mă întrebam ce voi face la Arad, cu ce mă voi indeletnici ? Aradul nu avea nevoie de marinari. Singurul lucru ce puteam face era să pictez firme, să-mi asigur pentru început o existență chiar dacă de pe o zi pe alta. Deși eram obosit fizic, nu aveam stare să stau să mă odihnesc, dar chiar dacă aș fi vrut, nu aveam bani. Am cercetat cu ochi de profesionist firmele magazinelor. Cele mai multe erau făcute de mîntuială. Am hotărît să mă angajez pictor de firme.

Am intrat în atelierul unuia, Benedek, un meșter bătrîn, cu halatul colorat ca un curcubeu.

La pictori de firme mă pricep : chiar cu ochii închiși, mi-aș putea da seama dacă atelierul e prosper sau nu. Dacă simți în nas aburii de terebentină, mirosul dulceag al uleiului de in, înseamnă că este de lucru.

Dacă te izbește mirosul săpunului de rufe, izul de leșie, e semn de inactivitate. Săpunul de rufe se folosește la spălarea pensulelor. Și un atelier unde pensulele sînt înfășurate în hîrtie, puse la hibernat, e sărac. La Benedek mirosea a săpun de rufe.

— Nu, tinere, noi cam murim de foame. Cine e prost să investească bani în firme? E război, am auzit că Rommel începe un contraatac, războiul cel mare abia acum începe.

Eu credeam că războiul e pe sfîrșite și ăsta spunea că abia începe. Nu citisem ziarele de foarte multă vreme, știam doar că se mai dădeau lupte înverșunate la Budapesta.

În atelier era cald, m-am tras mai aproape de sobă. I-am spus :

— Singura firmă frumoasă din oraș e a dumitale. Îl măgulise aprecierea mea.

— Un bun meseriaș, tinere, n-are voie să aibă firmă urîță. E ca și cum ai ambala portocale într-o ladă de gunoi. Dacă într-un oraș sînt firme multe și frumoase, înseamnă că sînt mărfuri. Înseamnă că negustorii sînt siliți să-și atragă cumpărătorii. Eu cred că firmele indică și gradul de bunăstare al unei țări.

Sezonul mort al pictorilor de firme ține mult : din octombrie pînă în februarie. În sezonul mort, pictorii de firme se plictisesc și atunci filozofează, pun țara la cale. Benedek nu dezmințea regula : fuma țigări răsucite tacticos și vorbea să-și audă glasul :

— Orașul e sărac, țara e săracă, oamenii sînt săraci.

— Vitrinele sînt pline de mărfuri.

— Vitrinele da, dar magazinele sînt goale. Comerțianții sînt proști. Cred că războiul e pe sfîrșite, și-au pus marfa la mezat. Cred că vor fi în stare să cumpere altele. Alte mărfuri nu există. Mai ales dacă mai durează măcelul. Toamna s-a arat puțin și nimeni nu se pregătește pentru arăturile de primăvară. Țăranii sînt pe front, iar speculanții nu se pricep la arat. Și dacă o să vină comuniștii la putere o să fie și mai rău. O să pic-tăm numai indicatoare : „Spre fabrică“, „Spre cazan“. Că acolo ajungem. La cazan. O să purtăm farfuriile cu

roi și unde ne apucă prînzul ne așezăm la coadă în fața unui cazan. Am avut un frate care a fost pe front. Pe ăla mare. Și mujicii și soldații mîncău la cazan. Acum cel mai bine e să te faci politruc. Ai să vezi, încă n-o să-ți albească părul și tinerii în loc să învețe meserie se vor băga ucenici la fabrica de politruc.

Să mă convingă îmi arată o mulțime de ziare.

— Asta cu „statutul“ ai citit ?

— Nu.

— Fii atent. O mașinație a evreilor. Aici scrie de Statutul Naționalităților. Toți sîntem egali în fața legii și ungerii și românii și evreii și orice manifestare a urii de rasă se pedepsește prin lege.

— Și unde vezi dumneata mașinația evreilor ?

Mă privi compătimator : un pictor de firme bun nu putea fi prost. Mă considera un cîrpaci.

— Dacă nu citești printre rînduri. Să zicem că dumneata îmi zici că-s unger, iar eu dumitale că ești român. Nu se întîmplă nimic. Dar dacă spun cuiva jidan, pot intra la pușcărie. Nu-i afacere jidovească ? Alaltăieri s-a instalat cu forța un nou prefect. Unul Petre Bele. Știi de ce ?

— E evreu, i-am răspuns repede să vadă că știu să citesc printre rînduri.

— Nu. Mai rău. E comunist. Știi ce scrie în ziarul de ieri ?

— Nu știu.

— Asta e cea mai mare bombă. Frontul Plugarilor cheamă pe țărani să intre pe pămîntul moșierilor și să-l împartă între ei.

— E foarte bine.

— Nu te pricepi la politică. Dacă mâine sînt chemați foștii mei ucenici să-mi ia atelierul ? Ce fac ? Păi, numai leneșii, trîntorii sînt chemați să ia. Și de la cine să ia ? De la ăia care au muncit, care au agonisit, care au fost harnici. Știi unde e salvarea ?

Nu știam. El ridică ochii spre tavan și-și închise pleoapele.

— La Cel-de-sus. Din păcate eu nu mai prind anul 2000, să văd cum se duce dracului toată șandramaua.

Eu voiam să mă angajez și el vorbea numai despre politică. E drept, era sezon mort, și pictorii de firme în sezonul mort sînt pesimiști. Benedek avea fața zbîrcită și ochii îi lăcrimau tot timpul. Din cînd în cînd, căuta un petec curat de pe halat să-și tamponeze pleoapele. Mi-am dat seama că nu aveam nici o șansă să mă angajez pictor de firme. Trebuia să-mi caut o altă slujbă. În orice caz, am hotărît să citesc zilnic ziarele, să fiu informat de ce se petrece în țară.

Pe vas n-am avut nevoie de ziare : acolo veștile importante erau cursul mărcii, al tutunului, și aceste date le aflam în porturi. Cît am fost prizonier n-aveam voie să citesc ziare. Dar acolo, în general, n-aveam voie nimic. Instrucțiunile care apăreau afișate pe pereții barăcilor începeau cu „Nu este permis“. Și nu era permis să ascultăm radio, să avem cuțite, țigări, creion sau orice altă unealtă de scris. Nu aveam voie să fim în grupuri mai mari de trei persoane, să depozităm alimente, să citim literatură. Se pedepsea consumul de alcool, inversiunea sexuală, transmiterea de știri.

Ieșind din atelierul lui Benedek mi-am dat seama că la Arad eram liber să fac toate astea. M-am oprit la primul chioșc să cumpăr ziare. Dar la ora aceea ziarele de dimineață se vînduseră de mult. Am cumpărat ce se mai găsea : o revistă literară locală, intitulată *Orizonturi noi*, pe patru pagini lunguiete, gen *Bilete de Papagal*. Am citit-o de la un capăt la celălalt : articolele, versurile, notele aduceau mai degrabă a compuneri de liceeni decît a literatură. Am constatat cu satisfacție că la nivelul *Orizonturilor noi* eram în stare să scriu și eu. Un îndemn ciudat îmi dădu ghes să mă duc la redacția revistei. Tot nu aveam ce face. Întrebînd trecătorii, am ajuns în strada Vasile Alecsandri. Pe ușa redacției, un bilețel anunța pe vizitatori că „Sînt la librăria Cartea de Aur“. M-am dus să caut librăria. Am căscat ochii la vitrine și mă întrebam dacă Benedek avea dreptate sau nu. Vitrinele erau pline cu mărfuri. Oare comerțanții să fie chiar atît de tîmpiți să nu se asigure, să nu se aprovizioneze din timp ? Eram convins că Benedek nu se pricepe la comerț. Era în plin sezon mort, nu avea de lucru și privea viitorul în negru.

Ajuns în fața librăriei m-am întrebat ce vreau în fond de la directorul revistei? Să mă angajeze? Asta era singura mea problemă importantă : serviciul? Sau exista în mine acea chemare a cernelei tipografice? Acum n-aș putea răspunde exact la această întrebare. Cu inconștiența pe care nu ți-o poate da decât vîrsta, am intrat în librărie și m-am adresat unei vânzătoare cu coșuri pe față și fardată violent :

— Unde l-aș putea găsi pe domnul Ion Blăgăilă, directorul revistei *Orizonturi noi*?

Îmi arătă cu bărbia spre un individ gras, care la cealaltă tețghea vindea caiete dictando unor elevi. L-am lăsat să încheie afacerea, abia după aceea l-am deranjat.

— Am citit revista dumneavoastră, domnule Blăgăilă.

M-a privit curios, bănuitor. Nu știu ce aș fi făcut dacă mi-ar fi spus în zeflema „De aceea scot revista, ca să fie citită“. Am continuat repede să nu aibă timp să-mi răspundă :

— E foarte interesantă.

Am rostit fraza ca și cum părerea mea ar fi fost foarte importantă pentru el.

Avea fața buhăită și pielea foarte albă. Purta cămașă din mătase naturală și costum din stofă englezească de cea mai bună calitate. Era tipul clasic de „domn“.

I-am citit pe față că era măgulit. Se îmbujorase : probabil eram primul om care îi spusese părerea despre revistă. Ca părerea mea să aibă și mai mare greutate, i-am spus că sînt poet. Deci un om autorizat. Eram destul de slab și de nemîncat să arăt ca un adevărat poet. Profesiunea mea a avut efect. M-a invitat la redacție după ora de închidere a librăriei.

Mi-am adus aminte de anii de gimnaziu, de premiul literar : unde aș fi ajuns dacă mi s-ar fi ivit atunci ocazia să fiu invitat la redacția unei reviste literare...

M-am dus repede acasă cu gîndul să scriu cîteva poezii, să nu mă duc la Blăgăilă cu mîinile goale. Pînă am făcut rost de un toc și cerneală a trecut o bună bucată de timp. În fața hîrtiei am încremenit : ce să scriu? Poezii de dragoste, triste, vesele? Despre vitejia ostașilor de pe front, sau despre Statutul Naționa-

lităților ? Da, Statutul mi se părea cel mai ușor subiect. La repezeală am găsit și ultimul rînd, concluzia poeziei : „Și românii și evreii sînt la fel...” Dar dacă Blăgăială gîndește la fel ca și Benedek ? Să scriu despre reforma agrară ? M-am întrebat dacă n-o fi avînd Blăgăială o moșie. Am ajuns la concluzia că tot despre dragoste trebuie să scriu. Dar voi putea oare să trăiesc din poezii ? Cîte poate să-mi publice Blăgăială într-un număr ? Două, trei ? Și cu cît s-or fi plătind poeziile ? Îmi părea rău că revista era lunară. Dar dacă mă angajează ? Gîndul acesta reveni obsedant : dacă îmi oferă un post în redacție ? Altminteri de ce m-ar fi invitat la el ? Să-i mai spun că revista e interesantă ? Neapărat trebuie să scriu două poezii, să vadă că sînt cineva. Dacă aș avea o întreagă noapte la îndemîină, l-aș da gata.

Curioasă, nevasta mea se postă în spatele meu :

— Ce faci ?

— Scriu poezii.

— Ai innebunit ? Noi n-avem ce mînca și tu scrii poezii ! Mai bine adu apă doamnei Blidaru. Fîntîna e în curte.

Am adus două găleți de apă și doamna Blidaru, măgulită a vrut să mă răsplătească, făcînd conversație.

— Ce scrieți, domnule Munteanu ?

Mi-a fost rușine să-i mărturisesc că fac poezii.

— O scrisoare.

— Scrie la părinți să ne trimeată niște bani, veni în ajutorul meu nevastă-nea.

Doamna Blidaru vorbi un sfert de oră despre sacrificiile mamelor și despre copiii nerecunoscători.

— O mamă își dă și haina de pe ea și copiii îi scriu doar cînd au nevoie de bani.

— Vedeți, doamnă Blidaru, nu de aceea se nasc copiii, să ne fie recunoscători, să spună sărut mîna. Asta spune un poet maghiar. Copiii se nasc pentru că părinților le-a făcut plăcere acest lucru, au făcut dragoste. Și tot același poet mai spune că, în timp ce copiii sug laptele de mamă le cresc unghiile. Copiii vor avea la rîndul lor copii. Datoria față de părinți mi-o plătesc copilului meu. El la rîndul lui, copiilor lui. Voi putea

oare să-i reproșez vreodată fiului meu că-și iubește mai mult copiii decît pe mine ?

— Dumneata, domnule Munteanu, n-o să fii fericit niciodată, pentru că gîndești prea mult. Eu cu Petru al meu am fost fericită chiar dacă uneori se întorcea acasă beat și-mi ardea o labă. Probabil, avea motivele lui. Nu-i puneam întrebări. A doua zi, sau dacă se trezea noaptea, mă lipeam de el și deveneam din nou fericită.

În cele din urmă, m-a lăsat totuși să scriu, pentru că i se arsesse mîncarea pe sobă.

M-am chinuit din răsputeri să compun cîteva strofe : nu găseam rime, mirosea a ceapă prăjită, băiatul voia cu orice preț tocul. Nici Eminescu n-a dus-o bine, dar eu am avut condiții îngrozitoare, și tocmai cînd voiam să mă lansez în literatură. Pînă la urmă tot am încropit două poezii. Le-am transcris pe curat și am alergat la redacție. Una din poezii a apărut în numărul următor al revistei. De primul rînd mi-aduc aminte și acum. Începea foarte patetic : „Mereu mai sus se înalță zidul despărțirii noastre“.

DESIGUR, dacă aș fi avut cîteva informații despre Ion Blăgăilă, mi-ar fi fost mult mai ușor să abordez discuția cu el. Știam doar că e proprietarul librăriei „Cartea de Aur“ și al revistei literare. Înainte de a mă duce la el am mai buchisit o dată revista : ce a reieșit clar, că regele Mihai apărea în trei sau patru articole. Ori a vrut el așa, ori e obligat să scrie despre rege. Am hotărît să fiu foarte precaut pînă nu-mi dau seama dacă face sau nu politică, și ce fel de politică.

Întrevederea cu Ion Blăgăilă s-a soldat cu angajarea mea ca redactor la *Orizonturi noi*. Încă în după-masa aceea, patronul mi-a destăinuit concepția lui despre literatură : era hotărît să nu publice în revistă decît „artă pentru artă“ sau lucruri patriotice care să proslăvească familia regală.

Probabil văzînd expresia feței mele, a căutat să mă lămurească :

- Pentru că simbolul unei țări e regele.
- America n-a avut niciodată rege.
- Dar acolo nici nu există patriotism. Să luăm ca etalon Anglia. Acolo, ziua de naștere a regelui e sărbătoare națională. Noi, românii, dacă nu ne unim în jurul regelui, pierim.

Pentru el, românii erau românii din Ardeal. Pe cei din regat îi desconsidera. Nu s-a aventurat în discursuri patetice decît după ce a aflat că sînt ardelean, născut lângă Deva.

— Ești născut în capitala țării, domnule Munteanu. La Sarmisegetuza. Românii adevărați sînt cuprinși în chinga Carpaților. Români există de două mii de ani în Țara Birsei, în Țara Hațegului, în Țara Oașului, în Țara Moșilor. Cînd noi discutăm despre gramatică, cei de dincolo de munți încă nu coborîseră din copaci. Dacă nu s-ar fi dus Gheorghe Lazăr să-i învețe „az“, „buche“, ei ar fi scris tot cu litere chirilice. Unde au avut ei unul ca Măria-Sa Iancul ? Dacă în 1907 ar fi avut un Horia, răscoala țărănească s-ar fi transformat în revoluție, azi eram în rîndul națiunilor civilizate.

— Întregirea neamului se datorează ardelenilor : lui Goga, lui Coșbuc, lui Vasile Lucaciu, lui Maniu și celorlalți mari cărturari ai neamului. Nu spunea Coșbuc cînd Brătianu voia să mențină România neutră că îi pare rău că fiul său Alexandru a murit în accident de mașină și că el ar fi preferat să-l vadă murind luptîndu-se prin trecătorile Carpaților ? Sînt convins că pentru eliberarea neamului de către cei din răsărit tot ardelenii își vor pune umărul...

Vorbind se înflăcăra, obrazii i se îmbujorau, îi zvîcneau venele de la tîmple. Din cauza unei astme răsuflea precipitat, în timpul scurtelor pauze dintre fraze, mușca aerul ca o rață bolnavă.

— Dacă l-ai fi studiat pe Pîrvan ai fi știut că toate orașele noastre se termina în Dava. Sînt convins că e o transcriere greșită. Vine de la Deva. E posibil să nu fie o transcriere greșită ci noi să-l pronunțăm cu e. Dar asta n-are nici o importanță. Deci, dumneata ești născut în Cetatea de Scaun a dacilor. Țările pe care ți le-am înșirat, Oașului, Moșilor, erau probabil triburi

dacice. Cea mai pură limbă românească o au ei : au păstrat-o cu sfințenie din moși-strămoși. Un mileniu au stat sub unguri și cu tot regimul lor totalitar n-au reușit să-i învețe ungurește. I-au botezat ungurii cu nume ungurești după meserii : Covaci, Fazecaș, după statură : Kis, Nagy, dar ei s-au încăpăținat să vorbească numai românește. Altminteri s-ar fi pierdut ca națiune.

N-aveam nici un interes să mă încontrez cu el. L-am lăsat să-și termine ceea ce avea de spus, și am adus vorba despre *Orizonturi noi*. Mi-a mărturisit, ca și cum mi-ar fi spus un mare secret de stat, că primul număr al revistei a fost scris în întregime de el.

— Să nu crezi că e o treabă ușoară. Dacă ai citit revista cu atenție ți-ai dat seama că am folosit stiluri deosebite. M-am chinuit pînă am reușit să fiu mereu altul. În note n-am folosit nici epitețe nici metafore. Iar articolul de fond l-am scris sobru, fără înflorituri. Revista se adresează tuturor păturilor sociale. E drept, deocamdată tirajul e mic, cîteva sute de exemplare, dar sînt convinși, cînd ecoul cuvintelor tipărite în revista mea va trezi Carpații din amorțire, revista își va lua zborul spre „orizonturi noi“, spre titlul pe care i l-am dat.

L-am privit admirativ.

Cînd era mulțumit de ceva, părea un alt om ; un funcționar oarecare cu gusa lăsată, cu privirile blege. Dar Ion Blăgăilă era rar mulțumit de ceva : îl supărau pînă și lozincile întinse de pe o parte a străzii pe cealaltă.

— Comuniștii, chiar neintenționat, fac rău. Asta prin firea lucrurilor. Nu țin cont nici măcar de estetica străzii. Strada, cum să spun, e oglinda unui oraș, e oglinda unei societăți. O societate nu se poate schimba. Ea poate să evolueze. Și latinii sînt tradiționaliști. Englezii au un cuvînt mai potrivit pentru asta : conservator. Noi latinii ne conservăm prin limbă, prin datini. Noi am coborît din istorie ca un fluviu. Matca Dunării nu se poate schimba prin violență. Pentru asta e nevoie de timp geologic. Comuniștii incuți, nici nu știu ce-i aia geologie.

Pentru el, comuniștii coborau din Sfînta Scriptură, erau îngerii negri din Apocalipsa lui Ioan.

— Și acum, cu venirea rușilor, au răsunit pentru prima oară trîmbițele. S-au deschis baierile cerului și toată țara a fost năpădită de comuniști. Ce vor să facă din țara asta? S-o dea la mezat străinilor? O mie de ani să auzim limba moale a slavilor, noi tot românește ne vom închina la brazi, tot românește îi vom blestema. Marile lozinci după care se conduc au fost consumate de mult în Comuna de la Paris: Egalitate, fraternitate. Cu cine egalitate, cu cine fraternitate? Harnicii cu leneșii, deșteptii cu proștii, savanții cu incuții, geniile cu sifiliticii? La naștere toți oamenii sînt egali.

De teamă să nu-l lovească guta l-am întrerupt:

— Din păcate, oamenii nu sînt egali nici la naștere. E o mare diferență să te naști Munteanu la Deva, sau Malaxa în Capitală.

— Nu-i adevărat! Edison s-a născut în colibă și a devenit Edison. Franklin era mai sărac decît cei născuți la Deva. A ajuns președintele celui mai mare stat din lume. Toți noi născuții au șanse egale. Toate gazelele au aceleași șanse în fața leoparzilor. Unii supraviețuiesc, alții nu.

În concepția lui, pînă și gazelele care nu reușeau să supraviețuiască își datorau pieirea comuniștilor.

Mă întrebă cine sînt, ce sînt, de unde vin. Nu era prea mulțumit de răspunsurile mele, dar mă angajă. Îmi spuse ce va trebui să fac: să transport hîrtie la tipografie, manuscrisele, să stau de vorbă cu cei care ar bate la ușa redacției și să duc revistele la chioșcurile de difuzare. Numai despre salariu nu suflă nici un cuvînt. Cu jenă, dar am insistat.

— Vom vedea cum ne împăcăm.

— Eu cred că o să ne împăcăm, dar eu trebuie să știu pe ce mă pot baza.

Mi-a dat un avans de 200 lei și a mai spus o dată că o să ne împăcăm. Pînă nu găseam un serviciu mai rentabil, trebuia să mă mulțumesc cu ce primeam de la el.

Avînd un angajat, Blăgăilă trecea tot mai des pe la redacție. Totdeauna agitat, grăbit, împovărat de probleme :

— Auzi ?

— Ce să aud, domnule Blăgăilă ?

— Fanfara.

— Aud.

— Și spui asta așa, simplu ? Nu te revoltă ?

— Nu știu, nu m-am gîndit niciodată la asta.

— Păcat. Un scriitor adevărat trebuie să se gîndească la toate ! Fanfara nu face parte din arsenalul muzical al neamului nostru. Noi cîntăm din frunză, din ceteră. Fanfara o folosesc cei neputincioși, ca să atragă atenția asupra lor. Neputincioșii care vor să pară puternici.

— Și nemților le place fanfara și nu-s o nație neputincioasă, slabă.

— Ba da ! Nemții sînt neputincioși pentru că n-au viață interioară, spirituală. O melodie cîntată la nai te îndeamnă la meditație. O baladă doinită din frunză te apropie de moarte, de infinit. Ascultînd fanfara nu trebuie să te gîndești la nimic. Nu trebuie nici măcar să transmiți sau să recepționezi idei. E de altfel și imposibil, din cauza alămurilor. Toba care sună cel mai puternic e goală pe dinăuntru.

În timpul zilei nu aveam nimic de făcut : măturam, făceam focul și scriam versuri. Rar de tot intra cineva în redacție, dar și atunci mai mult pentru cîte o informație „dacă nu știu cumva pe unde vine strada Andrei Mureșanu“.

Revista se tipărea la tipografia „Diecezana“, subordonată episcopiei. În afară de revista noastră, la Diecezana se mai tipăreau și cărți de rugăciuni, predici pentru preoți, ordonanțe, invitații, înștiințări de căsătorie și anunțuri mortuare. Mi-a plăcut în tipografie. M-am lăudat unui culegător că și eu am o poezie în revistă. M-a întrebat foarte respectuos „Cu ce fel de litere dorește domnul poet să-i culeg versurile ?“ Nu aveam preferințe. Era important să fiu tipărit.

În numărul trei sau patru al revistei am publicat și o lucrare în proză gen *Sărmanul Dionis*, în care scriam în fraze sofisticate despre serile lungi de toamnă, despre plasele de păianjen și despre tristețe. Blăgăilă mă felicită, dar nu voia să mă angajeze cu acte în regulă.

— Pentru asta, domnule Munteanu, trebuie să te înscrii în sindicat. Și eu ca regalist nu-mi pot permite să am angajați sindicaliști. Sau poate ești nemulțumit de altceva ?

— Da, domnule Blăgăilă. De salariu...

Cu banii primiți de la el abia supraviețuiam.

— Asta e altceva. Salariu mai mare nu pot să-ți dau.

— Atunci, domnule Blăgăilă, va trebui să-mi caut alt serviciu. Eu am familie, trebuie să măninc, să plătesc chiria.

Eram convins că avea nevoie de mine. Eram poate singurul care îl asculta cu atenție, în fața căruia își putea desfășura, etala ideile. Se credea un vizionar, un salvator al națiunii române.

— Păi, ce să fac cu dumneata, domnule Munteanu ? Poate aș putea să-ți ofer o locuință fără chirie. Dar pentru asta trebuie să vorbesc cu nevasta mea.

Nevasta sa era o femeie plăpîndă la înfățișare ; ca temperament era vulcanică ; în fața ei, Blăgăilă nu mai era vizionar, era doar librar. Ea îl certa că-și prăpădește banii tipărind fițuici, că în loc să-și vadă de treabă ca un bun comerciant, se lansează în politică.

— Politica e păcătoasă, Blăgăilă. Ce-i virtute astăzi, miine-i păcat. Nu poți ține piept comuniștilor, Blăgăilă, îs mulți și iei n-au ce pierde. Tu ai librăria, mama are orezăria, pădurile.

Dar Blăgăilă era neînduplecat : discuțiile cu nevasta sa au durat câteva zile și s-au soldat în favoarea mea : mi-a oferit o cameră în locuința lui din strada Episcopiei, un fel de magazie unde-și ținea cărțile care nu încăpeau în librărie. Încăperea avea un singur gemuleț, tăiat undeva în apropierea tavanului. Cărțile mi-au fost de mare folos : citeam și ziua și noaptea.

L-am citit și l-am răscitit pe Rebreanu, din scoarță în scoarță. Pe Agârbiceanu, pe Panait Istrati și o mul-

time de americani și englezi în diferite traduceri. Dar și mai mult m-au încântat albumele cu reproduceri, lucrări de sinteză despre Grigorescu, Luchian, Tonitza. Cel mai apropiat îl simțeam pe Luchian: tonurile lui galbene, ruginii mă înnebuneau. Mi-au plăcut de asemenea albumele lui Georg Gross și Kate Kolwitz.

În odăița de pe Episcopiei m-am împrietenit cu adevărat cu cartea. Mirosul acela de hîrtie tipărită m-a însoțit toată viața. Îl simt în nări pe stradă, în autobuz, acasă. Mai tîrziu cînd am făcut reportaje și un oțelar îmi spunea că îi place mirosul oțelului îl credeam. L-am crezut și pe rihtuitorul de la Dermata care mi-a spus că, aranjînd pomul de Crăciun, în loc de luminări simțea mirosul pielii. De altfel, simțul mirosului îl am foarte dezvoltat. Simt și mirosul oamenilor. Fiecare om, fiecare casă miroase altfel.

Din păcate, Ion Blăgăilă, în afară de comerțul cu cartea și editarea unei reviste literare, se preocupa și de politică. Înființase chiar un partid, intitulat P.R.R. — Partidul Regalist Român. Avea întâlniri cu mulți preoți de la țară, cu țărani veniți de departe, din Țara Moșilor.

Dintre preoți, nu rețin decît unul singur, unul tînăr, fără biserică, cu anteriorul murdar, care-și căra așternuturile într-o desagă făcută din cergă. Tot în desaga lui era un portret al regelui și manifeste tipărite de Blăgăilă, în care explica, pe înțelesul țăranilor, scopul și principiile Partidului Regalist. Preotul, dacă îmi aduc bine aminte, se numea Anghel și era mîncăcios. Îl întreprușea pe Blăgăilă în cele mai neașteptate momente.

— Nea Ioane, mai trimite băiatul după ceva cașcaval.

— Măi, Anghel, tu n-ai fost atent.

— Știu pe de rost ce-mi turui dumneata, ce dracu !

E vorba de Mihăiță. Noi, țăranii, ca brazii, cu rădăcinile adînc înfipte în pămîntul strămoșesc, și deasupra noastră, tronul. Mai mult n-ai spus pînă acum. Eu zic, trimite-l după cașcaval că se închid băcăniile.

— Nu se închid. Stai să termin ceea ce am de spus.

— Degeaba ascult, flămînd n-aud.

Blăgăilă se scotocea prin buzunare, avea totdeauna bani puțini la el, atît cît putea ciupi la librărie fără să afle nevasta sa.

— Dacă tot se duce băiatul, să ia și clisă. Cașcavalul, singur, nu satură.

Ajuns la ușă, Anghel mă oprea :

— Fii atent, băiatule. Pîine, iei neagră, aia albă îi ca vata, n-o simt în stomac.

Anghel desfășura pe birou cele cumpărate, mînca încet, tacticos : Blăgăilă era obligat să aștepte pînă ce termină, pentru că Anghel comenta fiecare duminică :

— Pe cele necuvîntătoare, Dumnezeu le-a învățat să rumege după ce s-au săturat. Au plăcerea mîncării de două ori. Noi ne grăbim, băgăm la raft, ca și cum ne-ar goni foamea din urmă. Nainte de război, pe crucea mea, și cașcavalul era mai mare. Io încep să cred că și kilogramul era mai greu și metrul mai lung.

După ce se sătura, se scobeia în dinți cu bețe de chibrit.

— Nea Ioane, rîndul trecut mi-ai promis că-mi faci rost de o femeie.

— Ți-am promis, dar nu să-ți fac rost, ci să te trimit la Willy. Dar cum te duci în anterior la bordel ?

— Și ce dacă ? Fetele rătăcite n-au nevoie de duhovnic ?

— Mă faci de rîs, Anghel. Măcar du-te după ce se întunecă.

După cîteva săptămîni, doamna Blăgăilă și-a dat seama că, cedîndu-mi o cameră, era obligată să mă lase să folosesc și baia și W.C.-ul. Era profund nemulțumită. O auzeam noaptea certîndu-se cu librarul, pe urmă într-o zi, mă rugă să mă mut.

M-am mutat din nou în bucătăria doamnei Blidaru și am renunțat la postul de redactor la revista *Orizonturi noi*.

De altfel, după cinci numere, revista și-a suspendat apariția, iar după un an, Ion Blăgăilă a fost arestat și condamnat la foarte mulți ani de închisoare.

ÎN COLȚUL străzii Episcopiei era un cinematograf de cartier cu un nume pompos : Savoy. În timpul pauzelor și între reprezentații megafoanele transmiteau

zgomotos „Brazil“, „La Cucaraccia“ și alte melodii sud-americe, să atragă publicul. Cînd răsuna muzica, în clădirea alăturată, la Banca Agricolă, în spatele ferestrelor mari, funcționarele învățau dansurile la modă : rumba și carioca. La cinema nu mai fusesem de ani de zile. Mi-am pus în gînd să văd un film. Juca „Șarpele“ cu Leslie Howard. Reclama afișată era oribilă. M-am dus în foaier să-l caut pe patron. L-am găsit rupînd bilete la intrare și din cauza asta n-am putut vorbi cu el decît după începerea spectacolului.

Pînă atunci l-am studiat : avea în jur de 30 de ani, bine făcut, îmbrăcat elegant : purta pantaloni largi la modă și la fiecare mișcare pantalonii îi fluturau ca niște perdele. Avea ten negricios, nas coroiat și bărbia voluntară, aproape pătrată. Vorbea politicoasă cu toată lumea :

— Domnișoară plasatoare, vrei să-i cauți locul dumnealui ?

Plasatoarea, plictisită, lua biletul spectatorului nemulțumit și ridica din umeri :

— Domnul n-are biletul numerotat.

— Nu face nimic. Îi cauți o strapontină.

Cu cei pe care îi cunoștea stătea de vorbă, le întindea mîna :

— Film foarte bun, domnule Frîncu. Nu-i cu bătaie, dar e foarte bun. Ar trebui să-ți trimiți și copiii să-l vadă.

După începerea spectacolului, patronul se spală pe mîini și veni la mine :

— Ce dorești dumneata ? Vrei să intri la film ?

— Nu, domnule. Sînt pictor. Mă ocup cu desenarea afișelor de cinema. Am văzut reclamele dumneavoastră, sînt urîte, neatrăgătoare...

— Și poți face ca ăia din București ?

— Da, domnule.

— Vino atunci după-amiază, vor fi și asociații mei aici și discutăm.

Pînă la ora stabilită am colindat pe străzi.

Orașul era supraaglomerat. De cînd se mutase frontul în Ungaria, se stabiliseră în oraș două regimente și

o mulțime de ostași ruși. Prețurile alimentelor se triplaseră, comerțul clandestin era oficializat. În piața de vechituri se puteau cumpăra arme, roți de camioane, saci cu făină și bijuterii. Uneori, pe câte o stradă, apăreau cinci, șase tineri cu steaguri roșii și cântau „Porniți înainte, tovarăși“. Răspindeau manifeste cu texte scurte pe care erau tipărite, cu vopsea roșie, secera și ciocanul.

Precupețele aruncau cu varză după ei.

Tinerii nu se sinchiseau de cei potrivnici, se opreau la fiecare colț de stradă și strigau din toate puterile : „Jos Rădescu !“

Rădescu era încă prim-ministru, cu câteva zile în urmă rostise o cuvîntare la cinematograful Aro din București și a obligat pe un comunist să demisioneze din guvern. Era socotit un fel de erou național.

Îi admiram pe demonstranți pentru curajul lor, dar nu le-am dat prea multă importanță : trebuia să-mi caut un serviciu.

După-masă l-am găsit pe patron, rupînd tot bilete, așa că am fost nevoit să casc gura la litografiile programului următor. Urma „Poarta Albă“ cu Olivia de Havilland și Charles Boyer.

O plasatoare grasă își legăna șoldurile prin foaier : purta un halat din clot negru mulat pe corp și ciorapi tot de culoare neagră. Părea în doliu. Deși era grasă, avea trupul proporționat : ea chiar se voia sexy, cu miinile în buzunar își strîngea halatul și mai mult pe fund, să i se întrezărească toate formele. Sîinii mari, ca două mingi de fotbal, erau adunați cu un sutien pînă aproape de gît. Trecu prin fața mea de mai multe ori ca la parada modei. Din cînd în cînd își aranja o șuviță de păr căzută din cocul strîns în vârful capului. Am avut senzația că mă cercetează, dar nu i-am dat nici o importanță.

După începerea spectacolului, patronul se spală pe mîini, apoi mă duse într-o încăpere mare de la etaj, plină cu vopsele și șipci, cu cutii rotunde de metal pentru filme. Pe o masă lungă de placaj erau întinse cartoane de diferite mărimi.

— Am vorbit cu asociații mei și au spus să faci un afiș de probă. Ai aici de toate, vopsele, pensule..

Îmi dădu și un afiș tipărit al filmului și două fotografii ale actorilor principali.

Mi-a plăcut felul de a fi al patronului : n-a pus întrebări cine sînt, ce sînt, unde am lucrat înainte, de ce arăt cum arăt. Voia să vadă ce știi. Privind cartoanele și vopselele de pe masă mi-am dat seama că de acest examen depinde angajarea mea.

Am mai fost, după mulți ani, în fața unui asemenea examen. Locuiam cu Mihnea Gheorghiu la hotelul „Plaza Copacabana“ din Rio de Janeiro. Din camera de la etajul întâi vedeam curbura plajei, mozaicul imens, oameni frumoși cu mers legănat de dans. Înainte de a pleca în Brazilia, primisem o scrisoare de la Nelson Vainer, un mare propagator al culturii românești în America de Sud. Citez dintr-o scrisoare a lui : „Da, dragă prietene, trebuie neapărat să ne întîlnim, deoarece am un plan grozav pentru difuzarea culturii românești în America Latină. Sînt sigur că cu concursul dumitale și al domnului Mihnea Gheorghiu și o echipă de intelectuali, planul meu ar fi un mare bun pentru România. Depinde numai de noi.“

Nelson Vainer ne-a căutat la hotel, ne-a arătat un volum Caragiale tipărit în portugheză și șpalturile unui mic volumaș din povestirile mele. M-a rugat să-i scriu neapărat ceva despre Brazilia. Dar nu impresii sau un reportaj, ci o povestire care să se petreacă în țara lui. Dacă aș putea să-i scriu o nuvelă, l-aș ajuta foarte mult în relațiile lui cu editurile. Eram obligat să-i promit. Din clipa aceea n-am mai avut liniște. Plaja mi s-a părut zgomotoasă, oamenii urîți și timpul pornit la întrecere cu el însuși. Am savurat foarte puțin orașul de la poalele lui Pao de Açúcar ; am stat închis în hotel, în camera de oaspeți a ambasadei.

L-am întrebat pe Vainer ce anume l-ar interesa pe cititorul brazilian ? E bine că m-ai întrebat, mi-a răspuns. Brazilia nu e Rio și nici Sao Paulo. Brazilia sînt milioanele de țărani, zilierii care scormonesc pămîntul, cutreieră jungla. Marea lor problemă e supraviețuirea,

dialogul cu destinul, cu moartea. Am scris una din cele mai frumoase nuvele din cariera mea : *Păsări*.

În zilele petrecute la Rio mi-am adus de multe ori aminte de examenul de la cinematograful Savoy.

Eram hotărît să fac ceva ieșit din comun, să-i dau gata pe patroni. Am confecționat o pancartă mare, 2 pe 3, și am început să lucrez. Nu am fost emoționat decît cîteva minute, pe urmă mirosul temperei îmi deveni familiar.

În mai puțin de două ore am terminat afișul : era la fel ca cel tipărit, doar stilizat puțin. Portretul lui Charles Boyer era transparent ca și cum ar fi fost plămădit din fum și plutea în fața fundalului un castel mai mult bănuț, ondulat ca un steag. Portretul femeii îl făcusem în semitonuri numai cu albastru și verde. Am folosit culori vii, pasteluri, asemănătoare cu petele de culoare din bucătăria doamnei Blidaru.

Patronul privi afișul din toate părțile. Se vedea pe el că era mulțumit. Îmi întinse mîna și se prezentă :

— Halstein.

Îi chemă și pe ceilalți doi asociați și hotărîră să mă angajeze.

— Te duci în strada Kogălniceanu și ne aduci o recomandare de la sindicat. Pe urmă te apuci de lucru.

Nu mai încăpeam în piele de bucurie, dar m-am reținut să nu mă demasc. Era vorba de un serviciu adevărat, de o angajare în toată regula și, pe deasupra în meserie.

M-AM DUS să caut strada indicată, dar din cauza unei manifestații a trebuit să ocolesc tot centrul orașului. Era o zi senină de început de primăvară, cu trotuarele inundate de soare : femeile purtau pardesiile deschiate și lăsau în urmă dîre de parfum.

În turla catedralei catolice dăngăneau clopotele mari.

Am întrebat un cetățean despre manifestația din fața primăriei.

— Cum, dumneata nu citești ziarele ? S-au predat ultimii apărători ai Budapestei.

Înseamnă că pînă ieri au murit oameni acolo. Cînd am văzut pentru ultima oară orașul, fusese distrus complet. Oare acum, eliberat, cum o arăta ? N-am putut reflecta mult asupra soartei Budapestei, pentru că am ajuns în dreptul străzii Kogălniceanu. Un cordon de poliști îmi bară calea.

— Nu se poate, tovarășe, e miting.

Eram supărat. Din cauza unui miting n-o să pot face rost de recomandarea sindicatului.

— Și atunci cum ajung în strada Kogălniceanu ?

— Ocolești, intri pe partea cealaltă.

Îmi răspunse un polițist gras, cu uniformă boțită. Cîțiva nasturi obișnuiți de os îi înlocuiau nasturii de metal ai vestonului. Am vrut să-i răspund ceva necugetat, dar m-am reținut la timp. Grasul nu era vinovat cu nimic.

De ce oamenii care n-au ce mânca țin întruniri ?

Megafoanele transmiteau discursurile de la tribuna din fața primăriei.

— Are cuvîntul tovarășul Farcaș de la fabrica de vagoane.

Ce se spune ? Trag cu urechea : „În cinstea căderii Budapestei, muncitorii de la Astra vor repara în muncă voluntară sălile de așteptare ale gării bombardate !“

De ce e nevoie de atîtea vorbe ? Să repare și gata !

Dintr-o stradă lăturalnică apăru o coloană de muncitori îmbrăcați în cămăși roșii. În fruntea coloanei doi vlăjgani țineau o pancartă imensă cu trei litere : I.T.A. Am văzut demonstrații și la Viena, acolo oamenii erau îmbrăcați în cămăși brune, la Budapesta în cămăși verzi. De ce vor oamenii să pară la fel ? Sau sînt siliți să pară la fel ? Dar cine are interesul, vorba lui Blăgăilă, ca omul bun să semene cu cel rău, ca omul deștept să nu se deosebească de cel prost ? Dorința de egalitate pornește totdeauna de la cel inferior.

A trebuit să treacă mulți ani ca să aflu că uniformitatea e și o armă de apărare. Herșcovici, directorul hotelului din Deva, a stat în timpul războiului trei ani în lagărul de exterminare din Auschwitz. În ziua cînd l-am cunoscut i-am pus marea întrebare banală : Și cum

ai reușit să supraviețuiești ? Mi-a răspuns ca și cum l-aș fi întrebat ce pastă de dinți folosește.

— Am fost cel mai șters prizonier din lagăr.

— Toți erați șterși : aveți uniformă la fel, șepci la fel.

— Da, dar eu nu m-am evidențiat cu nimic. Nu m-am dus niciodată primul la lucru și nici ultimul. N-am fost nici harnic nici leneș. N-am ieșit niciodată la raport și nu mi-am pronunțat niciodată numele. Eram pur și simplu 17.234. Am fost atât de șters, că nu m-a luat nimeni la ochi. Urșii la pol sînt albi ca să se confunde cu peisajul. Eu m-am confundat perfect cu peisajul Auschwitzului.

În cele din urmă am ajuns în strada Kogălniceanu la adresa indicată. Am urcat la etajul doi, la secretariatul sindicatului salariaților particulari. Era o încăpere mică, patru pe patru, văruiată proaspăt în ocră cu sclipici. Patru portrete decorau peretele principal : un bărbat cu priviri sobre, o femeie împlinită cu părul tuns scurt, un bărbat cu fața spintecată de o rană și un altul, rotofei, cu ochi mici, șireți.

În birou nu era decît un singur funcționar, un bărbat mărunț cu un început de chelie. Privindu-l mai atent mi s-a părut foarte tînăr, poate numai cu doi sau trei ani mai în vîrstă decît mine. După buzele groase, căzute, mi-am dat seama că era evreu. Din cauza unui rictus, părea că zîmbește tot timpul. Dar ceea ce m-a izbit cel mai mult la el era faptul că mă privea insistent. Atît de insistent încît încerca să nici nu clipească.

În loc de salut am intrat direct în problemă :

— Dumneata ești cu sindicatul ?

Nu mi-a răspuns imediat : m-a țintuit doar cu privirea ca și cum ar fi așteptat să continui. Văzînd că nu mai spun nimic, se decise să vorbească :

— Dacă pronunți mai rar te înțeleg.

Toată viața am avut probleme cu pronunția : încă în clasele primare colegii își băteau joc de mine pentru că ronțaiam cuvintele. Cînd sînt emoționat sau nervos bîlbîiala iese și mai mult în evidență : rostesc numai începutul ori sfîrșitul cuvintelor. Din cauza asta m-am

obișnuit să citesc totdeauna cu voce tare, să mă controlez.

Cu toate astea și astăzi mă bîlbîi ca la treisprezece ani.

Am repetat întrebarea silabisind cuvintele.

Îmi zîmbi.

— Nu sînt eu. Îi țin numai locul. Dacă vorbești așa, ne înțelegem. Sînt tare de ureche. Spun așa, să mă alint. Sînt surd complet !

Mult mai tîrziu, cînd ne-am împrietenit, am aflat povestea lui Carol Manhaim. De mic făcuse un TBC osos, a rămas, din cauza unei operații nereușite, cu un picior mai scurt. Imediat după 23 August, prin intermediul Crucii Roșii și-a procurat mai multe fiole de penicilină sau nu mai știu ce antibiotice. Nimeni din Arad nu știa dozajul. A luat toate injecțiile și după puțin timp i-a căzut părul și a surzit. Numai psihic se vindecase.

Mă pofti să iau loc.

— Cu ce aș putea să-ți fiu de folos ?

Deși pe atunci îmi era antipatic, nu mă deranjă că mă tutuia.

— Am nevoie de o referință ca să fiu angajat. Dar nu știu dacă dumneata poți face asta.

— Pot. Ești sindicalist ?

— Nu.

Manhaim cotrobăi într-un sertar și-mi întinse mai multe formulare.

— Completezi astea.

Eu venisem să iau o referință și surdul voia să mă înscrie în sindicat. Am hotărît să nu mă vînd ieftin.

— Trebuie să mă înscriu în sindicat ?

— Dacă vrei să fii angajat, da.

Deci nu este nici o ieșire. L-am întrebant agresiv :

— Altfel nu se poate ?

Deși nu mă auzea și-a dat seama de tonul folosit, după expresia feței. Zîmbi îngăduitor :

— Ba da. Dar atunci nu te apărăm împotriva patronului.

Ăștia cu sindicatele mi se păreau șmecheri din cale afară : Nu te plasează în muncă dacă nu ești cu ei. Ca să câștig timp l-am întrebat :

— Și ce trebuie să fac ca sindicalist ?

O luasem iar razna cu pronunția : nu mă înțelese. M-am infuriat :

— Ce tre-bu-ie să fac ca sin-di-ca-list ?

— Cum ce trebuie să faci ? Să muncești, să-ți plătești cotizația și să participi la ședințele sindicale. Asta e tot.

— Asta de formă. Dar ce trebuie să fac cu adevărat ?

— Tu pe ce lume trăiești ?

I-am povestit pe scurt cum m-am reîntors în țară.

— Atunci e clar. Completează adeziunea. E bine așa. Unde vrei să te angajezi ?

— La cinematograful Savoy.

— Aa, la Iosif Halstein. E un mare escros. Dar de ce te angajezi tocmai acolo ? N-ai meșerie ?

— Ba da. Sînt pictor. Fac reclame.

— Dacă ești pictor ar trebui să te înscrii la USAZ.

— Dar asta ce mai e ? Mi s-a spus să iau o referință de la sindicat.

M-a privit derutat. Mi-am dat seama că iar am ronțăit cuvintele.

— Nu te grăbi. Vorbește mai încet.

După vreo 25 de ani am cunoscut un mare poet bilbiit : pe Robert Rojdestvenski. Robert e un tip înalt, aproape de 2 metri, cu statura și aliura lui Maikovski. Frumos, talentat, dar cu un defect de vorbire. Nevasta sa, ori de cîte ori bilbiia, ridică un deget :

— Calm, Robert, calm.

Robert se calma. Cînd am aflat că-și recită poeziile în public, l-am întrebat :

— Nu ai complexe ?

— Nu. Dacă spui lucruri interesante poți să fii și bilbiit.

Am participat la un recital Rojdestvenski mi se pare la Rostov. În sală erau peste trei mii de spectatori. Aveam emoții pentru el. A apărut pe scenă, înalt cu

picioarele desfăcute, poziția clasică a lui Maiakovski și a rostit titlul primei poezii :

— Rrrruski iaiazîc.

Limba rusă. În locul lui aş fi fugit de pe scenă. El a continuat ca și cum ar fi avut dicția lui Cicero. Oare ce va putea să spună despre limba rusă? Poezia la început mi s-a părut banală : cînd Robert a pronunțat primul cuvînt rusesc, mama, rudele s-au crucit și au spus : „vai, ce frumos vorbește Robert rusește“. Mai tîrziu, cînd a început să lege cuvintele, cei de pe strada lui l-au privit cu admirație : „Doamne, ce frumos vorbește Robert rusește“. La școală, și profesorii l-au lăudat : „frumos vorbește Robert rusește“. Poezia se termină pe neașteptate :

— Și acum, cînd într-adevăr vorbesc bine rusește, mi se închide gura.

Sala a încremenit, nimeni nu și-a dat seama că Robert s-a bîlbîit tot timpul. După recitalul de la Rostov am hotărît să mă bîlbîi cu curaj.

L-am întrebat pe Manhaim ce e USAZ-ul ?

— USAZ-ul e sindicatul artiștilor și al ziariștilor.

— Referința e bună și de aici.

În cameră era cald. Manhaim se ridică : atunci am văzut că folosește un baston la mers. Deschise fereastra : de la primărie răzbătea un marș cîntat de o fanfară, și din stradă, clinchenitul unei birje. Și el nu aude nimic din toate astea. Nu poate asculta radio, nici muzică. Mi se făcu milă de el. Oare de ce îl interesează pe surd sindicatul, politica? Te pomenești că e și membru de partid. Curiozitatea îmi dădu brînci. Am așteptat să se întoarcă cu fața spre mine și l-am întrebat :

— Dumneata ești comunist ?

Ochii începură să-i lucească.

— U.T.C.-ist din '41...

Era să fac o gafă să-l întreb de ce nu e la miting. A sesizat ceva din intenția mea.

— Ai vrut să spui ceva ?

— Da, a căzut Budapesta.

— Știu. S-a anunțat azi-noapte la unsprezece. Din cauza asta nici n-am putut să dorm. Am mobilizat ti-

nerii să participe la mitingul din fața primăriei. Se vor ține două discursuri : din partea noastră, Farcaș de la Astra și din partea Comandamentului sovietic, un locotenent. Unul Petrov...

Era mai informat decât mine. Mai mult chiar, a participat la organizarea întrunirii la care nu putea asista.

M-am simțit îngrozitor de prost. De altfel, totdeauna am avut un sentiment de inferioritate în fața infirmilor.

Infirmii au o psihologie aparte : știindu-se neîntregi, bravează. Dar bravada lor e forțată, e falsă. Am cunoscut un singur infirm a cărui bravadă era optimistă, sinceră. Era în timpul bombardamentelor de la Budapesta, pe cînd lucram la demolare. Sub dărîmături, o bombă cu explozie întirziată reteză fațada unei clădiri și cîteva schije răzlețe spintecară pîntecul unui ostaș din corpul de pază. I-am adunat mațele însîngerate și l-am așezat pe o targă improvizată. Rănitul voia să fumeze. Noi prizonierii n-aveam voie să avem țigări, iar plutonierul care ne-a escortat n-a vrut să-i dea. Ajuns în curtea unui spital, rănitul descoperi un locotenent îmbrăcat în halat alb. Începu să se agite :

— Don' locotenent. Don' locotenent !...

Plutonierul interveni înainte ca locotenentul să-i fi putut răspunde.

— Nu-l ascultați, domnule locotenent. E nebun. Vrea să fumeze. Îi dă moartea tîrcoale și el vrea să fumeze.

Rănitul se chinui să se întoarcă spre plutonier :

— Nebun ești tu ! Uitați-vă, domnule locotenent ce au făcut ăștia din mine ! Și acum mi-e poftă și mie de o țigară și nu vor să-mi dea.

Din milă, locotenentul se angajă în discuție cu el.

— O să-ți dea. Te duc la infirmerie și o să-ți dea.

— Nu-mi dau, protestă rănitul. Îi cunosc eu pe sanitarii ăștia. Și nici nu mă duc la infirmerie, acolo nu mai sînt locuri. Mă duc în magazie, unde sînt depozitați cei care au murit azi noapte. Ordonăți să mi se dea o țigară.

— Dați-i o țigară, porunci locotenentul.

Era un tip slab, cu coșuri pe față ; pe epoleți insemnele de medic.

— N-are voie să fumeze, domnule locotenent, se împotrivi plutonierul. Are patru schije în burtă.

Locotenentul, mirat că plutonierul nu executase ordinul, ridică tonul :

— Voi credeți că-i circar ? Că trage fumul în burtă ?

Fața rănitului se însenină :

— Așa le-am spus și eu. Ce legătură au schijele cu nicotina.

În amintirea acestei tifle dată morții am scris câteva pagini în romanul „Cocorii zboară fără busolă“.

Infirmitatea de la sindicat mă deranja că mă domina.

— Dacă n-aș fi avut nevoie de referință n-aș fi călcat niciodată pe aici...

Răspunse după o scurtă ezitare :

— M-ai înțeles greșit. Nu e neapărată nevoie să ai referință de la sindicat. Sindicatul nu are nevoie de membri formali. Dar, încadrat în sindicat, îți poți apăra drepturile. Așa că, sindicatul e în interesul tău.

— Interesul meu e să pot mânca.

— Da, dar după ce te saturezi nu te mai mulțumești cu atât. Mai vrei și altceva.

— Ce mai m-ar interesa dacă aș avea ce să mănânc ?

— Îți spun : vrei un radio, să mergi la cinema, la teatru, vrei cămăși albe călcate și un costum din stofă englezească. Și asta numai la început : pe urmă vei dori să-ți spui părerea în diferite probleme, vei dori să fii ascultat. E un proces logic, normal. Numai când am fost maimuțe ne-am mulțumit cu hrana cea de toate zilele. Homo sapiens voia și un bîrlig.

Manhaim nu era prost și pentru că, oricum, pînă nu se termina festivitatea de la primărie nu puteam pleca decît ocolind centrul orașului, am rămas la el. Am văzut pe fața lui că prezența mea îi făcea plăcere.

— De cînd nu mai pot savura muzica îmi place pictura.

— Ce înseamnă „îmi place pictura“ ?

— Îți explic. Îți explic ce înseamnă *pentru mine*. Unui om căruia îi lipsește un braț, cealaltă mîna preia funcțiile mîinii care lipsește. Surzii se compensează cu

văzul. Deci, pentru mine, consumul de artă este pictura. Am acasă un tablou făcut de unul „indescifrabil“. Nu există să privesc tabloul și să nu descopăr ceva nou. Ceva ce n-am văzut, un detaliu, o nuanță de culoare și mă întreb de ce a făcut pictorul așa și nu altfel. Pe fața unei bătrâne „indescifrabilul“ a folosit o culoare cu nuanță verzuie. Fața unui om n-are nimic verde. Și totuși, fără acea pată de verde de pe fața bătrânei, portretul ar fi fost prost. Poate nu prost, dar nu mi-ar fi sugerat că bătrâna e tristă. Dar totul în acest tablou, lumina care cade pe mâinile ei strînse în poală sugerează tristețe. Îmi place tabloul din ce în ce mai mult. Și îți spun că îmi place pictura pentru că mi-am cumpărat tablouri cu reproduceri și le privesc mult, încerc să le pătrund, să le înțeleg. Tu ce pictezi ?

— Fel de fel. N-avea nici un rost să-i vorbesc de ambițiile mele. Acum fac reclame pentru film.

— Înseamnă că faci portrete.

— Și portrete. Am vrut să fiu modest. De serie.

— Portretele de serie sînt la modă.

Am vrut să par și mai modest.

— Am fost pictor de firme.

— Înseamnă că ai scris frumos.

— Am.

— Și asta-i la modă. E perioada lozincilor. Cunosc un arhitect care s-a lăsat de meserie și scrie lozinci. E mai rentabil. Faci parte dintr-o organizație ?

— Nu.

— Ar trebui să te duc pe la Uniunea Tineretului Comunist. Și ei au nevoie de unul care să le scrie lozinci. E drept, fără plată...

— Eu am nevoie de bani.

— Dacă te angajezi la Savoy, o să ai. Dacă nu te trișează Halstein. Într-o zi am să vin să te văd. Dacă ai timp, vii și pe la noi.

— Noi, fiind cine ?

— U.T.C.-iștii.

DUPĂ câteva zile m-am obișnuit cu noua mea muncă la cinematograful : cînd terminam treaba în atelier, coboram în foaier și ajutam plasatoarele. Rupeam biletele la intrare, căram scaune de rezervă pentru spectatorii cu bilete nenumerotate și în timpul pauzelor urcam pe acoperișul casei de alături să deschid ferestrele pentru aerisire. Dacă lipsea ajutorul de operator, derulam bobinele, lipeam cozile cu acetonă.

Numai spectatorii nu-mi plăceau : se înghesuiau la intrare ca vitele, călcau peste scaune, mîncău semințe, rîdeau cînd nu trebuia. N-aș fi bănuț că peste ani, spectatorii îmi vor fi foarte dragi. Mi-am dat seama de acest lucru la Beirut, la cinematograful Capitol.

Prin '63 am fost trimis ca delegat la Festivalul Internațional al Filmului Politic din capitala Libanului. Festivalul se desfășura sub lozinca „Lupta pentru independența națională” și urma să prezentăm filmul lui Lucian Bratu „Tudor”. Am plecat cu o zi întîrziere și fără să fi obținut viza de intrare în Liban. Pe atunci nu aveam relații diplomatice cu Elveția Orientului. Din delegație mai făcea parte Costache Ciubotaru, operatorul filmului. La îndemnul lui Mihnea Gheorghiu am luat cu noi și filmul meu „La vîrsta dragostei” pe care îl terminasem cu cîteva luni în urmă.

— Poate îl vindeți.

— Filmul nu e titrat, nu-l înțelege nimeni. De ce să ne încărcăm cu bagaje ?

— Niciodată nu se știe. Un regizor bun e și un comerciant bun.

Era perioada de expansiune a filmului românesc ; la festivalul nostru „Pelicanul Alb” participau delegați din peste 30 de țări : regizorii români își prezentau filmele în aproape toate festivalurile de pe cele cinci continente. Mihnea Gheorghiu, datorită relațiilor sale, a propulsat creațiile Buftei cum nici înainte de el și nici după el n-a mai făcut-o nimeni.

Am ajuns la Beirut pe la ora șase după masă și, neavînd viză, am fost duși în sala de tranzit și păziți de un arab negricios cu păr cîrlionțat. Aproape două ore n-am avut cu cine să stăm de vorbă. Autoritățile, po-

liștiții, vameșii erau pe pistă : Papa Paul al VI-lea, în drum spre India, făcuse o escală în capitala Libanului.

Discursuri, ovații, focuri de artificii.

După plecarea Papei, oficialitățile au fost din nou ocupate : trebuiau să primească 120 de avioane angajate în raliul Mediteranei pentru tineret. Costache Ciubotaru și cu mine stăteam lipiți cu nasul de pereții de sticlă ai sălii tranzitului. Nu era vorba de sportivi ci de copiii bogătașilor din Europa care făceau circuitul Mediteranei cu avioane proprii : mulți erau în pantaloni scurți și nu cred că ar fi avut mai mult de 16—18 ani. Mai târziu am aflat că la raliu participase și una din fetele lui Mihai de Hohenzollern.

În cele din urmă apăru și un ofițeraș mărunț, negricios, care în buzunarul cămășii, în loc de trabuc, ținea un pistol. Nu cunoștea, dar eu cred că nu vroia să cunoască, nici o limbă europeană. Vorbea o arabă răstită. Știam din excursiile din Egipt că n-ai voie să te întimidezi. Am țipat și eu. Ofițerașul a ridicat tonul, l-am ridicat și eu. Ceea ce îl interesa cel mai mult era conținutul cutiei de tinichea în care aveam filmele. I-am arătat afișele Festivalului, care erau răspândite peste tot la aeroport. El insistă să deschidem cutia. Am fost nevoiți să-i arătăm fiecare rolă în parte. Convins că nu facem contrabandă, ne-a dat să înțelegem că trebuie să cumpărăm vizele de Liban. Nu-l interesa că eram invitați la Festivalul filmului.

— Cît ?

— Trei lire, ne-a arătat cu degetele.

În total aveam diurnă 20 de lire. Din asta trebuia să ne întreținem pe toată durata festivalului. I-am arătat un deget.

Supărat, ofițerul ne-a întors spatele.

Am alergat după el și i-am dat cinci lire sterline. Ofițerul luă bancnota și o întinse unui subaltern. Eram bucuros că s-a mulțumit cu cinci. Abia după ce ne-a pus vizele de intrare în pașaport și ne-a dat restul ne-am dumirit : o liră sterlină făcea trei dolari, un dolar, trei lire libaneze.

La biroul festivalului de la aeroport nu mai era nimeni. Ne-au informat că funcționarii vor apărea a doua zi la 9.

După o scurtă consfătuire cu Ciubotaru am hotărît să dormim la aeroport. Bineînțeles cu schimbul, să nu ne dispară bagajele. Necunoscînd însă programul festivalului, am hotărît să ne ducem în oraș. Din experiență știam că filmele țărilor socialiste erau proiectate de obicei în primele zile, fiind socotite mai slabe. Dacă filmul nostru era programat chiar a doua zi? Înseamnă că am făcut deplasarea degeaba. Am părăsit aeroportul transportînd imensa cutie de tinichea cu cele 30 de bobine și am luat un taxi. Taximetrul nu avea contor. Îl întreb cît? Din bîr-bîr-ul lui pricep că ne vom înțelege la sositre. Era tîrziu, voiam să dăm ochi cu cei de la festival, să ne anunțăm prezența.

Drumul spre oraș ducea prin terenuri nisipoase, cu multe pancarte de mărimea unei case cu etaj ce ne îndemnau să bem numai Coca Colla și să folosim lentile Zeiss.

La hotel, șoferul ne ceru 15 lire. Am început să mă tocmesc din nou. Ne-au înconjurat o mulțime de spectatori și se amuzau. Pînă la urmă am plătit 8 lire. La intrarea în hotel, portarul ne-a spus că n-am fost păcăliți decît cu trei lire. Cinci lire era tariful pînă la aeroport.

A doua zi mi s-a repartizat un însoțitor. Cineva de la secretariatul festivalului ne spuse că sîntem norocoși:

— Doamna Azize e voluntară. Ar fi trebuit să-l însoțească pe celebrul cîntăreț Cliff Richard, dar acesta n-a mai venit, că și-a rupt piciorul.

Doamna Azize a apărut îmbrăcată cu o rochie decoltată C.D. (Cristian Dior) și cu un kilogram de bijuterii pe brațe, pe gît, în urechi. Cînd nu-și punea ciorapi purta lăntișoare de aur la glezne. Era mărunță, îndesată, cu carnație tare, măslinie și puțin păroasă: sub nas, la perciuni și pe brațe avea puf negricios pe care îl etala cu mîndrie. Fundul căzut, crea senzația că are picioare scurte, dar ea le lungea cu niște tocuri foarte înalte. Chiar cînd era nemulțumită de ceva, zîmbea și era de o politețe asiatică, obositoare. Din cauza buzelor

încărcate peste măsură cu ruj avea permanent vârful dinților roșii. Vorbea perfect franceza, engleza, germana.

Am rugat-o să ne ducă la Agenția Comercială Română.

La Agenția comercială a unui stat străin nu putea să se ducă oricum. A trebuit s-o însoțim pînă acasă, să se schimbe. Apăru cu o altă rochie, mai sobră și cu încă câteva bijuterii. Și-a schimbat și mașina: nu-și putea permite să apară în fața unei instituții cu un Peugeot 404. Ne-am instalat într-un Cadillac imens, cu aer condiționat.

Mai tîrziu am aflat că strada unde locuia purta numele ei de familie. Tatăl ei fusese de mai multe ori ministru, dar se ocupa cu export de fructe.

La Agenția noastră comercială am fost sfătuiți să nu prezentăm filmul înscris în festival.

— De ce ?

— Pentru că arabii vor vedea cum sînt masacrați mahomedanii — va ieși scandal.

— Turci, încerc să aduc un argument.

— N-are importanță, sînt mahomedani. Dacă se prezintă filmul acesta eu pot să închid taraba. Nu mai vînd nici un tractor.

Am dat o mulțime de telefoane la București, am expedit și mai multe telegrame, dar n-am primit nici un răspuns.

Nu știam ce să fac. Aveam mandat să prezint filmul „Tudor“, autorul era chiar ministrul cinematografilei și, singurul cunoscător al situației din Liban era un agent comercial. I-am spus să-mi dea în scris că nu e bine să prezint filmul în cadrul festivalului. A refuzat bineînțeles, chiar a insistat să uit cele spuse de el. Neoficial, continua însă să mă sfătuiască să nu comit o greșeală politică.

Am prezentat la Festivalul Internațional „Luptăm pentru Independența Națională“ filmul „La vîrstă dragostei“, o comedie ușoară cu Ana Széles și cu Barbu Baranga.

La proiecțiile filmelor din țările socialiste, de obicei sălile nu erau prea pline. Numai rîndul oficialilor era ocupat în întregime.

Sosesc la cinematograf în ultima clipă. Intru în sală și rămân stupefiat. Sala umplută pînă la refuz. Probabil se aflase de conținutul filmului „Tudor“ și au venit să ne masacreze. Începe proiecția. Filmul, deși nu era titrat, la cîteva replici simt că sala reacționează. La cîte o secvență cu haz, spectatorii rîd. La o scenă deschisă se aplaudă. Aș fi vrut să îmbrățișez pe fiecare spectator în parte. Filmul se termină în aplauzele prelungite ale spectatorilor. Cei din juriu erau deruțați.

Abia după ce am părăsit sala am aflat misterul acestui succes. Trei vase românești descărcau ciment în port. Marinarii aveau zi liberă și au aflat că se proiectează un film românesc. Au venit în corpore să vadă filmul.

La Beirut am aflat că, indiferent de cîteva snobi, de cronicari acriți, părerea despre un film n-o pot da decît spectatorii.

DINTRE cei trei patroni ai cinematografului Savoy, cel mai bine mă înțelegeam cu Halstein. Cînd nu-și număra banii stătea de vorbă cu mine.

— Dumneata nu prea ești comunicativ.

— Nu prea.

— Probabil așa sînt toți artiștii. Am un fel de rudă, tot artist. Lucrează la ciroul Paladeum. La trapez. E tot timpul în aer. Cînd e în turneu prin Arad vine pe la noi. Se trîntește într-un fotoliu și tace. Se teme că-l înșeală nevasta sa. Ea tot artistă e : dresoare de cîini. Spun, se teme că nevasta sa îi pune coarne și tace. Ea e urîțică, nefardată arată ca dracu.

Totdeauna cînd vorbea, Halstein arunca priviri spre oglinzile risipite în foaiier, sau în sticlele geamurilor : verifica dacă e pieptănat, dacă nu i s-a răsfrînt gulerul cămășii. Era pedant : venea cu hainele călcate, periate, își întărea gulerele cămășilor cu balene. Cel mai des însă se curăța sub unghii cu vîrfurile unui briceag cu capace de sidef.

— Îți place Mimi ?

Mimi era o plasatoare grasă îmbrăcată tot timpul în doliu.

Mult mai tîrziu am aflat că nu era în doliu, îi plăcea culoarea neagră, pentru că o avantaja.

— Nu e genul meu.

— N-ai gust, Frantz. Cu femeile grase poți face dragoste și pe ciment. Unde e mai bine să dormi ? Într-un pat cu multe perne sau pe scînduri ?

— Femeia nu e numai pat.

— Din păcate. Femeile muncind se degradează. Pierd din feminitate. Eu sînt evreu și nu-mi plac arabii. Dar arabii sînt deștepți. Țin femeile în casă, le acoperă și fața, ca atunci cînd le dezbracă, să aibă o surpriză. O femeie odihnită e mai femeie decît una care muncește în fabrică. Femeia a fost creată pentru dragoste și să facă copii. Nu demult s-a înființat Organizația Femeilor Antifasciste. Cer egalitate cu bărbații. Vor avea drepturi, dar vor pierde tot ceea ce au mai frumos, pentru care le facem curte, pentru care le complimentăm. Îți spus eu, Mimi e foarte bună.

— Știți, domnule Halstein, de ce sînt atît de multe tipuri de femei ?

— De ce ?

— Pentru că gusturile bărbaților sînt diferite.

Lui Halstein îi plăcea să discute „probleme serioase“.

— În cît timp crezi, Frantz, că se va face comunismul în Europa ?

— Nu știu.

— Îți spun eu. Într-un an. Vreau să spun, s-ar face într-un an, că sînt mai mulți flămînzi decît bogați. Și armatele sînt formate din flămînzi. Spun, s-ar face, dacă... Știi șah ?

— Știu.

— Dacă americanii n-ar ține pe ruși într-un șah permanent cu bomba atomică.

— Și dacă și rușii vor avea bomba atomică ?

— Nu vor avea. Toți nemții deștepți au plecat în America.

Și Halstein se credea deștept.

— Locul meu, Frantz, ar fi în America. Acolo n-aș plăti impozite.

— Toți cetățenii unei țări plătesc impozite.

— Da, dar proștii plătesc mai mult. Și eu nu fac parte din această categorie.

— Și pe ce criterii sînt categorisiți oamenii în proști și deștepți ?

— Pe un criteriu foarte simplu : proștii muncesc, cei deștepți cîștigă. Un deștept din New York a dat un anunț în ziare : „pentru un dolar și o scrisoare francată vă învăț să cîștigați 10 000 de dolari“. Ai da un dolar ca să înveți să cîștigi 10 000 ?

— Aș da.

— Ei, s-au găsit și la New York zece mii de proști să-i trimeată cîte un dolar. Le-a răspuns la toți la fel : dați un anunț de un dolar în ziar, cum am făcut și eu. Și o să aveți 10 000 de dolari în bancă. Tipul n-a trișat pe nimeni, a demonstrat că se pot obține 10 000 de dolari pentru unul singur. Au plătit proștii impozitul prostiei ?

Odată, nemulțumit că umblam încrunțat, mă întrebă :

— De ce ești atît de tăcut dumneata ? Ai vreun ne-
caz ?

— Am, domnule Halstein. N-am locuință.

— Da, asta e rău. Mimi are o cameră cu intrare separată. Gătește bine, știe să tacă și-i place să facă dragoste. Dacă vrei, vorbesc cu ea.

— Eu sînt însurat, domnule Halstein.

— Asta e și mai rău.

Nu i-am mai spus că am și un copil, ca să nu fie foarte rău.

— Înseamnă că ai nevoie de bani.

— De foarte mulți bani.

— În urmă cu o jumătate de an și eu aveam nevoie de bani. Eram lefter ca și dumneata. Poate mai lefter. Mi-am pus capul la contribuție și acum am un cinematograf. De ce nu te apuci de afaceri ?

— Nu mă pricep, domnule Halstein. Eu nu știu de-
cît să pictez.

— Mimi are două case la Pecica. Te muți la ea, vindeți o casă, îți faci capital... Aș, da, am uitat, dumneata ești însurat. Și zici că ai nevoie de bani ?

— Da, domnule Halstein.

— Dacă ești deștept poți să cîștigi o mie de lei.

Pentru 1 000 de lei aș fi fost în stare să fiu nemai-
pomenit de deștept. I-am răspuns repede :

— Sint foarte deștept.

— Atunci poftim un pol, iei o birjă și te duci la gară. La triaj, pe linia a treia, lângă semafor, este un vagon. Un C.F.R. de zece tone. Îți dau imediat și numărul. Stai acolo pînă pleacă.

— Și ce-i cu asta ? Dacă vrei să-mi dați bani de ce e nevoie să-mi pierd timpul la gară ?

— Vezi că nu ești deștept ? Tu crezi că eu am făcut rost de cinematograf pentru că am fost darnic sau păgubos ? Cînd dau bani înseamnă că am făcut o investiție și cînd investesc în ceva bani, trebuie să cîștig. Eu nu fac pomană. Vagonul e al meu. Cu sare. Îl trimit în Ungaria și peste trei săptămîni vagonul se reîntoarce cu becuri. Vreau să fiu sigur că pleacă.

Mi-a scris numărul vagonului pe o hîrtie și am plecat. Bineînțeles pe jos, nu cu birja, să-mi rămînă măcar un pol. La gară mi-am dat seama că mă mințise : vagonul cu pricina era încărcat cu lemne de foc, dar numărul coresponde. Am stat lângă el să văd ce se întîmplă. Mia de lei îmi surîdea. După două ore apăru un impiegat, dădu ordine acarilor și vagonul fu atașat la un tren militar. M-am întors acasă și i-am povestit cele întîmplate.

— Vagonul a fost atașat la un tren militar sovietic cu destinația Szolnok. Dar ați fost trișat. Vagonul era încărcat cu lemne.

— O.K. Se vede că nu te pricepi la comerț. Lemnele maschează sarea. Poftim mia.

Avea o oroare față de cei care nu se ocupau de comerț, care trăiau din alte îndeletniciri. Acum știu că a face comerț nu e doar o meserie, ci o profesie de credință. Comerțul e ca o religie : cei care n-o profesază sînt străini și sînt priviți ca o rasă inferioară.

Doamna Azize, care m-a însoțit la festivalul filmului din Beirut, m-a dus peste tot : mi-a arătat portul Tripoli, m-a cățarat pe Anti-Liban, pînă la frontiera cu Siria, m-a însoțit la Baalbek, la vestigiile templului lui Jupiter și Bahus. La una din aceste excursii m-a întrebat dacă mă deranjează dacă vine și prietenul ei. N-avea de ce să mă deranjeze. Prietenul ei era un bărbat negricios, născut undeva în Pakistan, de cetățenie brazi-

liană. De profesie era comerciant : cumpăra saci de iută din Abisinia, vindea nuci de cocos în Suedia, era intermediar la vânzarea piritei din Venezuela și avea o mulțime de bănci de schimb.

Am luat împreună masa în mijlocul unei plantații de banane, proprietatea prietenului. I-am plăcut pakistanezului. Îmi povesti cum a cumpărat un vas eșuat în Canalul Suez și cât a câștigat vânzându-l fără să-l fi văzut. Nu vorbea decît despre el și despre comerț. Vorbea despre comerț ca un arhitect despre Domul din Milano, ca Petru Comarnescu despre Luchian.

— Desigur, este foarte important și câștigul, dar comerțul înseamnă civilizație, cultură. Fenicienii de aici, din Liban, vindeau trunchiuri de cedru pentru catarge în Egipt, pe toată coasta Mediteranei și au dus cu ei cifrele arabe, moștenirea vechii culturi dintre cele două râuri sfinte : Tigru și Eufratul. Pe bază de comerț s-au ridicat zgîrie-norii din Manhattan, pe schimbul de mărfuri și bani s-au născut dinastiile Rothschild, Morgan, Rockefeller. Uneori plasez mărfuri știind sigur că pierd. Pierd bani, dar câștig relații, piețe... Cum te cheamă pedumneata ?

— Munteanu.

— Mister Munteanu. Eu am doi angajați : unul în Brazilia și altul în Columbia. Știți cu ce se îndeletnicesc ?

— Fac comerț.

— Nu. Îmi comunică săptămînal starea vremii. Stau aici la Beirut și știu dacă plouă sau nu în Columbia. Plătesc o mie de dolari pentru aceste informații. Dacă plouă, cumpăr plantații. Investesc milioane în cafea verde. Pe timp de ploaie procentajul de cofeină crește cu 10,12 la sută. Valoarea cafelei la fel. Desigur, e un fel de risc, dar pînă acum nu m-am înșelat. Pe timp de secetă cafeaua nu mă interesează. Prefer să cumpăr orez din Birmania. Pe timp de secetă în toată Asia de sud-est se produce cu 20 la sută mai puțin orez decît pe timp umed. Prețul orezului crește ca un aluat bine dospit.

Azize îi făcea semne sub masă să mă lase să vorbesc și eu. M-a întrebat cu ce mă ocup.

— Fac filme.

Îmi mărturisi că pînă acum n-a avut timp să se ocupe de filme. Dar a auzit că-i o afacere rentabilă.

— Și cîte filme faceți pe an ?

— Unul singur.

Lui nu-i plăceau decît lucrurile în angro. Dar n-a schimbat subiectul :

— Și cît plătiți un regizor ?

I-am spus că eu sînt regizorul.

Din clipa aceea nu mi-a mai dat nici o atenție. Pentru el ar fi fost interesant dacă făceam afaceri cu filmul. Neîfiind comerciant, eram de o altă religie.

Mult mai tîrziu am aflat că cei care fac comerț fac parte din aceeași sectă, că și evreul care vinde șireturi pe o tarabă agățată de gît și prințul Yamani, care fixează prețul petrolului, se închină aceluiași dumnezeu — banul.

ÎNTR-O dimineață ploioasă am aflat că cinematograful din Gai a fost devastat. Niște necunoscuți au forțat ușile și au furat toate perdelele de la intrare și becurile din foaier.

Halstein m-a chemat la el.

— Mi-ai spus că n-ai locuință.

— N-am, domnule Halstein.

— Aș putea să te ajut. Ai fost vreodată în spatele ecranului ?

— Nu.

— Du-te acolo. Există o cabină. Dacă îți ajunge, poți să te muți acolo. Fără chirie și totuși nu pe gratis. Ai fi un fel de paznic. Te duci să vezi cabina ?

— Da, domnule Halstein.

Încă în timpul spectacolului m-am dus în spatele ecranului, pe scenă. Scena era imensă ; luminată numai de filmul care rula, aducea cu un hambar. De sus, din tavan atîrnau încă sufitele neîntrebuințate ale unei foste companii teatrale care dăduse faliment. Să mă pot orienta mai bine, am aprins un chibrit, dar imediat din sală se auziră fluierături. Pe semiîntuneric am găsit cu greu scărița de metal în spirală care ducea la ca-

bina pe care o căutam. Încăperea era mică, doi pe doi, tencuită, dar nedată cu var. Era luminată de o singură fereastră care dădea pe un acoperiș.

Am acceptat. Dar cum să nu fi acceptat o locuință pentru care nu trebuia să plătesc chirie M-am reîntors repede la Halstein, să nu se răzgîndească. Era și el bucuros de hotărîrea mea.

— Foarte bine. De mâine te muți. Ai mobilă ?

— N-am.

— Aduni ceva, ce găsești pe aici. Poți scoate de la magazie și cele două aripi ale cortinei mari. Le folosești ca pat. Pe urmă vezi ce faci...

În noaptea aceea nu m-am dus acasă, am făcut curățenie generală pe scenă, am frecat podeaua din cabină, am instalat cortina în loc de pat, am adus o masă din atelier, două scaune din sală și am tapisat pereții cu afișe de film.

Cînd Halstein află că am și un copil nu se arată prea mulțumit.

— Să nu tulbure spectacolul.

— Cum adică ?

— Foarte simplu. Să plîngă.

— Băiatul meu nu plînge.

— Vorbești prostii ! Răcește, îi e foame, face crampe sau diaree și plînge. Cîți ani are ?

— Aproape cinci luni.

— Dacă țipă, te muți. Prefer să angajez un paznic.

L-am asigurat că băiatul meu e un om serios, nu se dă în spectacol.

Eram mutați, nu mai avea ce face.

Locuința nouă i-a plăcut cel mai mult copilului : stătea ore întregi înfășurat în cîrpe și viziona filmele din spatele ecranului. Jocurile de lumină, schimbările bruște ale cadrelor, dialogul și în special muzica îl fascinau. Cînd voiam să stea liniștit, îl scoteam din cabină și-l duceam pe scenă în spatele ecranului.

Cu toate astea, după lungi tratative cu nevasta mea, am ajuns la concluzia că e mai bine să se întoarcă la maică-sa, la Budapesta. Orașul era eliberat, veștile sosite de acolo ne anunțau că viața a intrat în normal. Era vorba doar de o scurtă perioadă, pînă mă angajez la o

întreprindere serioasă și-mi fac o situație. „Situația“ însemna o locuință adevărată.

Datorită relațiilor lui Halstein am reușit să-i trimit în Ungaria. Era chiar în ziua de 6 martie ; Petru Groza formase guvernul de largă concentrare democratică.

RULA „Crucișătorul Potemkin“, capodopera lui Serghei Eisenstein. Fără să fi vrut neapărat, l-am văzut de vreo 40 de ori. Poate chiar am fost mai atent decât la alte filme pentru că citisem foarte multe aprecieri și în presa locală, dar mai ales în cea din București. Căutam să descifrez în ce constau valorile subliniate de cronicari, de o mulțime de oameni de artă. Văzînd un film de foarte multe ori te izbesc alte lucruri decât la prima vizionare. La primul contact cu un film ești furat de acțiune, te interesează soarta eroilor, soluțiile propuse de regizor. După ce nu te mai interesează conflictul, desfășurarea acțiunii, privești detaliile. Ceea ce m-a izbit în primul rînd erau diferențele de lungimi ale prim-planurilor. La începutul filmului fiecare portret dura mult : la un moment dat am început să număr secunde. La fiecare prim-plan număram pînă la patru. Aproape toate aveau aceeași lungime. Spre sfîrșit, cînd acțiunea se precipita, prim-planurile deveniră scurte, abia dacă reușeam să descifrez sentimentele pe care le exprimau fețele. Poate numai în muzică este o asemenea armonie, o lege care îți imprimă un ritm, care creează atmosferă. Pentru că în presă secvența scărilor și a ceții erau cele mai pomenite, am încercat să le studiez mai îndeaproape. Am privit cu încăpăținare pașii ritmați ai soldaților, fuga bezmetică a civililor și rostogolirea căruciorului de copil. Secvența văzută de mai multe ori nu te mai emoționează. Îți dai seama că o mulțime de cadre erau reluate. Pe atunci nu m-am gîndit niciodată că voi deveni regizor de film, că mă voi folosi de aceleași trucuri, că voi monta în film și dublele unui cadru.

Cînd m-am angajat la Studioul cinematografic București, știam despre „Crucișătorul Potemkin“ la fel de mult ca toți colegii mei care lucrau în cinemato-

grafie. Știam că în toate sondajele făcute pentru a stabili cele mai bune zece filme din lume, opera lui Eisenstein ocupa meritatul loc unu. Indiferent în ce parte a lumii se efectuau sondajele, discuțiile se purtau doar pentru clasificarea filmelor de la locul doi în sus. „Crucișătorul Potemkin“ avea locul unu definitiv stabilit. A nu recunoaște asta echivala cu un certificat de pau-pertate intelectuală. Despre cele două secvențe devenite clasice s-au scris sute de volume, mii de studii și zeci de mii de articole.

Pe la începutul anilor 60 am lucrat la Mosfilm la mai multe echipe de filmare: la Armstam, la „Cinci zile și cinci nopți“, la Alexandrov, la „Ruskii souvenir“ cu Bistrițkaia. De la Alexandrov voiam să învăț arta montajului. Am petrecut cu el mai multe ore într-o cabină slab luminată. Nu monta ca toți ceilalți regizori așezați la masă, ci scormonea în coșul cu duble, le cerceta la lumina ferestrei și le rupea în mână. Discutind am aflat că a fost asistentul lui Eisenstein la „Crucișătorul Potemkin“.

Nimeni nu știe mai multe despre un film decât un regizor secund. Am adus vorba despre secvența scărilor.

— Meisterstück.

Ne înțelegeam în germană.

— Dar, începu să zîmbească, fiecare operă de maestru are o istorie. Și din istorie eu nu mențin decât partea comică.

Alexandrov a realizat vestitele comedii „Volga-Volga“ și „Toată lumea rîde, cîntă și dansează“. Nici nu se putea să nu rețină lucrurile cu haz.

— Cînd am prezentat „Crucișătorul“ la studio am constatat că filmul nu avea metrajul necesar pentru a fi calificat lung metraj. Eisenstein, speriat, a cerut toate dublele și resturile căzute la montaj. A dublat, deși era destul de lungă secvența scărilor. A montat în această secvență aproape tot ce a filmat Tisse. Abia după ce „Crucișătorul“ a cucerit ecranele de pe mapamond ne-am dat seama că secvența scărilor e o capodoperă. Desigur, faptul că a remontat secvența nu din cerințe artistice nu scade cu nimic meritele lui Serghei Mihai-

lovici. Însăși montajul, cel mai important lucru din limbajul cinematografic s-a născut din cauza unei defecțiuni tehnice. Cineva filma un om alergând. Aparatul s-a blocat și a început să funcționeze din nou când personajul a ajuns foarte aproape de obiectiv. Legate, cele două cadre au devenit inteligibile, s-a născut montajul și încă ceva mult mai important: timpul cinematografic.

Despre marea secvență a ceții am aflat amănunte în casa lui Tisse. Tisse era de undeva din Scandinavia, un fel de nobil scăpătat și foarte excentric. De altfel el a fost primul cetățean sovietic care a avut mașină mică proprietate personală. Numărul mașinii era la fel de excentric: 1. Nevasta sa, o româncă frumoasă din Bălți, informată și flecară, în sensul bun al cuvântului, ne-a povestit cu lux de amănunte cum s-a născut faimoasa secvență a ceții. Timpul era nefavorabil pentru filmare. Ceța groasă ca o manta s-a lăsat peste portul Odesei. Echipa de filmare se amuza cu vodcă. Pe atunci vodca era mai bună și mult mai ieftină. Un control neașteptat din partea studioului a alarmat echipa. Să nu fie văzuți „veseli” au ieșit în larg să filmeze. Nu se vedea nimic. Materialul dezvoltat a produs un efect puternic asupra primilor spectatori din laborator. Fețele șterse ale actorilor, totul nebulos a creat o ambianță misterioasă, aproape neverosimilă.

De atunci, în arsenalul cinematografilei au intrat fumigenele de toate culorile și sînt folosite, din păcate și atunci cînd n-ar trebui.

IOSIF HALSTEIN nu trăia din veniturile aduse de cinematograf: îi justifica doar existența. Iosif Halstein făcea comerț: stătea toată ziua la restaurantul „Cornul Vinătorului”, afla că s-a sustras de la economatul fabricii de zahăr un vagon de făină și-l aconta. Trecea repede la restaurantul „Teatrului” și oferea de vînzare un vagon de făină. Bineînțeles cu alt preț. Nu s-a întîmplat niciodată să fi cumpărat ceva înainte ca să-l fi vîndut.

Spunea cu superioritatea omului cu bani : „Un comerciant n-are voie să vadă marfa pe care o cumpără, pe care o vinde“.

Pentru orice tranzacție, Halstein era preferat altor speculanți : lucra cu bani lichizi, nu cu conturi de bancă.

Avea bani investiți în sere cu flori, într-o brutărie electrică, în terenuri virane, într-o fabrică de butoaie. Avea în diferite depozite plută pentru dopuri, zahăr vanilat, mucava și foiță de țigară. Cumpărase și o tăbăcărie în Segă, dar pieile nu i-au adus noroc : tăbăcăria a fost rechiziționată de armata sovietică.

Susținea cu o cotizație substanțială Partidul Comunist, pe urmă chiar s-a înscris în partid, să aibă și un statut politic. Avea și sarcina să vîndă zilnic 20 de *Scînteia*, dar niciodată n-a ieșit în stradă să difuzeze organul partidului. Le plătea din buzunar și făcea focul cu ele în sobele de teracotă ale sălii de spectacole. Taică-su, un bătrînel uscățiv, speriat de afacerile fiului, venea uneori la cinematograful să-l prelucreze. Nereușind să-l lămurească, îi cerea bani. Halstein îi dădea totdeauna pe nenumărate : scotea din buzunar cîteva bancnote mototolite și-l ruga pe bătrîn să nu mai cerșească. Avea și un frate, actor la Teatrul Popular din localitate, cu un pseudonim ciudat : Bob Aba Grimb. Umbla permanent într-un costum albastru și era pudrat. Ca actor, Bob Aba Grimb a supraviețuit pînă în anii cincizeci. Mai tîrziu, cînd am ajuns la Direcția Teatrelor din Ministerul Artelor și Informațiilor și mă deplasam la Arad să vizionez spectacolele Teatrului de Stat, Bob Aba Grimb mă întîmpina radios, mă îmbrățișa în fața colectivului, să vadă colegii că sîntem prieteni. La Savoy, înaintea filmelor, Bob Aba Grimb cînta cuplete în care înfiera burghezia avidă de bani. Fratele său avea părere proastă despre el. Îi spunea în față : „Dacă nu te apuci de afaceri, ai să mori sărac ca un păduche“.

L-a ajutat totuși : a organizat spectacole înaintea începerii filmelor, ca Bob Aba Grimb să aibă din ce trăi. Spectacolele cu actori s-au oficializat, astfel că

nu-l mai plătea numai Halstein, ci și ceilalți doi asociați. Se cheltuiau bani și cu decorurile : de Paști am făcut rame imense în formă de ou, cu perdele colorate : ramele aduceau cu niște ouă vopsite. Din spatele perdelelor apăreau muzicanții care îl acompaniau pe Bob. Alteori, trebuia să fac decoruri exotice cu palmieri, să atragă publicul. Datorită acestor îndeletniciri am fost angajat și pentru executarea decorurilor unei operete cîntată de o trupă ambulantă. Cînd am urcat prima oară pe scena teatrului din localitate, m-am speriat. Scena era mai mare decît incinta sălii și eu nu aveam decît două pensule mici. Se pregătea opereta „Ianoș Viteazul“. Directorul trupei, un domn distins, cu tîmplele încărunțite, care era și regizor și administrator, mi-a explicat, în timp ce vindea bilete pentru spectacol, cum ar trebui să arate cele șase decoruri.

— Două, meștere, sînt simple, circularul am văzut e bun. Faci două peisaje de pustă, unul cu lan de porumb, iar celălalt cum îl vrei dumneata. Al treilea, Castelul, îl faci în partea stîngă și ca să aibă volum faci niște scări cu balustradă. Ramă nu faci decît la o singură fereastră, ca să sugerăm că în casă arde lumina. Hanul îl faci pe panou. Mesele vor încărca spațiul.

Mai erau și două interioare. Fără ajutorul regizorului din culise, Sirbu, n-aș fi reușit să confecționez tîmplăria, să întind pînzele pe panouri. Încălzit de gîndul că pictura mea face parte din spectacol, că vor fi apreciate de spectatori, am muncit trei nopți la rînd nemîncat, în frig. În timp ce pictam, se repeta. Subreta, îmbrăcată în pardesiu, cînta plictisită, țipa la pianist să cînte mai lent. Amorezul, un tip chel, proba din cînd în cînd o perucă și, permanent nemulțumit de ea, amenința că părăsește trupa. Și acum am convingerea că numai pentru că m-au plătit prost n-am devenit pictor scenograf.

Halstein trăia pe picior mare : pentru el unitatea de măsură era vagonul. Era combinat cu o cîntăreață, o femeie mărunță, plinuță, cu păr negru, mereu proaspăt vopsit, care scotea și mai mult în evidență tenul ei alb ca o hîrtie velină. Se numea „doamna Carolina“ și-l iubea pe Halstein și bijuteriile.

Înainte de război, doamna Carolina fusese angajată la o trupă de operetă și cîntase tot repertoriul lui Léhár și Kálmán. S-a stabilit la Arad datorită unui acționar al Astrei, pe urmă s-a combinat cu fiul baronului Bogdánfy, care avea un singur ochi, dar două castele. Cu trecerea anilor devenise din ce în ce mai puțin pretențioasă : a stat un an cu proprietarul drogheriei Tibi, un trimestru cu un director al fabricii de textile, o lună cu un ofițer de la Cercul Teritorial și, în sfîrșit, s-a stabilit definitiv, spunea ea, la Halstein. Halstein era omul viitorului. E drept, cînd s-au cunoscut acesta abia își începuse cariera : vindea și cumpăra saci de hîrtie și ambalaje degradate.

Doamna Carolina, dacă se întîmpla să se certe cu Halstein, nu amintea decît pe unul din predecesorii lui, pe Bogdánfy :

— Baronul, Iozsi a fost domn. Domn cum tu nu vei fi niciodată. Ca să fii nobil trebuie să ai sînge de nobil și asta se obține numai prin naștere.

— Dă-l în mă-sa de chior. Dacă ar fi fost domn și-ar fi pus măcar un ochi de sticlă, dar a fost scîrțan și a umblat toată viața cu o cîrpă neagră la ochi. Sau e nobil din cauza lui frate-său, Willy ?

Willy Bogdánfy înființase bordelul din Arad și aceea-tă afacere salvase moșia.

Dar cearta dintre doamna Carolina și Halstein nu dura mult, pentru că Halstein, în afară de bani, o iubea cu adevărat și pe doamna Carolina. Nu rareori mă trimitea să cumpăr o sută de garoafe. Dacă reușeam să-i fac rost, mă răsplătea domnește.

— Tu, Frantz, încă n-ai învățat ce înseamnă florile. Duci un buchet de garoafe și nu trebuie să-ți ceri scuze, nu trebuie să spui nimic, și totul este în regulă. Florile au un limbaj aparte. Dacă te duci cu flori la o femeie, ea știe că îți ceri iertare : ori pentru ceva ce ai făcut, ori pentru ceva ce o să faci. Azi, de exemplu, vreau să mă împac cu ea. Ne-am certat, dar nu mai știu pentru ce. Ba da, știu. M-am uitat mai mult la cîntăreața de la Cornul Vîntătorului decît ar fi trebuit. Și, zău, nu-mi plăcea. M-am uitat la ea pentru că era nouă. Și la o femeie nouă te uiți totdeauna cu mai multă atenție. Dacă

te vei apuca și tu de comerț, vei învăța asta. Noapte bună. Vezi să închizi bine ușile.

Mimi, cînd îl vedea plecînd cu flori, plescăia din buze :

— Se duce să se împace cu doamna Carolina.

Îmi venea să-i spun că mi-ar plăcea să se certe în fiecare zi.

Uneori, Doamna Carolina lăsa vorbă să trec pe la ea și-mi fixa vizita cu o precizie de cronometru : la nouă și zece, la unsprezece fără cinci. Nu-i plăceau cifrele rotunde. Știam că va trebui să bat covoarele sau, dacă se trezeau în ea simțurile de gospodină, să o însoțesc la cumpărături. Atunci colindam toate piețele și priveam amuzat cum pipăie zarzavaturile, carnea, cum gusta din smîntînă, din fructe. Locuia în centru, pe strada Armata poporului, aproape de malul Mureșului într-o casă cu două etaje. Parterul și etajul întii erau ocupate de ofițeri sovietici care lucrau la comandament. Toți aveau grade superioare și multe decorații și se uitau lacomi cum urcă sau coboară doamna Carolina scările. Ea avea la etajul superior o garsonieră mansardată cu pereții tapetați. Soseam fix la nouă și zece, îmi deschidea după cinci minute, somnoroasă, controla ceasul dacă n-am întîrziat cumva. Își ținea capotul cu amîndouă mîinile în așa fel să nu-i atîrne sîinii prea mult și, nefardată, cu fâlcile căzute, era o altă Carolină, urîță, obosită.

— Ia loc.

Mă așezam într-un fotoliu în camera de zi, îi auzeam pașii pe coridorul care ducea la baie, apoi susurul dușului. Pereții erau împodobiți cu fotografiile doamnei Carolina în diferite roluri.

După terminarea treburilor, doamna Carolina mă plătea împărătește, ținea banii de cheltuieli într-un pahar de cristal : bancnotele erau răsucite în suluri ca niște țigări. Uneori mă servea cu cafea : se așeza în celălalt fotoliu, picior peste picior, își aprindea o țigară ameri-

cană și mă privea cum sorpotesc zeama negricioasă. Dacă era bine dispusă făceam conversație.

— Știi dumneata ce este fericirea ?

Nu știam.

— E normal să nu știi la vârsta asta. O știu eu, pentru că sînt nefericită.

— Nefericită, dumneavoastră ?

— Pentru mine fericirea a fost scena. O chestiune pur vizuală : vedeam luminile rampei și mă topeam. În ultimul timp nu mă mai topesc.

După 25 de ani am aflat că fericirea poate fi și auditivă. Filmam „Cîntecele mării“ pe un transatlantic cu șapte etaje și două piscine. Urma un prim-plan al Fateevei : mi s-a părut obosită, fadă. Să n-o jignesc am dat motor. În bătaia reflectoarelor Fateeva deveni pur și simplu frumoasă.

— Nu din cauza reflectoarelor, Frantz. Sînt fericită. Cînd aud torsul aparatului de filmat simt că devin alt-cineva, o Fateevă mai bună, mai pură, mai frumoasă. Și totul se datorește acelu mic zgomot al Ariflexului.

CEI TREI proprietari ai cinematografului nu se iubeau. Dimpotrivă, se suspectau, fiecare dintre ei era convins că e trișat de ceilalți doi. Se întîlneau totdeauna seara după ultimul spectacol, să numere banii. În casieria nu avea încredere decît Halstein : era rudă cu ea. Ceilalți doi asociați voiau s-o schimbe, dar nu găseau niciodată argumente suficient de convingătoare ca să fie înlocuită. Erau însă ferm convinși că ea făcea socoteli separate cu Halstein. Nu era adevărat : casieria fura fără ca Halstein să știe. Lucra pe cont propriu. Halstein însă o bănuia. Am surprins odată o discuție dintre ei :

— Frida, vreau să-ți dau un sfat. Dacă vrei să guști mierea, ia cu vîrfurile degetelor. Nu băga mîna pînă la cot. Sper că ești suficient de deșteaptă ca să mă înțelegi.

Casierița Frida se voia naivă :

— Mie nu-mi place mierea.

— Atunci în loc de parabolă îți spun pe șleau : nu fura mult, că te dau afară !

Mi-a plăcut felul de a fi a lui Halstein, și din cauza asta îl simpatizam. Dar simpatia era reciprocă. El mi-a dat recomandarea să intru în partid, apoi după foarte scurt timp, când am fost ales responsabil cu problemele de cadre în celulă, l-am exclus. Nu mi-a purtat pică, cred mai degrabă că a fost bucuros.

Lübeck, cel de al doilea proprietar, era grafician de meserie și era lipsit de umor. Se temea că-l trișează Halstein, că nevasta sa îi pune coarne, că se vor ștampila banii. Era sănătos tun, dar se văita de stomac, consulta o mulțime de medici, era convins că are cancer, se tunde scurt, să descopere la timp eventualele tumori la creier. Dacă nu se puneau în sală scaune de rezervă, înjura că nu s-a ales filmul potrivit. Din cauza unor neînțelegeri cu Halstein a ieșit din asociație și și-a plasat banii într-o orezărie inexistentă și a dat faliment. Îl îmbiase un agricultor orășenizat să-i vîndă patruzeci de hectare de teren irigat din Mureșel. Lübeck s-a dus să vadă plantația, se interesase de prețul orezului și sfătuit nu mai știu de cine, s-a convins că cel mai bun plasament era pămîntul. De altfel, orezul era marfă de import. Abia după cîteva zile de la semnarea actelor la notariat s-a aflat că agricultorul adăugase la cifra 4 un zero. Restul de 36 de hectare existau și ele, dar erau proprietatea unui moșier fugit în Ungaria. Pămîntul urma să fie împărțit țăranilor. După două săptămîni voia să se sinucidă, pe urmă s-a resemnat cu 4 hectare. Mai tîrziu a avut necazuri și cu cele 4 hectare : a fost trecut pe lista chiaburilor și numai datorită relațiilor s-a salvat, donînd orezăria unei gospodării de stat.

Neavînd încotro, s-a apucat de meserie și mai tîrziu, prin '48, am fost colegi, la grafica comitetului județean. Să nu fie obligat să lucreze numai pe salariu, cu alți doi graficieni a înființat o cooperativă. Cît timp am lucrat împreună l-am cunoscut mai bine. Niciodată n-am întîlnit un om mai lipsit de personalitate ca el. Unii oameni se nasc fără o mîină, fără un picior ; el s-a

născut fără personalitate. Dacă spunea despre un fundal că e verde și altcineva susținea că fundalul e galben, Lübeck își încrețea fruntea, arunca priviri speriate spre fundal și treptat își schimba opinia.

— Desigur, privit din acest unghi, are nuanțe de galben. Cred că eu am privit fundalul în umbră. Și umbra totdeauna întunecă culorile. E galben, domnule, galben-verzui, dar dacă mă uit mai bine e galben curat.

Era foarte informat de ce se petrece în lume: în fiecare seară asculta radio Tanger.

Ca intelectual se simțea superior lui Halstein și de aceea, cînd avea ocazia îl lua peste picior, îl trăgea într-un colț al foaierei și-i ținea predici.

— Măi, Ioșca, eu nu privesc lumea din fereastra locuinței mele, ca alții. Eu am o privire de ansamblu asupra lumii. Sînt detașat, ca și cum aș locui pe o altă planetă. Privesc lumea din afară și din cauza asta pot să fiu obiectiv.

Lui Halstein nu-i plăceau teoriile:

— Și cît îți aduce pe lună această viziune obiectivă asupra lumii?

— Satisfacții morale. Vezi, eu sînt în partid, dar privesc partidul nu dinăuntru, ci de pe un pedestal. Tu ai observat ce mult seamănă doctrina partidului cu cea a bisericii catolice? Ca să fii catolic te botezi. Partidul îți cere o adeziune. Cînd greșești față de cele 10 porunci, te spovedești. Aici îți faci autocritică.

— Rahat. Pe mine lumea nu mă interesează decît sub aspectul beneficiilor.

— Atunci de ce nu vinzi panglici?

— Dacă aș fi convins că vînzînd panglici aș cîștiga mai mult, aș vinde cinematograful.

Celui de al treilea patron nu i-am reținut numele: venea rar la cinematograful, doar în zilele cînd trebuia să-și încaseze veniturile. Era membru în Comunitatea Evreiască, răspundea de pachetele trimise de Joint. Distribuia după propria lui rațiune haine și medicamente evreilor săraci, dar grosul pachetelor lua drumul Bucureștiului, unde le valorifica cumnatul său. Spunea despre el că e bijutier, dar de fapt comercializa metalul galben. Îmi amintesc, înainte de alegerile din 46, comandase

o mie de lăntișoare de aur cu seceră și ciocan. Spunea că e la modă. Era permanent elegant îmbrăcat, tuns și ras și fuma jumătăți de Chesterfield cu un portțigaret de chihlimbar.

Locuia în Piața Tudor Vladimirescu într-un apartament de cinci camere din care una singură era mobilată, restul camerelor erau zugrăvite, cu parchetele date cu lac și nu aveau nimic în afară de candelabre de cristal.

Am mai văzut odată un apartament, poate tot din cinci camere nemobilate, dar umplute pînă la refuz de sticle goale și pline de vodcă. Era locuința marelui pictor sovietic Glazumov. Pe la sfîrșitul anilor 60 era la modă, făcea portretele ambasadurilor străini acreditați la Moscova. M-a întreat operatorul meu Alexandr Selenkov dacă nu vreau s-o văd pe Sofia Loren. Voiam. Ea, împreună cu Mastroiani filmau în Uniunea Sovietică „Floarea-soarelui“. Au mai fost de față Carlo Ponti, mic și urît, pictorul, morocănos și tăcut, operatorul care m-a invitat, și nevasta sa, chinezoaica, Yu Lan Cen. În lipsă de scaune ne-am așezat pe parchet făcîndu-ne loc printre sticle. Poziția asta îl avantaja numai pe Ponti. Sofia Loren era la fel de frumoasă ca pe ecrane și dacă-și întindea picioarele, care nu se mai terminau, dărîma, spre hazul tuturor, o mulțime de sticle.

Doamna Carolina se îmbrăca tot din pachetele săracilor : era de față la desfacerea baloturilor, avea un fel propriu de a se descurca printre boarfe și cu o îndemnare demnă de invidiat descoperea rochii la modă. Ea purtase primele fuste de tergal, avea bluze transparente, croite din plasă și sutiene fără harnașamente ca niște ventuze aplicate sub sîni. Asociatul lui Halstein îi oferea rufărie cu o dărnicie princiară.

Pe ascuns o iubea pe doamna Carolina, dar n-avea curajul să-i mărturisească. Se mulțumea s-o vadă în furou, încercînd rochiile trimise din America.

Așteptînd să-și încaseze beneficiile, cerceta fețele oamenilor care intrau în sală.

— L-ai văzut pe ăla cu pălărie neagră ?

— Da, domnule. Să știți că a avut bilet.

— Nu de aceea te-am întrebat. Omul cu pălărie neagră o să moară curînd.

— De ce credeți asta ?

— Avea culoarea pămîntului. Oamenii care se pregătesc să moară încep să semene cu pămîntul.

Pe ascuns își cerceta fața în oglinzile din foaier.

A fost arestat pentru manipularea necinstită a pachetelor Joint.

Un al patrulea personaj amestecat în afacerea Savoy a fost Iosif Haller. N-am aflat niciodată ce rol a avut, dar toți cei trei proprietari vorbeau despre el cu respect, în momente de crize financiare i se adresau lui și el rezolva treburile simplu :

— Mergeți la Banca Comercială, Ștefănescu o să vă dea 800 000.

Venea uneori la cinema și intra în sală să vizioneze filmul. Niciodată nu se așeza pe scaun, stătea în picioare, rezemat cu spatele de perete. Avea reacții de copil : la frații Ritz rîdea cu gura plină, se ținea de burtă, la filmele de cow-boy își mușca buzele ; cînd eroul principal călărea, dădea și el din picioare ca și cum ar fi avut pinteni. La explozii își astupa urechile, cînd vedea morți, închidea ochii. Îi plăceau filmele de dragoste cu multe cîntece. La melodrame plîngea, părăsea sala cu ochii înroșiți.

Uneori, în sală, cînd se obișnuia cu semiîntunericul, număra spectatorii. Pe urmă, ca din întîmplare se ducea la casierită și verifica diagrama.

— Sînt 17 oameni în sală fără bilete.

— Le-o fi dat Munteanu voie să intre.

— Azi eu am rupt biletele. Ca să tac din gură pune în sertar costul celor 17 bilete.

O părăsea pe Frida fără să aștepte răspuns. Ceea ce spunea el era lege.

În foaier se plimba cu mîinile în buzunar, ridica cîte o contramarcă căzută pe jos sau împingea cu vîrfurile pantofilor mucurile lîngă perete. Dacă sala era plină, controla încasările. Scotea din buzunar un capăt de creion, dintr-un alt buzunar al pantalonilor o pereche de ochelari cu ramă de sîrmă, îi pune la ochi, dar cînd

verifica coloanele de cifre se uita pe deasupra sticlelor.

— Aici e o greșeală.

Se adunau cifrele din nou și Haller avea dreptate.

Haller era un om scund, cu fața zbîrcită și păr alb, sîrmos ca o coamă. Umbla totdeauna prost îmbrăcat, cu cămăși boțite, cu pantofi scîlțiați. Cei neinițiați, îl puteau confunda cu un cerșetor, mai ales că, pe stradă, umbla cu privirile ațintite pe trotuar, în speranța să găsească ceva. Ridica cutiile de chibrituri aruncate, le scutura să-și dea seama dacă conțin sau nu bețe.

Patronii magazinelor din centru îl cunoșteau însă, îl salutau cu respect „Am onoarea, domnule Haller“ și el le răspundea lungindu-și buzele într-un zîmbet amabil. Pînă și doamna Carolina îl întîmpina radioasă.

— Ce bine arătați, domnule Haller.

Haller, cred, în viața lui n-a arătat bine : avea fața vișinie a oamenilor cu tensiune și sub cămașă îi ghiceai pielea uscată, lipită de coaste.

— Ești drăguță, Caro.

O alinta scurtîndu-i numele.

Doamna Carolina, bucuroasă că nu-i făcuse nici o observație, se angaja în discuție. De obicei, Haller o admonesta pentru ceva : ba că s-a dat în spectacol la restaurant, ba că a făcut cheltuieli inutile.

— Doamna ce face ?

— Săraca !

— Spală.

— Dacă muncește nu e săracă. O amenință cu degețul : N-ai fost cuminte, Caro !

— De ce, domnule Haller ?

— Ai insistat ca Iozsi să-ți cumpere broșa aia cu multe cercuri. Ați dat patru mii și nu e bine.

— De unde știți ?

Doamna Carolina știa să se prefacă sincer mirată.

— Păi, tot ce se vinde în acest oraș întii trece pe la mine. Eu i-am oferit 1800. Valorează cam două și jumătate. Voi stricați prețurile...

Uneori Haller devenea sever :

— Tu ar trebui să fii bătută, Caro. De ce te lauzi că ai luat patru rochii de la Joint ? Dacă aflu eu, în-

seamnă că află și cei de la Comisia Locală și cei de la partid și cei de la poliție. Vrei să-i frîngi gîtul lui Iozsi ?

— N-am spus decît unui singur om.

— Un singur om la Arad, înseamnă tot Aradul. Nu fi proastă ! Bani nu fac cei cu trompeta. Numai cei care lucrează pe tăcute, în umbră. M-ai văzut pe mine vreodată la restaurant ?

— Dar eu sînt tînără.

— Două femei de o sută de ani n-au fost atît de mult la restaurant cît ai fost tu.

— Dar dumneavoastră, dacă nu mergeți la local, de unde știți ce se întîmplă în oraș ?

— Îl știi pe Pali ?

— Obărul de la Cornul Vinătorului ?

— El. În fiecare dimineață cînd se duce spre casă, trece pe la mine. Îmi spune cine a fost, ce s-a vîndut, ce s-a cumpărat, ce s-a discutat. Îi dau un pol. 600 pe lună. Uneori mă sună și-mi spune : n-a fost nimic. Eu trebuie să știu tot ce se întîmplă în oraș.

În tinerețe, Haller a fost tîmplar, apoi a furnizat lemn de esență tare fabricilor de mobilă. Cutreiera pădurile, alegea arborii cu trunchiul gros, îi curăța de crengi, îi cojea să economisească la transport. Pe urmă nu se mulțumi să vîndă numai materia primă : cumpăra de la Lengyel seturi de mobilă pe preț de cost și le comercializa în celălalt capăt al țării. Înainte de război găsisese un debușeu și mai bănos : cutreiera satele din județ și cumpăra recolta abia semănată. În timpul războiului și-a investit averea în aur și dădea bani cu împrumut, cu dobînzii moderate.

Lui Halstein îi ținea lecții de înavuțire :

— Pescarul, Iozsi dragă, face bani dacă prinde pești mici cu plasa. Cel cu undița, care stă la pîndă la peștele cel mare, rămîne cu buza umflată.

Oamenii îi cereau părerea cînd vindeau sau cumpărau o casă. Părerea lui era eficientă, dar costa bani. Cei care făceau tranzacțiile spuneau însă că merită. Asta era, de altfel, singurul lucru cu care Haller se lăuda.

— Afacerea cea mare e să vinzi idei. Să vinzi materie cenușie. Nu dai nici o marfă, nu riști, nu investești

nimic și câștigi bani. Și pe deasupra, cinstit. Când vinzi însă minte, trebuie să fii cinstit. Dacă o singură dată păcălești pe cineva nimeni nu-și va mai aduce aminte că ai dat și sfaturi bune. Când nu ești informat suficient, mai bine taci. Nu e rușine să nu știi : e rușine să faci pe deșteptul când nu ești.

Nu fusese niciodată bancher, dar știa cui și cât trebuie să dea cu împrumut.

Nu știu din ce motive lui Haller i-am fost simpatic de la început. De altfel, el a fost singurul care mi-a vizitat locuința din spatele ecranului și mi-a adus un reșou pentru cabina de sus, să mă încălzesc. Uneori, de obicei duminica, îmi aducea și supă de carne într-un sufertaș și două prăjituri învelite în hîrtie de ziar. Odată m-a luat acasă la el să-i ajut să mute niște lăzi în pivniță. În camerele lui nu se putea intra decît cu botoșei, ca la marile muzee ale lumii. Parchetul lui din lemn de stejar avea fibrele direcționate, statuetele, vasele de porțelan erau îmbrăcate în țiplă, să nu se prăfuiască, tablourile aveau în față un fel de cortină din flanelă, să nu le bată soarele. Vila lui, cu tot ceea ce avea în ea, valora milioane, bani buni, de dinainte de război. Cu toți banii pe care i-a avut, Haller n-a fost fericit : a avut un copilăș plăpînd, nereușit. Nevasta sa se uita la el ca la Dumnezeu ; era slabă, parcă fără sîni, cu buza de sus crăpată ca la iepure și foarte evlavioasă : ardea ziua și noaptea două candelă în bucătărie ; una pentru părinții ei morți și a doua pentru sănătatea lui Haller. Deși avea casă mare, nu angaja servitoare nici la curățeniile mari din primăvară și toamnă. Haller freca parchetul, nevasta sa ferestrele. În botoșei, străbăteau camerele imense cu mobilele înfocolite în huse, cu tablourile acoperite, cu bibelourile învelite în celofan. Pînă și în seara de Crăciun mînceau în bucătărie, să nu se murdărească covoarele, să nu se tocească tacîmurile de argint.

Cu mijlocirea lui Haller, Lübeck și-a vîndut partea de proprietate lui Iuliu Bhem, un individ mărunt, zbîrcit și rău. Să pară mai înalt, umbla cu taloneți și cînd intra în hol, bocănea și spectatorii din sală începeau să fluiere. La început s-a arătat prietenos, mi-a spus că o

să fac carieră, pentru că toți cei care au făcut carieră au început de jos.

— Și eu, Frantz. Am început ca ucenic la o băcănie și uite unde am ajuns. Îi plăcea să se compare cu Edison, care a început ca vânzător de ziare, cu Ford, cu unul Bobrin, care nu știu cine a fost.

De obicei, Bhem stătea pînă la ora închiderii, lua banii de la casierită și aranja bancnotele după valoare, după care le netezea cu palma.

Mimi, plasatoarea, își bătea joc de el :

— Dacă avortonul ăsta ar veni într-o noapte la mine și l-aș strînge între picioare, ar muri.

Altădată, îl cerceta insistent și-mi spunea concluziile :

— Pînă acum nu știam cum arată la față o ploșniță. Cred că seamănă cu Bhem.

Într-o seară friguroasă de toamnă, plictisit de ploaia monotonă care bătea ferestrele foaiierului, Bhem mi-a povestit viața lui. Desigur, biografia lui nu semăna cu biografia lui Edison sau Ford, dar avea o biografie tipic ardelenescă de parvenit. Ca intelect era subdezvoltat. La școală, deși Iuliu Behm s-a străduit din răputeri, a avut note proaste. Învățătorii spuneau că nu-l ajută capul. El voia să dovedească contrariul, tocea pe rupte, dar nu se lipea nimic de el. Chiar dacă acasă știa lecția pe de rost, la tablă se fisticea : încurca capitala Suediei cu cea a Norvegiei și niciodată nu a fost convins dacă triunghiul isoscel are două sau trei laturi egale. Totuși nu asta îl descuraja cel mai mult, ci faptul că se dezvolta foarte încet. Tutorii lui erau speriați, se temeau că din cauza staturii n-o să-l angajeze nimeni ucenic. Uneori îl întrebau direct :

— De ce nu vrei să crești, măi ? Nu mănînci destul ?

— Ba da.

— Atunci de ce nu crești !

Teama că rămîne pitic îl obseda : își însemna înălțimea cu ajutorul unui liniar pe canatul ușii din bucătărie și, uneori, conștient, se mințea pe sine însuși : se ridica în vîrfurile picioarelor. În pat se prindea cu laba piciorului și se întindea trăgînd cu mîinile de bara de la capul patului : dacă îi trosneau oasele era convins că s-a mai lungit cu un centimetru.

După terminarea celor șapte clase primare, Iuliu s-a angajat ucenic la cea mai mare băcănie din oraș, „La ciinele negru“.

Aici s-au petrecut două evenimente importante în viața lui : primul că putea să mănince cît voia, și al doilea că nimeni nu-l mai chema pe numele mic. A devenit Bhem și atîta tot. Calfele și patronul, un om uscățiv și galben din cauza unei boli de ficat, l-au îndrăgit repede. Ei nu știau că Bhem e silitor și cuviincios de teamă să nu fie concediat. Faptul că era mic, abia depășea înălțimea tejghelelor, îl făcu să aibă un complex de inferioritate. Mai tîrziu, acest complex se agravă : era sfios și nu avea curajul să privească pe nimeni în ochi. În cel de al doilea an de ucenicie și-a cumpărat o gambetă, să pară mai înalt. Nu-și dădea seama că era caraghios. Se fotografie la cel mai bun fotograf din oraș și cînd meșterul l-a rugat să-i permită să-i expună fotografia în vitrină, nu s-a opus. Dimpotrivă, era mîndru că era afișat. Sub fotografia de culoarea sepiei, meșterul caligrafiasse următorul text : Domnul Bhem, de la „La ciinele negru“.

După mobilizarea generală din 1914 n-au mai rămas în băcănie decît trei ucenici, o calfă în vîrstă și nevasta patronului, o femeie de vreo 35 de ani, obeză, care abia se putea înghesui pe scaunul de la casă. Din cauza proporțiilor, nu-i plăcea să poarte rochii : dimineața se înfășura într-un capot înflorat și stătea așa, nemișcată, pînă seara, la închidere. Ii plăcea să spună că nu mănincă nimic, că ciugulește numai. Și într-adevăr ciugulea numai. Dar toată ziua.

Pe patroana băcăniei mi-a descris-o cu lux de amănunte : nu uitase să pomenească nici de micile umflături de grăsime pe care le avea pe pleoape.

— Era atît de frumoasă încît, dacă n-ar fi fost grasă, ar fi putut să participe la concursul miss Arad.

Bhem fusese singurul ucenic intern : imediat după plecarea patronului pe frontul din Serbia, Bhem a fost mutat în camera rezervată oaspeților, într-o încăpere învecinată cu dormitorul doamnei. Patroana a luat această măsură, spunînd că se teme singură.

Pentru prima oară în viața lui, Bhem dormea într-un pat domnesc cu mai multe perne și cu plapumă de mătase. De la acest eveniment important, abia aștepta să se facă seară, să se poată culca. Îi plăcea să stea în pat, să mîngiie plapuma și să-și închipuie că odată va avea și el un pat la fel de mare și la fel de frumos.

Într-o noapte cu ploaie și cu tunete, patroana, doamna Miți, l-a rugat pe Bhem să lase întredeschisă ușa care le despărțea camerele. A doua zi, după ce Bhem povesti cele întimplate, ucenicii și calfa bătrînă au făcut glume pe socoteala lui.

— Ai să vezi, într-o zi o să te cheme în patul ei și atunci n-o să mai ai nevoie de plapumă. O să te învelească cu grăsimi.

Noaptea următoare, Bhem n-a adormit pînă tîrziu, dar doamna Miți nu l-a chemat lîngă ea. Cam tot pe atunci au sosit și primele vești de pe front: proprietarul băcăniei „La cîinele negru“ a căzut undeva prin Herțegovina. Doamna Miți și-a schimbat capotul înflorat cu unul negru, dar n-a văzut-o nimeni plîngînd. Nici măcar Bhem, care uneori, seara, o pîndea s-o vadă cînd își scoate capotul.

După primul an de război, prețurile alimentelor au început să crească vertiginos. Și odată cu prețul alimentelor, în proporție aritmetică și prețul coloniialelor. Băcănăria „La cîinele negru“ era bine aprovizionată. În pivnițele ei se înșirau saci plombați cu stafide, cu cuișoare, cu vanilie, cu piper. Cînd sus, în băcănărie, se goleau sertarele cu coloniale, doamna Miți îl lua pe Bhem în pivniță și-i arăta cum se desfac sacii plombați. În timpul acestor ceremonii patroana ținea lecții despre comerț.

— Vezi sacii aceștia? Datorită lor, „Cîinele negru“ e cea mai căutată băcănărie din oraș. Băcănăriile mici nu mai au coloniale. Și clienții lor nu pot veni la noi numai după vanilie sau piper. Trebuie să facă și alte cumpărături. Așa e normal. Pînă avem piper, putem rezista. Putem să ne îmbogățim. De mîine urcăm prețul piperului.

Bhem o asculta cu gura căscată și o admira pentru cunoștințele ei, și, în special, pentru sacii cu piper. De

fapt, se minunase de multe ori că pentru un plic mic cu piper se încasau bani mai mulți decît pentru pungi pline cu alte produse. În mintea lui asemena piperul cu aurul. Ocupă loc puțin și costă mult. Cu timpul, cînd se convinsese că prețul mereu mai ridicat al piperului nu înstrăinează cumpărătorii, îl cuprinsese o admirație bolnăvicioasă față de piper. Îl cîntărea exact la bob, și-i părea rău că se desparte de el. Cînd nu avea ce face, deschidea sertarul cu piper și trăgea adînc în piept izul pișcător al boabelor negre-cenușii. Odată, cînd încasă salariul, se gîndi să cumpere de toți banii piper și să-l țină pînă cînd prețul se va dubla. Și așa, peste o lună, două, ar avea încă un salariu fără să fi muncit. Dar în fond de ce să nu țină piperul pînă cînd prețul se va tripla ?

Cu timpul, dacă această cățărare a prețurilor va continua în același ritm, ar putea să se îmbogățească. Zis și făcut. Cumpără cu ajutorul unor prieteni cîteva sute de grame de piper și-l ascunse în casă. Seara, după terminarea lucrului, nu se mai gîndea s-o pîndească pe doamna Miți, goală, ci se ascundea în odăița lui, desfăcea punga cu piper, îl mirosea și-și făcea planuri. Abia aștepta ca patroana să revizuiască prețurile. În zilele acelea era fericit, iar noaptea, cînd se convingea că nu-l poate vedea nimeni, răsturna punga cu piper pe masă și le număra : avea 976 de boabe. O întregă avere. Îi părea rău că nu avea o mie. Hotărî să completeze colecția cu boabe din băcănie. Chiar a doua zi fură un pumn de piper. Tot timpul, pînă la ora închiderii se temu că doamna Miți o să-l caute în buzunare sau că se va da singur de gol pipăindu-și mereu prada. Dar nu se întîmplă nimic. Fericit, seara, puse boabele furate în punga unde ținea restul piperului și se culcă satisfăcut. Dar nu reuși să adoarmă. Dacă n-a luat destul ca să completeze cifra visată ? Se sculă repede și începu să numere boabele de piper. Erau 1.121. Se sperie că luase prea mult și o să fie descoperit. Puse din nou piperul în pungă și tocmai se hotărî să stingă lumina cînd auzi pași. „M-o fi pîndit doamna Miți ?“ Ascunse punga cu

pipera sub pernă tocmai cînd patroana deschise ușa. Bhem se făcu palid și bîlbîi ceva care aducea cu un fel de „sărut mîna“.

— De ce nu dormi, Bhem ?

— Nu mi-e somn, doamnă.

— Nici mie. Și nu știu de ce. Se apropie de Bhem și se așeză pe marginea patului.

„M-a văzut cînd am pus pipera sub pernă“ îi trecu prin minte și se întrebă dacă n-ar fi mai bine să mărturisească totul. Ea îl mîngîie pe creștet.

— De ce ești speriat ?

„E clar că știe totul. Vrea să savureze situația mea penibilă“. Spuse cu voce tremurîndă :

— Zău, doamnă, eu sînt cinstit și niciodată nu m-am gîndit să vă...

— Vorbește mai încet, Bhem, sau mai bine vino la mine. De acolo nu se aude nici un zgomot.

Se ridică și porni spre camera ei și Bhem o urmări tremurînd din tot corpul. Doamna Miți se ascunse sub plapumă și-l pofti pe Bhem să se așeze pe pat.

— Ei, spune...

— Știți, doamnă, azi cînd a venit femeia aceea să cumpere pipera...

— Nu-mi vorbi de băcănie ! M-am săturat de ea. Am impresia că e o închisoare. Zilele se duc, anii se duc și eu stau mereu nemișcată la casă. Azi m-am uitat la tine. Te-am urmărit...

— Tocmai de asta voiam să vorbesc și eu.

— Atunci e foarte bine.

Începu să chicotească. Bhem se fîstici.

— Știți, a venit femeia aceea după pipera și...

— Ți-am spus să nu mai vorbim despre asta ! Tu nu mai ești copil. Du-te și stinge lumina.

Bhem, bucuros că s-a terminat discuția, se ridică, fugi spre comutator, dar se împiedică în nojițele izmenelor și căzu pe covor. Doamna Miți izbucni în ris, apoi, după ce Bhem stinse lumina, îl chemă încet, cu voce stinsă :

— Vino.

Nici acum nu s-a terminat ? ! Se duse din nou spre patul ei, cu mîinile întinse, bîjbîind prin întuneric.

Doamna Miți îl prinse de braț și-l trase sub plapumă. Pe urmă, îl strinse cu atîta putere, încît Bhem abia mai putu să respire. Pîntecul ei revărsat și cald ardea ca un cuptor. Bhem simți un cutremur necunoscut pînă atunci și-și ascunse fața între sinii femeii.

Nu adormi decît spre dimineață și visă că are o pivniță plină cu saci de piper.

Fericirea n-a durat decît o iarnă.

— A fost cea mai frumoasă iarnă din viața mea. Mîncam împreună cu ea și numai bunătăți. De două ori pe săptămîină tăiam lemne, făceam foc în baie și ne îmbăiam. Întîi eu, pe urmă o spălam pe spate. Îmi părea rău că sînt tînăr, îmi părea rău că era prea bătrînă. Dar ne împăcam formidabil. Uneori doar se înfuria fără nici un motiv, îmi spunea să dispar din fața ei și atunci mă culcam în camera mea. Dar supărarea ei nu ținea mult : o zi, două. Nîngea, închideam prăvălia și ea începea să se plictisească. Uneori jucam pînă noaptea tîrziu țintar și o lăsam să mă bată, să nu se supere din nou.

În primăvara celui de al doilea an de război, doamna Miți îl anunță că se mărită cu un căpitan deblocat. Bhem căzu în dizgrație. La început, căpitanul venea în prăvălie îmbrăcat în uniforma de gală cu două decorații pe piept. Pe amîndouă le obținuse în Galiția : prima pentru un marș forțat de două zile și a doua pentru că fusese rănit. Își trăgea un picior, dar se căznea să umble fercheș, să nu-și trădeze invaliditatea. Umbla tot timpul încruntat, îi controla pe vînzători dacă au mîinile curate, dacă vorbesc frumos cu cumpărătorii. Militari-zase băcănia. Pe Bhem l-au mutat din camera pe care o ocupase pînă atunci, iar mai tîrziu i-au cerut să se mute definitiv. Căpitanul se dovedi o fire energică ; preluă toate grijile băcăniei. El deschidea și tot el trăgea seara obloanele vitrinelor. În pivniță nu mai avea nimeni acces. El drămuia mărfurile și tot el fixa prețurile. Bhem l-a urît din prima clipă cînd l-a cunoscut. Uneori, pe ascuns, cînd căpitanul lipsea din prăvălie, căuta privirile doamnei Miți, dar ea, fericită în noua căsătorie, nici nu-l băga în seamă. Bhem umbla posomorît, deveni sfios ca în primele zile ale uceniciei. Totuși avu o satisfacție : în noua lui locuință putea să răsfire boabele de

piper în voie ; nu-l deranja nimeni. Putea să le numere, să le potrivească în grămezi, să le sorteze după mărime și culoare. Într-una din asemenea seri îi veni ideea să mai fure piper. Nu mult, ca să poată fi bănuțit, ci puțin de tot, cîteva boabe doar. Încă în noaptea aceea calculă cîte boabe ar putea aduna într-o săptămînă, într-o lună, într-un an, dacă nu ia decît zece boabe în fiecare zi. Cînd făcu socotelile i se păru prea puțin. Făcu din nou calculul cu 20 de boabe pe zi. Ziua următoare se întoarse acasă cu un pumn de piper. Avu însă remușcări și hotărî ca cinci zile să nu mai ia nici un bob. Cu toate astea, chiar a doua zi, măsurînd pentru un cumpărător 50 de grame de piper, nu se putu abține să nu bage un pumn de piper și în buzunar. Ca să se justifice față de el însuși, își spuse că pivnița doamnei Miți e plină, așa că nu va ști niciodată că a fost păgubită. Din ziua aceea nu se întoarse niciodată fără cîteva boabe de piper. Cînd mai mult, cînd mai puțin.

Cu timpul își luă o cutie de tinichea și-și ținu piperul acolo. Pe urmă cutia se dovedi neîncăpătoare și mai luă o cutie. Între timp prețul piperului creștea. După aprecieri destul de exacte, Bhem avea răspîndite în cîteva cutiuțe de tinichea o mică avere. Dacă ar fi vrut, oricînd și-ar fi putut cumpăra cîteva costume și chiar o bicicletă. Totuși Bhem nu se atinse de piper. Știa că cea mai bună afacere e să-l lase să zacă, să se scumpească. După ce-și mai umplu cîteva cutii cu piper ar fi putut să-și cumpere mobilă sau undeva la periferia orașului un mic loc de casă. Salturile ciudate ale prețului piperului îl înnebuneau.

După încheierea păcii, prețul piperului urcă și mai mult. Bhem nu mai știa ce să facă de bucurie. Deși ar fi avut ocazia să-l vîndă, nici nu se gîndi la așa ceva. Aștepta ca prețurile să urce și mai mult. Pe urmă, de pe o zi pe alta, deveni sărac. Depozitele magazinelor Meinel aruncară pe piață cantități enorme de piper. Prețurile începură să scadă, și, în mai puțin de două săptămîni, piperul adunat de Bhem nu valora mai mult decît cîteva salarii lunare. Bhem totuși nu renunță la piper. Poate din obișnuință, poate dintr-o încăpăținare

prostească, continuă să adune boabele negre-cenușii. Cu timpul această goană după piper deveni o manie, mai ales cînd, din întîmplare îi căzu în mîină o carte de botanică. De acolo află că piperul e negru numai cînd e crud. Copt și curățat piperul e alb și valorează chiar mai mult decît așa negricios aflat în comerț.

Douăzeci de ani la rînd Bhem continuă să fure piper. Avea doi saci umpluți pînă la refuz cînd, prin '38, zia-rele au început să scrie din nou despre război. Cînd Bhem citea undeva numele lui Hitler se gîndea la piperul ascuns sub pat. Cei din jurul lui îl vedeau vesel și, cu cît se apropia mai mult războiul, Bhem întinerea, devenea mai sprinten, mai comunicativ :

— O să auziți de mine ! Nu peste mult o să fiu cineva.

„La Cîinele negru“ s-au perindat ucenici, calfe : unii veneau, alții plecau, se însurau sau mureau. Numai Bhem era mereu neclintit la postul său.

În '39, cînd Hitler a declarat război Poloniei și anunță că va fi un război fulger, Bhem se supără și pe el. Ar fi dorit un război lung, ca prețurile să crească în voie, să înflorească la fel ca și florile albe de piper pe coasta Malabarului.

În cel de al cincilea an de război, Bhem deveni grav. Cei trei saci de piper îl făceau să se simtă important, un om avut. Prețurile în tot acest timp urcau rapid : de zece ori, de douăzeci de ori și Bhem nu observă că i-au încărunțit tîmplele, că ridurile i-au brăzdat fața. Stătea nopți întregi aplecat asupra foilor pe care își calcula averea și asculta știrile de pe front cu evlavie. O viață întreagă a mizat pe o singură carte de joc : ar fi fost o prostie să se pripească acum. Mai ales că avea experiența primului război mondial. Știa că cel mai propice moment va fi pe la sfîrșitul războiului. În clipa aceea va trebui să transforme piperul în bani și nu mai devreme și nici mai tîrziu.

În cele din urmă Haller i-a aranjat tranzacția, i-a vîndut piperul și l-a sfătuit să-și bage banii în cinematograf.

— În primele săptămîni, băiatule, cînd am rămas fără piper nu-mi găseam locul. Parcă n-aş mai fi fost eu. Oamenii mi se păreau străini, iar mie îmi lipsea ceva.

— Piperul, i-am răspuns să vadă că l-am ascultat cu atenție.

— Nu. Simțeam un gol pe dinăuntru, o neliniște ca atunci cînd îți moare cineva drag.

ÎNTR-O ZI ploioasă, Mannheim mă vizită la Savoy. Bhém se interesă „cine e tipul“ și eu, să-mi dau importanță, i-am spus că e de la partid. Bhém m-a rugat să-l prezint.

— Eu sînt patronul băiatului, spuse după ce-și rosti numele tare, ca să fie reținut. Băiatul e bun, păcat că-i aiurit.

Mannheim îi zîmbi și ne-am retras în atelier.

— Cea spus ăla micu? m-a întrebat după ce am rămas singuri.

— Prostii.

— După cum arată nu putea spune decît prostii. Dacă ar fi actor ar putea să-l interpreteze pe Gobseck. Ia să văd ce lucrezi...

I-am arătat cîteva afișe. Nu părea mulțumit.

— Pentru tine n-ai făcut nimic?

— Încă nu.

— Nu e bine, dar nu sînt chemat să te judec. Ai timp?

— Am.

— Atunci mergem la județeană.

În ziua aceea am cunoscut mulți U.T.C.-iști. Pe frații Mocuța, pe Petre și pe Ștefan. Petre era secretarul Tineretului Progresist din Arad: luase locul lui David Ludovic, care fusese mutat la județeană de partid. Era un băiat înalt, vînos, cu ciolane mari, agresiv, cu judecată rapidă. Părea mai sever decît era în realitate. Cu vocea lui groasă împărțea sarcinile ca și cum ar fi împărțit piine. Nu-i plăcea să fie contrazis, și dacă se întimpla totuși, ridica vocea. Mai tîrziu însă, dacă își

dădea seama că n-avusese dreptate, pufnea în râs, te bătea pe spate și-ți ocolea privirile :

— Mă, e așa cum ai spus tu. De ce n-ai insistat ?

Petre Mocuța era tipul „dur“ ; împărțea sarcinile neoficiale.

— Mă, îl cunoașteți pe Mircea Munteanu, fiul tipografului ?

— Ăla cu părul mare, care a rupt afișele de pe Corso ?

— Ăla. Faceți rost de o foarfecă și-l tundeți.

Cu cei care rupeau sau mizgăleau afișele partidului era necruțator.

— Cum, mă, și nu i-ați cotonogit ?

— Erau mulți. Au venit în haită.

— Cîți erau, mă ?

— Vreo zece, doisprezece...

— Organizezi o grupă de pază de 20 de băieți.

Bătea noroaiele cartierelor, vorbea în aceeași zi la depou, la fabrica de vagoane, la Indagrara. Avea răbdare să citească toate articolele unui ziar de perete, să asiste la repetițiile unui ansamblu artistic. Nu-i plăcea cînd activiștii își mascau inactivitatea sub obrocul autocriticii. Spunea cîte unul :

— Îmi fac autocritica, n-am ajuns pînă la fabrica Taba.

— Te duci acum.

— Acum plouă.

— Nu face nimic.

— Dar mi-am făcut autocritica.

— Știi, mă, ce înseamnă autocritica ? Să-ți repari greșeala, nu s-o recunoști.

Pe atunci, existența lui se confunda cu interesele organizației de tineret. Îi prevedeam mare carieră politică, pentru că privea lucrurile în perspectivă. Mai tîrziu a îmbrăcat uniforma militară și n-am mai auzit de el decît din ziare : devenise campion de tir.

Frate-său, Ștefan, era mai tăcut, mai delicat, dar mult mai ambițios : raporta fără tam-tam că-și îndeplinește sarcinile. Îi plăcuse și cartea. După ani, l-am întîlnit activist la cîte o județeană de partid, la Timișoara, la Arad, pe urmă a devenit cadru didactic la Academia

Ștefan Gheorghiu. Mă văd rar cu el, dar dacă se întâmplă să ne întâlnim, permanent am senzația că am fost tot timpul împreună. Numai părul dat în pîrg, alb, marchează timpul scurs. Cred, între prieteni, zicala „Ochii care nu se văd se uită” e lipsită de conținut.

Hegedüs Laci, mucalit, cu fața lată, mongoloidă, osos, cu mers legănat de om leneș, cu priviri permanent mirate, era omul în care puteai să te încrezi. Era atît de sîrguincios și atît de anonim încît chiar cînd era printre noi abia îl observam. Dar dacă nu era de față îi simțeam lipsa. Locuia undeva pe la marginea orașului și ori de cîte ori ne vedeam îmi povestea istorioare ciudate :

— Unde stau eu, mă, e atît de întuneric încît și casele par date cu smoolă. Strada mea e ocolită și de razele de lună. Beznă. Locuiesc într-o cameră lunguiață cu ferestrele camuflate. Îți imaginezi cum arată o cameră neluminată pe o stradă întunecată. Mă duc ieri-noapte acasă și închid ușa cu cheia. N-am mai aprins nici lampa de petrol. Știu pe întuneric unde e masa, scaunele, patul. M-am dezbrăcat și m-am băgat în cîrpe. Cearceaful era rece, plapuma rece ; m-am ghemuit să mă încălzesc mai repede. Și așa, cu genunchii la bărbie, aud trosnind podeaua. Dar dacă e cineva în cameră ? La gîndul acesta am început să transpir. Trag cu urechea, nimic ! Îmi rețin respirația, dar nu mai aud nimic. Eram convins că a trosnit o scîndură din dușumea. Probabil sub influența spaimei visez că mă cule și aud zgomot la ușă. Știu că nu poate intra nimeni, eu răsucesc cheia în broască de două ori. Totuși aud deslușit scîrțîitul ușii și ca și cum aș fi avut puțința să văd pe întuneric, zăresc un om în deschizătura ei, un bărbat înalt cu un sacou cadrilat. Atît de deslușit vedeam totul, că rețin precis stofa sacoului. O țesătură rară, cu pătrături mari, de culoare maro. Ca hainele care se fac din pături. Aud cum individul se caută în buzunare după chibrituri, scutură cutia, aud sârceitul bățului, dar lumină nu se face. El totuși, cu chibritul stins, se duce la lampa de petrol, aprinde fitilul. Reglează flacăra invizibilă. Inima îmi bătea ca o tobă.

Mă miram că individul din cameră nu le aude. Dimineața mă trezesc lac de sudoare.

Hegedüs își scoate paltonul și-l văd îmbrăcat într-un sacou cu pătratele maro.

— Ți-ai visat haina, măi Laci.

— Nu. Am găsit acest sacou azi-dimineață în camera mea pe spătarul unui scaun. Am controlat ușa, era încuiată; în schimb sticla lămpii era afumată. Totdeauna când plec dimineața de acasă, o șterg, s-o găsesc seara curată.

Nu de mult l-am întâlnit pe Hegedüs undeva în centrul Ardealului, îmbrăcat în uniformă de colonel.

Erau mulți de care îmi amintesc : Eva Szécsi, Nelly Varjaș, azi medic, soția dirijorului Iosif Conta, pe atunci elevă la liceu la Ghiba Birta, mică, plăpîndă, curioasă și foarte activă : am lucrat un timp împreună la agitația vizuală. Pe urmă au mai apărut și alții : Gheorghe Piliș, Hrenciuc, îmbrăcat țărănește, reprezentant al Frontului Plugarilor, Ghiță Wolf, Agi Hertzfeld, Bochiș, Tatu, Davidovici, Manu, Kardoș, Marcian. Pe toți i-am revăzut în acești 40 de ani care au trecut de la prima noastră întâlnire. Multora le cunosc destinele, curbele biografice și m-am bucurat pentru fiecare reușită a lor. Lor le datorez că în primăvara lui '45 m-am înscris în partid, că gîndeam cum gîndesc. Mulți dintre ei n-au rezistat în lungul și greul marș spre noua orînduire : unii au clacat mai devreme, alții mai târziu : Szécsi s-a sinucis, Davidovici a plecat în Statele Unite, Piliș în Israel, Hertzfeld în Australia. Pe Bochiș l-am întâlnit funcționar la ambasada noastră din Budapesta, pe Wolf la secția relațiilor externe a U.T.C.-ului, pe urmă la mai multe edituri.

Manu Teodor, ucenic cazangiu la atelierele C.F.R. Arad, a ajuns secretarul sectorului 2 U.T.C., pe urmă a urmat școala de propagandiști de la Mirșa-Avrig. Agresiv, impulsiv, s-a luat în piept cu țărăniștii din Lipova, cu cei din Plasa Tîrnova, apoi a îmbrățișat cariera militară. A ajuns locotenent, lector la Academia Militară și a fost exclus din partid pe niște motive neîntemeiate. Dar nu s-a dat la fund, s-a angajat cazangiu

la Atelierele Grivița. După 7 ani a fost reabilitat, reprimat în partid și și-a continuat cariera militară. Nu de mult a ieșit la pensie. E la fel de pătimăș ca pe vremuri, ca și cum n-ar fi trecut anii peste el : nu se mai uită de mult în oglindă, să nu-și vadă părul alb și fața brăzdată de riduri. Uneori am impresia că e mai activ decît în tinerețe. E un fel de responsabil al pensionarilor din sectorul 2.

Printre cei cu care mă vedeam la sediul județenei de partid, mai era și un tînăr îmbrăcat în uniformă : era copil de trupă la Regimentul 93 infanterie. El organiza corurile, fanfarele la căminele de ucenici și cu ocazia serbărilor tot el le dirija. Dirija și orchestrele de muzică ușoară angajate la balurile date de noi. Se numea Iosif Conta, dar noi îi spuneam muzicantul. Acum cînd îl văd dirijînd orchestra simfonică a Filarmonicii George Enescu, cu părul alb, dar cu ochii la fel de vii ca în urmă cu 35 de ani, sînt emoționat. Stînd la pupitru, cu bagheta de dirijor ridicată deasupra capului, mi-l imaginez murdar de pap, la o acțiune de afișaj, cînd în loc de baghetă avea în mînă doar o bidinea.

Nopti lungi și mereu împreună am încercat să descifrăm viitorul. Abia acum îmi dau seama că planurile noastre erau mărunte, uneori neverosimil de mici. Îmi imaginam socialismul ca pe o grădină, cu oameni frumoși, buni și pașnici. Nu știu prin ce metamorfoză zămislise mintea mea imaginea unei grădini : poate prin asociere cu paradisul.

David Ludovic, cred, a fost cel mai realist dintre noi : el prevedea un drum lung, întortocheat, cu un dușman mult mai periculos decît liberalii și țărăniștii, un dușman care se află în noi : propriile noastre slăbiciuni, rutina, plictisul, nerăbdarea.

Spunea cu amărăciune, dar nu disperat :

— Tot greul îl vom duce noi, generația de tranzit.

IMI KARDOS era un evreu slăbuț, cu ochi inteligenți și fața osoasă, pătrată. Avea un picior înțepenit, purta ghete ortopedice cu talpă groasă, dar niciodată nu s-a

purtat ca un complexat. Citise mult, mai târziu a devenit critic literar și ne-am întâlnit și prin București. Cu el purtam discuții nesfârșite despre socialism, despre comunism, despre cum va arăta arta viitorului.

— Personajele lui Dostoievski vor dispărea, nu vor avea spațiu vital într-o societate armonioasă, lipsită de contradicții. Ai să vezi, eroii romanelor noi vor fi oameni fără personalitate. Eroii vor fi grupuri de oameni, companii compacte. Scriitorii vor fi obligați să scrie despre ei, să-i înfrumusețeze, să-i investească cu virtuți, cu însușiri pe care nu le au. Pe cine va mai interesa drama Annei Karenina? Oamenii nu vor avea timp să citească volume groase. Un timp literatura va fi dominată de cei care n-au forță să scrie decât scurt, broșuri. În locul lui Sorel vor apărea Pavel Korciaghini. Modelul e creat. Personajele lui Tolstoi nu fac nimic, ale lui Proust absolut nimic. Au timp să gândească, au viață interioară complexă. Dar eroii romanelor socialiste, care sînt angrenați în munca de zi cu zi, au sarcini pe care nu vor fi în stare să le îndeplinească nici dacă zilele s-ar dilata. Vor fi niște ființe palide, sfrijite. Vor apărea deceniile romanelor epice, în sensul că lucrurile se vor petrece; vor fi aplaudați cei care știu să inventeze. Va fi o epocă a romanelor polițiste-politice.

— Imaginea e prea sumbră.

— Nu. Realistă. Viitorul e al artelor abstracte.

Credea în muzică, în pictură, în sculptură, în balet.

— Și poezia?

— Poezia va fi lozincă versificată, iar proza demonstrația lozincilor.

— Nu se poate. E imposibil să nu se nască încă un Eminescu.

— Eminescu s-a născut exact cînd a trebuit să se nască.

— Vorbeam de un alt Eminescu.

— Nu te bănuiam conservator. Nu vezi, locul recitatorilor a fost luat de corurile vorbite. În loc de teatru, aplaudăm tablourile vivante.

Imi Kardos nu credea decât în artele abstracte.

— Muzica e abstractă prin definiție. Compozitorul simte una, auditorul înțelege ce vrea, ce poate. Muzica va avea un drum greu de parcurs. Ca să simți, să savurezi un concert, o simfonie, trebuie să ai educație. Și oamenii n-o să aibă prea mult timp pentru educație. La balet lucrurile sînt mult mai simple : cei neinițiați vor privi picioarele balerinelor și se vor mulțumi cu atât. Ce exprimă o piruetă, un salt, pașii mărunți, un picior ridicat o vor ști foarte puțini. Pictura se va apropia foarte mult de fotografie. Abia cînd oamenii se vor plictisi de poze, se va apropia pictura de muzică. Se va abstractiza, se va descompune, formele vor fi geometrice sau pur și simplu pete. Sculptura în ultima fază va fi doar formă, volum. În schimb, nu știu ce se va întîmpla cu arhitectura. Tata spune că vor apărea casele-fagure : uniforme, simetrice, cu mobile tip, cu perdele tip. Nu m-ar mira dacă peste ani și oamenii vor semăna între ei și vor avea aceleași reacții, aceleași apucături. Cum să-i deosebești pe ăștia în scris ? Numai prin culoarea părului sau a ochilor ?

— Oamenii vor cîștiga în timp alte calități pe care noi încă nu le cunoaștem sau nici nu le bănuim măcar.

— Nu există ! Sînt doar trei lucruri veșnice : nașterea, dragostea și moarte. Ne întrebăm de ce ne naștem, de ce trebuie să murim ? Negăsind răspuns, facem dragoste să ne perpetuăm.

— Sînt și alte lucruri. Patriotismul de exemplu.

— Dragostea de patrie, de natură, de infinit, de Dumnezeu face parte din dragoste. Așa putem defalca și nașterea. Castanul din fața ferestrei renaște în fiecare primăvară. Dar mereu cu alte frunze. Și noi sîntem ca niște frunze ale unui ev. Ne naștem, murim. De ce crezi că tocmai frunzele din acest an vor fi altfel decît cele de acum 20 de ani, sau cele care vor apărea peste alți 20 de ani ?

— Pentru că noi făurim istorie.

— Asta vom afla peste două secole.

Sora lui Imi, Maria, care pe vremea aceea studia pianul și mai tîrziu a ajuns o concertistă cunoscută, lua și ea parte la discuții. Ea nu vorbea decît despre muzică.

— Știi de ce mi-am dat seama cînd cînt la pian ? Dacă sînt supărată, un concert sună altfel decît cînd sînt bine dispusă. E formidabilă muzica. Dacă nu m-aș putea exprima în sunete aș fi nefericită. Este aici, în Concertul pentru pian al lui Ceaicovski, un mic intermezzo. De patru note. E un fel de pauză, dacă vrei. Flautul reia în patru note motivul părții a doua. Dacă voi da odată un concert, am să-l rog pe dirijor să-mi lase mie, pianului, aceste patru note. E de fapt o introducere în motivul mare din partea a doua. Mă întreb de ce o fi orchestrat Ceai-kovski acest intermezzo pentru flaut ? Cred că a avut un motiv. Și prin asta a vrut să spună ceva. Dar ce ?

— E groaznic cînd mama mă pune să cînt rudelor noastre. Îmi șoptește la ureche : „Lui tanti Magda îi place Strauss“. Dacă o să am cîndva copii, n-am să-i pun niciodată să recite poezii oaspeților. E un fel de tortură. Și de ce-și pun părinții copiii să recite versuri ?

— Să vadă lumea ce copii deștepți au.

— Nu. Să vadă lumea ce părinți minunați are acest copil. Din egoism. Oamenii sînt răi : trag foloase și de pe urma copiilor. Dacă le moare cineva, se îmbracă în doliu, să vadă lumea cît suferă. Suferința este ceva intim, nu faci bravadă din asta. Știi de ce merge mama la toate piesele împutite care se joacă în oraș ? Nu pentru că îi place teatrul. Nu ! Să vadă lumea că este intelectuală. Un adevărat intelectual este intelectual și dacă locuiește într-un butoi. Lui tanti Magda nu-i place muzica lui Strauss. Lui tanti Magda îi place Strauss în sine. Auzind un vals, își aduce aminte de voiajul de nuntă pe care l-a făcut la Viena. După primele acorduri mă întrerupe : Să fi auzit cum cîntau asta țiganii la Wildhaus. Wildhaus e un restaurant. Cîntînd Strauss îmi stric mîna. E ca și cum un balerin de la operă, în loc de exerciții, ar dansa rumba sau foxtrot. Tu de ce nu spui nimic ?

Maria turuia întruna, nu putea fi întreruptă.

În '43, Maria Kardos a cîntat la pian invitațiilor unui avocat. Poliția a făcut o descindere și i-a arestat pe toți cei prezenți. În actul de acuzare era o singură men-

țiune : au sărbătorit un an de la înfrîngerea de la Stalingrad. A fost condamnată. În închisoarea din Arad l-a cunoscut pe M.T. Vlad cu care imediat după eliberare s-a căsătorit. M.T. Vlad, proaspăt ieșit din închisoare, împreună cu Földes Imre și cu David Ludovic au ocupat Casa Germană din Arad. Casa Germană, ulterior a devenit sediul comitetului județean de partid.

Despre toți acești prieteni va trebui să scriu cîndva. Poate un alt *În orașul de pe Mureș*.

După foarte mulți ani m-am mai întîlnit o dată cu Maria Kardos. Era invitata Filarmonicii din Brașov, urma să cînte un concert de pian al lui Rahmaninov. Stătea în foaierea hotelului Carpați, înțesat cu turiști străini și gălăgioși. Amîndoi eram „ajunși” și povara numelui ne obliga să discutăm despre artă.

— Te-aș invita mîine la concert, dar l-am cîntat de atît de multe ori încît nu mai îmi dau seama dacă particip suficient. E ca și cum un actor te-ar invita la a suta reprezentație. Un concert cîntat în premieră îți dă emoții, ai senzația că fiecare notă e nemaiauzită, unică. Cînd cînți încordată, nu din rutină, un solfegiu, o singură notă sună altfel, are altă încărcătură.

Nu știi din ce motive nu i s-a reținut cameră la hotel. Era înfuriată, voia să se întoarcă la București. I-am oferit camera mea.

— N-aș primi-o dacă n-aș avea mîine o repetiție și nu un concert. Dar tu ce ai să faci ?

— Mă duc la bar. Stai liniștită. Programul e pînă la 5. De la 5 pînă la 8 mă plimb și la 8 și jumătate ne vedem la micul dejun.

La miezul nopții m-a căutat la bar.

Venise nefardată, negătită, cu părul pieptănat simplu : în noaptea aceea mi s-a părut mai frumoasă ca oricînd.

— Nu pot să dorm știind că te sacrifici pentru mine.

— Dar nu mă sacrific deloc. Mă simt bine la bar.

— Totuși am să stau cu tine. Concertul ăsta l-am cîntat de zeci de ori. Totdeauna odihnită. Sînt curioasă cum sună cînd sînt obosită.

S-a simțit bine la bar. Numai muzica gălăgioasă i s-a părut oribilă. Dar numai pentru scurt timp : dansînd, melodia ritmată deveni suportabilă, apoi amuzantă, frumoasă.

Ori de cîte ori încep un lucru obosit, mi-aduc aminte de Maria Kardoș.

BHEM era curios din fire : cît timp Halstein fusese membru de partid întreba ce se discută acolo. Halstein îl lua peste picior, îi spunea că se întocmesc liste cu toți burghezii din oraș. Bhem voia să știe dacă și el e considerat burghez. I-ar fi părut rău să nu fie.

— Bineînțeles.

— Și sînt mulți din ăștia ?

— Cam cîți s-ar încadra într-o companie.

Bhem se desumflă : cuvîntul companie suna urît, ar fi vrut să audă ceva despre cei aleși, despre elita orașului.

— Și cine mai e considerat burghez ?

— Toți care au bani și se ocupă de afaceri. În fruntea listei e baronul Neuman, Andrény.

— Și chiar s-a întocmit o listă cu noi. ?

„Noi“, în mintea lui era el și baronul Neuman.

Halstein își mușcă buzele și ochii îi prinseră niște lacrimi galbene. Îl cunoșteam : pregătea o surpriză pentru Bhem.

— Da. Chiar am controlat lista. Ești și tu trecut.

— Și de ce am fost luați în evidență ?

— Chiar faci pe prostul, Bhem ? Tu n-ai auzit de lupta de clasă ?

— Am auzit. Cînd nu pricepea ceva era agitat, neliștit. Și ce se va întîmpla cu noi ?

Era îngrijorat cu adevărat.

— Cu burghezii din regiunea noastră se va construi autostrada Arad-Oradea.

Bhem încremeni.

— Dar eu nu știu să torn asfalt.

— O să înveți ! Știi cum ai devenit burghez ? Te-ai făcut proprietar de cinematograf. Dacă rămînei băcan

n-ai fi avut treabă cu autostrada. Îți vînd un pont, Bhem. Fă rost de un certificat medical și ca bolnav te numește supraveghetor.

Bhem făcuse o mulțime de controale medicale, dar toate analizele i-au ieșit negative. Era sănătos tun. Îi invidia pe cei care aveau ulcer sau sufereau de ficat. Dar nu s-a dat bătut. A cumpărat un certificat că e cardiac. Se lăuda tuturor cunoscuților că e bolnav de inimă, ca „dovada că e suferind“ să nu fie o surpriză pentru nimeni.

După ce Halstein a fost radiat din rîndurile partidului, mă întreba pe mine.

— Ce se mai aude cu listele ?

— Cu ce fel de liste ?

— Cu alea pentru autostradă.

Eu nu-mi permiteam să-mi bat joc de el, am ridicat din umeri. Foarte mult timp Bhem era convins că fac pe misteriosul, că nu vreau să-l informez.

Pe urmă, pe neașteptate, Bhem s-a îndrăgostit de plasatoarea cea grasă. Venea la cinematograful îngrijit, pieptănat, mirosea de la distanță a pomadă de păr și-și schimba zilnic cravata. La început sta rezemat de cușeta casieriei și căuta privirile ei. Nu-și dădea seama că toți îl spionam, rideam de el. Pe urmă, nu i se mai adresa cu „domnișoară“, ci cu „Mimi dragă“. Cînd era cald îi oferea în șoaptă o bere rece și chiar se ducea să-i aducă.

Mimi îl ținea la distanță și spre hazul nostru îl punea la cheltuieli : cerea bomboane în pungi de țiplă, prăjituri cu frișcă. Pînă cînd cheltuielile nu erau mari, Bhem se arătă darnic, aducea peste cererile lui Mimi dropsuri, caramelle și cîteodată chiar batoane întregi de ciocolată. Bhem era mic nu numai ca statură, ci și ca sentimente. Venea zilnic s-o ajute pe Mimi la rup-tul biletelor la intrare. În fiecare luni, cînd se schimba programul, vizionau filmul împreună. Bhem voindu-se deștept, îi explica acțiunea de pe ecran :

— Vezi, acum el se ridică, se duce la fereastră și o deschide.

— Asta văd și eu.

În sală se certau totdeauna : Bhem voia s-o pipăie, Mimi era gîdiloasă, rîdea sau îi dădea peste mîină. Spectatorii sîsiau ; erau nevoiți să iasă din sală.

Bhem deveni din ce în ce mai insistent și Mimi voia să rupă relațiile cu el. Era chiar hotărîtă să-l întrebe cît au costat cadourile aduse de el și să i le plătească. Mi se plîngea cînd Bhem nu era de față :

— Nu pot să mă culc cu el. Și, zău, mi-s sănătoasă, mi-e dor de un bărbat ca de mama. Nu pot. Ce să fac cu un vierme ?

— Spune-i că ai pe cineva.

— Vede că nu mă așteaptă nimeni. Nu-i prost.

— Nu-i prost, dar e fricos. Spui că ăla care-i cu tine nu vrea să se expună și te așteaptă acasă.

— Și dacă mă conduce într-o zi ?

— Ți-am spus că e fricos. Spui că logodnicul e boxer sau așa ceva.

Mimi încercă să fie tot mai rece, dar Bhem era înfierbîntat. Într-o zi puse piciorul în prag.

— În seara asta, după spectacol, te conduc acasă.

— Azi nu se poate.

Bhem voia să afle de ce nu se poate.

— Pentru că e cineva la mine.

La insistențele lui Bhem îi spuse și cine :

— Un fundaș de la AMEFA.

— Care din ei ?

— Ți-am spus că e fricos. Spui că logodnicul e boxer sau așa ceva.

Kerekeș era cel mai brutal jucător de la AMEFA ; avea aproape doi metri, fusese de cîteva ori suspendat pentru picioare în fund date arbitrilor. Cu Kerekeș nu era de glumit. Bhem renunță la Mimi și umblă două zile încruntat, bodogănea de unul singur și a treia zi își luă inima în dinți și propuse lui Halstein o mulțime de măsuri economice.

— În primul rînd renunțăm la artiști. Tot cîștigul merge pe salariul lui Bob. Pe urmă, decorurile. Spun să renunțăm și la afișele făcute de Munteanu. Dacă ai vedea cheltuielile te-ai speria. Hai să facem cinematograful să fie rentabil. Mai am niște propuneri : concediem o plasatoare, femeia de serviciu.

— Și cine o să facă curățenie ?

— Munteanu. În loc de afișe, o să facă curățenie. Halstein n-avea cum să-și susțină fratele, îi dădu mână liberă. A doua zi Bhem o concedie pe Mimi, la sfârșitul săptămânii pe femeia de serviciu. Duminică mă luă pe mine la rost.

— De azi începînd faci curățenie.

L-am întrebât cum voi fi retribuit.

— Ca pînă acum. În loc de afișe mături sala de spectacole. Și ai un avantaj: tot ce găsești în sală e al dumitale. E încă un salariu.

— Cred că sindicatul n-o să fie de acord.

— Care sindicat? Ai un contract semnat cu noi? Dumneata nu ai decît o recomandare, doar nu ești angajat.

— Domnul Halstein mi-a spus că o să-mi reglementeze situația.

— Domnul Halstein spune multe. De azi începînd eu mă ocup de treburile cinematografului.

— Cu cîteva luni în urmă mi-ați spus că o să fac carieră. Neangajat n-o să reușesc... Și aici la Savoy nu există piper.

Bhem păli, se vedea pe el că se forțează să se stăpînească.

— Această frază n-o s-o uit niciodată, domnule Munteanu. Eu ți-am povestit viața mea ca unui prieten. Dacă mai pomenești o dată de piper te dau afară! Accepti propunerea pe care ți-am făcut-o?

Am fost obligat să accept.

Nu făceam nimic altceva în cinematograful decît sarcinile primite în scris de la Bhem. Stăteam ore întregi în spatele ecranului și eram obligat să văd fiecare film de 30, 40 de ori. Știam după replici, după muzică, dacă se apropie pauza sau sfârșitul filmului. Marile șlagăre, zîmbetul Irinei Dunne, rîsul lui Robert Taylor sau privirile melancolice ale lui Dick Foran îmi produceau greață și mă urmăreau și în vis.

Pe atunci încă nu știam că peste 15 ani voi fi regizor de film, că voi viziona fiecare secvență de sute de ori la masa de montaj, că voi încerca să lansez șlagăre, că voi încerca să surprind cîte un zîmbet pe fața Irinei

Petrescu sau să fixez pe peliculă privirile melancolice ale lui Ion Dichiseanu.

ÎN FIECARE seară pe la orele 11 cînd se termina ultimul spectacol și rămîneam singur, mă încerca frica. Controlam W.C.-urile, ferestrele, să văd dacă nu le-a deschis cineva cu intenția să se reîntoarcă la noapte. Cel mai mic zgomot, trosnetul lemnului uscat, pașii iuți ai șobolanilor în imensa sală de spectacol sunau straniu. De aceea, n-aveam curajul să uzez noaptea de cel de al doilea salariu. Mă sculam dimineața devreme și controlam sala la lumina zilei. Obiectele găsite, o pălărie, mănuși, galoși, ochelari, le comercializam la piața de vechituri. Uneori găseam lucruri ciudate: o cheie franceză, o broșă de aur, un pachet de becuri Kripton, o colecție de timbre, patine.

Avînd mai mult timp activam din plin la organizația de tineret: scriam lozinci, executam portretele eroilor tineri: Filimon Sîrbu, Godeanu. Uneori, eram invitat la cîte un prieten. Cel mai des de către Piliși. Locuia în centru, în apropierea teatrului, într-o casă imensă, mobilată pînă la refuz cu mobile grele, sculptate. Cînd am fost prima oară la ei, mi-a prezentat și servitoarea, o fată subțirică, palidă, venită de undeva din împrejurimile Aradului.

— Ea este tovarășa Ecaterina, care ne ajută în casă.

Servitoarea tocmai spăla vasele; își șterse mîinile noduroase într-o cîrpă de bucătărie. Am avut senzația că fusese educată pentru asemenea ceremonii: îmi întinse mîna și-și rosti numele cu voce tare. Kati.

Gyuri Piliși trăia cu tovarășa Ecaterina, dar cu toate relațiile democratice dintre ei, ea i se adresa cu „domnișorul“.

Mama lui Piliși era o femeie grasă, organiza ceaiuri de cucoane și atunci ne servea și pe noi cu dulceață de coarne. Tatăl lui Gyuri, vitreg, un om bolnăvicios, avea vederi largi, de stînga și era foarte citit. Nu-i plăcea că în loc să învățăm carte, adunam fier vechi, că ne batem

cu tinerii din clubul liberalilor, că mîzgălim pereții caselor cu var.

— Eu dacă aș avea cu treizeci de ani mai puțin aș învăța limbi. După un an, doi se vor deschide frontierele și voi n-o să puteți circula, pentru că sînteți proști.

Noi aduceam ca argument războiul.

— Războiul nu mai ține mult. O săptămînă, două. Praga a fost încercuită și Dönitz, urmașul lui Hitler, n-are de ce să continue lupta. Puneți mîna pe carte. Acum sînteți buni că vă agitați, dar mîine, cînd se va instaura socialismul, vor trebui oameni pregătiți. Voi o să cădeți ca frunzele toamna.

— Puterea va fi totdeauna în mîna muncitorilor.

— Muncitorii de la nicovală știu să modeleze oțelul, dar nu știu să conducă o economie. Și socialismul depinde de economiști, de oameni înarmați cu știința la zi. Puneți mîna pe carte !

— Bătrînul e ramolit, spunea Gyuri cînd rămîneam singuri. Socialismul are nevoie de revoluționari, nu de contabili.

Încercam să ne imaginăm socialismul lîngă o lingură de dulceată de carne. Citisem o mulțime de broșuri și articole despre Uniunea Sovietică, dar literele scrise nu semănau cu sovieticii pe care i-am cunoscut. Singurul, războiul, scuza totul. Piliși era mai informat :

— Mă, rușii au avut alte condiții. Ei au luat totul de la zero. 90 la sută au fost analfabeți. Ei au avut revoluția, războiul civil și acum războiul cel mare. Un război te dă cu douăzeci de ani înapoi. Dacă vor avea nevoie de un milion de ingineri, să refacă țara, bagă un milion de ostași demobilizați la facultate. 20 la sută vor fi mediocri. Ei și ?...

— Înseamnă că taică-tu are dreptate, trebuie să punem mîna pe carte.

Tatăl lui Piliși, bicerdist, nu mîncea decît legume și lactate, devenise socialist nu datorită lui Marx ci tuturor care își imaginaseră un stat fericit de la Platon la Juarez. Statul lui Platon ar fi reușit datorită sclavilor, al lui Juarez se baza pe mașini. Domnul Piliși nu știa pe ce se va consolida socialismul în România : sclavi

nu aveam, iar mașinile erau insuficiente pentru a trece la o orînduire superioară.

— Poate un veac, ne explica el, se vor face doar pregătiri. Chiar înainte de a avea mașini trebuie schimbată mentalitatea, conștiința oamenilor. Asta înseamnă că vom înota în teorii. Dacă vreți să ajutați socialismul puneți mîna pe carte.

Din păcate, ne plăcea mai mult să fim revoluționari decît învățați.

HERTZEFELD Agy locuia tot în centru, avea părinți bogați și era o revoluționară agresivă ; era înarmată cu teoriile revoluției permanente și, dacă rămîneam pînă tîrziu la ea, îmi traducea fragmente din *Viața mea* a lui Trozki. Agy visa baricade, lătrat de mitraliere, lupte de stradă. Era durdulie, cu sîni mari, purta cămăși bărbătești și era supărată că se născuse fată.

— Acum ar fi momentul pentru înfăptuirea revoluției mondiale. Toate țările sînt obosite de război, toată lumea e nemulțumită ! Dacă ar trăi Lev Davidovici s-ar schimba fața lumii.

În timpul ședințelor, Agy desena în caietul de note mitraliere, pistoale, tunuri. I se părea că tot ceea ce făceam erau lucruri inutile. După ea ar fi trebuit să furăm bombe din cazărmi și să aruncăm primăria în aer. Dacă auzea împușcături pe stradă, stingea lumina, deschidea fereastra și se îmbujora la față :

— Poate a început revoluția.

De obicei, împușcăturile în noapte se datorau cîte unui soldat beat sau foloseau armele patrurile militare cînd surprindeau răufăcători înarmați.

Entuziasmată n-am văzut-o decît după ce a citit broșura lui Kolontay despre amorul liber.

— Da, pentru asta merită să faci revoluție. Muncitorii oricum se vor elibera de patroni, fabricile vor fi ale lor, cîștigul tot al lor. Kolontay deschide o nouă eră : oamenii se vor elibera de concepțiile învechite, de niște relații bolnăvicioase. Imaginează-ți că sîntem căsătoriți și într-o zi îmi dau seama că nu mai te iubesc. De ce să fii legată de tine toată viața cînd nu am decît o singură

viață. S-o stric datorită unei morale de circumstanță? Nu. Ne despărțim, fac o căsătorie de probă și dacă mă înțeleg cu omul cel nou, mă căsătoresc.

— Și copiii?

— În socialism vor fi creșe, școli cu internat, case pentru familiști și case pentru nefamiliști.

— Și nu ți-ar fi dor să-ți vezi copilul?

— Dorul de copii, de părinți, de familie e rezultatul educației burgheze. Burghezia a creat mituri în conștiința oamenilor. Și știi de ce? Să-i țină pe loc, să nu piardă brațele de muncă. I-a învățat să iubească familia, locul natal, patria.

— Eu sînt proletar și mi-e dor de fiul meu de nu mai pot.

— Vezi, asta e rezultatul educației burgheze. Ai fost viciat. Desigur, vor trece mulți ani pînă ne vom debărșa de aceste sentimente. Dragostea înseamnă energie. Iubind totul din jurul tău, pierzi energie. Pierzînd energie nu mai ai forță să te împotrivești claselor exploatoare.

Pentru Hertzfeld Agy revoluția însemna folosirea armelor. Nu înțelegea de ce partidul împarte arme celor din uzină.

După ce studiasse pe Kolontay, nu-i mai păsa dacă avea nasturii cămășii descheiați. Numai cînd intrau părinții în cameră, să ne servească cu ceai, se încheia repede.

— De ce?

— Mama e burgheză, ea nu poate pricepe. Ea are o altă mentalitate. Dacă m-ar vedea goală alături de tine ar crede că sînt curvă. Brusc se întunecă la față. Oare aș avea eu forța morală să mă dezbrac în fața unui bărbat?

Întrebarea asta o chinui săptămîni la rînd. Mă chema la ea ca să dea dovadă de forță morală. Cîteva seri la rînd stăteam și discutam despre revoluție, dar niciodată nu avea resurse suficiente. Cînd plecam, mă conducea pînă în stradă și în loc de „la revedere“ își imputa că e lașă.

— Vino mîine.

— Am treabă la cinematograf. Trebuie să șterg praful de pe scaune.

— Le ștergi poimîine. Vino. Părinții pleacă la niște rude la Timișoara.

— Cheamă pe altcineva. Nu e totuna față de cine dovedești că ai forță morală ?

— La început nu e totuna. Cu tine am discutat despre asta. Față de tine mă jenez mai puțin.

Nici singură în casă nu se încumeta să se dezbrace. Descheia doar nasturii de la bluză : avea sutien cu danteluță roz.

— Nu te supăra, mi-a spus la despărțire. Mă voi antrena.

„Antrenamentele“ n-o ajutară decît să se folosească de un vocabular scabros, să înjure și să facă pe grozava.

Abia cînd se îndrăgosti de un profesor de educație fizică de la Liceul Moise Nicoară, redeveni pudică și în vorbire.

De la Hertzfeld Agy am aflat că numele lui Stalin vine de la oțel, al lui Kameniev de la piatră și al lui Molotov de la ciocan.

Uneori, noaptea, cînd nu puteam să dorm îmi alegem și eu un nume revoluționar : Stîncă, Iuteș, Cremene, Bazalt...

Cu Nely Varjaș decoram Căminul cultural în vederea unui miting, traversam orașul cu portretele lui Stalin în spinare și uneori ne așezam pe malul Mureșului și contemplam apa de culoarea cafelei cu lapte.

După foarte mulți ani am traversat un rîu care era denumit așa : cafe con lecho. La Plata. Aproape de revărsarea în mare „Cafe con lecho“ are aproape 200 de kilometri lățime și e veșnic murdară. Pe cele două maluri s-au construit două capitale : Buenos Aires și Montevideo. Privind apa cafenie, îmi aduceam aminte de Nely Varjaș, de reflexiile noastre naive despre viață, despre viitor, despre socialism. Nely vedea podul aruncat în aer reconstruit, mai înalt, mai zvelt, mai arcuit. Mureșul prins în chingi de piatră, vapoare. Eu nu vedeam decît apa murdară : dacă închideam ochii, clipo-

citul aducea cu clipocitul Dunării și fiecare buturugă dusă de valuri semăna cu o mină.

Davidovici, care mai târziu a fugit în America, era pedant în vorbire. Își dădea aere, folosea o mulțime de cuvinte din ziare : pledoarie, principiul de bază, supraproducție. Tuturor se adresa cu tovarășe și susținea, indiferent dacă era momentul oportun sau nu, „că e mîndru că partidul are încredere în el“. La ședințe venea pregătit cu citate din Marx, Engels și le plasa în discursuri. Era activist, din conștiință renunța la retribuție. „Doar n-o să iau bani pentru activitate socială“. Îi era ușor să fie demagog, taică-su avea o fabrică de cărămizi. Nu purta niciodată cravată, se îmbrăca cu haine necălcate și la demonstrații avea lacrimi în ochi.

— Ce-i cu tine, Davidovici ?

— Sînt emoționat.

Deși nu-i murise nimeni în familie, purta batiste îndoliate și le folosea demonstrativ chiar și numai pentru a-și șterge transpirația de pe frunte.

Cu Manu nu se putea vorbi despre lupta de clasă ; purta permanent în mîneca vestonului un baston de cauciuc, ca să se poată apăra de maniști, de liberali.

CU MANHAIM mă vedeam mai des : uneori ne întâlneam la sediu, alteori pe stradă. El își târșea piciorul bolnav, bocănea strident cu bastonul trotuarele, eu alergam cu afișele cinematografului Savoy. În scurtele minute cît stăteam de vorbă îi povesteam de planurile mele, de tablourile pe care urma să le pictez. Discutasem cu el și despre pictura „adevărată“ : cea despre care se putea povesti pînă și biografiile personajelor și cea care te frapa din cauza unei atmosfere. Eu credeam în pictura epică, el în surprinderea unui moment, a unei senzații. Pe urmă, nu mai știu din ce motive nu ne-am văzut cîteva săptămîni. Ne-am reîntîlnit întîmplător pe stradă.

— Ce faci, tovule, mă întîmpină radios. Nu te-am văzut de mult. Tot la Savoy ?

— Tot acolo, dar nu angajat.

I-am povestit pe scurt situația mea de la cinematograf.

— Nu-i așa de gravă. Oricum nu rămîi mult timp

acolo. Am văzut la sediu portretul lui Vasile Roaită și al lui Filimon Sîrbu. Nu sînt rele pentru ceea ce au fost făcute. Ai pictat ceva și pentru tine ?

— Încă nu m-am apucat de lucru.

— Foarte rău. Eu cum te-am văzut înțepat, am fost convins că în curînd o să aud de tine. La Palatul Cultural ai fost ?

— L-am decorat de cîteva ori pentru ședințe.

— Am întrebat dacă ai vizitat colecția de tablouri ?

— Nu.

— Păcat. Avem acolo o mulțime de picturi valoroase. Cunoști „Bocitoarele“ lui Munkácsy ?

— Din reproducere.

— Ei, la Palat avem originalul. Vrei să-l vezi ?

— Da.

M-a luat de braț, nu din amicitie, mai mult să se sprijine de mine și am cotit spre malul Mureșului. Manhaim ceru cheia intendentului și am urcat în podul Palatului unde erau expuse pinzele. Deși podul fusese transformat în sală de expoziție, cu luminatoare mari în tavan, din cauza hîrtilor de camuflaj, a trebuit să aprindem lumina. Cele cîteva becuri de 60 de wați, prăfuite, abia luminau încăperea. Manhaim se așeză pe o canapea de catifea roasă de molii. Din cauza lipsei de ventilație și a umezelii, tablourile începuseră să prindă mucegai și să-și piardă luciul. Ici, colo pe ramele groase, aurite, apăruseră găurile și canalurile negre ale cariilor.

— Ei, ce spui, tov. Francisc ?

— Sînt frumoase, dar mie nu-mi plac clasicii.

— Nici Munkácsy ?

— Nici, deși tonurile astea întunecate ale fundalurilor și atmosfera grea, înăbușitoare, obositoare și fețele lunguiete, palide ale personajelor aduc puțin a Rembrandt. E prea corect totul și compoziția și desenul.

— Îți plac pictorii moderni ?

— Nu știu. Poate numai culorile vii pe care le folosesc.

Pictura are ceva formidabil : răsfoind un album, oricît de frumos editat, nu-ți spune nimic. Privind un original, ai aproape aceeași senzație ca ascultînd un concert. Prima oară cînd am vizitat Ermitajul am aler-

gat ca un bezmetic ca să străbată cît mai multe încăperi. Pe urmă, am ajuns la tablourile lui Gauguin. Șapte zile la rînd am privit cele peste 30 de tablouri și, după plecarea mea din Leningrad, mi-am dat seama că nu le-am văzut îndeajuns. Un tablou valoros permanent îți dezvăluie ceva nou, ceva ce n-ai observat pînă atunci. Privind atent pictura lui Gauguin, ai senzația că în clipa următoare norii vor întuneca cerul, că personajele îți vor vorbi, sau își vor continua mișcarea. Umbrele violete, absurde la prima vedere, false, cu timpul devin singurele posibile. Peisajul lui Gauguin din planul doi e atît de trist, și îți transmite starea atît de direct, încît pleci de la muzeu copleșit, obosit. Obosit intelectual. Culorile te urmăresc ca o melodie.

— Să plecăm, vreau la aer, îmi spuse Manhaim.

Ne-am așezat pe o bancă la malul Mureșului. Manhaim se justifică.

— Sînt puțin obosit. Am alergat mult astăzi.

Am avut senzația că vrea să-mi spună ceva. Mi-am aprins o țigară, dar Manhaim nu se arată dornic de discuție. Privea îngîndurat apa involburată a Mureșului, podul aruncat în aer, barele de oțel răsucite, care zgîriau suprafața apei lăsînd dîre ondulate, duse de cursul încet al riului. Pe malul celălalt, cîteva sălcii plîngătoare se revărsau asupra vîrtejurilor și se oglindeau spălăcite în oglinda murdară a apei. În spatele lor, un șir de plopî înalți ca niște trîmbe de fum, se clătinau în adierea călduță, ademenitoare la somn, a primăverii. În vîrfurile lor, ciorile își construiau cuiburi și croncăneau strident.

Brusc se întoarse spre mine :

— Îmi pare bine că ai început să activezi...

— Mă simt bine acolo... Din păcate scriu numai lozinci și fac portrete. Pe Ana Pauker aș putea s-o pictez din memorie. Am făcut vreo zece Paukere pînă acum. Și Dej și Luca sînt ușor de făcut. E mai greu ăla, cu fața rotundă.

— Teohari ?

— Da, Teohari.

— Dar eu nu despre asta vorbeam, ci că activezi. Am auzit că ai ținut o ședință cu ucenicii de la L-5 și de la revizie.

— Da, m-a rugat Manu.

— Îmi pare bine că te-ai cățărat și tu în trenul nostru. Acum hai să discutăm despre pictură. Știi ce ar trebui să pictezi? Oameni frumoși care să inspire forță, încredere. Dacă te-ai duce la fabrica de vagoane sau la depou ai putea găsi o mulțime de modele.

— Dacă aș picta acum ceva frumos aș avea senzația că mint. Uită-te la podul ăsta sfărîmat. Dacă l-aș picta așa cum e, ar putea să emoționeze. Creează o atmosferă. Un pod pictat corect, oricît de frumos s-ar arca pe un rîu de argint, n-ar plăcea nimănui. În cel mai bun caz ar aduce cu o fotografie.

— M-ai înțeles greșit. Eu vorbeam despre o frumusețe lăuntrică, nu exterioară. Un portret, doi ochi care surîd viitorului. Sau cred, sau speră într-un viitor. Vorbeam de portretul unui om nou.

— Ce înseamnă om nou?

— Îmi pui întrebări grele. Vezi, războiul a fost, cred, un purgatoriu. Cei care au rămas în viață, chiar fără voia lor, vor deveni mai puri, mai buni. Într-un cuvînt vor deveni noi. Cuvîntul NOU trebuie să ți se întipărească în minte.

— Și nemții foloseau cuvîntul acesta. Noua ordine în Europa.

— Gîndești simplist. Napoleon a subjugat Europa în numele libertății. Și Hitler a vorbit despre libertate.

— Și noi vorbim!

— Ai dreptate și noi vorbim despre libertate. Dar nu sloganele contează, ci faptele. Desigur, faptele noastre încă nu se văd. Dar e imposibil ca un adevărat artist să nu le simtă, să nu le întrezărească...

— De unde crezi că sînt un artist adevărat?

— Nu vorbeam despre tine, ci în general. Îți dau un sfat tov Francisc. Caută să pictezi lucruri emoționante.

— Podul acesta aruncat în aer nu e emoționant?

— Și piciorul pe care îl tîrîi și urechile care nu-mi folosesc la nimic nu sînt emoționante?

— Vrei să-ți fac un portret ?

Îmi zîmbi trist.

— Nu, Doamne ferește.

— Nu știu unde vrei să ajungi.

— La tine, la pictura ta. Fă un țăran care așteaptă reforma agrară sau așa ceva.

— Cu o seceră și cu un ciocan în mînă. Și să fie îmbrăcat și în costum de călușar ? Asta să fac ? Nu-ți ajung afișele care se lipesc pe toate zidurile ? Sau crezi că asta e artă ?

— Să faci în așa fel ca să fie !

APROAPE în fiecare zi treceam pe la sediul comitetului de partid să scriu lozinci sau să aflu dacă va fi sau nu afișaj, dacă ne ducem să adunăm fier vechi sau ajutăm să facem pachetele de mîncare pentru soldații care plecau pe front. În camera portarului totdeauna erau doi, trei muncitori înarmați care făceau de gardă. De obicei, tinerii ne întîlneau în sala mare de ședințe cu pereții roșii și cu un Stalin pictat pe un perete între ferestre. Era copia unui tablou celebru. Stalin în uniformă, rezemat de o măsuță rotundă, privind spre viitor. Dezbăteam știrile, evenimentele de pe front. În fața clădirii staționa o limuzină donată partidului de către iluzionistul Tihany. Curtea interioară era permanent plină cu oameni : unii care terminaseră ședința, alții care așteptau să intre la ședință.

M-am înscris în partid pe la începutul lui aprilie 1945. Noaptea îl citeam pe Marx, pe Engels și broșurile lui Kautsky. La sediu salutam cu pumnul închis, cîntam „Porniți înainte, tovarăși“ după fiecare ședință și în timpul liber, „Bandera Rossa“. Cîntam tot fals, dar nimeni nu-mi făcea observație.

De primul 1 Mai liber am defilat de două ori și seara am participat la o retragere cu torțe. Eram convins că în curînd va fi foarte bine ; oricum războiul nu mai putea să dureze decît cîteva zile sau săptămîni. Numai seara, cînd mă întorceam în patul meu din spatele ecranului mă cuprindeau grijile. Eu ce am să fac ? Voi deveni vreodată pictor adevărat, sau mă las păgubaș

și redevin pictor de firme? Uneori cînd eram foarte optimist, pictam în gînd toate tablourile pe care le vi-sasem : *Cei trei magi*, *Concertul*. Concertul mi-l închi-puiam imens, cît un perete, colorat brutal, viu, cu trăsături de penel nervoase. Figura principală a compo-ziției trebuia să se vadă numai din spate : era vorba de un pianist bătrîn, cu păr alb, îmbrăcat într-un frac uzat, rupt, așezat pe niște lăzi de muniție. În fața lui, un pian proptit pe niște cărămizi. Pe pian o jumătate de pîine și cîteva cutii de conserve. Astea trebuiau să însemne plata în natură a pianistului. În jurul lui, re-zemați de un tun, așezați pe jos, cu arme în mîini, unii mîncînd, dar cu lingurile suspendate, în aer, ca să se creeze senzația că sînt copleșiți de cîntecul bătrînului, trebuiau să stea soldații transfigurați de concert. De-parte, în spatele ruinelor, orașul incendiat. Pinza *Con-certul* era gata, nu mai trebuia decît s-o pictez.

Erau multe nopți cînd eram disperat : și ce dacă voi deveni pictor ? Voi fi mai fericit ? Nu reușeam să întrezăresc viitorul, n-aveam ceva precis spre care să țintesc. Mă întrebam dacă după război n-ar fi bine să mă întorc la marină, să plutesc pe Dunăre, să stau închis în cușca de pe șlep și să visez. Acolo pe vas eram sigur că voi răzbate. Probabil pentru că aveam justificarea că de pe punte nu puteam ajunge nicăieri, eram liniștit și credeam sincer că timpul lucrează pentru mine. În spatele ecranului nu aveam totdeauna certitudinea că timpul e în favoarea mea. Aveam o existență nesigură, mizeră. Războiul se ducea foarte departe, ca să pun vina pe el. Și după război cine va fi vinovat că nu m-am ajuns ? Mi-era teamă să cred că vina e a mea.

ÎN PRIMELE zile din mai, toți proprietarii cinemato-grafului se adunară într-o ședință solemnă prezidată de Haller. Atunci l-am văzut pe neamț pentru prima oară agitat : flutura în mînă un ziar mototolit și cu cealaltă încerca să-și netezească coama argintie. Apăruseră mai multe decrete, dar pe ei îi deranja unul singur, care se refera la „reprimarea speculei ilicite și a sabotajului

economic“. Analizau fiecare articol în parte, să vadă dacă „dosirea de mărfuri“ intră la sabotaj. Haller insistă ca Halstein să lichideze serele, să transcrie brutăria pe numele lui taică-su, să vîndă fabrica de butoaie și să caute depozite sigure pentru plută și foiță de țigară. Bhem era cel mai liniștit : singura lui afacere era cinematograful. Mi-l imaginam totuși zvîrcolindu-se în așternuturi, măcinîndu-se nopți la rînd, ros de pizmă că Halstein e mai bogat, că-i reușesc toate afacerile. Ar fi vrut să participe la unele tranzacții, dar cînd afla că există un mic risc, renunța. Spunea : „sînt prea bătrîn ca să îmi permit să risc. Riscurile se fac în tinerețe și mai ales atunci cînd nu ai ce pierde“.

Bhem se mira că Halstein nu dă din colț în colț, că nu e speriat. Ar fi vrut să primească și el ceva din cele strînse de Halstein. Ori pluta ori butoaiele. Fără participare financiară i-ar fi convenit să fie părtaș, deși decretule care apăreau în ziare îl speriau.

Singur Halstein nu credea în eficiența decretelor, era prieten cu șeful poliției și avea pile și la București. Totuși, două zile după adunare făcu coadă la notariat ca să transcrie terenurile virane pe numele doamnei Carolina și să legalizeze un act de donație lui Bob Aba Grimb.

Înzestrat cu umor, Bob își tipări noi cărți de vizită : actor dramatic și proprietar de plută.

TOTDEAUNA cînd mă întorceam tîrziu la cinematograful îmi imaginam că deschizînd ușile mari ale foaierei, de după perdelele de pluș mă atacă cineva. Asta mai ales cînd încă nu se instalase șalterul principal de pe scenă, de unde puteam să sting toate luminile din instituție. De obicei, descuiam ușa, aprindeam lumina, verificam dacă nu e nimeni în hol, cu o coadă de mătură înțepam perdelele, abia după aceea închideam ușa la loc. Aprindeam toate luminile : întii pe cele din foaier, pe urmă pe cele din sală. Verificam dacă nu era nimeni printre scaune, apoi stingeam becurile din foaier. Trăgeam cu urechea spre scările care duceau spre etaj și dacă nu auzeam nici un zgomot suspect, stingeam luminile din sală. Urma cea mai neplăcută treabă : traversa-

rea sălii pe întuneric. Tot drumul nu dura mai mult de câteva minute, dar mă treceau șapte rînduri de sudori pînă ajungeam pe scenă, mai ales dacă mă loveam de un scaun de rezervă sau de o strapontină lăsată. Uneori, ajuns pe scenă, mă mîngîiau pe creștet frînghiile de la vechile instalații de sufite și încremeneam. Atunci, abia reușeam să găsesc scărița de metal în formă de spirală care ducea spre cabină. La insistențele mele, Bhem a instalat un șalter general în spatele ecranului. Nu să-mi facă plăcere, ci să fie convins că nu rămîne nici o lumină aprinsă.

Odată, pe la sfîrșitul lui mai, m-am întors tîrziu acasă de la un afișaj în cartierul gării.

Acțiunea fusese dramatică. Hertzfeld Agy, deși hotărîsem de mult să n-o mai luăm cu noi, se „lipise“ de grup. Din cauza ei nu puteam renunța la acțiune. Unul din frații Mocuța o avertizase să fie cuminte, să nu ne încurce socotelile. Ea se jura că va fi disciplinată. După o oră de activitate se plictisi : ne propuse să cîntăm „Internaționala“ la geamurile burghezilor.

— Să se cace pe ei de frică. Ne-au jecmănit destul !

— Tu vorbești ? Întîi ar trebui să cîntăm la ferestrele tale.

— E drept, sînt burgheză, dar nu pot fi vinovată că nu mi-am ales bine părinții. În orice caz, și voi știți asta, mi-am trădat clasa. Și la urma urmelor și Lenin a fost burghez, ca să nu mai vorbim de Marx și de Engels.

Ca să-și arate atașamentul față de proletari a spart geamurile unei case mai arătoase.

Cineva i-a dat o palmă, iar noi am luat-o la sănătoasa, să nu ne prindă poliția.

Am intrat în cinematograful cu precauția necesară, am aprins toate luminile, am controlat din nou ferestrele dacă n-au rămas cumva deschise, mi-am făcut rondul și la etaj și m-am dus pe scenă. Eram obosit, voiam să mă culc. Sting luminile de la șalterul principal și pășesc pe prima treaptă a scăriței cînd aud un zgomot neobișnuit în sală. Parcă s-ar fi tîrît cineva pe podea. Încremnesc. Nu mai îndrăznesc să fac nici o mișcare. Trag cu urechea. Nimic. Poate mi s-a părut, îmi spun ca să mă liniștesc. Fac încă un pas și aud zgomotul din nou. Îmi

simțeam bătăile inimii în gîtlej. Pe vremea aceea nu erazi să nu auzi de cîte un om ciopîrțit pentru un fleac de palton sau pentru o sută de lei. Stau cîteva minute nemișcat pînă mă obișnuiesc cu întunericul. Încep să disting primele rînduri de scaune și muchiile ornamentațiilor de ipsos de pe balcon. Nimic neobișnuit. Întind mîna spre șalter, aprind dintr-odată toate luminile. Zgomotul se repetă, parcă mai violent, dar mă uit în zadar în sală. Nu văd nimic. Cu luminile aprinse sînt mai în siguranță. Mă uit cu atenție la perdele, la uși, dacă nu se mișcă cumva. Nu se mișcă nici o perdea. Faptul că din sală nu puteam fi văzut îmi dădu curaj. Iau un scaun și dau cu el de podea : zgomotul crește și se zvîrcolește în sală, n-are pe unde să iasă și se reîntoarce pe scenă, ca un ecou. În sală nici o mișcare. Doar o liniște grea, amenințătoare. Sting luminile și le aprind iarăși. Strig din toate puterile :

— Cine-i ?

Întrebarea se izbește de pereți, se rostogolește printre scaune și se reîntoarce la mine. Încep să cred că toate zgomotele au fost închiphuite. După vreo zece minute de așteptare zadarnică îmi trece prin minte o idee : să țip pe neașteptate din toate puterile. Dacă e cineva ascuns în sală e imposibil să nu se trădeze.

Țip lung, sfișietor.

Îmi răspunde un alt țipăt.

— Cine-i ? Răspunde că trag !

— Eu.

Și în clipa aceea văd apărînd dintr-o lojă o fată. Chiar de la distanță îmi dau seama că e albă ca varul.

— Ești singură ?

— Da.

— Ce cauți aici ?

— Am vrut să dorm.

— În cinematograful ?

— Da. Afară e frig și plouă...

Începe să plîngă.

— Apropie-te de scenă...

Fata iese din lojă și se apropie. E desculță și e îmbrăcată cu o rochiță de stambă decolorată. Părul lung, nepieptănat, îi cade pe frunte.

— Vă rog să mă iertați, n-am vrut să fac nimic rău. Am vrut să mă culc numai. Vă rog, lăsați-mă să stau aici și dimineața plec și n-am să mai vin niciodată.

M-am liniștit puțin. De dat, nu puteam s-o dau afară. Pentru asta ar fi trebuit să cobor și să traversez sala și nu eram convins că fata nu are câțiva prieteni ascunși printre scaune.

— Dacă vrei să dormi aici, vino pe scenă. Ai o jumătate de cortină, te poți înveli.

Urc în grabă scările spre cabina mea : de aici îi pot urmări toate mișcărilor. Luminile cad ciudat, mărimdu-i și deformându-i umbra. Aștept pînă ce fata ajunge lângă cortina aruncată pe jos.

— Culcă-te acolo ! Dar te avertizez, la cel mai mic zgomot trag...

Și ca s-o intimidez vîr mîna în buzunar ca și cum aș fi avut un pistol.

Fata mă privește mirată, pe urmă se așează și se învelește cu o aripă a cortinei. Eu sting luminile și intru în cabina mea. Mîinile îmi tremură încă, dar într-un fel sînt liniștit. Putea să fie și mai rău.

În cabină n-am decît o măsuță și două scaune : patul e improvizat din cealaltă jumătate de cortină. Pereții sînt împodobiți cu litografii cu Clark Gable, cu George O'Brien, cu Jeanne Harlow în costum de baie, cu frații Ritz arătîndu-și gingiile, cu Greta Garbo în Contesa Walewska alături de Charles Boyer și cu Loretta Young sărutîndu-se cu Bob Hope.

Pun reșoul să-mi pregătesc un ceai. Oare cine o fi fata asta ? De ce a rămas aici ? Să doarmă, sau... Deschid ușa să văd ce face.

— Dormi ?

— Nu.

Ceaiul dă în foc. Scot reșoul din priză și-mi torn ceai în ceașcă. Poate i-o fi și ei foame ? Un ceai cald nu i-ar strica, mai ales că e cam subțire îmbrăcată. Cine știe ce nenorocită o fi... Da, ar trebui să-i ofer și ei un ceai... Numai să nu creadă că vreau ceva în schimb. Mai bine nu-i dau. În cele din urmă totuși o strig :

— Vino și bea un ceai.

— Nu, lăsați...

— Vino și bea, dacă-ți spun.

O poftesc să se așeze pe cortina aranjată pentru culcare și-i torn ceai. Caut să nu-i întorc niciodată spatele, să nu-mi dea cu ceva în cap. Îi întind ceașca cu ceai.

— Bea și dumneata.

Fata își bea cuminte ceaiul. Așa, cu fața îmbujorată, nici nu pare atît de urîtă ca în sală. Dimpotrivă. Păcat că e atît de slabă. În clipa aceea îmi dau seama că nu i-am pus zahăr în ceai. Și ea n-a spus nimic. I-o fi frică și ei. Scot trei bucăți de zahăr din pungă și i le întind :

— Am uitat să-ți pun zahăr. Na !

Ea nu spune nimic. Zîmbește numai. Are dinți albi, curați, parcă prea îngrijiți pentru ținuta ei.

— Aici e bine, spune după un timp. E cald.

— Da, îi răspund și dintr-odată mă simt prost. Îmi dau seama că și ea. Își trage picioarele murdare sub ea. Încearcă să se justifice.

— Știți, a plouat afară și...

— Știu. Ce altceva i-aș fi putut răspunde ? Pe urmă, adaug : Dacă vrei și dacă nu te temi, poți să dormi aici.

— Nu. Mă simt foarte bine pe scenă.

Cînd vorbește o cută de la marginea gurii îi înăsprește fața. Îmi dau seama că nu era chiar atît de țînără cum mi s-a părut la început. Cîteva riduri i-au înflorit și la colțul ochilor.

— Totuși aici e mai cald.

— Cum doriți dumneavoastră.

— Mă duc să-ți aduc cortina.

Cînd mă întorc cu cealaltă jumătate de cortină constat că și-a aranjat puțin părul : l-a pieptănat cu degetele. Așa întins, se vede ravagiul lăsat de drot : e rărit, e ars.

E frig. Pun reșoul să fac căldură. Amîndoi privim cum se înroșesc spiralele. Nu-i pun nici o întrebare, deși totdeauna am fost curios să aflu destinul semenului meu : de unde vine, încotro se îndreaptă, ce vrea, ce așteaptă de la viață ? Sting lumina, ne culcăm. E întuneric : numai reșoul luminează din ce în ce mai puternic un colț de perete împodobit cu picioarele goale ale lui Jean Harlow.

Mă forțez să nu dorm. Cine știe, poate fata totuși are gânduri ascunse. Îmi pare rău că am chemat-o în cabină. O pindesc : nu doarme nici ea.

— De ce nu dormi ?

— Nu mi-e somn.

O mai întreb ceva, dar ea nu-mi răspunde.

Dacă prin absurd ar apărea nevasta mea ? M-ar crede că am găsit fata în sală ca pe o umbrelă ? Care judecător m-ar crede pe cuvînt, mi-ar da dreptate ? Adevărul e totdeauna cel aparent, nu cel real. Avocații niciodată nu caută să deslușească adevărul faptelor : creează aparențe. După două decenii un an întreg am audiat cursurile la Facultatea de drept, să scriu despre un avocat. Romanul *Fericitul negustor* a trecut neobservat de critică, deși, ambițios, voia să demonstreze raportul dintre adevăr și aparență. Era perioada cînd o autobiografie bine ticluită valora mai mult decît omul în sine.

Fata, înfășurată în jumătatea de cortină, se frichinea, se răsucea de pe o parte pe alta, își strîngea și-si întindea picioarele. Am încercat să mă pun în pielea ei. Unde m-aș fi dus să caut un loc de dormit ? În sala de așteptare a gării ! La gară nu erau decît soldați. Deodată o aud ca prin vis :

— „Va veni vreodată timpul cînd vom afla cu toți tîlcul acestor suferințe și cînd ni se vor desvălui aceste taine ?“

— Ce spui ? „Te pomenești că e nebună ! De ce dracu am adus-o aici ? !“

— N-am spus-o eu, ci Irina din *Trei surori*.

Nu-i răspund. Poate se liniștește și adoarme.

Dimineața o scol și o poftesc să părăsească cinematograful. Pe scenă se oprește pentru o clipă, se uită în sală, își trage aer în piept. Ochii îi ard. De afară din stradă se aude vocea gunoierului.

La plecare îmi întinde mîna :

— Vă mulțumesc. N-am să vă mai deranjez niciodată.

DUPĂ CINCI ani țineam locul directorului general al Teatrelor din Ministerul Artelor și Informațiilor de pe strada Locotenent Lemnea și am fost invitat de teatrul de Stat din Oradea să asist la premiera unei piese originale. Am acceptat invitația cu plăcere, mai cu seamă că speram să cunosc cu această ocazie și pe părinții lui Titus Popovici.

Oradea e un oraș tipic ardelenesc : un centru octogonal în care se revarsă toate străzile principale și unde sînt adunate ca într-o ședință aproape toate instituțiile. Aici se află și clădirea Teatrului.

Piesa a avut succes : eroul principal al dramei, interpretat de amoretul D., a primit două buchete de flori : unul trimis de el însuși și celălalt, care a produs senzația serii, nu se știe de la cine. În zadar am încercat să mă retrag după spectacol, invocînd fel de fel de motive, am fost silit să particip și la banchet. Banchetul a reușit la fel de bine ca și spectacolul : nu s-a îmbătat nimeni, s-a toastat în cinstea actorilor, în cinstea regizorului și bineînțeles în cinstea autorului. Cînd s-a golit ultima sticlă de vin au apărut zorile. Pe părinții prietenului meu nu-i puteam deranja la ora aceea, la hotel n-avea nici un rost să mă duc, mai ales că intenționez să părăsesc orașul în cursul dimineții. De aceea am acceptat invitația unui actor, să petrec restul timpului, pînă la ora dejunului, acasă la el.

— Tot am un copil mic, mi-a spus — așa că nu deranjezi la ora asta. Că de dormit oricum nu se mai poate dormi din cauza lui. Cred că o să devină tot actor...

Într-adevăr, strigătele copilului se auzeau încă din stradă. De aceea ne-am dus de-a dreptul în camera actorului, unde obișnuia să repete. Camera era mare, cu mobile puține, dar aranjată cu mult gust. Peste tot, pe pereți, erau agățate fotografiile gazdei în diferite roluri : Richard al III-lea, Verșinin, Nil și altele.

— Aici e soția, mi-a arătat gazda o fotografie agățată la loc de cinste. În rolul Irinei din *Trei surori*. E rolul ei preferat. Și, bucuros că a găsit un subiect de discuție, a început să povestească despre succesele nevastă-si. E foarte apreciată, și dumneata, ca director al

teatrelor, ar trebui să știi asta. Are și o biografie beton. În '45, când compania lui Grof a dat faliment, a rămas pe drumuri. A fost chelneriță, femeie de serviciu, dar imediat după ce s-au înființat teatrele de stat a fost angajată la 12 pe 2.

În clipa aceea a intrat nevasta sa cu o tavă plină cu cești. După prezentările de rigoare, ne-am așezat la masă. Mie mi-a întins prima ceașcă.

— Bea și dumneata.

Și felul și tonul mi s-au părut ironice. De ce? Desigur pentru această vizită matinală. Sau a rămas cu deprinderi de pe vremea când fusese chelneriță. Iau lingurița și constat că în ceaiul meu nu s-a pus zahăr. Ridic privirile și atunci nevasta actorului ia trei bucăți de zahăr în mână și mi le aruncă în ceașcă.

— Am uitat să pun zahăr. Na...

În clipa aceea am recunoscut-o : era fata cu picioarele murdare care a dormit pe cortina din cabina mea.

În volumul *Cerul începe de la etajul III*, apărut în 1958, i-am dedicat povestirea *Două întâlniri*.

ÎNTR-O dimineată am fost trezit de zgomote ciudate care răzbăteau din sala de spectacole. Cheile cinematografului erau la mine, cei care făceau gălăgie nu puteau pătrunde în sală decât fraudulos, forțând ușa. M-am îmbrăcat repede și am coborât din cabină în fața ecranului. O mulțime de oameni demontau scaunele. Erau înarmați cu unelte, lucrau tacticos, nu pe hoștește. Afară abia mijeau zorile. I-am întrebat ce fac.

— Mămăligă, rise un lungan care părea șeful lor. Nu vezi, luăm scaunele.

Avea fața brăzdată de tăieturi de cuțit. O lamă îi spintecase și sprâncenele, la ochiul stîng avea două smocuri de sprînceană crescute aiurea, mai lungi ca la un om normal.

La insistențele mele lunganul mă lămuri.

— Ne-a angajat proprietarul cinematografului din Pincota, domnul Fényes.

— Și cum ați intrat ?

— Am forțat ușa.

— Anunț poliția.

— Eu zic, întâi vorbește cu domnul Fényes. S-a dus să tocmească căruțe.

Îl cunoșteam pe Fényes : era un bărbat plinut, construit numai din linii curbe. Era un avar, rapace în afaceri. În fiecare luni, când se schimba programul, viziona toate filmele la cinematografele din Arad. Își nota afluența de public, abia după aceea le contracta pentru cîte două, trei zile. Nu cumpăra decît filme care mergeau la public. Pentru el cuvîntul „artă“ însemna pierdere. Dacă îi plăcea cîte un film, în sensul că îi putea aduce bani, stătea de vorbă și cu mine.

— Filmul, băiatule, e comerț. La Arad sînt vreo 8 sau 9 brutării. Coadă nu e decît la brutăria lui Dudaș. Știi de ce ? Pentru că face cea mai bună pîine. Filmul bun are public.

Unde e bătrînul comerciant de filme să stea de vorbă cu Catrinel Oproiu ? Adevărurile mari sînt foarte simple.

Neavînd încotro, l-am așteptat pe domnul Fényes, care îmi arată un act de vînzare și cumpărare a trei sute de scaune. Iscălitura lui Halstein era autentică. Nu m-a impresionat afacerea lui Halstein, mă temeam că-mi pierd slujba. Recitesc din nou actul și constat că e datată la zi.

— E abia ora cinci, domnule Fényes. Cînd ați făcut tranzacția ?

— La unu noaptea.

Unu noaptea e azi. Deci și data corespunde. N-avea nici un sens să mă opun unei tranzacții care nu mă privea. Cinematograful era al lui Halstein, putea face ce voia cu el. Eu trebuia să găsesc modalitatea de a profita după urma acestei tranzacții.

M-am angajat să transport scaunele pînă la căruță. Tocmai am terminat cu măturatul sălii cînd a apărut Bhem.

Era îmbrăcat într-un costum nou la două rînduri. Îi plăceau stofele țesute la țară, pentru că erau mai groase și-l împlineau puțin. Cu două sifoane în mînă, cred că avea vreo patruzeci de kilograme. În ziua aceea,

contrar obiceiului, era vesel. Când îi reușea o afacere sau găsea o femeie pe măsura lui era vesel, zîmbea. Când zîmbea pielea stafidită de pe față i se zbîrcea și mai mult, ochii abia i se vedeau printre riduri. Pe Bhem îl uram pentru că era meschis. Halstein era mai rapace decît el, dar nu era meschin. Se întîmpla să-l impresioneze un cerșetor, și-i dădea o bancnotă de cinci sute de lei. Bhem în general nu dădea cerșetorilor, dar dacă totuși se întîmpla ca de ochii lumii să fie obligat să se scotocească prin buzunare după mărunțiș, sorta monezile în palmă, le alegea pe cele mai puțin valoroase și le întindea cerșetorilor însoțite de sfaturi :

— Ar trebui să muncești, omule.

— Cu o mîină ?

— Sînt munci care se pot face și cu o mîină.

Bhem se uită în sală să controleze dacă am udat pe jos înainte de a fi măturat, și cînd o văzu goală, încremeni. Să nu cadă, se agăță cu amîndouă mîinile de perdelele de la ușă. Una din ele cedă și se rupse.

— Unde sînt scaunele ?

Orice neplăcere i se întîmpla lui Bhem, mie îmi făcea plăcere : mă bucurau pînă și lucrurile mărunte, dacă-l stropea o birjă, dacă-și agăța costumul de un cui sau dacă frizerul îl tăia cu briciul.

Odată apăru la cinematograf cu o falcă umflată și cu un ochi tumefiat. Îi ceru părerea lui Halstein cum să se răzbune.

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Veneam singur spre cinematograf. În dreptul bir-tului lui Ploeșteanu apăru un individ de la spate și mi-a cîrpit o palmă. A mai vrut să-mi ardă un pumn, dar am avut noroc că m-am întors cu fața spre el. Și-a cerut imediat scuze. Vă rog să mă iertați, v-am confundat. M-a confundat, imbecilul, cu dracu știe cine ! Ce să fac ? reclam la poliție ?

— Dăi o palmă, rîse Halstein și după aceea cere-ți și tu scuze.

— Nu se poate, e o huidumă.

Noi, cei din cinematograf, ne-am bucurat că a fost confundat.

Văzîndu-l disperat din cauza scaunelor, i-am răspuns să-l enervez și mai mult :

— Acum sînt pe la gara electrică. Peste vreo trei ore vor fi la Pîncota.

Mă privi ca pe o arătare de pe altă planetă ; avea fața roșie ca un steag roșu și ochii bulbucați, gata să sară din orbite.

— Cum asta ?

„Cum asta“ era unica lui replică cînd nu pricepea ceva. I-am povestit pe îndelete cum am fost trezit de zgomotele din sală, cum am vrut să anunț poliția, pe urmă cînd am văzut actul semnat de Halstein, m-am liniștit.

Mă ascultă cu gura căscată : i se vedeau dinții mari, galbeni, măcinați de carii.

— Cum asta ?

— Foarte simplu. Domnul Fényes a dat banii, Halstein chitanța și gata.

Se mai uită o dată în sală să vadă dacă n-are halucinații.

— Dobitocule ! Halstein n-avea voie să vîndă fără aprobarea mea.

— Eu nu cunosc înțelegerile dumneavoastră, domnule Bhem. Și nici nu mă interesează. Și dacă mă mai faceți dobitoc, vă rup picioarele.

Speriat de izbucnirea mea îmi explică cu voce reținută :

— Partea lui Halstein e doar o treime. Ca actul să fie valabil ar fi trebuit să-l iscălesc și eu.

Scoase din portmoneu un act legalizat de notariat că era proprietar pe o treime din cinematograful Savoy situat în colțul străzilor Mețeanu și Episcopiei.

— Vînzarea e ilegală. Fără semnătura mea tranzacția nu e valabilă.

Am făcut pe prostul :

— Nu e nici o problemă, domnule Bhem. Dacă luați o bicicletă îl ajungeți pe Fényes. Nu cred să aibă ceva împotriva să iscăliți și dumneavoastră hîrtia.

— Eu nu vreau s-o iscălesc ! Eu nu vreau să vindem scaunele. Cum o să dăm astăzi reprezentatie ?

— Fără scaune nu se poate. Numai dacă publicul e de acord să stea în picioare.

— Crezi că ar putea oamenii să vizioneze filmul în picioare ?

— De câte ori nu vindem bilete „în picioare“ ?

— Poate că ai dreptate.

Era atît de agitat, că nu și-a dat seama că îmi băteam joc de el. După o scurtă meditație trase concluzia :

— Fă un afiș.

— Pentru asta nu sînt plătit, domnule Bhém. Dar de ce nu vorbești cu Halstein ?

— Ai dreptate.

Îl sună pe Halstein la telefon, dar acesta nu era acasă.

— E iar la vaca aceea !

Mă trimise după birjă, dar era marți, zi de talcioc, birjele erau ocupate. Abia am găsit una în apropierea gării. Încă în drum spre cinematograful mă amuzam că pe Bhém o să-l lovească damblaua că va trebui să plătească o cursă lungă. Birjarul, pentru cursa gară — Savoy îi ceru 40 de lei. Bhém începu să se tocmească cu el. Ca argument susținea că birja făcuse drumul fără client.

— Cum fără client ! se îndârji birjarul. Dar domnul ? și arată spre mine. A stat tolănit între perne ca un burju.

— Bine, bine, ne înțelegem noi, încercă Bhém să scurteze discuția, dar birjarul insistă să i se plătească prima cursă.

Neavînd încotro, Bhém îi plăti suma cerută și imediat birjarul dădu bici cailor.

— Nu-mi plac clienții cărpănoși.

Bhém îmi reproșă că am stat tolănit între perne și plecă furios.

La ora două a apărut casierița și a început să vîndă bilete. I-am spus că trebuie să anunțe pe spectatori că e program de dans.

— Cum adică „program de dans“ ?

Am condus-o în sală. Casierița se cruci și-l sună repede pe Bhém. Acesta îi spuse să vîndă bilete în picioare.

Pe la trei fără un sfert a apărut și Halstein cu doamna Carolina. Erau bine dispuși. Doamna Carolina avea arborat zîmbetul numărul patru: buze întredeschise, umezite din cînd în cînd cu vîrfurile limbii și priviri seducătoare printre genele ei artificiale fixate sub pleoape. Halstein, informat de casierită, năvăli în sală. Reveni încruntat.

— Nici nu mi-aș fi imaginat cît de mare e sala fără scaune.

Dădu dispoziție ca cinematograful să fie închis pentru două zile pe motiv de renovare.

Cînd apăru și Bhem, Halstein povesti vînzarea scaunelor:

— Aseară am fost la „Cornul vîntătorului“ să luăm masa. Pali îmi spune că au pulpă de căprioară. Carolina e înnebunită după vînat. Comandăm. Vine iar Pali și mă întrebă dacă n-ar fi bine să bage două „cordonuri“ la gheață.

— De ce vă băgați cordoanele la gheață? întrebă nedumerit Bhem.

— Cordon e o marcă de șampanie. Zic, Pali, tu nu ești prost. Frapează două butelii. Sosul a fost nemaipomenit. Pulpă de căprioară trebuia stropită cu vîn roșu. Orice altceva alterează gustul. Îl caut pe Pali.

— Dar Pali cine e? întrebă din nou Bhem.

— Chelnerul. Știe o meserie de mare clasă. Fără să-i fi spus cineva, apăru cu „Puterea ursului“. Un Miniș de dinainte de război...

Bhem stătea pe ghimpi, nu înțelegea nimic: ar fi vrut să audă cum a vîndut Halstein scaunele din sala de spectacole și cînd colo ăsta turuia despre felurile de mîncare consumate în restaurant. De asemenea, ar fi vrut ca Halstein să compună o mină smerită de om vinovat. Atunci ar fi avut și el curajul să țipe la el, să-i ceară socoteala pentru tranzacția nechipzuită. Pe un Halstein vesel, nepăsător, nu-l putea înfrunța. Abia îndrăzni să intervină:

— Despre scaune nu spui nimic?

— Despre asta vorbesc.

Bhem căscă ochi mari : pentru o clipă crezu sincer că n-a fost atent la cele spuse de Halstein. Încercă să se concentreze și mai mult.

— Să nu mai lungesc, continuă Halstein, am trecut la șampanie. Pali ne trișase. Frapase patru sticle. Zice : Păcat să nu stea la rece. După miezul nopții apare din nou Pali și scoate o brățară din buzunar. Arat-o, Carolina.

Doamna Carolina ridică brațul stîng și ne arată o brățară groasă de aur ca o cătușă. Din cauza pietrelor strălucea ca o prismă.

Bhem admiră cel mai mult bijuteria. În sinea lui, cred, îi părea rău că boabele de piper nu aveau strălucirea diamantelor. Pipăi brățara cu admirație, încă nu știa că reprezenta contravaloarea scaunelor.

— Două sute de mii, îmi spuse Pali prețul, continuă Halstein. Îi zic : O evaluez mîine și-o iau. Mîine ioc, spune Pali. Tipul pleacă la noapte în Ungaria. Are nevoie de parale acum. Și două sute de mii, e chilipir. Pali se pricepe la bijuterii mai mult decît la sosuri. Ținea brățara în mîină de parcă ne-ar fi servit cu icre negre. Carolina era înnebunită și eu nu aveam parale la mine. Ii spun lui Pali că îmi pare rău. El, șmecher, pune brățara pe mîina. Carolinei și se minuna cît de bine îi stă. Și mie îmi părea rău, era într-adevăr un chilipir, dar n-aveam ce face. Carolina a început să smiorcăie și cînd ea smiorcăie eu nu pot rezista. Doamna Carolina îl privi cu admirație. Îl rog pe Pali să tatoneze cine din local ar putea să mă împrumute. Revine după un sfert de oră. Cică, bani gheață, nu are decît domnul Fényes, dar Fényes nu dă cu împrumut. Îl cunoașteți doar... Fényes e cărpănos, continuă Halstein. Dar toți cărpănoșii au cîte un defect. Fényes e lacom. Seamănă cu dumneata, domnule Bhem.

Bhem nu-i răspunse. Aștepta deznodămîntul.

— Mă duc la masa lui, reluă Halstein relatarea, îl întreb ce mai face, ce e nou la Pîncota. Știam că de mult vrea să înlocuiască băncile cu scaune cu spătar. Îl iau pe ocolite. Zic, am comandat la Lengyel trei sute de scaune tapisate și caut o magazie să depozitez pe cele vechi. Îl întreb dacă nu știe cumva cît ar putea costa

chiria ? Gagiul nu și-a dat seama că l-am agățat. Mă întrebă de ce nu le vînd. Zic, pînă la urmă o să le vînd, dar acum n-am timp să mă ocup de ele. Dacă s-ar ivi o ocazie, așa pe nepusă masă, uite banii, dă-mi scaunele, poftim. Ct ceri pe ele ? mă întrebă. Nu uita, cunosc scaunele. Dacă na-r fi uzate nu le-ai schimba. Ne-am tocmit scurt, mi-a dat 600 pe un scaun, 300 de scaune 180.000, i-am dat o chitanță. Nu credeam că timpitul vine cu noaptea în cap să le încarce. Credeam că vine pe la prînz, îi dau banii înapoi și-i spun că a fost o glumă. Să nu se supere i-aș fi dat și ceva dobîndă.

Încă în ziua aceea Halstein plecă la Pincota, restituî bani lui Fényes, suportă cheltuielile de transport și de demontare și montare a scaunelor. Bhem îl obligă să-i plătească și pierderea pentru cele două zile de relâche.

Halstein, dar în special doamna Carolina, n-a avut nimic de obiectat.

PE LA ÎNCEPUTUL verii se întoarce nevasta mea din Ungaria : chiar fără locuință și un serviciu stabil, socotea ea, era mai bine la Arad decît la Budapesta. Era tocmai în perioada cînd Halstein, sfătuit de Haller, hotări să deschidă în grădina cinematografului un restaurant. O săptămînă întregă fusese în prospecție în București să studieze conducerea și organizarea unui restaurant de sezon. Cel mai mult i-a plăcut „Raza“ din piața Buzești și „Spic de grîu“ de la Foișorul de Foc. Ca să fie sigur pe cîștig, hotări să facă și program artistic și-l luă ca sfetnic pe Bob Aba Grimb. Dizeuza urma să fie doamna Carolina, să nu plătească o cîntăreață de local, iar în loc de ospătari voia să angajeze chelnerițe îmbrăcate în costum național. „Costumul național“ era doar o momeală întinsă celor care urmau să-i acorde autorizație. Fustele erau într-adevăr autentice, dar iile erau din borangic transparent, încît chelnerițele păreau că umblă cu sînii goi. Cei de la comisia locală se împotriviră, astfel că Halstein, fu obligat să deschidă restaurantul cu chelneri recomandați de sindicat.

Încă în seara de deschidere, „Grădina de vară Savoy“ se dovedi mai bănoasă decît cinematograful. Dintre aso-

ciați, singurul Bhem nu investise bani în restaurant. Era negru de invidie ; în local, număra clienții, sticlele de vin ce se consumau, fripturile servite la masă. Îi era ciudă că nu ploua, că afacerea mergea din plin și el nu era părtaș. În fiecare seară, după închiderea cinematografului venea în local, asculta programul doamnei Carolina, servea o sticlă de bere și la plecare arunca o monedă în farfuria de pe pian. Dacă ar fi știut că banii sînt ai mei ar fi refuzat să mai dea bacșiș.

Clienții beți, rușii, o ciupeau pe doamna Carolina de fund, dar Halstein nu putea să riposteze : erau riscurile afacerii. Uneori, totuși, o amenința cu degetul, dar ea pe ring, cu microfonul în mîină, devenea o altă Carolină, cea veche, artista. Își legăna șoldurile pline, se așeza pe colțul unei mese și, transpusă, în loc de conga cînta romanze. Clienții mai simandicoși, îmbogățiții de război îi vîrau bancnote în decolteu. Împlinită, cu fundul cît un lighean, doamna Carolina era apetisantă, uneori chiar se voia vampă. Atunci își dădea ochii peste cap, se mlădia, făcea pași de dans, mici, atît cît îi permitea rochia mulată pe corp.

Cei de la fisc, care făceau impunerile pe venituri, aveau totdeauna o masă rezervată și consumau la discreție fără să plătească.

La Arad a existat o mare familie de muzicanți : Melac. Erau toți buni instrumentiști și foarte credincioși. Pentru capul familiei am pictat o Fecioară Maria și pentru această pînză am fost angajat și la restaurantul Savoy : aveam misiunea ca la deschidere să aduc toate instrumentele muzicale dintr-un depozit și, spre dimineață, cînd se închidea localul, să transport instrumentele înapoi. Pentru această îndeletnicire primeam tot metalul din farfuria așezată pe pian. Muzicanții nu-și opreau decît bancnotele. Farfuria se schimba de trei, patru ori pe seară ; a doua zi pierdeam cîte o oră, să număr și să schimb monezile pe bani de hîrtie.

Începuse inflația.

Pe șeful orchestrei, pe bătrînul Ioan Melac, l-am reîntîlnit după vreo zece ani într-un restaurant din Lugoj. Îmbătrînise : îi căzuseră fălcile, picioarele de prea mult stat îi tremurau, zîmbea clienților cu întîrziere și

arcușul ros de colofon nu mai aluneca cu aceeași grație pe corzi ca pe vremuri. Își ținea ochii apoși, oboșiți, închiși, nu mai auzea melodiile țîșnite din vioară, se gîndea la anii scurși, trecuți parcă prea repede. Devenise rău ca toți bătrînii invidioși. Parafrazîndu-l pe Jozsef Attila, care spune „Nu sînt șchiopi aceia care se pot bucura de joaca copiilor sănătoși“, am putea afirma că „Nu sînt bătrîni cei care se bucură de succesele tinerilor“. Melac bătrînul nu se mai bucura de nimic. Cafe-concertul nu mai era la modă, cînta plictisit, scîrbit de consumatorii gălăgioși. Îl supăra și mirosul de ciorbă de burtă.

— Nu știi de ce mai trăiesc, domnule Munteanu. Eu trebuia să mor odată cu Strauss, cu Kálmán. Melodiile lor nu se pot savura în salopetă. Ca Léhár să-ți placă trebuie să te dai cu parfum franțuzesc. Un singur zgomot nu tulbură armonia serenadei lui Schubert : pocnetul dopului de șampanie. Uită-te în sală. Nici unul care înfulecă aici nu muncește cu creierul. Sînt lopătari cu toții. Realizările comunismului, domnule Munteanu, se văd cel mai bine în restaurant. Vezi un „Sherg“, un „Dorobanțul“ în acest local ? Nu, domnule. Costume din celofibră, loden pe puncte. Ce aș putea să cînt unui costum de celofibră ?

Cel mai mare dintre fiii lui era baterist, dar cînta și la acordeon. Avea unul nou, cumpărat de la un ofițer rus, un Hohner cu o armură de sîdef, cenușiu, cu clape mari ca de pian. Folesea armonica numai după terminarea programului : mergea de la masă la masă, avea un dar formidabil de a ghici cîntecul preferat al clientilor, știa să reconstituie o melodie după două sau trei frînturi de note. Cînd se îmbăta, se lăuda că nu există melodie pe care să n-o cunoască. Avea o nevastă grasă, pistruiată pe spate și pe piept ; seara pe la ora opt se așeza la masa rezervată orchestrei și se ridica la închiderea localului. Își ajuta soțul să se cațăre într-o birjă, îl buzurărea și povestea tuturor, pînă și necunoscuților cît de fericită e.

Bateristul era gras, tindea spre obezitate, nu iubea decît banii. Nu se mulțumea să cînte, se ocupa și cu comercializarea instrumentelor. Acasă mîncea și dormea.

Asculta din pat rostogolirea pietrelor : nevasta sa organiza în fiecare după-masă partide de remi, de canastă, de pocker. Veneau prietenele ei, cînd am fost odată în vizită la baterist se nimeriseră să fie toate împlinite, grase. Era o zi caldă de vară ; pe dulap era instalat un ventilator mare A.E.G., cu rotație și „fetele“ se dezbrăcaseră la sutien. Erau transpirate, sudoarea le spălase de farduri și ronțaiu fondante. Mă rugaseră la telefon să le aduc sifoane reci și gheață de la restaurant. Pierdeau sau cîștigau la fiecare partidă cite un salariu al unui țesător, rîdeau și-și povesteau bancuri reacționare. Pentru un bacșiș de 50 de lei le-am frecat pe toate patru pe spate cu un burete muiat în apă cu gheață.

Cel de al doilea băiat al lui Melac, Iancsi, era contrabasist. El era frumosul familiei, deși avea tenul cel mai negricios. Avea păr negru, întins ca japonezii și dinți albi frumoși ca reclamele de Odol. El era, în afară de doamna Carolina, guristul orchestrei. Cînd cînta tangouri își pipăia contrabasul ca și cum ar fi fost o femeie, dansa cu el. Totdeauna căuta o clientă frumoasă și toată noaptea cînta numai pentru ea. Nevasta sa, o evreică roșcată, fuma la masa muzicanților, țigară după țigară. Umbla permanent cu o poșetă imensă din piele de aligator plină cu țigări Naționale. Era tipul de femeie geloasă. Își ținea capul sus, să i se vadă decolteul rochiilor și făcea pe supărata. Iancsi n-o împăca decît cînd se apropia ora închiderii. Îi cînta melodii sud-americane, rumbe, pînă cînd ea se excita și începea să danseze de una singură. Iancsi își ridica contrabasul alb ca pe o vioară.

Iancsi Melac era și arbitru elegant al din Arad : vara umbla cu un costum alb și o cămașă neagră brodată și cravată argintie, mată ca fonta. Iarna purta fularul de lînă deasupra gulerului paltonului răsucit doar așa de formă, cu nonșalanță. Coafezele, chelnerițele erau toate îndrăgostite de el. Era galant, chiar darnic : își lustruia pantofii în fața catedralei și dădea bacșișuri astronomice. Mesteca tot timpul bomboane mentolate, să nu-i miroasă gura.

— Dacă-ți duhnește gura a usturoi, Frantz, sau a măsea stricată se duce dracului și cea mai pură dragoste.

Cînd se așeza își trăgea cracii pantalonilor să nu facă genunchi. Cînd i se servea masa la restaurant făcea scandal dacă nu i se aducea șervețel călcat proaspăt. Își tampona buzele cu o eleganță demnă de invidiat.

— Eu, Frantz, ar fi trebuit să mă nasc cu 2000 de kilometri mai la vest de Dunăre.

Pe Iancsi și pe nevasta sa roșcată i-am întîlnit într-un avion cu destinația Atena. Erau amîndoi triști, oboșiți. El avea un ulcer perforat, ea o boală de piele nevindicabilă. Plecau definitiv din Israel.

Cel de al treilea fiu Melac, Bela, era cel mai talentat. Era singurul care nu cînta după ureche; făcuse conservatorul, dar era prea îndrăgostit de muzica ușoară ca s-o părăsească. Pe la sfîrșitul anilor 50 cînta jazz cu Iancsi Körösi. Lucra la flaut și piculină. Multă vreme a condus orchestra de la Mon Jardin.

Era firav, plăpînd, încerca să treacă prin viață neobservat. Uneori, la ora închiderii, Pică îi făcea semne să vină la masa lui. Bela, din precauție, își lăsa instrumentul pe pian și se apropia cu pași nesiguri.

— Da, maestre.

Din păcate lui Pică numai la Mon Jardin i se spunea maestre.

— Am nevoie de o sută.

Bela îi întindea bancnota și voia să se retragă.

— Eu nu primesc pomană. Stai jos, îți spun o poezie. Faptul că ți-o recit eu, face de zece ori mai mult, dar azi sînt darnic.

Bela căuta să fie mai atent decît s-ar fi cuvenit. Un cancer agresiv l-a măcinat în mai puțin de douăsprezece săptămîni.

Mai cînta în orchestră și un acordeonist gras, Bercovici. Titi Bercovici. El era și secretarul Comisiei locale, pe atunci o funcție politică de mare importanță. Și pe el l-am reîntîlnit: mă documentam pentru filmul *La vîrsta dragostei* la penitenciarul din Arad. Bercovici, îmbrăcat în zeghe, își făcea plimbarea de dimineață în curtea închisorii.

DATORITĂ unor relații de nedescifrat, Halstein a obținut autorizația să aprovizioneze Clubul Aviatorilor sovietici din parcul de pe malul Mureșului. Prin intermediul lui am fost angajat să decorez clubul. Rușii plăteau bine, nu se tocmeau ca particularii.

Pe vremea aceea clădirea era degradată, aptă de demolare : deasupra intrărilor, frânturi de stucaturi, ca niște blazoane își arătau ostentativ liniile dulci, întortocheate ale unui baroc întârziat. În interior, aplicațiile de ipsos, îngerași dolofani, văruite de prea multe ori se spălăciseră, aduceau cu denivelări grosolane. La început fusesem angajat să scriu câteva lozinci cu litere chirilice și să pictez cele 16 steme ale republicilor sovietice.

Responsabilul, mulțumit de steme, m-a îndemnat să fac ce vreau. Am pictat un Stalin sobru, în uniformă de generalisim, apoi portretele aviatorilor Pokrișkin și Kojedup, de trei ori eroi ai Uniunii Sovietice.

Pe Pokrișkin l-am copiat după o fotografie ofset realizată în rastel, dintr-un supliment al revistei Armata roșie. Fotografia fusese retușată, înfrumusețată. I-am accentuat trăsăturile și marele aviator a apărut un dur : exprima voință, virilitate. Cei de la club erau foarte mulțumiți. Și eu eram. Era pentru prima oară că pictam pe un perete văruit, n-aveam nici o idee despre tehnica murală, am folosit tempera groasă. Tencuiala a supt culorile, primul strat a devenit un fel de grund. Rîndul doi de vopsea primise o tentă ciudată de vechi. Numai ramele din frunze de laur aveau ceva de bilci. Kojedup a reușit mai puțin : numai ochii, privirile aviatorului, disprețuitoare, aveau ceva autentic. Din cauza asta nici n-am finisat portretul, să nu pierd ceea ce cîștigasem fără să fi intenționat.

Responsabilul clubului era un locotenent palid cu un picior înțepenit și cu multe decorații pe piept. Fusese rănit în luptele aeriene de la Odessa, a sărit dintr-un avion în flăcări. După terminarea luptelor fusese anchetat pentru abandonarea navei și sancționat să rămână pe pămînt.

— Dar asta ce fel de sancțiune e ?

Cînd se așeza își trăgea cracii pantalonilor să nu facă genunchi. Cînd i se servea masa la restaurant făcea scandal dacă nu i se aducea șervețel călcat proaspăt. Își tampona buzele cu o eleganță demnă de invidiat.

— Eu, Frantz, ar fi trebuit să mă nasc cu 2000 de kilometri mai la vest de Dunăre.

Pe Ianși și pe nevasta sa roșcată i-am întîlnit într-un avion cu destinația Atena. Erau amîndoi triști, obosiți. El avea un ulcer perforat, ea o boală de piele nevindabilă. Plecau definitiv din Israel.

Cel de al treilea fiu Melac, Bela, era cel mai talentat. Era singurul care nu cînta după ureche; făcuse conservatorul, dar era prea îndrăgostit de muzica ușoară ca s-o părăsească. Pe la sfîrșitul anilor 50 cînta jazz cu Ianși Körösi. Lucra la flaut și piculină. Multă vreme a condus orchestra de la Mon Jardin.

Era firav, plăpînd, încerca să treacă prin viață neobservat. Uneori, la ora închiderii, Pică îi făcea semne să vină la masa lui. Bela, din precauție, își lăsa instrumentul pe pian și se apropia cu pași nesiguri.

— Da, maestre.

Din păcate lui Pică numai la Mon Jardin i se spunea maestre.

— Am nevoie de o sută.

Bela îi întindea bancnota și voia să se retragă.

— Eu nu primesc pomană. Stai jos, îți spun o poezie. Faptul că ți-o recit eu, face de zece ori mai mult, dar azi sînt darnic.

Bela căuta să fie mai atent decît s-ar fi cuvenit. Un cancer agresiv l-a măcinat în mai puțin de douăsprezece săptămîni.

Mai cînta în orchestră și un acordeonist gras, Bercovici. Titi Bercovici. El era și secretarul Comisiei locale, pe atunci o funcție politică de mare importanță. Și pe el l-am reîntîlnit: mă documentam pentru filmul *La vîrsta dragostei* la penitenciarul din Arad. Bercovici, îmbrăcat în zeghe, își făcea plimbarea de dimineață în curtea închisorii.

DATORITĂ unor relații de nedescifrat, Halstein a obținut autorizația să aprovizioneze Clubul Aviatorilor sovietici din parcul de pe malul Mureșului. Prin intermediul lui am fost angajat să decorez clubul. Rușii plăteau bine, nu se tocmeau ca particularii.

Pe vremea aceea clădirea era degradată, aptă de demolare : deasupra intrărilor, frânturi de stucaturi, ca niște blazoane își arătau ostentativ liniile dulci, întortocheate ale unui baroc întârziat. În interior, aplicațiile de ipsos, îngerași dolofani, văruite de prea multe ori se spălăciseră, aduceau cu denivelări grosolane. La început fusesem angajat să scriu câteva lozinci cu litere chirilice și să pictez cele 16 steme ale republicilor sovietice.

Responsabilul, mulțumit de steme, m-a îndemnat să fac ce vreau. Am pictat un Stalin sobru, în uniformă de generalisim, apoi portretele aviatorilor Pokrișkin și Kojedup, de trei ori eroi ai Uniunii Sovietice.

Pe Pokrișkin l-am copiat după o fotografie ofset realizată în rastel, dintr-un supliment al revistei Armata roșie. Fotografia fusese retușată, înfrumusețată. I-am accentuat trăsăturile și marele aviator a apărut un dur : exprima voință, virilitate. Cei de la club erau foarte mulțumiți. Și eu eram. Era pentru prima oară că pictam pe un perete văruit, n-aveam nici o idee despre tehnica murală, am folosit tempera groasă. Tencuiala a supt culorile, primul strat a devenit un fel de grund. Rîndul doi de vopsea primise o tentă ciudată de vechi. Numai ramele din frunze de laur aveau ceva de bîlci. Kojedup a reușit mai puțin : numai ochii, privirile aviatorului, disprețuitoare, aveau ceva autentic. Din cauza asta nici n-am finisat portretul, să nu pierd ceea ce cîștigasem fără să fi intenționat.

Responsabilul clubului era un locotenent palid cu un picior înțepenit și cu multe decorații pe piept. Fusese rănit în luptele aeriene de la Odessa, a sărit dintr-un avion în flăcări. După terminarea luptelor fusese anchetat pentru abandonarea navei și sancționat să rămînă pe pămînt.

— Dar asta ce fel de sancțiune e ?

— Mi s-a interzis să zbor. E ca și cum i-ai tăia unei păsări aripile.

Totdeauna cînd venea vorba sau își aducea aminte de sancțiune, își strîngea fălcile, pleoapele pînă ce nu i se mai vedeau decît pupilele. Atunci nu se putea discuta cu el : devenea agresiv, impulsiv, pe urmă, brusc se muia, devenea ca o cîrpă, își lăsa capul în palme și plîngea în hohote. Probabil stresul frontului i-a zdruncinat nervii, trecea de la o stare la alta nebănuit de repede. Altminteri, locotenentul Anatol Stepanovici era un blazat și alcoolic. Bea totdeauna cu fața spre perete, temîndu-se parcă să fie văzut. Avea o dexteritate uluitoare : ținea gura deschisă și turna spirtul direct în stomac.

— Dumneata, tovarășe locotenent, n-ai satisfacție nici măcar cînd bei. Nu simți gustul spirtului, nu-l mesteci în gură, îl torni ca într-un butoi și te îmbeți aiurea.

— Asta vreau. Spirtul oricum n-are gust, dar te îmbată repede. Și beat nu te mai gîndești.

— Cred că cel mai tîmpit lucru din viață e să nu te gîndești.

— Nu, prietene. Cînd l-am citit pentru prima oară pe Dostoievski, noaptea la lumina unui felinar de furtună, mă pomeneam transpirat, mi-era frică de mine însumi. Vai ce ruși adevărați ! Încercam să caut toate asemănările dintre mine și personajele lui Fiodor Mihailovici. Erau puține. Probabil pentru că m-am sovietizat și gîndesc mult mai liber. Cu toate astea căutam să leg firele invizibile dintre mine și oricare dintre frații Karamazov și cea mai mică asemănare îmi producea euforie. Cînd plecam în formație, să ne întîlnim cu avioanele inamice și mă gîndeam ce o să fie, mă treceau fiorii. Am avut un comandant. Mi-a spus : Anatoli, cînd te duci să lupți, nu te gîndești la nimic. Ești mai concentrat, te poți apăra mai bine. Dar eu eram plămădit dintre paginile lui Dostoievski, eram rus, trebuia să mă complic. A avut dreptate comandantul : ești la fel de bun rus dacă nu te contorsionezi mintal...

— Bine, dar acum războiul s-a terminat, mergeți acasă.

— Păi, asta e. Eu m-am înrolat de pe băncile școlii. N-am nici o meserie. Știu doar să zbor, dar n-am voie să mă dezlipesc de pământ. Voi fi ca o cîrțiță.

— Și cîrțițele trăiesc. Au familie.

— Eu n-am. Pe mama n-am cunoscut-o și tata a murit pe front. Dar ai dreptate. Am o nevastă. Știi cum m-am însurat, Frantz Frantzovici ?

— Nu știu.

— Ai dreptate, n-ai de unde să știi. Numai dacă-ți povestesc afli. Ai timp să ascuți un palavragiu ?

— Desigur, tovarășe Petrov.

— Spune-mi Anatoli Stepanovici. La Odessa, cînd m-au cules de pe jos, doctorii au hotărît să-mi amputeze piciorul. Pe atunci medicii de front aveau o vorbă : ce se taie nu se infectează. Totuși cuiva i s-a părut că sînt prea tînăr să mă lase olog. A făcut o sumedenie de rapoarte și pînă la urmă am fost trimis la un spital din Moscova. Am stat acolo trei săptămîni pînă mi-au cîrpit tendoanele. Mă îngrijea o soră, una Olea, mică și durdulie. Avea în primire 30 de paturi, dar își găsea timp să stea și cu mine. Se așeza pe marginea patului și mă privea. Uneori stătea așa fără să scoată nici un cuvînt. La început am crezut că îi e milă de mine. Gîndul acesta mă deranja. O înjuram, o insultam pînă o podideau lacrimile. Tu ești bun de soț, mi-a spus într-o zi. Tocmai o înjurasem. O întreb de ce ? Pentru că ții femeile la respect. Le pui la punct. Și ea era rusoaică : primitivă și îngrozitor de complicată, ca personajele lui Dostoievski. Ce o fi fost în capul ei ? E adevărat că numai cîinele nemîncat și bătut e credincios. Cînd îi zîmbești o dată la o săptămînă se gudură la picioarele tale de parcă l-ai fi ținut numai în puf. Venea, spun, se așeza pe marginea patului și mă privea ca pe un dumnezeu. Și nu aveam decît un singur picior sănătos. Pe urmă din cauza unui transport mare de răniți m-au dat afară din spital. Tren n-aveam decît a doua zi. O întreb pe Olea dacă nu pot dormi la ea.

— Așa simplu ?

— Da. Ca și cum aș fi întrebat-o cît e ceasul. M-a privit mirată și mi-a spus că nu locuiește singură. O întreb, cu soțul ? Nu. Locuia într-o cameră cu alți doi

chiriași : cu un mecanic bătrîn de la depoul metroului și cu o funcționară de la poștă sau de la telefoane. Nu mai țin minte.

— Trei oameni străini în aceeași cameră ?

— Da. Despărțiți cu ziduri improvizate din pături. Mi-a dat cheia și adresa. Locuia undeva pe Taganka. Mi-a spus că locul cu sobă e partea ei. Pe atunci mă ajutam la mers cu o cîrjă. Moscova nu mai era Moscova de altădată. Era cenușie, murdară, cu casele ciuruite de schije. Ajung în camera ei și mă instalez în patul de lîngă sobă. Tapetul curge de pe pereți, tavanul era afumat și cîteva ochiuri de la geam erau înlocuite cu țiplă. Stînd întîns pe pat mă întrebam cum ar fi scris Dostoievski despre oamenii care locuiau în asemenea locuințe ? Oare alergînd după bucățița de pîine raționalizată, stînd la cozi pentru două mere, oamenii pot gîndi sofisticat ? Atunci eram convins că nu. Războiul înseamnă dictatură, ordine, porunci, decrete, dispoziții pe care trebuie să le respcti. Nu ai nici timp, nici dreptul să le discuți dacă sînt bune sau nu. Totul trebuie executat. Într-un fel, cîteva gîndesc pentru restul populației. Aici sacrificăm două regimente și dincolo cîștigăm o mai bună poziție strategică. Ar fi groaznic să știi că faci parte din cele două regimente sacrificate. Așteptînd-o pe Olea, adorm. Mă trezesc că mă zgîlție cineva. Ce-i cu tine, Olea, dormi ? Deasupra mea un cap rotund cu păr roșcat. Mi-am dat seama că era telefonista. Și ea și-a dat seama că nu-s Olea. S-a speriat, dar nu foarte tare ca să plece. A, dumneata ești, mi-a spus, ca și cum ne-am fi cunoscut de cînd lumea. O căutam pe Olea. N-ai un chibrit ? Am. I-am întins bri-cheta. Poate ai și o țigară. Sînt Liusea, prietena lui Olea. Probabil ți-a povestit de mine. De unde te-a luat, din Kievskaia ? Kievskaia e o gară din Moscova. De ce să mă ia din Kievskaia ? Păi, cînd ne plictisim și sîntem triste ne ducem la Kievskaia și așteptăm trenurile cu soldații care vin în permisie. Că nu prea se mai găsesc bărbați la Moscova. Cum te numești, cetățene ? Îmi spun numele. Nume frumos, Anatoli, zice ea. Am cunoscut și eu un sergent cu numele ăsta. Era transmî-

sionist și era de undeva de la Caspica. I-am scris o mulțime de scrisori, dar nu mi-a răspuns niciodată. Transmisioniștii sînt oameni foarte ocupați, nu-i așa? Da, sînt ocupați, zic. Ea fumă țigara pînă la unghii și se așază pe marginea patului. Zice: îmi pare bine că ești aici. Azi s-a dat drumul la apă și n-am pe nimeni să mă spele pe spate. Bănuiesc că te pricepi, că ți-am văzut mîinile. Nu pari muncitor. I-am spus că lucrez la o spălătorie chimică. Deci ne-am înțeles, trage ea concluzia. Pun apă la încălzit. Nu pune, că o aștept pe Olea. Te plictisesc?

— Nu, Anatoli Stepanovici. Dar să știi, Dostoievski al dumitale nu trebuia decît să transcrie ceea ce mi-ai povestit.

— Poate. M-am gîndit și eu la asta, dar n-am avut curaj să trag concluzii. Oamenii, zic, eu, nu erau așa pentru că erau ruși, ci pentru că era război. Și cînd e război, viața devine ieftină și omul nu valorează mai mult decît o rație de zahăr, iar ei, oamenii, încep să semene între ei, să gîndească la fel și devin nebănuit de ciudați: simplifică lucrurile complicate și complică pe cele simple. Unde am rămas? A, da. Olea a apărut după miezul nopții. Mirosea a spital. A adus o gutuie și rația ei de piine pe ziua aceea. Ciudat, Olea mi s-a părut în clipa aceea îngrozitor de antipatică. Probabil din cauza mirosului de spital. I-am spus că s-a dat drumul la apă. S-a răstit la mine ca o tigroaică: Crezi că nu sînt curată? Eu am apă la spital, eu nu mă spăl cu apa de aici roșiatică de rugină. Ne-am certat și ne-am iubit pînă în zori. A doua zi, înainte de plecarea trenului ne-am căsătorit. Bei și tu un spirt?

— Nu beau, Anatoli Stepanovici. Și nu ți-ai mai văzut nevasta de atunci?

— O singură dată. M-a trimis regimentul cu niște acte la Moscova, dar mai mult să mă vadă cei de la spital. În camera din Taganka nu mai locuiau decît Olea și mecanicul de la metrou. Liusea se mutase la un invalid pe Arbat. I-am dus lui Olea niște conserve de carne de porc, dar ea nu s-a apucat de gătit. S-a așezat în

fața mea și m-a privit. Nu știam nimic despre ea și ea nimic despre mine.

Privind-o, mi-am dat seama că mi-o imaginam altfel. Pe front mă gîndeam uneori la ea, încercam să-i recompun trăsăturile, dar nu reușeam totdeauna. Singurul lucru precis ce știam despre ea era faptul că mirosea a spital. Am stat mult așa față în față și ne-am privit. Zic într-un tîrziu, spune-mi cine ești? Olea îmi povesti biografia ca la cadre: unde s-a născut, ce școală a urmat, cum a ajuns asistentă medicală. Tatăl ei era de lîngă Ufa din Siberia și era morar sau așa ceva. În orice caz lucra cu făină. Cred că măsura și ambala făina în pungi. O întreb pe Olea dacă a mai fost măritată. N-a fost. Dar prieteni ai avut? Doi, mi-a răspuns ea. Și e bine că m-ai întreat. Ești soțul meu, trebuie să știi totul despre mine. E mai cinstit așa. Primul a fost un medic de la spitalul numărul 14. Am fost amîndoi de gardă. Stăteam într-un cabinet față în față. Ne uitam unul la celălalt și deodată am descoperit în ochii lui niște licăriri pe care nu le mai văzusem pînă atunci. Mă cuprinsese teama, aș fi vrut să țip, să fug, dar am rămas locului și nu m-am mișcat nici cînd s-a apropiat și nici cînd mi-a descheiat nasturii halatului. Așia am așteptat să-l revăd a doua zi. El s-a comportat ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. L-am mîncat din priviri. A observat și el asta. M-a chemat în cabinet și a scos din buzunar o fotografie. În fotografie erau doi băieți. Copiii mei, mi-a spus. Sînt evacuați în sud. Du-te și aprinde spirtiera. Trebuie să dezinfectăm seringile. Și al doilea? am întreat-o eu. Al doilea a fost un necunoscut. Un soldat. Era mic și purta ochelari cu ramă de bachelită. M-a oprit pe stradă și m-a întreat, unde e strada Petrușin? A adus de pe front un pachet cuiva. Pe Petrușin 12. Am fost împreună acolo. Ținea în mîna o legăturică cu un ceas, cu o brichetă și două decorații. Mi se pare și ceva bani. 34 de ruble. Casa cu numărul 12 din strada Petrușin nu mai era: fusese bombardată. El și-a întrerupt călătoria pentru această misiune. Tren nu avea decît a doua zi și n-avea unde să doarmă. Avea un

picior înțepenit ca și tine. Era tăcut și speriat ca un iepure. A vrut să se culce pe jos. Bineînțeles nu l-am lăsat. Am dormit cu el. După vreo două săptămîni l-am întîlnit din nou. La început nu m-a recunoscut. M-a întrebă dacă nu știu pe unde vine strada Petrușin. A adus de pe front un pachet pentru cineva. Pe urmă m-a recunoscut și a fugit. Asta sînt eu. Dacă vrei poți să mă bați.

Anatoli Stepanovici termină brusc. Își umplu cel de al doilea pahar cu spirt și-l turnă direct în stomac. Am avut impresia că-i păru rău că se destăinuise. Dar poate n-a fost decît o impresie. Răsufală cu gura deschisă, apoi îmi zîmbi :

— Pricepi de ce-mi place spirtul ?

Am dat din cap în semn că da, dar l-am înțeles abia după 20 de ani cînd am turnat filmul „Tunelul“ la Moscova. Acolo, la Arad, în Clubul Aviatorilor sovietici încă nu știam că m-am documentat pentru filmul ce aveam să-l fac după două decenii. Fără să-l fi cunoscut pe Anatoli Stepanovici mi-ar fi fost cu neputință să descifrez sufletul slav.

Datorită insistențelor lui pe lîngă Halstein, acesta, pentru zece la sută cîștig din vînzare, m-a lăsat să conduc bufetul din parc.

Am fost convins că mă realizez : Halstein cîștiga sute de mii cu grădina Savoy, Bhem a devenit bogat cu boabe de piper, eu de ce n-aș putea face avere cu un bufet ? Făceam planuri și visam realist socialist cu ochii deschiși : dacă îndoiesc vinul cu apă cîștig cu 20 de procente în plus, dacă adun vinul rămas în sticlele consumătorilor încă cîteva procente și rușii, slavă Domnului, beau zdravăn. Trebuia să cîștig la salam, la gustări, la murături, la muștar. Pe hîrtie totul era frumos, perfect. Numai realitatea era alta : În zadar am îndoit vinul cu apă, în zadar le-am dat voie fetelor din bordelul lui Willi să lucreze prin apropiere, la fiecare sfîrșit de săptămîină eram în pierdere. Abia tîrziu am înțeles de ce : dădeam pe datorie și ofițerilor care erau în tranzit, iar celor din garnizoană pe bonuri de mîină. Cele mai multe erau iscălite „indescifrabil“, nu-i puteam urmări prin

comandament. Pe un bon, în loc de iscălitură, clientul scrisese : durak !

Am renunțat foarte repede la comerțul cu băuturi alcoolice.

ÎN TOAMNA LUI '45 am restaurat peste 300 de diapozitive, pentru niște călugări. Era o colecție de biblie ilustrată. Multe din ele au trebuit reconstituite integral, ca „Învierea lui Lazăr“, „Gonirea fariseilor din biserică“, „Înălțarea la cer“ și scene din Golgota. Celelalte au fost doar corectate și colorate cu anilină. Munca era migăloasă, obositoare și după o noapte de trudă, folosind lupa, nu mai puteam să dorm : îl vedeam pe Isus în sute de ipostaze, din față, din profil, cu mâna ridicată a blagosloveală, chemînd copiii sau împărțind pîine. Cînd reușeam cu vîrfurile ascuțite ale pensulei să-i imprim pe față un zîmbet sau dispreț eram în al nouălea cer. Mă plictiseau îngrozitor faldurile togelor, părul cîrlionțat al apostolilor și privirile melancolice ale Mariei și ale Magdalenei. Lucrînd la diapozitive am avut o singură satisfacție : mi-am dat seama că am răbdare, că sînt în stare să-mi impun un ritm constant de lucru.

Cînd după cincisprezece ani am făcut primul decupaj regizoral, mi-am adus aminte de diapozitivele călugărilor. La primul film mi-am schițat pe hîrtie fiecare cadru din cele peste 400 cîte erau prevăzute în decupaj. Desigur, pentru un caiet de regie nu mi-am dat prea multă osteneală : erau niște schițe sumare, să-mi reamintească în timpul filmărilor cadrul. Atît.

Cînd am predat diapozitivele am fost invitat la Episcopie : nu mai îmi amintesc ce fel de post era, ni s-a servit fără dulce. Am mîncat vreo douăzeci de feluri de post, pește și multe zarzavaturi. La masă, cîtiva prelați mai în vîrstă și-au permis să spună anecdote cu țigani și preoți. Am băut mai multe varietăți de vinuri și o băutură îngrozitor de tare de culoare neagră. Aceeași băutură neagră se vindea în comerț și la Riga, în sticle de porțelan, ca zeama să nu se altereze din cauza luminii.

Diapozitivele mi-au deschis apetitul de lucru : noaptea îl visam pe domnul David, compozițiile, tablourile pe care aş fi dorit să le fac. Îmi trebuiau bani pentru vopsele, pentru pânze și în special timp ca să pot lucra.

Prietenii de la Comitetul județean, unde activam din plin, mi-au promis, că în clipa când mă hotărâsc, totul se rezolvă : „Mergem la baron“.

Pe vremea aceea, la Arad, totul se învârtea în jurul baronului Neuman. Era proprietarul fabricii de textile ITA, cea mai mare țesătorie de bumbac din țară. Mult mai târziu am aflat că pentru Neuman ITA era doar un mizilic. Era proprietarul pădurilor din nordul Moldovei, deținea o bună parte din acțiunile domeniilor Reșița, era părtaș la beneficiile Nădrag-Călan-Titan, Malaxa, Astra și nu mai știu câte întreprinderi din țară. El controla fabricarea drojdiei de bere, uzinele Indagrara erau în întregime ale lui și era beneficiar la ciștigurile în materie de pielărie. Asta în țară. În străinătate avea acțiuni la Wickers, la țesătoriile din Liège, Lyon și nu mai știu unde. La Arad, mai toate clădirile importante, cele cu turle de metal, au fost construite de Neuman. Baronii au participat și la ridicarea bisericilor din oraș : indiferent dacă erau ortodoxe, catolice sau reformate. Sinagoga, tot unul din strămoșii lui a construit-o. Prin '45, Feri, cel mai mic dintre frații Neuman risipiți pe mapamond, avea 35 de ani, era tânăr, frumos și neînsurat. La un moment dat am avut senzația că reușita mea în artă depinde tot de el : îmi va da sau nu vopsele și pânză.

Despre baronul Neuman am scris mult în *Statuile nu rid niciodată*. Dar personajul din roman nu e modelul real : ca înfățișare l-am descris pe Eduard Mezincescu, fostul președinte al Comitetului de Cultură. Tot de la el am împrumutat felul pretențios de a vorbi, iar biografia — tânărului și a bătrînului baron. Într-un cuvânt, am respectat toate prescripțiile realismului socialist.

L-am căutat pe Mannheim, care preluase și activitatea USAZ-ului. I-am spus că vreau să mă apuc de lucru serios.

— Și cine te oprește tov Francisc ?

— Lipsa de timp, de bani și de materiale. Ai spus că dacă voi avea nevoie de ajutor să mă adresez ție.

— Așa am spus. Dar spune-mi, dacă ai avea condiții ce anume ai face ? Ce tablou ?

— Nașterea lumii noi. Asta ar fi subiectul. Cunoști biblia ?

— Așa și așa.

— Atunci ascultă. I-am povestit despre cei trei magi, gara bombardată, femeia cu copilul pe coșul de nuiiele. Aprins, am continuat patetic : Totul trebuie făcut strident, cu culori țipătoare, nervos. Pentru unul din magi am și găsit modelul. Sper să nu fi plecat din oraș. Zilele trecute vindea încă țigări americane în fața hotelului „Crucea Albă“. Are față de copil bătrîn. Dacă ai putea să mă ajuți, m-aș apuca de lucru chiar astăzi.

— Ce înseamnă ajutor ? Spune-mi în cifre.

— Nu știu să traduc timpul în bani și nu cunosc nici prețul materialelor. Îți spun la ce m-am gândit. Mi-ar trebui un serviciu de opt ore și cu asta problema timpului s-ar rezolva. Restul după aceea.

— Mie mi se pare că e mai ușor să rezolvăm întâi restul. Pînza și vopseaua, pensulele. Asta depinde de mine. Vrei ?

— Vreau.

Manhaim sună la telefon județeană de partid, scoase pe cineva de la o ședință, se certă cu el, îl lămuri și puse victorios receptorul în furcă.

— Te duci la fabrica de textile și-l cauți pe Ieș. E responsabil cu probleme de cultură în comitetul de fabrică. Pînă ajungi acolo vorbesc cu el la telefon.

PE TOVARĂȘUL Ileş l-am găsit după ce am cutreierat toate secțiile din fabrică. Este un bărbat între două vârste, slab, cu mâini foarte îngrijite ca de farmacist și cu gesturi, mișcări feminine. Era atât de negricios încît chiar ras proaspăt părea că are barbă de o zi.

Ca să pot vorbi cu el a trebuit să-l prind de mînecă. M-a privit mirat de cutezanța mea.

— Dumneata ?

E îngrozitor ca numele să nu spună nimic. La festivalul filmului de la Mar del Plata un prezentator chema la tribună personalitățile care participau la festival. Lumea, adunată ca la bîlci, aclama frenetic după fiecare nume :

— Frank Sinatra.

Nu era nevoie de nici o prezentare.

— Claude Delouche.

Aplauze puternice.

— Francesco Munteanu.

A aplaudat numai prezentatorul. Pînă la decernarea premiilor eram un ilustru necunoscut.

Ce aş fi putut să-i spun tovarășului Ileş ? Mi-am spus profesia :

— Sînt pictor.

Mă privi curios :

— Da. Mi-a spus Manhaim că vrei să pictezi nașterea lui Cristos.

— Cred că ați înțeles greșit. Nu e vorba de Cristos ci de un om oarecare. Războiul ca fundal ar simboliza durerile facerii.

Mă cercetă mai atent. Eram la filatură ; scamele albe de bumbac, ca niște fulgi, pluteau leneșe deasupra mașinilor. În timpul scurtei noastre discuții, Ieș rezolvă o sumedenie de treburi. Făcu semn unui muncitor și-l rugă să anunțe fanfara să îmbrace uniforma cea nouă, dansatorii să elibereze scena din cămin și delegația de la fabrica Teva, să aștepte.

— Ești pictor bun ?

Întrebarea mi se păru stupidă.

— Asta rămîne de văzut, domnule Ieș.

— Nu mă lua cu „domnule“, că nu mai discut. Și află de la mine că mie îmi plac oamenii care răspund sincer la întrebări : ești sau nu ești pictor bun ?

— Eu cred că sînt bun.

Mă simțeam stîngenit.

Ieș însă fu mulțumit de răspuns. Descoperi o țesătoare, o certă că nu venise la repetiție, apoi se întoarse spre mine. Mă privi mirat ca și cum atunci m-ar fi văzut pentru prima oară.

— Dumneata ?

— Eu sînt pictorul.

— A, da.

Scoase o batistă din buzunar, își suflă nasul și descoperi că batista avea un colț îndoit. Privi nodul, își dădu ochii peste cap în semn de mare concentrare.

— Ce nu trebuie să uit ? Fanfara nu, ansamblul nu, ședința de comitet nu... De ce dracu am făcut nodul ?... Da, să cumpăr aspirine... Nu, nu... aspirine am cumpărat... Mă rog, o să-mi aduc aminte. Zici că ești pictor. Ai putea face un Stalin ?

Eram convins că vrea să mă pună la încercare.

— Da.

— Atunci hai la cămin.

În drum spre cămin mai rezolvă cîteva probleme ; vîndu patru bilete de teatru unui maistru și fixă o lozincă dezlipită de pe perete : „Mai multă pînză, mai multă pîine“. Îmi șopti discret, la ureche :

— Știi cine a rupt lozincă asta ?

— Nu.

M-am uitat în jur să văd dacă nu e vreun ins dubios prin apropiere.

— Dușmanul de clasă.

Pentru Ileş dușmanul de clasă era un personaj invizibil, dar omniprezent în fabrică: asculta discuțiile în comitetul de fabrică, tăia cu o foarfecă firele de bumbac, aducea clandestin în uzină mii de șobolani să roadă baloturile și strica cu fermenți chimici laptele țesătoarelor.

— Dacă n-ar exista dușmanul de clasă am trăi fericiți. Am construi socialismul, n-am pierde energie pentru contracararea dușmanului de clasă. Uite, eu de exemplu. Din potențialul meu de lucru pierd aproximativ 40 la sută combătînd dușmanul de clasă. Și eu nu sînt decît un biet activist într-o fabrică. Dacă în medie pierdem 40 la sută în această permanentă luptă, înseamnă că randamentul nostru în producție este mai mic cu 40 la sută. Și 40 la sută e aproape jumătate din potențialul total. Problema demascării dușmanului de clasă nu se va rezolva decît atunci cînd se vor inventa detectoarele de conștiință. Așa cum americanii au inventat mașina care descoperă minciunile, noi vom realiza un fel de contor Gaiger. Pui contorul sub brațul individului și-ți dai seama dacă e atașat de clasa muncitoare sau nu și cu cît la sută. Procentajul îți indică dacă insul poate fi sau nu recuperat. Din punct de vedere al luptei de clasă rușii au avut o situație mai fericită decît noi: ei au lichidat dușmanul de clasă în timpul războiului civil. Acolo erau roșii și albi. La noi toți sînt cenușii. Nu știi cine e dușman de clasă. Și poate fi chiar omul de lîngă tine, în care ai încredere. Un activist conștient de misiunea sa istorică nu are voie să aibă încredere în nimeni. Vezi, pe dumneata nu te cunosc. Mi te-a recomandat Manhaim. În el am încredere. El are încredere în dumneata și tot așa avem încredere unul în altul. Nu e bine. Cine ești dumneata?

Întrebarea suna ca o acuzare. Te pomenești că ăsta mă crede dușman de clasă, e convins că eu am rupt lozinca din filatură.

— Sînt pictorul recomandat de tovarăşul Mannheim.

— Asta ştiu. Dar cine eşti, ce ai făcut pînă acum ?

N-avea nici un rost să-i povestesc toată biografia, i-am spus că am fost lăcătuş, pictor de firme şi marinar.

— De ce n-ai rămas lăcătuş ?

— Pentru că mi-a plăcut să pictez.

— De ce n-ai rămas pictor de firme ?

— Pentru că mi-a plăcut să călătoresc.

Nu prevăzusem că la verificările de partid mi se vor pune aceleaşi întrebări.

Nu ştia ce să mă mai întrebe. I-am spus că dacă n-are încredere în mine, pot să plec.

— M-ai înţeles greşit, tovule... Dar eu am sarcini de răspundere, trebuie să ştiu cu cine colaborez. Aici în fabrică, tovule, trebuie să fii cu ochii în patru : duşmanul de clasă nu poartă smoking, ci salopetă. E greu să-l deosebeşti de un muncitor conştient.

N-aveam ce face : i-am dat dreptate.

— Cred că priveşti lucrurile foarte simplu. Dacă ai şti cîte greutăţi întîmpin în depistarea duşmanului de clasă ai privi altfel lucrurile. În faţă la Apretură este un bec mare de 500 de waţi. De o săptămîină cineva sparge becul în fiecare noapte. Ce crezi, cine ?

— Duşmanul de clasă.

— Exact. Tot el a făcut şi scurtcircuitul de la Scăr-mănătorie. Cine avea interes ca maşinile să stea, să nu producă ? La Apretură am pus patru tineri să facă de pază.

— Dar timpul pe care îl pierde cei patru tineri nu costă mai mult decît un bec ? Işi încreţi fruntea.

— Să ştii că tu pui just problemele. Socialismul se exprimă prin cifre şi rentabilitate.

Scoase din buzunar un carneţel şi un capăt de creion şi calculă valoarea becului în raport cu producţia pe care ar fi putut-o face cei patru tineri.

— Din păcate socoteala mea e aproximativă pentru că nu ştiu cît costă un bec de 500 de waţi.

La poartă, un paznic înarmat îl anunţă că e căutat la telefon. La capătul celălalt al firului era nevasta ea.

— Ce, dragă ? Tibi e iar bolnav ?... Ce fel de copil ai făcut, dragă ?... Cheamă un doctor, dă-i aspirină, fă-i

un ceai... Bine, dragă. Ce anume? Când mă întorc? Ca de obicei... Cel târziu la zece. În orice caz înainte de a se închide poarta. Pa, dragă...

Îmi explică de ce e bolnav fiul său.

S-a născut în perioada războiului, n-a avut parte de vitamine. A rămas debil, dar cred că nici nevasta mea nu-și face datoria conștiincios: ține geamurile deschise și un copil debil răcește mai repede decât unul sănătos. Eu când îl scot la plimbare, duminică de la două la patru, îl înfășor în două pleduri. În parc aerul e mai ozonat, îl duc acasă fortificat.

În fața căminului îl aștepta fanfara: treizeci de alămiști îmbrăcați impecabil în uniformă nouă din banii lui Neuman. Dirijorul, un șvab bătrîn, cu păr alb și mustăți pleoștite, făcu semn muzicanților. Aceștia înhățară instrumentele.

— Sper, nu te grăbești? mă întreabă Ileş. Întii trebuie să aprob acest marș revoluționar. E compoziția bătrînului — și arată cu bărbia spre dirijor. Ieri i-am comandat-o. Mîine înființăm brigada de muncă a tineretului și facem o adunare festivă.

Fanfara intonă un marș. Când se relua refrenul, Ileş începu să îngîne melodia.

— Dacă am reținut-o e bună. Îți place, tovule?

— La muzică nu mă pricep.

— Asta nu e muzică, e marș.

În cele din urmă, dirijorul opri fanfara și privi întrebător spre Ileş. Această aprobă melodia, ceru doar să fie cîntată mai sacadat.

În drum spre atelierul de grafică dădu cîteva indicații de regie unui grup care repeta scena împușcării lui Filimon Sirbu.

În atelierul de grafică, doi desenatori tehnici și un inginer chimist, toți scoși din producție, scriau lozinci.

Inginerul, un om bătrîn, neras, cu haine de doc prea largi pentru trupul lui firav, își lua munca foarte în serios. Măsura cu un compas grosimea literelor, pauzele dintre ele. Înainte de a se fi apucat de lucru rezolvă o serie de probleme de matematică: împărți lungimea lozincii pe numărul de litere, abia după aceea contură

în parte fiecare semn. Desenatorii nu trebuia decît să umple spațiile dintre contur cu vopsea.

În scrierea lozincilor aveam o dexteritate formidabilă : nu aveam nevoie nici măcar să trasez mărimea literelor și nici împărțirea lor pe lungime. Apreciam totul din ochi și literele aveau „șvung“.

Ileș, ceru inginerului un carton și mi-l întinse.

— Ai un model acolo, și-mi arăta un Stalin, în uniformă, agățat pe perete.

Am căutat o pensulă cu peri tari, tocită și am lucrat cu ea mai mult desenînd decît pictînd. La județeană făcusem o mulțime de portrete de acest fel : în Lenin și Stalin eram specializat. De altfel, din cauza mustașilor, Stalin era foarte ușor de desenat. În general, la un portret cel mai important sînt ochii. Privirile exprimă cel mai adevărat caracterul personajului. La Stalin, privirile nu contau : importantă era mustața. Mustața imprimă feței duritate, voință, forță și de cele mai multe ori simplitate. Pictînd sute de portrete Stalin, l-am studiat foarte mult. Abia cînd l-am văzut alături de Lenin, în Mausolul din Piața Roșie am avut revelația că pînă și fotografiile au fost contrafăcute, că Stalin, a fost doar un mit, un zeu pe care l-am dotat cu atîtea calități încît ne-am speriat de el. Îmbălsămat, dormitînd pîrcă, părea un bătrînel cuminte, obosit de povora numelui. Aceeași impresie mi-au făcut și jurnalele filmate ale epocii pe care le-am vizionat în decursul anilor. După foarte mult timp, recitîndu-i opera, mi-am dat seama că nu greșisem în apreciere. Cel mai caracteristic în acest sens mi s-a părut un interviu dat unui ziarist american, care l-a întrebat dacă crede că va fi război sau nu. Răspunsul a fost „Nu, nu cred“. A ocolit răspunsul cu o eleganță orientală, cu teama omului pus în fața unei asemenea răspunderi.

Am terminat portretul în mai puțin de jumătate de oră. M-am dus să-l caut pe Ileș. Am cutreierat toate secțiile : țesătoriile Rocher, Baumweberiei, Scărmănătoria, Filatura, Apretura, Călcătoriile. În cele din urmă l-am găsit la vopsitorie, discuta cu instructorul de dansuri populare.

— Dumneata, tovarăse instructor, n-ai nivel politic. I-ai învățat pe băieții ăștia patru sîrbe și o bătută. Unde sînt dansurile populare ungurești, sîrbești, nemțești? Dumneata n-ai auzit de internaționalismul proletar? Cel de la județeană de partid o să ne facă harcea-parcea. Fă-ți autocritica!

Instructorul de dansuri populare își pune cenușă în cap și se angajă că, pînă a doua zi „băieții“ vor ști și un „ceardaș“ și un „lendler“.

Mulțumit, Iles, înainte de a fi putut să vorbească cu el, a dispărut. A trebuit să-l caut din nou: cutreierînd uzina am nimerit la secția de gravură. Un ucenic care peria sulurile de aramă, îmi arată un bărbat blond, aplecat asupra unui desen întortocheat.

— E Ciala.

„Ciala“ era Petschovschi, marele fotbalist, întors de curînd de la Oradea, unde jucase fotbal la CAO.

Cel mai mult mi-a plăcut în filatură. Miile de suluri, de bobine albe, puful de bumbac ca niște fulgi mari și mătăsoși creau un peisaj de iarnă cuminte, dulceag. Filatoarele, mai toate cu bonete roșii, aduceau cu niște flori peste această cîmpie ninsă, zgomotoasă.

O muncitoare în vîrstă, cu un singur dinte în față, văzîndu-mă străin se apropie de mine. Mă țintui cu degetul:

— Ascultă, drăguță... Mai ai păr pe puță?

Am crezut că n-am înțeles bine. Tocmai voiam să întreb ce a spus cînd celelalte femei izbucniră în rîs.

Rușinat am părăsit filatura.

Pe Iles l-am găsit la sfîrșitul schimbului, la Comitetul de fabrică. Discuta cu un profesor de limba română de la liceul Moise Nicoară: îl implora ca pînă a doua zi să facă cuvintele la marșul compus de dirijor.

Tocmai încerca să-i spună cum trebuie să fie „cuvintele“.

— Vibrant, emoționant. Din fiecare rînd trebuie să răzbată spiritul de partid. Cîntînd, tinerii trebuie să fie pătrunși de cele mai nobile sentimente.

Profesorul, speriat că fusese chemat la comitetul de fabrică, arunca priviri spre ușa care se deschidea și se închidea permanent, la oamenii care nu-i dădeau nici o

importanță. Numai Ileş, rezemat de umărul lui, îl toca la cap.

— Doamne ferește să semene cu un marș burghez. Versurile trebuie să sune frumos, să aibă forță mobilizatoare și, ceea ce este cel mai important, să fie ușor de reținut.

Peste vocea lui Ileş răzbăteau frînturi din discuțiile purtate de ceilalți membri ai comitetului de fabrică. Horvath, președintele, din cînd în cînd izbea cu pumnul în masă :

— Luna asta n-am făcut decît 80 de mii de metri de americană.

Profesorul tresărea la fiecare lovitură în tăblia mesei.

— Finanțele l-au scutit pe Baron de cele 14 milioane de impozit restanță, încearcă cineva să fie auzit.

Încolțit, profesorul clipea des, nu mai era atent la cele ce-i spunea Ileş. Ar fi vrut să plece, să fie lăsat în pace. În clipa aceea intră în birou o femeie ridată cu boneta roșie trasă pînă aproape de ochi. În mîna ținea o sticlă cu lapte brînzit.

— Asta ne dați, țipă și vărsă zerul pe masă.

Numai profesorul nu reuși să se ferească la timp.

— Te-ai tîmpit, Varga neni, se răsti Horvath la ea. De ce n-ai băut laptele dimineța ? De ce s-a strîcat numai laptele tău ? Că vrei să-l păstrezi, să-l vinzi la piață !

Profesorul vru să se ridice în picioare, dar Ileş îl trase înapoi. Avem nevoie de text.

— Explicați-mi mai pe înțeles ce să vă scriu, domnule Ilieșu ?

Ileş se holbă la el. Profesorul purta un costum de gabardină kaki, transformată dintr-o uniformă ostășească. În buzunarul hainei, o batistă, îndoită în formă de triunghi, părea o pată.

— Ați comis două greșeli, tovarășe profesor : în loc de cuvîntul „tovarăș“ ați spus „domn“ și mi-ați pocit numele. Sînt Ileş nu Ilieșu.

Profesorul nu știa cum să se scuze. Cineva îl rugă să se tragă mai spre perete. Speriat, profesorul se lipi de zid, abia reuși să-și scoată batista, să-și tamponeze

fruntea transpirată. Arăta ca un animal hăituit. Întrebă timid :

— Și ce text trebuie să vă scriu, tovarășe Ieș ?

— V-am explicat de zece ori pînă acum. Tineresc, mobilizator. Brigada se va numi Vasile Roaită. Știți cine a fost Vasile Roaită ?

Profesorul nu era informat. Lipsa de cultură îl făcu și mai stîngaci.

— Bine, tovarășe Ieș, dați-mi metrica.

De astă dată Ieș intră în derută. Nu știa despre cetrică e vorba, căută privirile profesorului, să vadă dacă acesta nu-și bate joc de el.

Profesorul era lac de sudoare, de concentrat ce era, îi tremurau fălcile.

— Metrica am spus. Îmi trebuiește fiecare picior de silabă.

Ieș mă descoperi în pătratul ușii. Îmi făcu semn să mă apropii de el :

— Te duci la dirijor și-i ceri metrica. Știi ce-i aia ?

— Știu. Lungimea frazei muzicale. O notă, o silabă.

Ne-am reîntîlnit din nou la cămin. I-am dat metrica punctată de dirijor pe silabe.

— Nu mai e nevoie. Discutînd cu el mi-am dat seama că e reacționar. Auzi, profesor de limba română și spune că nu știe să facă versuri. Nu vrea ! Nu vrea să scrie pentru comuniști ! I-am notat numele, îl aranjez eu. Vorbesc cu cei de la secția de învățămînt și-l zbor. Mama lui de reacționar ! Ce-i cu Stalin ?

Ne-am dus în atelierul de grafică și i-am arătat portretul. Ieș se înflăcăără, uită de profesorul de limba română, trăsăturile i se destinseră. Se așeză pe un scaun și-l cercetă pe Stalin cu ochii întredeschiși.

— E foarte bun, tovule. Pe cuvîntul meu că e bun ! Dar ești un pictor adevărat.

Și ceilalți tovarăși din grafică, care scriau lozinci erau entuziasmați.

— N-a durat mult, spuse unul dintre desenatoriă tehnici.

Eu am terminat o lozincă și dumnealui a terminat portretul. Tocmai voiam să văd ce face, și Stalin era gata.

Portretul era corect, numai un profesionist și-ar fi putut da seama că mustățile erau puțin exagerate și era mai fălcós ca în pozele oficiale. Dar falca, știam din experiență, producea senzația de măreție.

Ileș mă bătu protector pe umăr :

— Unde lucrezi ?

I-am spus unde lucrez.

— Ești membru de partid ?

— Da.

— Nu e demn ca un membru de partid să fie om de serviciu.

Am vrut să-i arăt că am nivel politic :

— În socialism, dar și în comunism va fi nevoie de oameni de serviciu. Doar n-o să faci un director pe curierul sau să măture biroul.

Mă privi pieziș.

— Desigur și în comunism se vor mătura străzile. Dar munca asta o s-o faci cei inapți pentru o muncă superioară. Dumneata ești pictor, ai talent. Nu vrei să te angajezi la noi ?

— Ca ce să mă angajez ?

— Cum ce ? Țesător...

— Eu nu știu să țes.

— Nici nu e nevoie. Te angajezi țesător și te scoatem din producție. O să conduci grafica. Noi dăm spectacole, faci decoruri, panouri, portrete și în afară de asta, dacă vrei, poți să și pictezi. Scrie-mi numele pe o bucată de hîrtie și discut angajarea ta mâine dimineață în comitet.

I-am dat un bilețel cu numele, pe care l-a vîrît în buzunar. La despărțire m-a întrebat dacă mi-am scris și adresa. I-am spus că nu. Căuta bilețul în buzunar : scoase un pumn de hîrtii cu însemnări, dar pe al meu nu-l mai găsi.

— N-am timp să le sortez acum. Mai bine scrie-mi încă unul, dar cu adresă.

Încă din prima zi mi-am dat seama că Ileș făcea de toate și nu făcea nimic, deși se zbătea 10—12 ore pe zi.

Era haotic, visător, își neglija familia, vina dușmanii de clasă și se pierdea în o mulțime de trebulețe mărunte, neimportante. Era însă convins că e tipul ideal al activistului și se mira sincer că cei de la județeană nu-l apreciază îndeajuns.

ÎN NOAPTEA aceea am scris și textul pentru marșul revoluționar. Aveam metrica pe silabe a dirijorului, n-a fost greu de potrivit melodia pe cuvinte. Vorbeam în poezie despre muncă, despre hărnicia brigăzii de tineret, despre textiliștii animați de nobile idealuri. Când am încercat să cînt marșul, cuvintele sunau anapoda. Accentele cădeau aiurea, ca și cum textul ar fi fost redactat de un agramat. Am muncit pînă în zori să potrivească melodia pe silabe, ca să sune onorabil. Probabil, din cauza acestei experiențe am un respect pentru textierii de muzică ușoară. Realizînd cîteva filme muzicale am colaborat cu mulți textieri. E o meserie grea, nu ajunge să fii poet, trebuie să cunoști muzică și să ai talent pentru această profesiune ingrătă, hulită.

Din prietenie, textele cîntecelor din filmul „Cîntecele mării” pentru versiunea rusă le-a făcut Robert Rojdestvenski. A lucrat pe brînci vreo două luni de zile. Când le-a terminat, 12 la număr, s-a jurat că n-o să mai facă niciodată pe textierul.

— Astea sînt cele mai populare poezii pe care le-am făcut. Sînt pe buzele tuturor și am satisfacții cum n-am avut niciodată.

A doua zi l-am așteptat pe Ieș în poarta fabricii încă de la cinci dimineața, să-l găsesc sigur. A venit cu întîrziere, somnoros, morocănos : fiul său a avut crampe și l-a îndopat toată noaptea cu medicamente. I-am dat textul marșului. L-a citit o dată repede, apoi încă o dată îngîinînd și melodia. Îi trecu somnul, se entuziasmă :

— Bravo, tovule. E bine că ești și poet. Dar mai dă-mi o dată numele că mi-am uitat hîrțiile acasă.

Trimise pe cineva după portretul de la grafică, să demonstreze celor din comitetul de fabrică ce om talentat angajează.

L-am așteptat pînă la prînz să-mi dea rezultatul. În acest timp i-am ajutat pe cei care scriau lozinci. Cînd a venit Ileş și a văzut sumedenia de lozinci terminate, m-a strîns în brațe.

— De ce n-ai spus că știi să scrii și lozinci ! Mă duc din nou să-i lămuresc. Spuneau că fabrica n-are nevoie de pictori. Acum n-o să mai aibă argumente. Trimit în locul tău în producție doi desenatori tehnici și un inginer.

Într-adevăr, peste o oră m-am dus la cadre să-mi fac formele de angajare.

DUPĂ cîteva săptămîni m-am mutat în Segă, în apropierea fabricii de textile.

Închiriasem o cameră cu pămînt pe jos și cu o fereastră atît de mică încît în încăpere era permanent întuneric. Să plătesc mai multă chirie, proprietara îmi lăsase în cameră un dulap din lemn de brad, dat cu baie și o canadiană cu multe coturi, să țină căldură. Încă nu primisem primul salariu, eram fără bani și se îmbolnăvise fiul meu. Îmi era jenă să cer bani cu împrumut de la Ileş și pe altcineva nu cunoșteam în fabrică. Cel mai mult mă deranja frigul. Într-o noapte, de gura nevestii-mii, am demontat dulapul și l-am ars. A doua zi, proprietara mă amenință cu poliția și se jură că mă reclamă la comitetul de fabrică. Numai de asta nu aveam nevoie. Am hotărît să-i povestesc totul lui Ileş, să-l previn, să n-am neplăceri, deși în fabrică eram apreciat : cu cîteva zile în urmă am reușit cu vopselele de imprimerie să pictez portretele celor din biroul politic pe steaguri : nu fusese o muncă ușoară. Indantrenurile în stare naturală au alte culori decît după fierbere în aburi : roșu e verde, albastrul portocaliu. Ca să pictezi un portret cu culori convenționale, să amesteci pentru nuanțe verde cu indigo, să obții un trandafiriu, în afară de faptul că trebuie să fii foarte atent, ești obligat să-ți imaginezi totul ca pe niște note muzicale. Desigur, primele portrete trecute prin aburi erau încă ciudate, o umbră devenise albastru, dar după cîteva încercări mi

s-au părut acceptabile. Metoda asta avea însă un mare avantaj : rezistă la ploaie, la spălat, la fel ca și imprimurile de pe stambă.

I-am povestit lui Ileş despre dulapul ars, de frig, despre boala copilului. Se arăta revoltat că nu l-am informat de la început :

— Înseamnă că, deși lucrăm împreună, dumneata nu ai încredere în mine.

— Dacă n-aș avea încredere în dumneata nu ți-aș fi povestit despre necazurile mele.

— Bine, tovule. Fă o cerere la comitetul de fabrică că n-ai lemne. Îți trimitem un camion cu deșeuri de la secția ambalaj.

Încă în ziua aceea am primit gratuit o mie de kilograme de lemne.

Încurajat de rapiditatea și bunăvoința cu care mi-au rezolvat cererea, i-am mărturisit lui Ileş că locuiesc prost, că am o singură cămăruță cu pământ pe jos.

— Te muți, tovule. Vorbesc cu femeile din comitet, ele știu o mulțime de adrese. Vrei să stai în oraș, sau aici în apropierea fabricii ?

— În apropierea fabricii.

— Atunci e ca și cum te-ai fi mutat.

Într-adevăr, după câteva zile, din avansul primit de la fabrică am plătit dulapul distrus și m-am mutat pe strada Brîncoveanu într-o casă de cărămidă, cu dușumea pe jos. Ileş mi-a pus la dispoziție un camion, să pot transporta lemnele de foc primite de la fabrică. M-am simțit îngrozitor de îndatorat lui : în zilele acelea aș fi fost în stare să fac orice pentru el. Ca semn de recunoștință, am stat nopți întregi în uzină, am confecționat decoruri, am pictat panouri care îndemneau tinerii să facă sport, să se înscrie la cor.

În casa de pe strada Brîncoveanu mai locuia și Costică Stoian, un instalator venit de la Strehaiia. Era însurat de curînd cu o țesătoare de la I.T.A., una Vetuța, o femeie durdulie, cu nas cîrn, cu păr creț ars de prea mult permanent. Costică Stoian lucra la Uzinele Comunale, desfunda canalele, purta vată în nări, să suporte duhoarea și era beat tot timpul. Nu se aveau bine : ea îi reproșa că „pute a canal“ iar el era nemulțumit de

— Cu problemele și problemele... un... 18

Într-o noapte, întors mai curînd de la serviciu, Costică o prinse într-o ședință „în doi“ cu un bărbat : ea era numai în cămașă de noapte, iar el, un camionagiu bărbos, de la depozitul de lemne, în izmene și maiou. Bărbosul apucase să-și înhațe hainele de pe spătarul unui scaun.

— Va să zică ții ședințe cu Marx.

Era însă prea beat să-i poată birui pe amîndoi : bărbosul sări pe fereastră, iar Vetuța s-a ascuns la noi.

Două zile după aceea, Costică a umblat cu un cuțit s-o ciopîrtească. Pe urmă s-a întors acasă beat și s-au împăcat.

La fabrica de textile eram apreciat : în mai puțin de o lună am fost ales în comitetul T.P. pe secție, apoi în comitetul de fabrică și un timp am răspuns de echipa de fotbal. Era în perioada cînd în tot județul nu se găsea un kilogram de ciment. Totul a fost achiziționat de baronul Neuman pentru construirea stadionului I.T.A. Au fost trimiși specialiști în Olanda și Anglia să procure gazon ca pe Wembley. Baronul, la cîte un meci mai important al Arsenalului, pleca la Londra. Avea acțiuni și acolo.

PROPRIETARUL fabricii de textile avea doi impresari : unul mic, spîlcuit, care îi procura femei, și un bărbat înalt, chior, care îi cumpăra jucători de fotbal. Cel mic, nu-i rețin numele, era pistruiat și își purta părul bogat, castaniu ca pe un trofeu. Cînd nu era plecat la București după „marfă“ se vîntura pe Corso. Cel mai mult îl iubeau chelnerii : consuma o oranjadă sau o halbă de bere și dădea bacșiș astronomic. Dacă cumpăra un pachet de țigări în valoare de zece lei, lăsa restul pînă la o sută. În cercul lui intim, printre fotbaliști și cei de la poliție, îi spunea baronului pe numele mic.

— Știți, lui Feri nu-i plac decît regățencele cu păr negru, cu temperament. Chiar dacă sînt păroase. Rîndul trecut i-am adus una de la Iași. O studentă la medicină. Avea păr pe picioare ca un urs.

— Și tu nu „lucrezi“ nimic ?

— De obicei „după baron“, ca nu cumva să le umble gura. Că femeile sînt proaste și nu-mi convine să-mi pierd cozonacul cel de toate zilele.

— Dar de ce e morocănos baronul ?

— Feri e un tip ciudat. Acum are o melancolie ble-goasă. Din cauza unei coafeze. Am racolat-o de la Cluj, una cu fibră tare. Dacă o zgîlțiam îi tremurau țîțele ca piftia. În afară de asta, era și pisicoasă, dar nu ca o pisică de casă, ci ca o panteră. Călca numai pe vîrfurile picioarelor și avea niște mișcări leneșe de-ți lua mințile. Cînd am văzut-o prima oară am rămas tablou. Mi se părea un arc întins la maximum, gata-gata să se rupă. Am prelucrat-o cinci zile s-o conving să vină la Arad. I-am spus că dacă e deșteaptă poate să umple o față de pernă cu bani. Am avertizat-o însă să nu spună baronului că e coafeză, ci studentă. Baronul însă nu era în formă și contrar obiceiului a avut chef de conversație. Proasta a mărturisit că e coafeză și baronul a expediat-o repede. A trebuit s-o plătesc eu.

— Bănuiesc „după“.

— Pe dracu.

Istoriile lui se amplificau în oraș, muncitorii aflau că baronului i-au adus o actriță de film din Ungaria, una cu voce groasă, cu ciolane mari și cu păr de culoarea flăcărilor.

Impresarul de femei era libidinos, avea degetele pline cu inele și mirosea de la o poștă a parfum franțuzesc. Cei din fabrică îl urau, muncitoarele umblau să-l linșeze. El, inconștient, venea cu birja la fabrică, intra peste baron chiar dacă acesta avea treabă.

Nedici, președintele comitetului de fabrică, îl prinse într-o zi cînd coborî din birjă. Îl tîrî în camera de gardă :

— Ascultă, mă, maimuță ! Dacă te mai prind o dată în fabrică te tund. Te rad în cap. Te dezbrac în pielea goală și te tăvălesc în bumbac. Te omor ! Pentru că aduci curve baronului crezi că ești cineva ? Păduche, asta ești ! Ia să dau un telefon la poliție să-i întreb ce învîrți tu prin oraș. Cu ce te ocupi, mă ?

— Sînt secretarul domnului baron.

— Cu probleme de producție ?

— Nu.

— Atunci să nu te mai prind pe aici !

Proxenetul renunță să-l viziteze pe baron în fabrică.

Impresarul pentru fotbaliști era mult mai sobru : e drept, el învârtea și sume mari, importante și nu de puține ori valută. Prima lui mare achiziție a fost Bonyhádi, omul de gol. Purta tricoul numărul 9, juca mingea cu amîndouă picioarele și avea un simț al porții cum puțini oameni au pe glob. Intra în arenă ca un gladiator.

Impresarul cutreiera Europa Centrală, căuta jucători cu bani gheață : l-a ademenit pe Toth III, pe Lorand, care mai tîrziu a fost componentul lotului mare al Ungariei, alături de Pușkaș și Kocsis. Dar fără îndoială, cea mai mare achiziție a fost Stiebinger, un fotbalist tînr de 22 de ani, căruia pînă și jucătorii cu renume european, ca Meszaros sau Petschovski, îi spuneau „doctorul“. Doctor în fotbal. Era un jucător perfect, elegant, marca rar, dar își servea colegii. Cu o tehnică ireproșabilă, „doctorul“ cucerise inimile spectatorilor arădani.

După prima stabilizare, cînd salariile pe săptămînă abia depășeau 50—200 lei, Stiebinger primea de la baron pe un bon semnat de mîină, un avans de 80.000 lei. Dumitrescu III, marea noastră extremă stîngă, a stat ani de zile pe tușă din cauza lui Toth III. Toți jucătorii erau profesioniști : se antrenau 4—5 ore pe zi. Opata, antrenorul adus din Ungaria, scotea untul din ei. Bonyhádi, cu cele peste o sută de kilograme ale lui, fugea 11 secunde pe suta de metri și sărea 1,75 la înălțime. Uneori, cînd veneam foarte devreme la fabrică îl găseam pe Bonhyádi pe stadion. Șuta de sute de ori la poartă și numai la vinclul din stînga și după aceea făcea zece ture de stadion. Nu rareori asista și baronul la antrenamente.

La meciurile oficiale, cei doi dușmani înfocați Nedici și baronul stăteau unul lîngă altul, sufereau sau aplaudau cîte un șut al lui Bonyhádi. În cele 90 de minute de joc cei doi vrăjmași își depuneau armele : amîndoi

erau înnebuniți după fotbal, gustau tehnica individuală a lui Stiebinger, incursiunile lui Toth III, plonjoanele lui Marki. După meci armistițiul lua sfârșit : Nedici dispărea din tribună, iar baronul se ducea în vestiarul jucătorilor să-și îmbrățișeze idolii și mai ales pe Bonyhádi.

Mai târziu, Bonyhádi a trecut în Ungaria, juca cu legitimații false la echipele periclitare de retrogradare. Era în stare să salveze o echipă : rareori marca sub trei goluri de meci. Din cauza jocului fraudulos a fost condamnat la 4 ani închisoare, pe urmă a fugit peste ocean. În prezent, după informații necontrolabile e membru al federației americane de fotbal și a făcut parte dintre inițiatorii clubului Cosmos.

Pe lângă cei mari, baronul a achiziționat și talentele din țară : Reinhard, frații Băcuț, Farmathi, Mercea, Márki.

Nici unul dintre jucătorii mari n-a fost văzut prin circiumi ; trăiau o viață sportivă exemplară. Pentru ei, un antrenament era mai important decât un meci și oricare ar fi putut juca două meciuri unul după altul : condiția fizică era cartea lor de vizită. Într-un timp, când echipa I.T.A. domina fotbalul românesc, foarte mulți de la partid, din comitetul de întreprindere voiau să-și cucerească merite pe seama echipei. Ca om neutru, am fost numit responsabil cu sportul. În această calitate i-am cunoscut pe jucători, m-am apropiat de fotbal. Am însoțit echipa la meciurile importante, la campionatele Europei Centrale de la Budapesta.

Erau adunate în capitala Ungariei echipele de elită ale Europei : Ferencváros, Ujpest, Slavia Bratislava, Spartak Praga, Rapid Viena. Cupa a decorat ani de zile biroul lui Neuman.

Îmi amintesc, apăruse echipa de fotbal a armatei, C.C.A. În cabină, înainte de meci, Bonyhádi s-a tocmit cu baronul.

— De ce 3 mii de lei de gol ? Pentru primul îmi dați o mie, pentru al doilea două, și așa mai departe.

I.T.A. a învins cu 7 la 1.

PREȘEDINTELE comitetului de fabrică, Nedici, era un bărbat gras, permanent transpirat, brutal. Țipa la toată lumea, înjura pe toți, nu era mulțumit de nimic. Din cauză că era impulsiv, lumea se temea de el, îl ura. El era singurul care în ședințele de cooperare cu patronul se răsteya la baron, îl amenința cu degetul, bătea cu pumnul în masă. Baronul era totdeauna calm, zîmbea, ne privea cu îngăduință ca pe niște copii. În afară de problemele mari, reforma agrară și pregătirea alegerilor, comitetul de fabrică lupta pentru aprovizionarea economatului și mărirea tainului. Pe atunci, fiecare muncitor de la I.T.A. — și erau peste 6 000 de angajați — primeau cîte 30 de metri de pînză pe trimestru. La ședințele de sindicat, toată lumea cerea mărirea tainului. Era inflație, salariul de la sfîrșitul săptămîinii abia dacă ajungea pentru hrană și chirie. Muncitorii își vindeau tainul la piața de vechituri și-și cumpărau alimente. Îmi amintesc, discutam săptămîni la rînd în comitetul de fabrică, ceream sprijinul comitetului județean, pentru fixarea cuantumului de tain. De mărirea salariului nu putea fi vorba, acesta fiind reglementat prin contractele colective. În cele din urmă, după lungi tratative și tergiversări s-a ajuns la o cifră concretă : plus 6 metri.

În ziua cînd s-a hotărît discutarea cifrei cu baronul, acesta nu veni la fabrică. Ne transmisese că e indispus. Nedici îl luă la telefon și insistă să nu amîne întîlnirea.

— Dacă ziceți, domnule baron, că nu vă puteți deplasa pînă la fabrică, venim noi la dumneavoastră. Știu, aveți covoare, dar să fiți liniștit noi ne ștergem pe bocanci.

Atunci am fost pentru prima oară în casa baronului. Văzută din stradă, clădirea nu impresiona cu nimic : era una oarecare, cenușie, cu parter înalt, cu multe ornamentații deasupra ferestrelor și o poartă masivă din lemn de stejar dată cu lac. După ce am traversat gangul întunecos ne-am pomenit în față cu o clădire identică cu cea de pe stradă. În prima locuia personalul. Am fost introduși în casa lui de o servitoare înaltă, îmbrăcată în negru : își purta boneta ca pe o coroană. Baronul ne-a primit în camera lui de lucru. Atunci am avut

PRESEDINTELE comitetului de fabrica Nedici era
senzația că anume nu-și ridicase storurile, să pună în
evidență iluminăția : avea becuri mascate într-un tavan
fals și o mulțime de aplice din cristal mat, verzui. În
ziua aceea baronul a fost rău și ironic. A sunat după
servitoare și i-a spus să ne aducă vin. Justificase bău-
tura „că se simte foarte onorat de vizita comitetului de
fabrică“. Servitoarea a umplut o mulțime de pahare cu
vin roșu. Baronul a luat un pahar, ne-a măsurat din
priviri. Eram toți îmbrăcați în haine de doc primite din
fabrică.

— Aș vrea să beau în cinstea muncitorilor mei pe
care îi reprezentați dumneavoastră.

Simion, care era din partea partidului social-demo-
crat în comitet, a început să bată din palme. Nedici l-a
înghiontit. Baronul a băut vinul dintr-o sorbitură. Văzînd
că noi nu bem, a izbit paharul de șemineu.

— Curaj, domnilor, bem pentru muncitori. Aruncați
paharele.

Erau niște pahare grele de cristal. Nu-mi venea să
dau cu paharul de podea. Simion a lăsat să-i cadă paha-
rul din mîină pe covor. Nu s-a spart. M-am uitat la
Nedici. Își strînsese pleoapele, abia că i se mai vedeau
ochii.

— Nu știți să chefuiți, domnilor, a mai spus baronul.

I-a răspuns Nedici :

— Cum dracu, nu !...

A apucat fața de masă și a tras din toată puterile.
Cristalurile, clincănind ca niște clopoței, s-au răspîndit
în toată încăperea. Baronul a pălit. Nedici începu să
zîmbească :

— Mai aveți pahare, domnule baron ? Aș vrea să
beau și în cinstea burgheziei.

Baronul ne-a poftit să părăsim imediat casa.

În drum spre fabrică eram toți îngîndurați. Numai
Nedici își ține mîinile în buzunare și fluiera. Simion era
vădit îngrijorat :

— Tu, Nedici, n-ai minte nici cît o găină. Și de nivel
politic să nu mai vorbim. Ai făcut patru greșeli : una
ideologică :

— Ascultă, măi Marx. Te bag în mă-ta și pe tine și
pe baron. Îmi pare rău că nu i-am pus paharele în cap.

Dincolo de Mureșel, Nedici se opri și arătă spre un câmp plin cu bălării.

— Vreți să vedeți cum se construiește cripta lui Neuman ?

L-am însoțit singur pe câmpuri. Cîțiva oameni băteau țarușe în pămînt. Topografii priveau prin telemetre scîndurile gradate cu vopsea roșie.

— Ce se construiește aici ?

— Ți-am spus, băiatule : cripta baronului. Aici se înalță o fabrică de strunguri. Prima fabrică de stat. Asta îl va băga pe baron în pămînt. Ar trebui să vorbești cu Ileş. Aveți o brigadă care tot timpul defilează prin fabrică. Veniți aici pe șantier, la muncă voluntară. Să justificați măcar uniformele.

— Am să-i spun.

Deși era diferență mare de vîrstă între noi, mă consideram un fel de prieten cu Nedici. Nu știu dacă mă considera și el, dar știam că ține la mine, că mă apreciază. Asta pentru că în ședințele de comitet eram mai sobru, mai reținut, nu-l înjuram pe baron ca să dovedesc că sînt de partea clasei muncitoare. Unii erau în ședințe revoluționari : cereau dublarea tainului și formulau rezoluții pe spinarea baronului : să fie obligat să procure carne, făină, orez pentru economat. Nedici reușea să impună un echilibru în pretenții deși, ori de cîte ori lua cuvîntul era dur, agresiv, ironic. Era însă singurul care se preocupa și de alte lucruri, nu numai de revendicări. În primul rînd îl interesa producția : organiza întreceri în muncă și stimula orice inițiativă. Baronul nu se sinchisea prea mult dacă mașinile nu funcționau. În schimb Nedici era toată ziua pe capul celor de la întreținere : îi sancționa pe toți care trăgeau chiulul, iar pe leneși îi ura organic : îi fotografia și-i expunea la gazetele de perete. De ceea ce făceam eu la grafică era mulțumit.

— Tu cel puțin, în afară de faptul că-ți bați gura la ședințe, mai faci ceva. Ceva util. Uită-te la ceilalți membri din comitet : Ileş aleargă ca un bezmetic și organizează repetițiile de dansuri populare, de teatru, de cor în timpul orelor de lucru. Zilnic îmi prezintă liste cu zeci de oameni să-i învoiesc în orele de producție. Ceilalți care duc muncă politică în secții se mulțumesc să

anunțe muncitorii că se ține cîte o ședință. Asta ar putea face și un om de serviciu. Și ar trebui să lămurească oamenii de lucrurile importante care se discută la aceste ședințe, că e în interesul lor să participe. Ori de cîte ori se discută despre taine oamenii vin buluc. Cînd e vorba de mărirea producției nu vine nimeni. Ar trebui să înțeleagă că mărirea producției înseamnă mai mult tain. Tu pictezi ceva ?

— Am terminat toate portretele.

— Nu vorbeam de sarcinile de la grafică. Dacă pictezi ceva pentru tine ?

— Mă pregătesc.

— Am cunoscut pe cineva care toată viața s-a pregătit să învețe să înoate și a murit înecat.

Îmi părea bine că nu uitase că sînt pictor.

— L-ai văzut pe Simion ?

— Ce să văd la el ?

— Cum s-a grăbit să ajungă primul în fabrică să povestească muncitorilor că l-am jignit pe baron, că m-am purtat ca un măgar. Dar el e singurul din comitetul de fabrică care își face datoria.

— Nu-și face, tovarășe Nedici.

— Ba da. El ca social-democrat are sarcina să mă discrediteze.

Avea dreptate. Cînd m-am întors în fabrică l-am întîlnit pe Simion la apretură. Vorbea cu o muncitoare grasă cu mîinile mîncate de leșie :

— Ideologică, politică, tactică...

— Ai spus patru greșeli, Simioane...

— Pe a patra am uitat-o.

Niciodată n-am aflat care a fost cea de a patra greșală a lui Nedici.

Ședința de colaborare cu baronul s-a fixat pentru a doua zi.

Iordanov, care mai tîrziu a ajuns primul director muncitor al fabricii, era un om calm, așezat, a insistat ca Nedici să nu ia cuvîntul. Spre mirarea noastră, la confruntarea cu patronul, baronul n-a obiectat împotriva mării tainului. A întrebât doar de ce 6 metri ? Cum

am ajuns la această cifră ? El a propus 10 metri ca nouă să ne fie mai ușor de calculat beneficiul.

Noi, principiali, am insistat pentru 6 metri.

ÎN AFARĂ de munca ce o desfășuram pe linie de tineret, scriam texte pentru echipa de teatru, lozinci pentru secții și decoram birourile pentru diferitele ședințe. În timpul liber însă mă pregăteam pentru „Cei trei magi“. Făcusem sute de schițe pentru fiecare personaj în parte, dar mă temeam să mă apuc de tablou. Ori de câte ori triam schițele, aveam dubii. Odată că alesesem numai figuri ieșite din comun : capete de bătrâni cu barbă încilcită, oameni cu fețe supte, transfigurate de alcool, chiori, fețe cu răni cicatrizate. Alteori, că fețele erau banale, neinteresante. Aceleași senzații de neliniște le am și azi când stau în fața hîrtiei albe și trebuie să încep o frază. E o frământare ciudată, obositoare, unică. Fără aceste momente de îndoială, de căutare, existența mea ar fi oarecare, banală.

Prima frază determină prima pagină : prima pagină — primul capitol. De această primă fază depinde tonul romanului. Uneori prima frază se elaborează mai greu decît un capitol întreg. Desigur, fiecare scriitor are alte probleme, alte frământări. Eu pentru scrierea unei schițe, a unui roman am nevoie de prima și ultima frază. Nu încep o carte dacă nu știu precis cum se va termina. Ce este între aceste două fraze în perioada de elaborare e mai puțin important. Fără îndoială, personajele există, există și conflictul, dar amănunțele nu mă interesează. Scriind și eu sînt curios să aflu ce se va întîmpla mai departe. Scriu o carte ca și cum aș citi-o. Nu dorm noaptea, să aflu ce se va întîmpla mîine când voi continua să scriu capitolul următor. Și în pictură există prima frază. Schițele. Uneori schițele durează mai mult decît pictarea tabloului.

Stînd în fața schițelor, îmi puneam fel de fel de întrebări : Ce anume trebuie să transmită sau să aducă magii ? Magii din biblie aduceau produsele pămîntului, dar ai mei ? Adevărul era că nici eu nu știam ce anume ar trebui să transmită magii, dar n-aveam curajul să recunosc nici măcar mie însumi. Mi-am dat seama de asta cînd am vrut să explic lui Nedici mesajul tabloului.

Venise după nu mai știi ce în atelierul de grafică și m-a văzut triind schițele făcute pentru „Cei trei magi“.

— Ce-s cu urîții ăștia ?

— Studii, tovarășe Nedici. Vreau să fac un tablou. Am încercat să-i povestesc tabloul în amănunt, dar nu reușeam să-l lămuresc. El îmi puneă întrebări supărător de simple.

— Mă, pe magii din biblie îi înțeleg. Fiecare a adus în dar un simbol (Unul aur, adică bogăția, belșugul. Iar ceilalți, alte drăcovenii. Ce aduc omului nou magii tăi. Unul își arată mina strivită, ceea ce ar putea simboliza ororile războiului. Adică un avertisment că lumea, înaintea lui, a fost rea. Bine, cu asta sînt de acord. Hai să-l acceptăm. Deși ar fi de discutat și despre asta.

Și despre asta ? Ciungul mi s-a părut singurul personaj clar. I-am cerut explicații. Nedici, cu felul lui ciudat, brutal și de om aparent naiv, începu să-mi explice :

— Uite, mă. Darul ciungului, mai bine zis avertismentul lui se referă la trecut. În tabloul tău, simbolul mare este viitorul. Omul abia născut e chemat să reînnoiască lumea. Normal ar fi ca darul unui mag modern să fie legat de viitor și nu de trecut. Înțelegi ?

— Nu.

— Uite în ce sens. Darul lui să-i fie simbolul unui lucru de care va avea nevoie de acum încolo.

— Ce ar putea să fie acest lucru ?

— Libertatea, de exemplu.

— Libertatea e o noțiune abstractă.

— Da, dar are o importanță foarte mare. Tu mi-ai spus acum cîteva zile că noțiunile abstracte — ca atmosfera, de exemplu — se pot rezolva într-o pictură, fără desen, numai din pete de culoare. Tu ești pictor, nu eu. Caută altceva dacă nu ești în stare să pictezi o noțiune abstractă. Dar ideea cu libertatea îmi place foarte mult. Ar însemna că primul mag i-ar aduce un dar necesar pentru viitor, un dar care îi deschide perspective. Ceva de care noul născut are neapărată nevoie. Desigur, nici ceea ce ți-ai propus tu nu e o chestiune rea. Avertismentul e un lucru necesar. De ce te uiți la mine ca un bou ? Eu nu-s artist, eu sînt doar un activist de partid.

De calibru mic sau mare, n-are importanță acum. Și eu folosesc în munca mea de zi cu zi „trecutul negru“, exemple mizere ale regimului de altădată. Dar asta e un fel de politică pasivă. Un politician adevărat vorbește totdeauna de prezent, de viitor. Un artist cu atât mai mult. Dar să rămînem în domeniul meu, unde mă descurc. Dacă pot oferi muncitorilor un pahar cu lapte pe zi, fac mult mai mult decît dacă le explic că, în trecut, n-au primit lapte de la capitaliști. Înțelegi ? În acest sens s-ar putea discuta despre primul mag... Dar buba nu e la el, ci la ceilalți doi. Ce vrea să simbolizeze femeia însărcinată care oferă flori copilului ?

— Flori, frumusețea ; femeia, fecunditatea.

— Dar, ce legătură au toate acestea cu noul-născut ?

— Au. Omul nou trebuie să iubească frumosul și trebuie să fie fecund. Nu numai ca reproducție, ci fecund în gîndire, în fapte.

— E foarte frumos ceea ce spui. Dar în cazul acesta ar trebui să însoțești tabloul cu note explicative. Mă, eu nu-s intelectual, dar cred că o noțiune abstractă nu se percepe atît de concret cum îmi povestești tu. Am văzut odată, nu mai știu unde, un tablou cu o femeie care își rupe lanțurile. Era intitulat libertatea. Chiar dacă n-ar fi fost intitulată așa, mi-aș fi dat seama că e vorba despre libertate. Deci o noțiune abstractă exprimată foarte concret. Mai departe. Deși în tablou femeia avea țife mari, nu m-am gîndit nici o clipă la fecunditate, că într-o zi ar putea deveni mamă. Mă gîndeam doar că tabloul era prost realizat, lanțurile pluteau în aer ca niște baloane de bîlci. Lanțul e din fier, atîrnă greu. Din cauza lanțurilor tabloul era prost. Și ceferistul tău ce vrea să însemne ? Că noul-născut va călători ? Eu zic, mă, să te inspire din viață. Pictura ta trebuie să fie ca un afiș.

Mai toate afișele, litografiile din ultima vreme erau pline cu muncitori, cu țărani, cu ciocane și secere. Bineînțeles, figurile muncitorilor erau luminoase, trupurile puternice, frumoase ca niște statui antice sau și mai rău, ca niște Siegfriduri.

— Să știi că te chinuiești degeaba dacă încă nu ți-e clar ceea ce vrei să faci. Eu cînd mă duc la o ședință mă pregătesc cu răspunsurile pentru întrebările posibile.

Și tu trebuie să cunoști răspunsurile la eventualele întrebări pe care și le-ar pune cei care privesc tabloul.

— Ascultînd muzică ce întrebări își pun oamenii ?

— Nu știu. La muzică nu mă pricep. Ceea ce îți spun, spun din bun-simț. La muzică trebuie să existe o armonie. O frază muzicală naște altă frază muzicală. Poate singura posibilă. Nu știu. Dar cînd ascult muzică și mă șochează, e sigur că ceva nu e în regulă. De ce ți-ai ales acest subiect cu magii ?

Ar fi fost greu să-i explic ceea ce am simțit cînd am coborît în gara Arad. I-am răspuns evaziv că mi s-a părut că un nou-născut, în condiții ieșite din comun, ar putea simboliza lumea nouă.

— Dacă vrei să faci ceva nou de ce e nevoie să folosești tipare vechi ?...

DUPĂ DISCUȚIA avută cu Nedici am amînat pictarea tabloului. Spuneam, să mă liniștesc pe mine însumi, că nu e îndeajuns de copt. Și domnul David mi-a vorbit de gestație. „La compoziții, Frantz, abia după ce ai făcut toate variantele posibile te apuci de lucru. Rembrandt pentru «Întoarcerea fiului risipitor» a schițat zeci de variante, a desenat zeci de variante și a pictat nu știu cîte variante. Pînă la urmă, tabloul terminat nu excelează prin desen, ci doar prin culoare. Fiul risipitor se întoarce acasă la nimic, la tonuri întunecate, la prima lui tinerețe din care n-a mai rămas decît întunecimea morii.“

— Da, domnule David, vă înțeleg, dar dacă îmi dați mereu exemple din cele mai desăvîrșite nu e mai bine să mă las de pictură ? Sau asta e și intenția dumneavoastră, să mă speriați ?

— Nu, Frantz. În fiecare zi, în fiecare clipă cînd iei pensula în mînă trebuie să te compari cu toți care au pictat pînă la tine. Cu ei și cu ceilalți care pictează azi, pe care încă nici nu-i cunoști. Arta totdeauna se raportează la ceva. Arta e ca timpul, un continuu care se scurge permanent de cînd a apărut rațiunea, de cînd primul strămoș al nostru s-a oprit o clipă, să admire un apus de soare.

Nu știu dacă a fost bine sau rău că domnul David a discutat cu mine ca și cum aș fi fost un pictor realizat. Domnul David nu mă complexa niciodată în timp ce discutam cu el. Totdeauna după ce rămîneau singur, reflectam asupra celor discutate. El îl pomenea pe Rembrandt, pe Matisse ca pe niște cunoscuți de care s-a despărțit cu o seară în urmă. Poate numai Petru Comarnescu era în relații atât de intime cu pictorii tuturor timpurilor. Uneori chiar mă miram că nu le spune pe numele mic.

Într-o noapte, fiind ofițer de serviciu, din partea comitetului de fabrică, am intrat în filatură. Era fără îndoială cel mai frumos loc din toată fabrica: flaierele se înșiră pe două rînduri ca soldații și deasupra lor, ca un val de ceață alburie, se învălătucesc fulgi de bumbac și firicele subțiri, acoperind trunchiurile mașinilor de filat. Mii de bobine se învîrt, revărsînd fire din ce în ce mai subțiri care se înfășoară uniform pe țevile de carton colorat. Toată filatura seamănă cu o plasă de păianjen care plutește printre curelele de transmisie. Amețit de această atmosferă mi-am adus un carton și vopsele și am pictat două muncitoare aplecate asupra unui ring. Lumina ciudată, părelnică a becurilor, atmosfera încărcată de scame, gelatinoasă parcă, m-a obligat să lucrez în semitonuri. Dimineța am avut o revelație: la lumina zilei tabloul părea altceva decît ceea ce pictasem. Am reușit să imprim pe carton atmosfera cețoasă a lucrului de noapte: filatoarele sugerau oboseală. O bucurie ciudată, pipăibilă puse stăpînire pe mine: am avut convingerea că sînt pictor. Din clipa aceea știam că voi face și „Cei trei magi“, și celelalte tablouri vizate. Bucuria din dimineța aceea am mai simțit-o o dată: la apariția cărții de povestiri *Mecanicul și alți oameni de azi*, semnată împreună cu Titus Popovici. Volumul de povestiri a avut un destin ciudat: n-a ajuns în librării. Tirajul de 30.000 de exemplare a fost topit și retrimis la fabrica de hîrtii Bușteni.

Am arătat cartonul lui Iles: îl privea cu ochii întredeschiși, îl cercetă îndelung, apoi se încruntă:

— Știi, abia acum îmi dau seama că munca filatoarelor în schimbul trei e grea și eu le înjur că dimineața nu vor să rămână la repetițiile de dansuri populare.

Faptul că a rămas impresionat, faptul că n-a spus „da, e frumos“ mi-a întărit convingerea că am făcut un lucru bun.

— Mă, tu ești un pictor adevărat.

Ne-am dus în filatură să arătăm tabloul chiar filatoarelor. Eram curioși să aflăm și părerea lor.

O șera de echipă privi tabloul, apoi strîmbă din nas.

— Aici, în față, trebuia o curea de transmisie. Ce învîrt bobinele, sfîntul-duh ?

Ileș încercă să mă lămurească :

— Ți-e greu să pictezi și cureaua de transmisie ?

— Mi-e imposibil. Liniile maro în diagonală ar rupe tabloul în două. Dar nu numai tabloul, ci întreaga atmosferă. Nu mă interesează dacă mașina e autentică sau nu. Nu m-a interesat nici măcar ca femeile pe care le-am schițat să semene. M-a interesat altceva.

Ileș era derutat : apucase să laude tabloul și acum beneficiarii culturii aveau obiecții. Și obiecțiile erau concrete, la obiect ; lipsea cureaua de transmisie. Mă întrebă timid :

— Dar ce ai vrut să pictezi dacă nu te-a interesat ca filatoarele să semene și să lipsească detaliile esențiale din filatură ?

— Am vrut să redau o atmosferă. Asta te-a impresionat și pe dumneata. N-ai spus că nu știai că munca de noapte a filatoarelor e grea ? Tabloul ți-a dovedit-o.

— Ba da. Și cum se numește tabloul ?

Încă nu i-am găsit titlu, dar trebuie să fie ceva simplu. Cam așa ceva : „Filatoarele“ sau „Schimbul trei“.

— Nu e politic. Pentru că munca lor e atît de copleșitoare, ai putea să-i spui : „Filatoarele în trecut“ sau și mai bine, „Exploatarea femeilor“.

— Nu se poate ! Cu un asemenea titlu tabloul devine caraghios. Munca va fi grea și în socialism.

— Vezi, aici n-ai dreptate. N-ai nivel politic și de aceea te exprimi așa. Dacă crapi lemne pentru tine, munca ți se pare mai ușoară decît dacă ai fi obligat să crapi lemne pentru altcineva. Așa va fi și în socialism.

Femeile care stau acum în filatură, cînd vor fila pentru ele, cînd vor ști că pînza țesută va fi a lor, vor lucra mai puțin încruntate. Socialismul nu înseamnă numai preluarea de la capitaliști a uneltelor de producție ci și o schimbare de mentalitate, o transformare a conștiinței. Tabloul tău face parte din trecut. Și știi de ce? Pentru că tu încă nu ești în stare să vezi în viitor. Dar acum asta n-are nici o importanță. Ne trebuiesc documente ca să înfierăm trecutul.

Ileș avea o ușurință fantastică de a înșira cuvinte: tot ceea ce spusese era logic și, ceea ce era și mai grav, era convingător. Dar știam precis că nu are dreptate. Poate nu știam ci simțeam. Pe atunci nu eram în stare să-l combat. În orice caz discuția din dimineața aceea m-a pus pe gînduri. Nu i-am mai dat crezare perorațiilor lui fără discernămint. De altfel, cu toți activiștii culturali de tipul lui Ileș am fost circumspect. Desigur, argumentațiile lor cu timpul au devenit mai subtile, mai abstracte, mai teoretice. În toată perioada realismului socialist de la tipic pînă la nereprezentativ a trebuit să depun eforturi să nu fiu doborît. Scriind odată o singură pagină despre *Bursucul de cîmpie*, Mînză Radian, pe atunci redactorul-șef al revistei *Flacăra*, mi-a demonstrat că am comis patru greșeli politice și una ideologică. Am fost obligat să rescriu cele 30 de rînduri de cîteva ori: pînă a apărut „Bursucul“ în pagina de curiozități la rubrica „Flora și fauna noastră“, a devenit ilizibil, șters, neinteresant.

I-am spus lui Ileș că îmi pare rău că i-am arătat tabloul.

— Să nu-ți pară rău, tovule. Mie îmi place și fără cureaua de transmisie. Mergem la baron.

— De ce să mergem la el?

— Cum de ce? Să-i vinzi tabloul.

— Cartonul ăsta? Cum să-l cumpere? Și nici nu l-am făcut pentru vînzare.

— Atunci de ce l-ai pictat?

— Așa, pentru mine.

— Și toate tablourile pe care le vei picta o să-ți împodobească pereții? Pînă și Grigorescu și-a vîndut tablourile.

- Dar ăsta al meu nu e nimic. E un studiu.
- Dar un studiu reușit.
- Îți place sincer ?
- Sincer.
- Atunci îl agățăm undeva în Căminul cultural. De ce să-l vindem ?
- Ești prost. E vorba de un capitalist. Să cumpere tabloul pentru căminul cultural. Tu ești artist, baronul are bani și noi avem nevoie de tablouri. Toată lumea va fi mulțumită.
- Acum câteva zile am fost la el când Nedici i-a spart toate paharele.
- A, și te simți prost față de un capitalist ? Ai fost vreodată la un meci de box ? Ce face boxerul când îl vede pe adversar că se clatină ? Îl mîngîie ? Nu ! Se repede și mai vîrtos. Meciul se termină când unul e la pămînt. Față de baron tu ești avantajat de istorie. Dreptatea e de partea ta. Dacă n-ar fi comuniștii la putere nu te-ar fi primit niciodată în casa lui. Te-a primit pentru că e obligat să te primească...
- Da, dar eu nu pot să-l privesc în ochi.
- Pentru că n-ai conștiință de clasă. Tu ca origine ești lumpen. Trebuie să te debarasezi de rămășițele nejuste.
- Dacă nu ripostez, ăsta e în stare să mă scoată dușman de clasă.
- Nici dumneata nu ești muncitor de origine.
- Nu. Nu sînt burghez. Am aderat la politica proletarilor nu din sentimentalism, ci din rațiune. Știi ce înseamnă asta ?
- Nu.
- Îți explic. Proletariatul este clasa cea mai oprimată.
- Și din milă pentru această clasă...
- Nu din milă, ci din rațiune. Viitorul este al proletariatului. E un proces dialectic. Și dacă știu acest lucru, ar fi absurd să fiu împotriva celor care au dreptate din punct de vedere istoric. Dar nu numai atît. Și aici intervine rațiunea : că nu sînt împotriva lor, ci sînt alături de ei. Dar hai să nu discutăm politică : mergem

la baron, la un dușman de clasă, și-l obligăm să-ți cumperi tabloul.

Baronul era ocupat, a trebuit să așteptăm aproape o oră, eram obosit, noaptea am fost de serviciu, abia mă țineam pe picioare. În zadar am insistat pe lângă Ileş să renunțăm, el era pornit să achiziționeze tabloul pentru Căminul cultural. În cele din urmă baronul ne primi. Stătea în spatele biroului lui imens, cu brațele sprijinite de spătarul fotoliului. Ileş, ca și cum ar fi fost un comerciant de rasă, lăuda tabloul cu o mulțime de adjective alese, fără să uite să scoată în evidență și valoarea politică a operei de artă. Eu îmi țineam capul plecat și priveam cu insistență țesătura mochetei. Rareori trăgeam cu ochiul spre baron, să văd cum reacționează : baronul stătea nemișcat, asculta imperturbabil pledoaria lui Ileş. Eram convins că se gîndește la cu totul altceva, că peste o clipă ne va da afară din birou. Cînd în sfîrșit Ileş termină să laude marfa, baronul, cu toate garanțiile primite, că e o operă de artă, ceru să vadă tabloul.

Atunci l-am privit pe baron cu mai multă atenție : avea fruntea bombată, nas acvilin și bărbie proeminentă, energică. În felul cum vorbea, în felul cum asculta sau pur și simplu în felul cum ședea, degaja siguranță, multă stăpînire de sine.

— Desigur, domnule Ileş, dumneata răspunzi de ce se agață pe pereții căminului, dar eu aș dori ca acele lucrări să nu fie oribile. Bineînțeles, dacă „oribilul“ are vreo importanță politică pentru dumneavoastră, atunci faceți cum credeți.

Am fost obligat să aduc tabloul și Neuman îl privi multă vreme. Nemulțumit de lumină, trase perdelele, așeză tabloul la o distanță de birou și îl cercetă din nou.

— Ei, domnule baron, ce ziceți ! îl întrebă impertinent Ileş.

Baronul nu se osteni să-i răspundă. Mai privi un timp spre tablou, apoi se întoarse spre mine.

— Aveți talent, domnule, foarte mult talent. Lucrați la noi ?

— Da, sări Ileş. Conduce grafica și e secretarul T.P.-ului și face parte și din comitetul de fabrică. Nu

vă amintiți? A fost la dumneavoastră când s-au spart paharele...

Baronul mă privi din nou.

— Ar trebui să faceți artă, nu politică. Știți ce e valoros în acest tablou?

— Atmosfera, i-am răspuns.

— Da. Bănuiți că îmi cunosc bine fabrica. Așa cum o arătați dumneavoastră încă n-am văzut-o.

Ileș era bucuros că avea ocazia să stea de vorbă cu baronul. Răspunse foarte sigur pe el.

— Știți de ce, domnule baron? Pentru că aici se demască exploatarea.

Baronul nici nu se osteni să se întoarcă spre Ileș.

— Munca în filatură va fi totdeauna aceeași.

— Afară de cazul când fabricile vor fi ale muncitorilor.

— Chiar și atunci munca va fi grea. Va apărea un alt patron, ca la sovietici.

— Patron? ridică Ileș sprâncenele.

— Da, domnule Ileș. Un patron cu un nume abstract. Se va numi statul sau cooperativa sau așa ceva. Lor însă nu le veți putea cere tain. Și nici mărire de salariu. Cît citești dumneata economie politică, citesc și eu. Patronul cel nou îți va dicta cum să muncești, cît să muncești și tot el îți va impune și salariul. E trist că am ajuns să discut cu dumneata. Cu ce te ocupi în fabrică?

— Răspund de problemele culturale.

— Și înainte de a răspunde de „problemele culturale“?

— Am fost calculator la salarizare.

— Da, da... Probabil ai și câteva clase de liceu.

— Bacalaureatul, se mândri Ileș.

— Mi-ar face plăcere să nu te mai văd în biroul meu. Se întoarse spre mine: Cît costă tabloul?

— Nu știu, am bîlbîit. Pînă acum n-am vîndut nici un tablou.

Baronul zîmbi, apoi scrise ceva pe un petic de hîrtie și mi-l întinse.

— Treceți pe la casierie.

Abia cînd am ieșit din biroul baronului am aruncat o privire spre hîrtia primită de la el și am încremenit. Ieș imi luă bilețelul din mîină și trase o fluierătură. Spuse admirativ :

— Baronul, ...tui mama lui, se pricepe la pictură. Are cîteva tablouri celebre în casă. Unul e făcut de un spaniol care pictează numai Cristoși. Specialiștii spun că valorează milioane.

Am încasat o sută de mii de lei în bancnote albastre de cinci mii. Pe vremea aceea salariul era de 6—8 mii lei pe lună. Era o mică avere. Nevasta mea nici n-a vrut să se atingă de bani.

— De unde îi ai ?

— I-am primit de la baron.

— Pentru ce ?

— Pentru un tablou.

— Minți.

Avînd bani ne-am gîndit să facem economii.

După trei luni am mai adăugat 20 de mii și mi-am cumpărat o pereche de pantaloni.

INTR-O seară, întorcîndu-mă acasă, o găsesc pe nevasta mea plîngînd. Îmi arată o hîrtie. Un ordin de recrutare emis de Regimentul 3 Transmisiuni, Deva.

— Ce mă fac singură cu copilul ?

Nici nu mi-a trecut prin minte că aș putea fi recrutat. Războiul se terminase de mult, de ce mai era nevoie de soldați ? M-am speriat. Într-adevăr ce ar putea să facă nevasta mea cu copilul și fără nici un cîștig ? Pe atunci stagiul era de un an și jumătate, timp prea mult ca să poată rezista. Mă duc să mă sfătuiască cu Costică Stoian. Îl spăla tocmai nevastă-sa, să nu pută a canal : stătea pe vine într-un butoi de varză și Vetuța îl săpunea.

— Nu-ți fă probleme, bre. Îți bagi nevasta la fabrică și stai liniștit. Și dacă te descurci, peste un an și jumătate te întorci acasă sergent.

— Și ce fac cu copilul ?

— Da, bre, e prea mic pentru cămin. N-ai vreo rudă ?

— N-am.

— Atunci nu e bine. Ba da, e bine că n-ai rude. Ești susținător de familie. Te scutesc.

Am liniștit-o pe nevasta mea, fiind sigur că cei de la fabrică o să facă intervențiile necesare. Arăt ordinul de chemare lui Ileş și-mi spune să stau liniștit, o să vorbească cu cei de la Cercul Teritorial și totul se va rezolva. Are neapărată nevoie de mine la grafică.

— Să nu pierdeți ordinul, tovarășe Ileş.

— Am pierdut eu vreodată ceva ? Deodată mă privi mai mult ca de obicei. Dar ce ai la nas ?

Instinctiv duc mîna la nas.

— La nas ? Nimic, ce să am ?

— Ai o pată roșie.

M-am uitat într-o oglindă și într-adevăr în vârful nasului aveam o mică pată roșie. O aveam mai de mult, mi-a atras atenția și nevasta mea, dar eu o credeam urma unui coș.

— Du-te la dispensar.

Ce aș fi putut să fac altceva ? Chef de lucru nu aveam, eram obligat să aștept ca Ileş să vorbească cu cei de la Cercul Teritorial. Și ca timpul să treacă mai repede, m-am dus la dispensar. Pe scări, pe coridoare, în sălile de așteptare, lume multă, înghesuală. Cu toate insistențele mele, n-am apucat să mă vadă un doctor, doar o soră multă, energică, tunsă băiețește care traversa coridorul aglomerat ca o campioană de judo, își croia drum cu coatele, cu șoldurile, ca și cum ar fi înotat. Îi arăt nasul cu degetul :

— Ce-i asta ?

— Bravo, tovarășe, întrebare deșteaptă ! Ce să fie ? Nas. Mă privi mai atent. Să știi că-mi plac tipii cu nasul mare, da' acum n-am timp. Ce vrei ?

— Am o pată roșie pe nas.

Se aplecă spre mine, apoi rîzînd îmi prinse nasul între degete și mi-l răsuci :

— Du-te la femei, că te umpli de coșuri.

— Eu nu glumesc, tovarășe. Am o pată roșie și mi s-a spus că e grav.

— Lasă-te de prostii ! Nu vezi ce treabă avem ?

Într-adevăr în clipa aceea doi sanitari au adus o femeie leșinată, cu o mână smulsă de o curea de transmisie.

Am părăsit dispensarul cu gândul la ordinul de recrutare, la Ileş, dar în ziua aceea n-am reușit să dau de el, plecase la județeană la un instructaj și de acolo la Indagrara la un schimb de experiență. A doua zi îl întreb dacă a vorbit cu cei de la Cercul teritorial :

— Nu, dar o să vorbesc astăzi.

Sună într-adevăr, dar ofițerul pe care îl cunoștea nu era acolo. Plecase într-o misiune la București.

— Ai ghinion, tovule, dar nu-ți fă probleme. Într-o zi, două se întoarce și atunci îți rezolv problema.

— Întîrzii la recrutare.

— Dacă ai scutire e totuna dacă întîrzii sau nu.

— Și dacă nu primesc scutire ?

— Da, asta e o problemă.

Îi cer ordinul de recrutare și mă duc la Nedici. Acesta cercetează actul, apoi îmi strînge mîna :

— E totul în ordine. Te felicit !

— Eu aș vrea să mă ajutați.

— Asta în orice caz. Fiind angajatul nostru îți confecționăm un geamantan din lemn. Asta e singura noastră obligație prevăzută în contractul colectiv.

— Și nu se poate interveni ?

— Să intervenim să nu-ți faci datoria față de patrie ?

— Nu. Să-mi fac datoria față de patrie mai tîrziu.

Peste un an. Nevasta mea nu lucrează și am un copil de doi ani.

— Eu nu fac asemenea intervenții. Țin foarte mult la tine, dar să știi că și la armată e nevoie de comuniști.

Nu știam ce să-i răspund : îmi venea să-l înjur, să-i spun că-i un porc, că nu e capabil de nici un sentiment nobil, că se debarasează de un prieten cînd nu mai are nevoie de el, ca de o cîrpă.

Optimist incorijibil, în drum spre casă îmi trecu supărarea și, mai mult decît atît, am început să cred că cei de la regimentul din Deva cînd vor afla situația mea o să-mi amîne încorporarea cu un an. Capacitatea asta de a vedea lucrurile în roz chiar și atunci cînd altul nu întrezărește nici o perspectivă m-a ajutat mult în viață.

De altfel stiu din experiență că disperarea e un sfetnic rău : disperarea îți taie din elan, din rezistență, din puterea de a face ceva. Acasă, bineînțeles, am spus neveste-mii că totul e aranjat, dar pentru întocmirea actelor de lăsat la vatră trebuie să mă prezint la regiment, că voi lipsi cel mult două sau trei zile. Ca să liniștesc definitiv, am plecat fără geamantan.

Înarmat cu o mulțime de ziare am urcat în personalul de București. Mă chinuia un singur gând : voi putea oare aranja întoarcerea mea acasă sau voi sta un an și jumătate la poalele cetății Deva. Din ziarele citite atunci în tren am aflat pentru prima oară de Aurel Baranga. O cronică lungă îi lăuda piesa de debut *Bal la Făgădău*. Îl invidiam pentru nume. Eu de ce dracu n-am reușit să-mi găsec un pseudonim frumos, unul cu rezonanță. Nici măcar numele mic, Francisc, nu se maria cu Munteanu. Mi se părea o îmbinare aiurea. Tot timpul drumului mi-am frământat creierii în căutarea unui nume sonor. Eram de origine de la Deva. De la Deva. Deladeva. Francisc Munteanu Deladeva. Pronunțasem numele găsit de mai multe ori cu voce tare, dar pînă la urmă am renunțat : mai fusese un nume construit la fel, Delavrancea, și nu voiam să-l copiez.

Ajuns la Deva mă cuprinsese un sentiment ciudat, trist : nu mai fusesem prin locurile unde m-am născut de 21 de ani. Aveam 22. Tata aici la poalele cetății s-a îmbolnăvit de plămîni și a murit la 26 de ani. Mai aveam 4 ani pînă la vîrsta lui. Oare cifra asta nu mi-a fost predestinată și pentru mine ? N-ar fi păcat ca din acești 4 ani unu și jumătate să-l prăpădesc îmbrăcat în uniformă ? Încă nu realizasem nimic, n-am făcut nici măcar „Cei trei magi“. Dar voi reuși vreodată să fac ceva care să amintească de existența mea ? În tinerețe dorința de supraviețuire prin generații e mult mai puternică decît la maturitate, la bătrînețe. La bătrînețe și frica de moarte e mai mică decît atunci cînd zburzi, cînd spui „mai am timp, toată viața e înaintea mea“. Cînd am fost tînăr, totdeauna m-am întrebat de ce bătrînii care știu precis că nu mai au de trăit decît cîțiva ani nu sînt desperați. Mama, cu cîteva săptămîni înainte de a muri, stătea zile întregi sub aplecătorul casei din Gruiu și

privea florile, tremurul mărunț al frunzelor de nuc. Nu era speriată. Într-o seară, după ce se lăsase întunericul mi-a spus :

— Dacă mai trăiesc și mâine mi-ar plăcea să fie o zi cu soare. În soare trandafirii prind culori mai vii. Mi-ar plăcea să închid ochii cu această imagine întipărită pe retine. Asta e tot ceea ce mai vreau.

Încă nu știu dacă a dorit mult sau puțin sau totul. La cazarmă am stat de vorbă cu ofițerul de serviciu, un căpitan voinic, cu ochi neverosimil de albaștri. M-a ascultat și cînd a aflat că nu am nici o altă rudă în țară, mi-a spus că ar fi bine să vorbesc cu domnul colonel Răuță, comandantul regimentului. Pînă atunci însă să mă prezint cu ceilalți recruți în sala de festivități.

În sala de festivități era gălăgie, mulți recruți veniseră beți, cîntau ca la nuntă. Un băiat negricios se așezase pe un pupitru și cînta din muzicuță. Cu picioarele lovea tăblia pupitrului lustruită proaspăt. Un sergent-major căuta să-i liniștească, le astupa gura cu palma, dar de cele mai multe ori din avînt. Pe un recalitrant îl tîrî într-un colț mai întunecos al sălii :

— Tu unde crezi că ești, puță ?

— La armată.

— Și ai venit beat la armată ? Dacă m-aș duce eu beat la mă-ta ! Îl cîrpi cu dosul palmei și recalitrantul se rostogoli la podea. Fii atent că aluneci, mă ! Hai, scularea, că nu sîntem în dormitor !

Cu sergentul-major n-am vrut să intru în vorbă, iar plutonierul, care a apărut mai tîrziu, n-a avut el timp de mine. Voia să facă ordine. Ne-a ordonat să ne aliniem pe două rînduri. Ne-a inventariat, ne-a scris numele într-un caiet, apoi ne duse undeva la subsol, unde un ostaș bătrîn, începu să ne tundă.

N-aveam cum să mă împotrivesc. Nu mai fusesem tuns de cînd eram copil. M-am privit în oglindă și nu-mi venea să cred că cel care mă privește din argintul sticlei eram eu. Arătam caraghios. Mai tîrziu, dezbrăcat, nu aduceam deloc cu David al lui Michelangelo. Mi se vedeau toate coastele ca unui cal costeliv. Gol, singurul lucru ce mă deosebea de ceilalți recruți era pata roșie de pe nas.

A urmat baia, pe urmă, după câteva ore, m-am văzut îmbrăcat în uniformă. Cît eram încă civil aveam șanse să mă întorc la Arad. Îmbrăcat militar, am început să am îndoieli.

E ciudat cum uniforma îți restructurează personalitatea : îmbrăcat ca toți ceilalți, chiar motivarea că sînt susținător de familie mi se părea neimportantă, banală. Ceilalți recruți încercau să se cunoască, își spuneau numele, localitățile de unde au venit, ce au lăsat : unul se lăuda că are aparat de fotografiat, altul că are casă cu cat și doi cai. În clipa aceea în sala de festivități era mai important dacă vestonul nu era prea larg sau dacă cei doi bocanci primiți erau de aceeași mărime. Ca recrut și timpul se scurge în alt ritm ; un pieptene valorează mai mult decît o casă cu cat.

În timpul cinei plutonierul ne anunță că a doua zi va fi o zi atît de importantă în viața noastră că n-o vom uita nici în mormînt.

— Depuneți jurămîntul, bă. E ca și cum v-ați însura cu pușca.

Perspectivile de întoarcere acasă se diminuează și mai mult. Îmi părea rău că nu reținusem numele ofițerului de serviciu.

Am încercat să stau de vorbă cu plutonierul, să-l iau ca aliat la întrevvedere cu colonelul. Era un bărbat butucănos, cu ciolane mari, cu păr mult în nas și urechi. Făcuse războiul tot de la Stalingrad pînă în Munții Tatra și fusese rănit de mai multe ori.

— Dacă am înțeles bine, nu vrei să faci armata.

— Vreau, domnule plutonier, dar nu acum. Peste un an sau doi. Cine o să aibă grije de nevasta mea ?

— Nu trebuia să te însori.

— Aveți dreptate, domnule plutonier, dar acum nu mai am încotro. Sînt însurat.

— Ce crezi, mă, uritule, cine are grijă de nevasta mea ?

— Nu știu. Probabil rudele.

— Nu. E singură. Muncește, bă !

— Dar nevasta mea nu muncește.

— Să muncească !

— Și în timp ce muncește cine are grijă de copil ?

Toate răspunderile lui erau logice : n-aveam cum să-l combat. Eu sperasem să-l iau avocat și el îmi servea răspunsurile pe care aveam să le primesc probabil și de la comandantul regimentului. Totuși, plutonierul era singura mea speranță.

— Aveți dreptate, domnule plutonier, dar l-am făcut.

— Pentru că ești prost ! Și toți oamenii care nu fac armata rămân proști. Tu, pentru că ești prost, trebuie neapărat să faci armata, să te cumințești. Liber !

Eram liber să nu mai discut cu el. Noaptea m-am zvîrcolit în așternuturi, n-am reușit să închid ochii nici pentru o clipă : eram îngrijorat de soarta nevastă-mii. N-o puteam ajuta nici măcar cu un sfat : nu mai erau vremurile cînd Halstein mi-ar fi putut aranja o călătorie clandestină ; se organizase paza frontierelor. Ar fi fost nevoie de acte să plece în Ungaria, la părinți. Îmi imaginam cum se stinge de foame, cum e dată afară din locuință. Frămîntat cum eram uitasem și textul jurămîntului pe care îl învășasem înainte de culcare sub îndrumarea directă a sergentului-major.

La ora cinci dimineața răsună „deșteptarea“, la șase eram mîncați, pînă la șapte ne-am lustruit bocancii și la ora opt plutonierul ne duse în curte în careu.

Festivitățile de depunerea jurămîntului erau fixate pentru ora nouă. Eram vreo 200 de recruți, mai toți fii de țărani, veniți din comunele apropiate. Cu cîteva minute înainte de ora nouă apărură colonelul. Făcu o trecere în revistă, așteptă să sune garna, apoi, luă cuvîntul. Vorbise despre război, despre victoria împotriva fascismului, despre Stalin, despre rege, despre democrație.

— În armata nouă, a poporului, opus diametral armatei burgheze, fiecare soldat, fiecare gradat, cu orice problemă, poate să vină la mine..

Zic în sinea mea, „acum e momentul“. Fac doi pași înainte, plutonierul, speriat, mă înghiontește cu coatele înapoi în front, zîmbește spre colonel „că totul e în regulă“. Acesta continuă discursul, înșiră eroii ultimului război, aud numele lui Godeanu, a lui Eftimie Croitoru.

Depunem jurământul.

După terminarea festivităților plutonierul mă ia deoparte și-mi șoptește printre dinți :

— Am să-ți mut falca !

În sala de mese m-am ferit tot timpul de el. Am strâns capul între umeri să nu mă descopere. Am ajuns la felul trei când apăru un sublocotenent și-l luă pe plutonier deoparte. Acesta arată spre mine. Sublocotenentul îmi făcu semn să-l urmez. Am traversat curtea și am intrat în clădirea unde-și avea sediul comandantul regimentului. Într-o anticameră încăpătoare, un ofițer îmbrăcat în halat alb îmi cercetă ochii și-mi puse o mulțime de întrebări de ce boli am suferit, dacă am dureri de cap.

— Nu, dureri de cap n-am avut niciodată. Mă deranjează doar pata asta de pe nas. Medicul mă privi mirat, apoi îmi studie din nou culoarea pleoapelor. Era convins că am o țicneală. Mă rugă să spun un număr mai mic decât 99. De astă dată m-am speriat eu. Numai unui nebun se pot pune asemenea întrebări. I-am răspuns cu întârziere :

— 98.

— Mai poți să-mi spui încă unul ?

— 97.

— Spune-mi, soldat, de ce ai pomenit de pata roșie când te-am întreat de boală ?

— Pentru că pata roșie de pe nas e o boală de piele. Așa mi s-a spus la dispensarul fabricii, am mintit.

Îmi cercetă nasu, apoi ridică din umeri și se întoarse spre sublocotenent :

— N-are nimic.

Sublocotenentul îmi făcu semn și am intrat împreună la comandant.

Colonelul Răuță stătea în picioare, poate și din cauză că era mic de statură. Era chel ca un ou. O rază de soare, strecurată printre perdelele de pluș, îi crea un fel de aureolă în jurul capului.

— Cum te cheamă, soldat ?

Am luat poziție regulamentară :

— Sînt soldatul Munteanu F. Francisc. Regimentul 3 transmisiuni, Deva, compania a doua.

— De ce ai părăsit frontul în timpul discursului ?

— Ați spus că oricine are o nemulțumire poate să se prezinte la raport.

— Și de ce tocmai în timpul discursului ?

— Pentru că ieri v-am căutat toată ziua și nu v-am găsit. Aș fi vrut să vorbesc cu dumneavoastră ca civil.

Colonelul Răuță ocoli biroul și se postă în fața mea. Mă privi ca pe o vietate ciudată, nemaivăzută pînă atunci.

— Cu ce te ocupi în civilie, soldat ?

— Sînt pictor, să trăiți.

— Zugrav ?

— Nu, domnule comandant. Pictor. Fac portrete, tablouri.

Colonelul Răuță își încreți fruntea.

— Și ai putea să mă desenezi și pe mine ?

— Da, domnule colonel.

— Aduceți hîrtie și creion, ordonă colonelul.

Sublocotenentul părăsi încăperea și se reîntoarse cu o coală de hîrtie și un creion.

L-am rugat pe colonel să se așeze în așa fel ca să aibă doar o jumătate de față luminată și m-am apucat de lucru. Era un subiect bun. Avea fruntea teșită și ochi mici, vioi, buze subțiri, în partea dreaptă strîmbate în jos, și nas sferic ca o bilă.

Am terminat portretul în mai puțin de jumătate de oră.

Colonelul îl cercetă amănunțit, apoi îl arată și sublocotenentului.

— Ce zici ?

Sublocotenentul zîmbi.

— Seamănă, domnule comandant.

Colonelul mai privi o dată desenul : pe față i se citea mulțumirea.

— Zău că seamănă. Și ce ai vrut să-mi raportezi, soldat ?

— Că am o nevastă din Ungaria, nu are serviciu și am un copil de doi ani. Eu sînt singurul susținător al familiei. Aș fi vrut să-mi amînați chemarea sub arme pînă mă aranjez.

— Dacă ești susținătorul familiei, nu e prea greu.

Păcat că ești pictor. De pictori am și eu nevoie. Trebuie să decorezi cazarma.

„De ce dracu i-am spus că sînt pictor“ ! Eram convins că dacă i-aș fi spus că sînt croitor sau fără profesie mi s-ar fi făcut formele de lăsare la vatră. Am luat din nou poziție de drepti :

— Îmi iau angajamentul să-o decorez, domnule comandant.

— Foarte bine. Dar ca militar. Vreau să-ți dau ordine, nu să mă rog de dumneata. Te las la vatră ca surplus de contingent după ce termini. Dar dacă nu termini în timpul stagiului te țin mobilizat pe loc. Se întoarse spre sublocotenent : îl duceți la E.C.P. și să se apuce de lucru.

Comandantul Educației Politice a regimentului era un căpitan negricios. un fost activist de partid, om liniștit și cu foarte multă bunăvoință. M-a întrebat dacă sînt membru de partid.

— Da, domnule căpitan.

— Atunci o să ne înțelegem. Întîi îmi faci patru gazete de perete pentru cele patru dormitoare. Le intitulezi așa : Transmisionistul, Gazeta ostașului, Emitătorul și Antena.

A doua zi după ce am terminat gazetele de perete am vizitat cazarma împreună.

— Cum o să lucrezi ? Direct pe zid ?

— Da.

— Foarte bine. Oricum nu avem bani pentru pînză.

Am intrat într-o sală de mese lungă de vreo 30 de metri. Căpitanul se așază pe o bancă, își rezemă coatele de tăblia mesei.

— Vezi portretul ăsta din față ? Aici zic, să faci „Trecerea Tisei“. Cunoști povestea ? Un pod de pontoane și-n clipa cînd trec trupele, apare o mină. Un ostaș, Eftimie Croitoru, sare într-o barcă, apucă o ramă și plesnește mina. Scena asta trebuie să fie în centrul tabloului. Restul cum vrei dumneata.

Își aprinse o țigară și arată spre peretele din spațele lui.

— Acolo, „Ocuparea Debreținului“. Lupte de stradă.

Nu mă speriau dimensiunile frescelor, ci multitudinea de personaje : numai elaborarea schițelor mi-ar fi luat o groază de timp. Dacă aș fi fost în atelierul de grafică de la fabrică aș fi putut folosi lanterna magică, un dispozitiv simplu de proiectare a imaginilor. Dar de ce n-aș putea s-o folosesc și aici ? Poate înainte de a începe să lucrez o să-mi dea un mic concediu, să mă duc să-mi aduc sculele.

Am cerut căpitanului un caiet ca să pot nota locul, dimensiunile și subiectele tablourilor ce aveam de pictat. În orice caz, notînd indicațiile, deveneam mult mai serios. Înarmat cu caietul am continuat drumul prin cazarmă. Căpitanul arăta din cînd în cînd cîte un perete :

— Aici un Stalin, aici un Mihai.

După ce am vizitat toate clădirile am totalizat datele : aveam de pictat 230 de metri pătrați de perete.

— Vopsele ? întreb.

— Vopsele n-avem.

— Și atunci ?

— Nu știu.

— Îmi dați o permisie de trei zile și aduc vopsele.

— Pentru asta e nevoie de aprobarea comandantului.

Colonelul Răuță ascultă raportul prezentat de ofițerul de la Educația Politică, se scărpină în cap, apoi iscăli foile de drum.

În a treia zi după încorporare am plecat în permisie. Cînd plutonierul mi-a văzut hîrțiile semnate s-a crucit :

— Performanța ta, bă, e unică.

Uniforma i-a plăcut cel mai mult fiului meu : intra cu amîndouă picioarele într-o cizmă și nu se culca decît cu boneta pe cap. Cei de la fabrică s-au mirat și ei : erau convinși că am pile foarte mari. Dacă le-aș fi spus că sînt nepotul primului-secretar Cuedan, m-ar fi crezut.

M-am întors la regiment cu lanterna magică, cu o sumedenie de reviste cu imagini de pe front și un geamantan plin cu vopsele de tempera primite de la Ileş. Proiectam noaptea scenele de luptă pe pereți, trăgeam conturile și a doua zi umpleam desenul cu culori. Trebuia să mă grăbesc, ca aburii care veneau din bucătărie să nu cojească frescele. Cei de la Educația Politică erau mulțumiți, era mulțumit și colonelul Răuță.

Uneori, cînd lucram noaptea, dimineța la deșteptare dormeam. Venea ofițerul de serviciu, țipa la planton și acesta ducea degetul la gură :

— E pictorul...

Ofițerul de serviciu traversa dormitorul în virful picioarelor.

După două săptămîni am fost lăsat la vatră. În primul meu livrèt militar erau trecute două date : „soldat neinstruit“ și funcția deținută : „pictor“.

ÎN PLINĂ campanie pentru o nouă mărire a tainului toți comuniștii din comitetul de fabrică am fost chemați la un instructaj la județeană. Spre mirarea noastră, am fost introduși chiar în cabinetul primului-secretar. Acesta ne-a primit ospitalier, ne-a întrebat dacă nu servim cafea. Nedici îmi șopti că „ceva nu e în regulă“. Nu-mi dădeam seama ce ar putea fi în neregulă. Baronul fusese avertizat că va fi obligat să mărească tainul, nu ne mai rămăsese decît să lămurim pe muncitori, că noua acțiune este o victorie a clasei muncitoare, a guvernului format din comuniști și social-democrați.

Primul-secretar, Petre Cuedan, fusese electrician, și lucrase înainte de război la uzina Electrică din Arad : era un om „tare“ pripit, impulsiv. Mic de statură, ciolanos, cu o față senină, ștearsă, greu de memorat. Mai tîrziu, prin 49, în timpul verificărilor, a fost dat afară din partid ca legionar.

— Fraților, a început Cuedan instructajul, cred că ședința de azi va fi cea mai scurtă la care ați participat. Am să vă comunic un singur lucru : lămuriți oamenii din fabrică să renunțe la tain.

Nu-mi venea să cred urechilor și m-am convins că Nedici avea simț politic. Știam din auzite că primul-secretar nu lămurea oamenii ci le dădea dispoziții. Singurul care a cerut explicații a fost Nedici :

— De ce ?

Cuedan arăta spre tavan :

— Dispoziție de sus.

— Eu nu pot spune muncitorilor că așa s-a hotărît „sus“. Vă spun ce mi-ar răspunde : „Greșeli se pot face și jos și sus“. Eu am nevoie de argumente. Pînă ieri i-am pus să defileze în fața biroului baronului și azi le

spun că sus s-a hotărît să renunțe la un drept cîștigat. Social-democrații vor pune mîna pe fabrică.

— Și ei o să primească aceleași dispoziții pe linia partidului lor.

— Eu mă îndoiesc de asta, tovarășe prim-secretar. Și spun, am nevoie de argumente.

— Iar eu îmi dau seama că m-am înșelat. Credeam că activistul Nedici are nivel politic și-și găsește singur argumentele.

— Vă mărturisesc, acum capul mi-e gol ca un dovleac.

— Din păcate așa este. Ascultă, Nedici, argumentele : în momentul de față cel mai important lucru e unitatea clasei muncitoare.

— Unitatea nu depinde de tain.

— Ba da. Spune-mi, ce tain primesc ceferiștii ? Locomotive ? Șine de cale ferată, semafoare ? N-ar vrea să părăsească locomotivele și să se angajeze la I.T.A. ca textiliști, ca să primească pînzeturi ? Tu ce crezi ?

— Nu e chiar așa, tovarășe Cuedan. Eu dacă trebuie să mă duc la București îmi cumpăr bilete de tren. Cefe-riștii călătoresc gratuit. E tot un fel de tain.

Cuedan nu se așteptase la contraargumente formulate într-un cap gol ca un dovleac : rămase o clipă des-cumpănit și ca să nu ne dăm seama că e în încurcătură, își continuă propria argumentație :

— Și ce tain au cei de la fabrica de vagoane ?

Nedici îi răspunse ca și cum s-ar fi pregătit pentru această confruntare :

— Ei au cartele B. Ca și cum munca lor ar fi mai grea decît cea din filatură. Dar noi sîntem industria ușoară, avem cartele ușoare. Să li se dea și muncitorilor noștri o compensație. Măcar cartele de alimente cum au cei de la Astra.

— Asta nu depinde de noi, ci de Consiliul de Miniștri.

— Să-i lămurim pe cei de la Consiliul de Miniștri !

— E mai ușor să te lămuresc pe tine. E sarcină de partid ca cei de la I.T.A. să renunțe la tain.

În cele din urmă, avînd în vedere că era o sarcină de partid, Nedici se lăsă convins. În drum spre fabrică, Nedici mi s-a părut trist, abătut. Cineva încercă să-i dea dreptate, să-l îmbărbăteze.

— Din păcate n-am dreptate, îi răspunse Nedici. Cei de sus au dreptate. Mi-am dat azi seama că mă pierd în lucruri mărunte, că am pierdut un lucru care m-a ajutat foarte mult în ilegalitate: perspectiva. Ne așteaptă o muncă poate mai crîncenă decît luptele pe care le-am dat cu nemții. Și știți de ce? Pentru că va trebui să luptăm cu noi înșine.

Orice încercare de lămurire a textiliștilor să renunțe la tain provoca discuții aprinse, încăierări. Mulți muncitori și-au depus carnetele de partid. De ce să renunțăm la un drept cîștigat? Clasa muncitoare e la putere, poate să-și impună punctul de vedere. Să-i stoarcă pe patroni așa cum ne-au stors și ei pe noi. Cel mai aprig era un fochist de la întreținere. Era ridat, praful de cărbune îi intrase sub piele, părea pistruiat cu negru de fum.

În zilele de salariu îl întîmpina în poarta fabricii toată familia: o femeie pipernicită, cu mîinile roșii de sodă caustică și patru copii subalimentați, cu burțile umflate ca și copiii indieni pe care îi vedeam în diferite reviste. Fochistul vorbea răgușit, cuvintele i se rostogoleau pe gură ca niște bolovani:

— Dacă cei de la Astra nu pot primi vagoane, să le dea bani. Atît cît luăm și noi de la baron. Ce, noi din pînză facem cerșafuri sau perdele? Nu, fraților, o vindem că ni-e foame. Ție, grasule, așa îi spunea lui Nedici, ție îți convine. Tu ai luat de la baron pentru două vieți... Dar eu?...

Nedici căuta să-l lămurească cu redresarea economică, cu solidaritatea muncitorească, cu alte lozinci.

Fochistul era neînduplecat:

— Cuvintele astea cu redresarea economică le aud pentru prima oară.

— Pentru că nu citești ziarele!

— Cînd să le citesc? Cînd plec de la cazane spre casă adorm pe drum. Cînd mă scol dimineața nici nu știu dacă am mîncă seara sau nu. Eu cred mai degrabă

că vorbele astea pe care le spui tu sînt inventate de baron.

— Baronul nu se pricepe la politică.

— Atunci de un alt baron care s-a vîrît în conducere. Muncitorii nu inventează cuvinte, ci luptă să fie mai bine.

— Să fie mai bine copiilor noștri.

— Să știi, grasule, eu am o singură viață. Aș fi vrut să am și eu puțin bine. Tata făcea potcoave și dacă îl întrebai repede : e dimineața sau seara, nu știa. Spunea că muncește să-mi fie mie bine. Mi-a fost foarte rău, Nedici. Preoții sînt mai convingători decît voi : ei promet fericirea în viața de apoi. Spun rai în loc de comunism. Și au dreptate. În viața de apoi e bine : nu ți-e frig, nu te obosești, n-ai griji.

Nedici se irita și el :

— Vezi dacă nu ți-a plăcut cartea : ai minte puțină și nu poți înțelege că ne va fi mai bine fără tain.

— Zici că va fi mai bine dacă renunț la tain în favoarea baronului ? Spune, mă, cine te plătește să-l pupi în fund pe baron. Din '32 de cînd sînt în partid am luptat împotriva lui. Am făcut greve să ne dea salarii mai mari. Acum putem obține și fără grevă. De ce să renunțăm ? În favoarea cui ?

— Rușii nu mai au patroni, și nici ei n-au cît ar vrea să aibă.

— Asta e treaba lor. De aia facem comunismul, să ne fie mai bine. Sau facem pentru altceva ? Pentru altcineva ? Decît să vie un alt baron, îl prefer pe ăsta. Pe ăsta îl cunosc, știu cum să mă apăr de el. Eu de aia am fost de șapte ori arestat, să trăiesc mai bine. Nu pentru altcineva am stat pe pîine și apă. Și pe tine, dacă ești împotriva muncitorilor, împotriva acestor idei, te bag în mă-ta !...

Nedici nu putea da îndărăt : avea sarcină de partid să lămurească muncitorii. Tot greul era pe umerii lui.

În stradă, în fabrică, îl oprea cîte un om.

— Mă, Nedici, vezi cămașa asta pe mine ?

— O văd, ce-i cu ea ?

— E ruptă.

— Pune-o pe nevastă-ta să ți-o coasă ! Crezi că eu sînt croitor ?

— Nu de aia am arătat-o, prostule ! Am venit să-ți spun că asta ruptă e ultima mea cămașă. Și-ți spun drept, eu sînt de partea muncitorilor, că mi-s muncitor, dar să fiu al dracului dacă e bine de cînd au venit comuniștii. Luna trecută am pus deoparte jumătate din salariu să-mi cumpăr cămăși. Nu știu ce dracu am așteptat. M-am dus ieri să le cumpăr. Banii nu mi-au ajuns nici pentru o izmană. Păi treabă-i asta ? !

— E inflație.

— Și ăia de sus nu știu că-i inflație ? Stau și mănîncă măslina grecești, sardele americane și se cacă pe noi. De ce nu fac ceva ? Dar și tu ai început să vorbești ca patronii. Chiar mai rău decît baronul. Ai să vezi, pînă la urmă muncitorii te calcă în picioare !...

Unii îl amenințau direct :

— Mă, dacă nu ești cu muncitorii cară-te din fabrică ! Spui că vorbești în numele partidului. În numele cărui partid ? Ai să vezi că într-o seară cineva îți rupe picioarele.

— Mă ameninți ?

— Nu, mă. Te avertizez. Dacă ar ști cei din Comitetul Central cum vă purtați cu muncitorii aici la fabrica de textile v-ar aresta și v-ar trimite în Bărăgan.

Se trimiteau zilnic anonime Comitetului sindical, la județeană, la București.

La Roscher au fost prinse patru muncitoare furînd pînză. Aveau sticle de lapte vopsite cu var, ca și cum ar fi avut lapte în ele și au înghemuț pînza în sticle.

— Păi, cînd au fost țesătoarele hoațe ? Niciodată. Da' au nevoie de pînză să facă scutece. Și tu, dă-i înainte, să renunțăm la tain ! Mă, Nedici, știi ce se întîmplă cu cei care se ridică împotriva clasei muncitoare ?

Nedici știa că vorbește la pereți : în loc de argumente plauzibile, spunea lozinci. Seara, cînd se întorcea la comitetul de fabrică, era frînt de oboseală era iritat, nu-și găsea locul. Uneori, vorbea de unul singur : Mai bine e să nu dai muncitorilor drepturile lor decît să i le iei înapoi.

Simion, delegatul partidului social-democrat în comitetul de fabrică, nu vorbea despre tain. El se certa cu baronul pentru lapte. Nu era ședință unde Simion să nu vorbească despre sănătatea țesătoarelor, despre laptele pe care îl stoarce de la baron.

— Mă fraților, pînă mă vedeți pe mine nu vă temeți. Ieri am stat patru ore la baron și l-am muls de încă 50 de kilograme de lapte.

— Pentru 6000 de muncitori asta face cam un degetar pe cap. Dacă tu, Simioane, ai munci atîta cît stai de vorbă cu baronul, din banii aceia am putea cumpăra un vagon de lapte.

— Puteai să fii deștept și te-a luat gura pe dinainte. Într-o zi, Nedici îl luă pe Simion de guler :

— Mă, tu despre tain de ce nu vorbești ?

— Să-mi ridic muncitorii în cap ? Vorbești tu destul. Pe mine lasă-mă să mă ocup de lapte.

— Păi, cum vine asta, Simioane ! comuniștii vor să renunțe la tain și tu, social-democratul, lupți în continuare cu baronul să obții lapte.

Foarte ușor devii popular.

— E meritul partidului nostru, nu al meu. Noi social-democrații nu sîntem atît de înverșunați ca voi. Partidul nostru e foarte vechi și de aceea e și înțelept. Nu e nici o grabă cu socialismul. E important să se facă.

— Peste o mie de ani !

— Eu nu-mi permit să folosesc cifre. Viața va impune cifrele. Voi cu asta greșiți. Vreți să impuneți viața cifrelor.

Simion era abil, încerca să împace toată lumea, pînă și în discuțiile cu baronul era prudent. Cînd își expunea teoriile vorbea de cei doi factori care cîrmuiesc lumea : patronatul și sindicatele. Pentru el lupta de clasă era o ineptie, trebuia înlocuită cu armonia, un fel de creștinism muncitoresc.

Furturile se înmulțiră. Nedici fu obligat să pună echipe de control la poartă, să-i percheziționeze pe toți care ieșeau din fabrică. El era primul care se supunea controlului. Odată, cineva îl controlează superficial ; Nedici îl amenință cu bătaia, cu desfacerea contractului de muncă.

— Mă, tu și pe Dumnezeu îl cauți în buzunare dacă iese din fabrică. Și pe mă-ta și pe tat-tu !

Muncitoarele mai arțăgoase își dădeau poalele peste cap :

— Hai, căutați-ne și-n cur !

Sfătuit de Simion, baronul dădu o dispoziție în scris să se desființeze perchezițiile de la poartă. Ca argument, dispoziția avea și o frază despre demnitate. Am comentat dispoziția în comitetul de fabrică.

— Mare hoț e baronul ăsta, deschise Nedici ședința. Constatarea nu avea nimic cu dispoziția. Enervat, Simion, care se împotrivise și el controlului, îi ceru socoteală :

— De ce-l faci hoț pe baron, Nedici ? Ce a furat ? Plusvaloarea e un furt legalizat de clasă.

— Nu vorbeam teoretic, tovarășe Simion. Eu vorbeam de un furt ordinar. Ți-a furat concepția și pînă și stilul tău de formulare. Pînă acum baronul dădea ordine scurte „nu faceți asta“ sau „faceți asta“. Acum s-a așezat la masă și a compus o dispoziție care, dacă n-ar fi fost semnată de el, aș fi jurat că e redactată de tine.

— Ce vrei să insinuezi ?

— Nimic. Tu ai insistat să comentăm dispoziția. Eu pur și simplu aș fi scris o rezoluție pe ea, un *nu* cu un creion roșu și aș fi trimis-o înapoi baronului.

Încă în ziua aceea, Nedici îl întâmpină pe baron cînd acesta coborî din mașină :

— Vă faceți popularitate ieftină, domnule baron. Spuneți că nu vă interesează politica. Dispoziția pe care ați dat-o e politică. Să știți, am contramandat-o !

— Cu ce drept ?

— Cu dreptul pe care ni l-am luat noi să contracaram toate măsurile pe care le luați împotriva muncitorilor.

Nedici se bucura dacă reușea să-l enerveze.

— Dispoziția mea era împotriva muncitorilor ?

— Desigur. Sub masca demnității, încurajați hoția.

— Muncitori hoți ? Eu citesc ziarele voastre, Nedici. În orice articol când e vorba de muncitori descopăr și epitete ca cinstit, onest, demn, conștiincios...

— Tindem spre aceste epitete, domnule baron. Deocamdată nu toți muncitorii au conștiință de clasă. Unii mai fură, vor să se căpătuiască fără muncă. Din cauza ăstora și noi, cinstiții, ne supunem la control. Dar să știți, mai fură și burghezia.

— Chiar așa, Nedici ?

— Chiar așa, domnule baron. Acum o săptămână a fost o operetă din București. Lu' aia neagră, Cornelia Teodosiu, „femeia panteră“ cum îi spune lumea, care a cîntat „Tangolita“ i-ați oferit orhidee și brățări cu briliante. Știți din ce bani s-au cumpărat bijuteriile ?

Nimeni pînă atunci nu a îndrăznit să vorbească cu el pe acest ton. Se îmbujoră la față, dar își impuse calmul. Sîsii printre dinți.

— Din contul meu de bancă.

— Dacă doriți, vă pot spune și numărul contului.

Baronul rămase surprins : deveni curios :

— Nu cred. E cont secret.

— Nu e secret de mult, domnule baron. Contul 6000. Din sudoarea celor 6000 de muncitori de la I.T.A. ați cumpărat bijuteriile. Mă mir că nu sînteți curios să aflați de unde știu povestea orhideelor...

— Sînt foarte curios.

— De la servitorul dumneavoastră, domnule baron. De la cel care vă procură femei.

După 15 ani am cunoscut-o pe „femeia panteră“. Rămăsese tot frumoasă, cu aspect de vampă. Am vorbit cu ea despre turneul cu „Tangolita“ la Arad.

— Da, îmi amintesc, mi s-a trimis în cabină o orhidee din partea baronului și parcă și ceva bijuterii. Eram vedetă pe atunci.

Acum nu mai e vedetă, dar trăiește din amintirile celor 50 de ani petrecuți pe scenă și îngrijește peste 200 de lădițe și ghivece cu flori. În fiecare seară adoarme în sunetele pianului din camera de alături, unde compune soțul ei, Temistocle Popa.

FRĂMÎNTĂRILE din acele zile fierbinți mi-au inspirat cartea *Statuile nu rid niciodată*. Desigur, pe vremea cînd am scris-o am îndulcit conflictele. Mentorii literari aveau un argument forte : nu e tipic. Și dacă nu era tipic, cartea nu se publica.

E ciudat cum odată cu argumentul „nu e tipic“ au dispărut și o mulțime de critici. Chiar și aceia care s-au cățărat pe cel mai înalt scaun al judecăților literare, care se și vedeau statui. I-am cunoscut îndeaproape pe toți : toți ar fi vrut să devină scriitori, toți erau refuțați, inhibați de neputință.

Romanul *Statuile nu rid niciodată* l-am scris în memoria lui Nedici : am păstrat foarte multe din însușirile lui și am mai adăugat și altele, așa cum aș fi vrut eu să fie. Ultima ediție, a IV-a, a apărut în urmă cu un deceniu la Editura Dacia din Cluj. La rugămintea Editurii Eminescu l-am rescris, am pregătit o ediție revăzută și care așteaptă de patru ani să fie trimisă la tipografie.

Social-democrații, din motive tactice, nu se pronunțaseră încă în problema tainului. Țesătoarele priveau cu speranță spre el.

Ileș încercă să-mi explice problema complicată/a retribuției.

— Știi, situația e complicată pentru că Marx și Engels n-au suflat nici un cuvînt despre tain și în orice caz nu despre tainul în condițiile noastre. Îi înțeleg și pe oameni și pe Nedici. De pînă are nevoie guvernul și guvernul e comunist, mă rog, e format din muncitori. Se vinde pînza și se cumpără alimente. Prea mare a fost seceta. Dar eu cred că mai mult decît seceta ne-a încurcat reforma agrară. Țăranii au primit pămînt, dar n-au primit nici semințe, nici scule și nici vite. Ei au produs cît au consumat. Atît. Sînt curios să văd ce o să iasă la adunarea generală. Mi-a spus cineva că o femeie de la scărmănătorie, cînd o va întreba Nedici ce părere are despre tain o să-și ridice fusta și o să-i arate fundul.

Nouă, celor din comitete, cînd intram în secții, muncitoarele ne întorceau spatele. Pereții erau goliți de lozinci. La o ședință organizată la apretură, unde urmau să participe și cîțiva tovarăși de la județeană, nu s-a prezentat nici un om. Cei de la județeană stăteau în spatele unei mese acoperită cu pînză roșie și în fața lor nu erau decît bănci goale. Pe urmă a apărut o femeie care-și trăgea un picior :

— Să-mi spuneți cînd terminați, că trebuie să mătur.

ÎN CINSTEA aniversării grevelor de la Grivița din '33 s-a organizat la Teatrul Popular o mare festivitate. Ieș, însărcinat cu alcătuirea programului, lucra zi și noapte : era fericit că scăpase de problema tainului. Era începutul perioadei de frică de răspundere : cei din fabrică așteptau indicații de la comitetul orășenesc, cei de la oraș de la județ și cei de la județ de la București. Pînă și aprobarea unei lozinci era discutată, analizată, răstălmăcită. Cînd în apropierea unei sărbători apăreau chemările în *Scînteia*, cei cu problemele de cultură și educație se linișteau : aveau acoperirea materialului publicat în organul central. Chemările trasau și linia partidului pentru un oarecare timp : nu se mai comiteau greșeli ideologice, politice.

Știindu-se pe linie, Ieș urmărea activitatea recitatorilor, a corurilor vorbite, a echipelor de dansuri populare : comandase baronului uniforme pentru Brigadă, cămăși pepit, alb-albastru din diftină și salopete cenușii din catifea reiată. Pentru cei de la cor, cămăși roșii și pantaloni, și fuste albe pentru cei de la tablourile vivante. La atelierul de tîmplărie se confecționau sute de teuri creioane de jumătate de metru, ciocane și seceri. Baronul iscălea notele de comandă zîmbind.

— De voal pentru steaguri n-aveți nevoie ? Că n-avem decît voal crud și peste o săptămînă vopsitoria intră în revizie.

— Ba da, sări Ieș. Uitase de steaguri.

— Cîte ?

— Numai o clipă, domnule baron. La final sînt pe scenă 50 de oameni și corul. Cam o sută de steaguri.

— Cît de mare e un steag ?

— Doi metri.

— Deci două sute de metri de voal. Cu ce se mai înfășoară pe bețe, încă douăzeci. Aduceți bonul de comandă stampilat de comitetul de fabrică !

Ileș n-a avut probleme decît cu întocmirea programului : de cîteva ori îmi ceruse și mie părerea dacă e just ca înainte de cîntece revoluționare să includă dansuri populare și cîți recitatori români trebuie să echilibreze o poezie în limba maghiară. Nu cunoșteam rețeta, mă țineam deoparte, aflam despre evoluția programului la ședințele comitetului de fabrică. Pe urmă, bruscă, programul festiv luă amploare, trecu sub patronajul comitetului județean. Ileș deveni o personalitate importantă, ca un director de operă. Umbla îmbrăcat numai cu haine de sărbătoare, raporta zilnic desfășurarea repetițiilor. I se dăduseră puteri depline : la o simplă dispoziție a lui se scoteau oameni din producție, se confecționau uniforme, se fabricau recuzite. Cei de la turnătoria fabricii de vagoane au dulgherit din lemn o roată dințată de doi metri.

În cele din urmă programul s-a definitivat ca o ordine de zi. Punctul 1. Ia cuvîntul toxarășul x. Tovarășul x trebuia să fie stabilit de județeană. Punctul 2. Corurile unite ale fabricii de textile și Astra vor interpreta o suită de cîntece revoluționare.

Cu cîteva zile înainte de festivitate, Ileș veni în atelierul de grafică și-mi ordonă să nu mai pun mîna pe pensule.

— Te apuci și scrii o piesă de teatru despre grevele de la Grivița.

— Ce fel de greve ?

— Despre cele din '33. Cînd ceferiștii au ridicat clasa muncitoare împotriva burgheziei la atelierele C.F.R. Da, asta e. Dialoghezi momentul cînd se hotărăște greva. Te duci la bibliotecă, găsești acolo o grămadă de broșuri despre greva din '33.

— Cum adică să dialoghez ?

— Ți-am explicat doar : avem nevoie de o piesă de teatru, de o scenetă.

— Nu știu dacă sînt în stare să scriu o piesă de teatru.

— Ești !

— Dar ce să scriu ? Nici în broșuri nu se spune mare lucru. Doar că a fost grevă și guvernul a adus armata.

— Asta scrii. Dacă se poate în versuri. Trebuie să iasă în evidență că tinerii au participat. Tinerețea trebuie să fie un simbol. Să sugerezi tinerețea țării, vigurozitatea ei. Și restul, știi tu...

Am răsfoit cărțile din bibliotecă, am citat articolele despre greva din februarie '33 și m-am apucat de scris. Am încercat să-mi imaginez scene de efect : pe fundalul unei schelării metalice, muncitorii stau adunați în jurul unui foc. O noapte de iarnă, o noapte de februarie. La început nu se văd decît jarurile țigărilor, apoi fețele luminate de flăcările focului de tabără. Un tînăr ascultă discuțiile bătrînilor, se entuziasmează, se oferă să dea el semnalul. Acoperișul unde e instalată sirena e însă țintă sigură pentru soldații care au înconjurat atelierele căilor ferate. Dar semnalul trebuie dat. Nici cum nu-mi puteam imagina finalul. Orice frază patetică în gura eroului suna strident. Am inventat un personaj nou : comperul. Acesta povestea condiția în care se desfășorea pe acoperiș e povestită tot de comper, ca și cum ar vedea scena. Urma sirena, rafale, cortina.

Dacă închideam ochii îmi imaginam toată piesa : nu lipseau decît cuvintele. Nu-mi puteam însă închipui primul cuvînt. Se ridică cortina, vedem focul și cineva trebuie să rostească primul cuvînt. Ce anume ? care e cuvîntul cel mai potrivit care să-i facă pe spectatori să fie atenți, să-i impresioneze ?

Și astăzi după 20 de cărți publicate sînt la fel de inhibat cînd trebuie să aștern pe hîrtie prima frază.

I-am povestit lui Ileaș cum îmi imaginam piesa : era încîntat.

— Unde e ?

— Păi, încă n-am scris-o.

— Tovule, ți-am spus, e o sarcină de partid. Mai bine să fi scris-o decît să-mi fi povestit.

M-am dus acasă și m-am așezat în fața hîrtiei : după două zile am terminat piesa, mai bine zis sceneta în două tablouri care însumau vreo 80 de strofe. Sceneta s-a aprobat la județeană, au fost distribuiți patru actori de la Teatrul popular și au început repetițiile. Teatrul popular nu avea bani, decorurile le-am făcut tot eu în atelierul de grafică, la fel ca și panourile de reclamă care s-au răspîndit în oraș. Eram trecut pe afișe ca autorul scenetei și călcam mîndru prin fabrică. Am participat și la repetiția generală cu somitățile din oraș ; un actor mi-a cerut să schimb cîteva versuri și aveam senzația că sînt o personalitate importantă.

Cred că nici la repetițiile Teatrului Național din București, unde mi s-a prezentat după cîteva ani o piesă de teatru, n-am fost mai emoționat, deși purtasem discuții aprinse cu regretatul Timică, cu Carmen Stănescu și cu alți mari actori ai teatrului românesc.

M-am întrebat de multe ori de ce, și n-am găsit răspunsul decît după 35 de ani : la Teatrul Național știam că eram un necunoscut, la Arad credeam că sînt cineva. E o forță formidabilă sfînta inconștiență a tinereții, naivitatea. Acum, la apariția unei cărți, la o premîeră, am emoția debutului. Desigur parez, fac pe grozavul, mă dau mare, dar cînd pentru o clipă sînt singur cu mine însumi, simt tremurul genunchilor, bătăile repezi ale tîmplelor. Două premiere rămîn neșterse din memoria mea : prima la Moscova, cînd filmul „Cîntecele mării“ s-a prezentat simultan în premîeră în 58 de cinematografe. A doua, organizată de un vechi prieten, Emeric Horovitz, de la Direcția Difuzării Filmelor, la Veșel, în comuna mea natală. Au fost de față pădureni din munții Vulcezdului, din Baia Bîrzei, din Căoia. Trei sferturi din sală purta numele Munteanu. Am stat ca un prost în fața ecranului, cu părul nins, obosit și nu știam ce să spun. De peste 50 de ani n-am mai fost la Veșel și oamenii m-au primit ca și cum aș fi plecat cu două săptămîni în urmă.

La Teatrul popular din Arad, Ileș insistase să mă prezinte pe scenă, ca autorul piesei, și urma să spun

și câteva cuvinte publicului. Eu am o defecțiune de vorbire. Îmi place să spun că din cauză că gîndesc mai repede decît mă exprim : colegii de breaslă au altă părere. Cînd sînt emoționat, acest defect, bîlbîiala, iese și mai mult în evidență.

Arghezi mi-a spus o dată : „Dumneata mai bine să scrii decît să vorbești“.

Cei care au vizionat spectacolul au avut o singură observație : ca autorul piesei să nu fie prezentat.

La început am crezut că am o pată în autobiografie sau că piesa e proastă și nu merită să fiu prezentat publicului. Dar n-am avut curajul să-i cer lămuriri lui Ileş. Pînă la urmă m-am liniștit : dacă ar fi avut ceva cu mine, mi-ar fi scos numele de pe afiș.

ÎN SEARA spectacolului, eram între culise, ajutam la schimbarea decorurilor. Uneori, mă duceam la vizorul cortinei și priveam sala : era plină pînă la refuz. În loja centrală tronau cei din biroul județean în frunte cu Petre Cuedan. Nu mă deranja nici faptul că pe balcoanele aurite erau întinse lozinci scrise pe pînză roșie, de sub care atîrnau piciorușele îngerașilor dolofani. Aveam o mică senzație de împlinire : se juca piesa mea, în decorurile făcute de mine. Ileş, emoționat, bifa programele terminate.

În fața cortinei cineva tocmai anunța „Sirena“, piesă în versuri, de muncitorul Francisc Munteanu de la fabrica I.T.A. În rolurile principale actrii cutare și cutare de la Teatrul popular.

Ileş se uită în jur : decorul era luminat cum trebuie, becul roșu de sub vreascuri ardea, totul părea în regulă. Deodată tresări :

— Unde e comperul ?

Ne uităm unii la alții, comperul nicăieri.

— Eu nu l-am văzut.

— Nici eu.

— Nici eu.

Poate-i afară pe coridor.

Toată lumea fugi pe coridor. Comperul nu era nici pe coridor, dar nici în fața teatrului. Din sală se auziră aplauze. Ieș mă luă de o aripă :

— Tu ești comperul !

Simțeam cum mă năpădesc sudorile. Nu se poate. E o glumă. Eu bilbii. La prima frază, sala o să izbucnească în rîs. Caut un argument, dar nu găsesc decît defecțiunea de vorbire.

— Eu bilbii, tovarășe Ieș.

— Nu e nimic. O să fii mai autentic.

— Tovarășul prim-secretar a spus să nu ies pe scenă.

— Ca autor, nu ca actor.

— Nu știi textul.

— Cum nu-l știi ! Tu l-ai scris !

Dădu dispozițiile să se ridice cortina și m-a împins în scenă.

Din cauza reflectoarelor de la rampă nu vedeam nimic. Sala, ca o gură imensă, neagră, mă pîndea. Am recitat prima strofă și în lumina puternică mi se părea că scuipe. Îmi auzeam vocea venită de undeva de departe. Oare ce urmează după „Noaptea plină de așteptări“? Nu știam. Nu găseam nici un cuvînt care să riméze cu așteptări. „Departee în zări“. Am început să improvizez. În sfîrșit, a început să recite și un actor.

În sală nu vedeam decît vag sute de capete învăluite în ceață. Dar de ce e din nou liniște ? Urmez eu ? Ar fi trebuit să fiu atent la replica actorului. Atac un vers nou : „Veniți, fraților, să dăm semnalul“. Dar asta trebuia să fie replica eroului principal ! De ce dracului stă actorul și nu se uită la mine ? Acum, ar trebui să fugă spre stînga scenei. Stînga văzută din sală. Pentru mine, înseamnă dreapta. De ce nu pornește ? Transpirația mi se scurge în ochi, nu mai văd nimic. Fac un pas spre dreapta. Dintre culise răsună sirena. Trebuie repede să ridic mîna și să apuc un mîner. Din fericire îl găsesc repede. Acum urmează finalul. Finalul, ca o concluzie, e recitat de cineva dintre culise la un microfon și pare venit de undeva, din istorie.

În sfîrșit se lasă cortina.

Aplauze puternice. Ieș se repede la mine și mă sărută.

— Ai fost formidabil !... Auzi cum aplaudă publicul ? Nu mai auzeam nimic : îmi tremurau picioarele.

— Unde sînt actorii ?

— Au plecat să bea țuică fiartă, mă lămurește cineva.

— Să știți, tovarășe Ieș, actorii n-au prea învățat rolurile. Eroul principal n-a vorbit aproape deloc.

— Păi, nu l-ai lăsat. Aproape tot textul l-ai spus tu.

Și astăzi, la întîlnirile cu cititorii sau cu spectatorii am emoții : am senzația că cei din fața mea îmi sînt ostili. La o singură întîlnire cu cititorii, nu sala ci cei de la masa de prezidiu mi-au fost ostili. Apăruse la Moscova în *Inostranaia literatura* și la o editură, romanul *Terra de Siena*. În *Terra de Siena* scriu despre un pictor, despre pictura abstractă, despre responsabilitatea artistului față de societate. Pe atunci, în Uniunea Sovietică era o mare campanie împotriva picturii moderne, susținută în special de cei care voiau să prelungească agonia aceluși „realism fotografic“. Am fost invitat la o întîlnire cu studenții universității Lomonosov. În prezidiu era cîțiva „clasici în viață“. Cartea a fost bine primită : mi s-au pus o sumedenie de întrebări și bineînțeles am militat pentru realism în pictură. Convinși că au un aliat, cei de la prezidiu mi-au pus și ei o întrebare : Dacă sînt sau nu împotriva picturii abstracte ? Am răspuns tot cu o întrebare : ce socotiți dumneavoastră abstract ?

— Cred că nu e cazul, tovarășe Munteanu, să definim noțiunea de abstract.

— Aveți dreptate, le-am răspuns. Vă întreb, v-ar plăcea un tablou în felul acesta. Un fundal negru, opac din care răsar niște dîre violete, transformate ici, colo în auriu...

— Ați descris un tablou abstract, mi-a răspuns omul din prezidiu. Un asemenea tablou eu n-aș pune pe peretele camerei mele.

— Cuvintele „un fundal negru, opac din care răsar niște dîre violete, transformate ici, colo în auriu“ au fost citate din memorie și au fost rostite de Gagarin.

Așa a văzut el pământul din hubloul vehicolului spațial. Oare pământul văzut din acel unghi este abstract? Cred că e viziunea cea mai realistă. Ceea ce vedem noi, aici pe pământ, e lipsit de perspectivă, de grandoare.

Tinerii, mai ales pictorii tineri m-au aplaudat ca pe o vedetă de cinema.

Din cauza acestei temeri de a sta în fața publicului cred că mi-am ales bine meseria de regizor de film. Stau totdeauna în spatele aparatului. Niciodată n-am avut tentația să fiu filmat. Aproape toți colegii de breaslă vor să fie văzuți. Joacă tot, de la apariții la roluri principale. Totuși, în filmul „La vârsta dragostei“, alături de operatorul filmului, cu fostul meu prieten Gore Ionescu, am acceptat un rol de „bagajist“ la aeroportul Băneasa. Scena însă n-a rămas în film; am tăiat-o la montaj.

A doua zi, după festivitatea de la Teatrul popular, la ședința comitetului de fabrică, Nedici m-a felicitat.

— Spune, pictorule, chiar tu ai scris piesa?

— Eu.

— Bravo. Să știi că mi-a plăcut.

Mi-a făcut un bon pentru trei metri de zefir.

— Îți faci o cămașă. Mai mult eu n-am dreptul să-ți dau.

Cei trei metri de zefir au fost primele mele drepturi de autor.

ÎN PRIMĂVARA lui '47 am fost delegat împreună cu Petre Mocuța la Conferința Națională a Tineretului pentru unificarea organizațiilor de tineret. Am participat la lucrările conferinței și am făcut cunoștință cu o serie de tovarăși cu care, în cursul anilor, am avut relații strânse: Paul Cornea, Ion Florea și mulți alții.

Întorși acasă, Mocuța a raportat comitetului județean despre activitatea noastră.

— În pauzele lucrărilor, noi din județul Arad, ne-am evidențiat. Munteanu a recitat poeziile lui des-

pre Vasile Roaită și toți se interesau cine e poetul cu nasul roșu.

Într-adevăr pata roșie de pe nas mi se mărise, eram caraghios ca un clown. Mă uitam de zeci de ori în oglindă, îmi pipăiam nasul și nu mă mai miram când cei din fabrică îmi spuneau că nu m-am spălat de vopsea. Uneori și trecătorii de pe stradă se întorceau după mine. Pata apăruse în urmă cu doi ani și era doar cât gămălia unui ac. La început nu i-am dat nici o atenție : mă miram doar că persista. Am început s-o tratez după cum m-a tăiat capul. Îmi ungeam nasul cu vaselină, cu spirt, cu oțet, cu zeamă de cartofi. Pata în loc să cedeze, creștea : ajunsese de mărimea unei linte, apoi se întinse și mai mult.

Frizerul care mă rădea mă sfătui să pun o bucățică de carne de vacă pe nas.

— Și cum să circul cu carnea pe nas ?

— Faci un plasure. Cîți nu umblă cu un plasure pe față ?

Am încercat să fac un bandaj, dar arătam ca Pinochio. Luni de zile dormeam cu o feliuță de carne pe nas. Și acum, după foarte mulți ani, mirosul cărnii de vacă îmi produce greață.

La Montevideo am fost invitat de un sculptor la cel mai elegant restaurant din capitala Uruguayului, la „El Tio“. Preparatele de carne semănau cu ale noastre din țară : mici la grătar, sîngerete la grătar, cîrnăciori la grătar, leber la grătar. În loc de pîine ni s-a servit carne de vacă. Era în sînge, mirosea ca plasurele pe care îl purtasem pe nas. Fără rachiul de orez, un tachilla de 70 de grade, cred că aş fi rămas nemîncat.

Pata de pe nas n-a ținut cont de sfatul frizerului ; dar nici celelalte rețete, ceai de mușețel, cremă cu sulfamidă, nu mi-au ajutat. Mă miram pe atunci cît de multă lume se pricepe la medicină :

— La pata asta, domnule, m-a oprit un trecător pe stradă, se pune oțet diluat cu alcool alb. Un cumnat de al meu tot cu asta s-a vindecat.

Muncitoarele, portarul fabricii, Humis, centrul înaintaș al U.T.A.-ei, toți erau specialiști. Fiecare avea rețeta lui. Singurul Nedici a avut o soluție radicală :

— Taie-ți nasul.

Am devenit complexat, după lucru mă duceam acasă și-mi priveam nasul în oglindă. Pata devenise de mărirea unei cireșe. În cele din urmă am consultat un medic de specialitate ce mi-a spus o boală cu un nume latinesc. Sfatul principal era să nu mă expun la soare. Am umblat după această vizită medicală tot timpul ținând palma în fața nasului ca pe o streășină. Pe urmă, la o vizită medicală obligatorie, la Casa Cercului, medicul care mă consultă se repezi la robinet și se spală de mai multe ori pe mână. M-a rugat să nu mă ating de nimic.

— Dar ce am, tovarășe doctor ?

— Lupus eritematos. De aici nu te mai duci acasă, te internezi în spital !

Îmi completez un formular și mă rugă să părăsesc cabinetul.

Pe stradă repetam la infinit diagnosticul : „lupus eritematos“ și mă întrebam cui să mă adresez să-mi traducă cele două cuvinte latinești. Mă intriga cel mai mult faptul că doctorul se spălase imediat pe mână, ca și cum ar fi pus mâna pe cine știe ce bubă. Totuși, gestul lui mi s-a părut timpit : dacă ar fi fost vorba de o boală contagioasă, nevasta și copilul ar fi trebuit să se îmbolnăvească de mult. Era posibilă și varianta ca pata abia acum să fi devenit periculoasă. M-am dus la spital, dar portarul, deși i-am arătat foaia de internare, nu m-a lăsat să intru :

— Internarea se face cu așternuturi proprii.

Am fost obligat să trec pe acasă, să iau un cearșaf și o perină. Nevastă-mea, speriată, mă întrebă ce am, dar nu i-am pomenit nimic despre nas. Cred că nici n-ar fi crezut că pentru un fleac de pată trebuie să mă internez. I-am spus că trebuie să fac analize, că toți activiștii din comitetul de fabrică vor fi internați. Bineînțeles pe rînd.

Probabil n-am fost suficient de convingător :

— Și de ce te internezi tu primul ?

— Au mai fost și alții. Fii liniștită, e vorba de două, trei zile.

Știind că tata a murit la 26 de ani de tuberculoză, îmi dădu sfaturi :

— Să te caute și la plămîni.

— Nu te teme, mă caută ei peste tot. O să le arăt și pata asta de pe nas.

Am traversat orașul cu perna înfășurată în cearșaf. Un trecător mă opri și mă întrebă dacă nu sînt de vînzare. Am dat din cap, în semn că nu, și mi-am văzut de drum. Individul era pus pe comerț : se ținu după mine vreo două străzi.

— Bine, nu le vinzi, dar spune-mi de unde le-ai cumpărat ?

— Nu le-am cumpărat, domnule, lasă-mă în pace. Mă duc să mă internez în spital.

Nu m-a slăbit pînă nu i-am spus de ce sufăr.

— Pentru atîta lucru nu merită să te internezi. Îmi cercetă nasul. Alifie de sulf și în două zile nu mai ai nimic. Și atunci nu mai ai nevoie nici de lucrurile astea, vinde-mi-le.

Înarmat cu așternuturi, portarul îmi dădu voie să intru în camera de gardă. Am stat patru ore acolo fără să fiu repartizat într-un salon. Pînă atunci nu mai fusesem niciodată la spital. În orice caz, nu internat. Mirosea ca în farmacie și ca pe vas. Asta din cauza motorinei cu care fusese îmbibată dușumeaua. Eram nervos pentru că o soră îmi interzisese să fumez. În acest timp, venea cîte un medic, îmi citea fișa de internare, pe urmă, repede, se spăla pe mînă și dispărea. Cu toate astea nu mai eram chiar atît de speriat ca după vizita de la Casa Cercuală. Pata o aveam de doi ani, se mărise foarte încet, nu mă durea. Nu era vorba de o ulcerație, ci pur și simplu de o pată. Mă temeam doar să nu se întindă prea mult. Eram convins că nu era molipsitoare: nu era zi ca fiul meu să nu se distreze pe socoteala nasului meu roșu.

— Mama spune că numai bețivii au nasul roșu.

Mai tîrziu au apărut și cîteva surori să mă vadă. Mă priveau ca pe o raritate și plecau și ele. Una a revenit de mai multe ori : era slabă, fardată, cu cercei mari în formă de inele și cu sprîncene stufoase unite la rădăcina nasului.

— De cînd ai pata asta, domnule ?

— De vreo doi sau trei ani.

Mai tîrziu am aflat că era soră șefă a spitalului, doamna Marta, nevasta unui activist de partid.

— Și v-a văzut un specialist ?

— Nu, doamnă. E grav ce am ?

— Dacă e ceea ce scrie pe fișa de internare, atunci da.

— E molipsitoare ?

— Foarte.

— Atunci cum e posibil că ai mei nu s-au îmbolnăvit ?

— Lupusul poate să apară după săptămîni, luni sau ani. Și nu obligatoriu în loc vizibil.

— Și cu ce se poate scăpa de pata asta ?

— Lupusul nu se vindecă.

— E rac ?

— Din familia racului.

Rămas singur în camera de gardă am avut senzația că pata începe să mă doară. Și dacă nu are leac, de ce să stau internat ? Eram chiar pe punctul să părăsesc spitalul cînd a venit un asistent medical, un bărbat roșcat și mă invită să-l urmez. Știind ce înseamnă lupus am vrut să mă apropiu de el, să-l întreb de semnificația cuvîntului „eritematos“, dar roșcovanul întinse pașii :

— Dacă te apropiu de mine te plesnesc !

Cînd am intrat în salonul numărul unu, contagios, un bolnav pe care îl văzusem de mai multe ori la fereastră camerei de gardă, dădu alarma :

— Ăsta e !

Ca la comandă, toți bolnavii au început să-și împingă păturile spre celălalt colț al salonului. Mulți dintre ei erau buboși, sifilitici în ultimul hal și se temeau de mine ca de dracu.

M-am instalat în patul de lîngă ușă. Aveam la dispoziție și o noptieră de metal murdară și o ceașcă smălțuită, legată de noptieră cu un lăntșor. M-am întins și mă rodeau gînduri negre. Cum de nu și-a dat pînă acum nimeni seama că situația mea e atît de gravă ? Dacă pînă și ăștia din salon, cu răni deschise și buboși, se

feresc de mine, soarta mea e pecetluită. Nu aveam decît 23 de ani. Tata trăise 26. Poate nici el n-a murit de tuberculoză. Nu mă durea nimic, dar mă simţeam obosit, fără vlagă.

În salon mirosea a formol şi puroi. În cel mai apropiat pat dormeau doi : unul avea carnea jumulită de pe mîna şi i se vedeau falangele. Restul braţului era dat cu tinctură de iod şi părea străin de trup. Celălalt avea un picior înfăşurat cu bandaj îmbibat cu sînge şi puroi şi gema melodios, ca şi cum ar fi cîntat. Din cînd în cînd cel cu mîna neagră îl înghiontea şi se făcea linişte.

Un sifilitic din fundul salonului contra bani se ruga pentru sănătatea tuturor : zece lei costa un „tatăl nostru“, o rugăciune improvizată legată de boală şi adresată Fe-cioarei Maria, 20. Cînd nu mai avu clienţi se apropie şi de patul meu :

— Vrei să-ţi cînt un psalm pentru nas ? Se vindecă cît ai zice peşte. L-am recunoscut pe cel cu sutană. Era Anghel, preotul pe care l-am cunoscut în redacţia revistei *Orizonturi noi*.

— Dumneata ce cauţi aici ?

— Am cruci. Mai mult. Am nevoie de bani să-mi cumpăr bismut. Se zice că bismutul frecat în palmă se face ca laptele şi distruge crucile. Dacă scap cu bine, mă angajez la o fabrică. Hai, dă-mi măcar pentru un crez. Eşti scriitor, ţi-l cînt cu reducere.

Pînă seara nu mă mai deranjă nimeni şi am avut timp să meditez asupra scurtei mele existenţe : dacă în clipa aceea mi-ar fi cerut cineva o autobiografie, nu ştiu dacă aş fi fost în stare să scriu mai mult de patru rînduri : am copilărit puţin, am urmat patru clase de gimnaziu, am fost ucenic lăcătuş, pictor de firme şi marinar. Oare asta să fi fost tot ? Ba nu. Am fost şi om de serviciu şi grafician. Şi ?

Am învăţat de mult că bilanţul vieţii nu se face noaptea şi în orice caz nu la spital : în spital omul se simte inutil, devine prost, rău cu el însuşi. Mă întrebam îngrijorat dacă am lăsat ceva în urma mea : cine îşi va mai aduce aminte de mine după cîţiva ani ? Fiul meu ? Peste doi ani îmi va uita şi trăsăturile. Nici eu nu ştiu cum a arătat tata. Nevasta mea ? Poate. Peste

doi ani și ea se va mărita. E în firea lucrurilor. Altcineva ? Femeile pe care le-am îmbrățișat în parcuri, în bordelurile porturilor ? Îmbătat de mirosul formolului am adormit. M-au trezit bățile iuți ale unui clopoțel.

Bolnavii din salon se repeziră la ușă. I-am lăsat să treacă, pe urmă m-am luat după ei. În curte, pe o masă improvizată, erau orînduite niște farfurii de tinichea cu smalt maroniu. Bolnavii, ca într-un lagăr, se așezară la coadă în fața unui asistent medical pîrpiriu, care împărțea mîncarea dintr-un cazan. Mi-am luat și eu o farfurie și m-am așezat la rînd, dar am păstrat o distanță considerabilă între mine și cel din fața mea, să nu fiu bruscat.

Se serveau două feluri de mîncare : supă de fasole verde și tăiței cu mac.

Neinițiat, avînd doar o singură farfurie, bucătarul mi-a dat amîndouă felurile în ea. Întii supă și în supă tăiței cu mac. Am mîncat în curte, în picioare, pe urmă am spălat farfuria la un robinet din curte și am așezat-o pe masă, să mănînce și bolnavii de la etaj.

Tot restul zilei am stat în pat așteptînd să apară un medic să mă consulte. Nu mă căută nimeni, decît Marta, sora șefă, să mă întrebe dacă am mîncat. Mi-a atras atenția să nu mănînc sărat. Spre seară, plictisit și supărat că a pierdut la cărți, îmi făcu o vizită părintele Anghel. Insistă să mă blagoslovească pentru un pol. L-am întrebat :

— Nu te temi de boala mea ?

— Dumnezeu nu dă decît o singură belea mare. Mie mi-a dat-o. M-a împărțășit cu un sifilis cu patru cruciulițe. Îmi dai polul ?

I-am dat douăzeci de lei, să mai facă o partidă de 66, să se refacă.

Seara tîrziu, apărură doi medici și amîndoi cu mănuși de cauciuc. Unul dintre ei îmi cercetă nasul, mă ciupi și mă întrebă dacă mă doare. I-am spus că mă doare numai cînd mă ciupește.

— Mîine dimineață te duci la raze.

Noaptea ne trezi clopotul capelei din incinta spitalului. Bolnavii din salon începură să șuşotească. Unii susțineau că a murit ăla care a fost operat la rinichi,

alții îl dădură mort pe cel călcat de camionul P.T.T.-ului.

Dimineața m-am dus la radiografie, la raze. Ploua mărunț, am fost nevoit să-mi pun o pătură pe spate. Am intrat în camera întunecată cu alți cinci pacienți. Un medic în vîrstă citi fișele de internare și mă strigă primul.

- Cel cu eritematos.
- Eu sînt, domnule.
- Vîrsta ?
- 23 de ani.
- Profesia ?
- Pictor.
- Unde lucrați ?
- La I.T.A. La comitetul de fabrică.

Aveam neapărată nevoie de un titlu.

Mă cercetă mai atent : am avut senzația că, „comitetul de fabrică“ i-a jenat mai mult urechile decît dacă aș fi spus de două ori eritematos.

Filozofă cu voce tare :

— Dumnezeu știe să împartă bolile. Vă culcați acolo, și-mi arată un aparat deasupra căruia circula pe o șină o instalație ciudată, nedefinită. E drept, era și destul de întuneric și încă nu mă obișnuisem cu lumina roșie.

M-am întins pe o pătură de cauciuc. Un asistent potrivește o piesă conică spre nas, apoi îmi acoperi restul feței cu alte două fișii de gumă.

— Să nu vă mișcați.

Nu m-am mișcat : am auzit un declic, aveam ochii acoperiți, nu puteam vedea ce se întîmplă. După cîtva timp mi s-a spus să mă scol. De undeva apăruse și sora șefă, mă luă de braț și mă duse în fața doctorului bătrîn. Acesta mă privi deasupra ochelarilor, își încreți fruntea și dădu nemulțumit din cap :

— Ai stat mult.

Nu știam unde am stat mult. L-am întrebat.

— Sub raze, tîmpitule. Prima doză n-are voie să fie mai lungă de un minut.

— Eu nu mă pricep la medicină, domnule doctor.

Îl căută pe asistent : acesta plecase după țigări.

M-am întors în salon și după privirile bolnavilor mi-am dat seama că se întâmplase ceva. M-am uitat în oglinda unei ferestre și fără să fi fost specialist, mi-am dat seama că nasul se roșise de-a binelea.

Spre prînz mă vizită un medic dermatolog cu părul zburlit, soțul fostei campioane de șah, Clara Hodoș. Îmi cercetă nasul cu o lupă, mă pipăi fără să-și fi pus mînuși.

— Un eritematos simplu... Dar nici asta nu e sigur... De cînd ai pata asta, domnule ?

— De doi ani.

— Să văd analizele ?

— Ce fel de analize ?

— Analizele. Fiecare internat trebuie să-și facă analizele.

I-am explicat că de la camera de gardă am fost adus direct în salon.

— Cum, nu ți-au luat sînge, urină ?

— Nu, domnule.

— Pînă mîine o să ți se facă și am să vin să te văd din nou.

Nici sora șefă nu știa că nu mi-au făcut analizele. Asistentul medical, cel care m-a adus în salon, a socotit că nu mai e cazul să mi le fac. Am cutreierat toate laboratoarele : mi-au luat sînge pe lamă, cu seringă. A doua zi, înarmat cu rezultatele iscalite și ștampilate am așteptat apariția doctorului Hodoș.

— Zici că ai pata de doi ani. Dar în afară de pată ai și o arsură nouă.

— Am fost la raze.

— Să știi că ți-au ars nasul. Ar fi bine să te duci la doctorul Weiner, să-ți curețe pojghița de pe nas cu zăpadă de acid carbonic.

— E contagios ?

— Nu, domnule. Îți fac formele de ieșire.

Am lăsat perina și cerșaful cadou spitalului și m-am dus acasă.

DUPĂ CÎȚIVA ANI, cînd m-am mutat la București, am fost la spitalul Colentina de pe Ștefan cel Mare. M-au consultat toți dermatologii din spital, în frunte cu măruntul Teodorescu. Pe nas se vedeau încă arsurile provocate de zăpada de acid carbonic. Mulți dintre ei credeau că-i o ulcerație. Cu ocazia unei deplasări în Ungaria m-am consultat și la Budapesta. Acolo mi-au recomandat injecții cu aur. Mi-au procurat Solganol, dar pata persista. La insistențele Ministerului mi s-au întocmit formele de plecare în Elveția în vederea unui tratament la nu mai știu care sanatoriu : cei de la Colentina spuneau că doctorul elvețian e o minune a naturii : repară pielea cu un tăbăcar. Se făceau și pronosticuri : unii susțineau că mi se va face un transplant de piele și o să am cel mai frumos nas din România, alții, dimpotrivă, că mi se va repara pielea cea veche cu injecții. Nu mai aveam nevoie decît de iscălitura generalului Loghin de la spitalul Militar. Generalul dermatolog era cît un munte și de cînd am intrat în cabinetul lui mi-a făcut o impresie proastă : era grăbit, vorbea tare, emitea verdicte excathedra fără puțință de apel.

— Ce cauți dumneata în Elveția ? Dermatologi buni nu sînt decît în balcani sau în țările arabe.

— Nu caut nimic. Vreau să-mi repar nasul.

— Ia să-l vedem.

Se ridică de la masa de lucru, mă tîri lîngă o fereastră și mă privi un timp. Începu să rîdă.

— Emiți curent, tinere... Dacă l-am măsura cred că am capta patru, cinci volți. Ai metale diferite în gură ?

— Da, tovarășe doctor. Viplă și aur.

— Aceste două metale în contact cu saliva produc electricitate. Dumneata îl emiți pe nas. Schimbă unul din metale și totul e în regulă.

Mi s-a anulat plecarea în Elveția. Mi-am schimbat vipla și după cîteva luni pata roșie a dispărut.

De atunci au trecut 35 de ani și n-am mai avut probleme cu emițătorul.

PROBLEMA renunțării la tain a avut ecou în fabrică. Toate forțele potrivnice noii orînduiri au exploatat fiecare nemulțumire a muncitorilor. Filatoarele amenințau cu încetarea lucrului, mai ales că se iviră și o sumedenie de dificultăți cu aprovizionarea fabricii cu materii prime. Oficiul Bumbacului al Inului și al Cînepii de care depindea aprovizionarea uzinei nu reușise să contracteze bumbac suficient. Se punea problema și unor concedieri masive. Reprezentantul OBIC-ului se mutase la Arad. Funcționarul era un tip gras, bine hrănit ; vorbea în lozinci și cita paragrafe din hotărîrile Consiliului de Miniștri și ale Uniunii Generale a Sindicatelor. Se numea Gruia. În discuții particulare era blînd, binevoitor și cu mult bun-simț. Cei din comitetul de fabrică, cei de la județeană îl învinuiu pe el, și el se scuza naiv, copilărește :

— Eu, dragi tovarăși, n-am bumbac. Am doar reparații care nu știu de ce nu sosesc.

După mulți ani pe Gruia l-am întîlnit la București : devenise directorul Fondului literar al Uniunii scriitorilor. Cînd îi prezentam cereri de împrumut, mă întreba ca fostul reprezentant al OBIC-ului :

— Cîte tone de bumbac vrei, Francisc ?

— Zece.

— Eu zic să ne tocim. Și începeam tocmeala de la cinci. Trei îți ajung ?

Îmi aproba patru, dar invariabil, adăuga cele două litere foarte dragi lui : R. I. Reținere integrală.

În secții, Nedici era huiduit. Femeile îi întorceau spatele și în semn de dispreț îi arătau fundul.

Hotărîrea definitivă urma să se ia la o adunare generală cu participarea tuturor muncitorilor. E foarte greu să lămurești pe cineva să renunța la un bun cîștigat. Și această misiune i-a revenit lui Nedici.

Adunarea generală, după multe amînări, s-a fixat pentru o zi de marți după terminarea schimbului unu. Spre mirarea organizatorilor, sala s-a umplut pînă la refuz. Nedici a transpirat la tribună, avea o mulțime de citate pregătite, dar nu le găsea la momentul potrivit și citatele sunau ca nuca în perete. Numai cînd

vorbea liber, fără să aleagă cuvintele, avea forță și putea să pună just problemele, să convingă.

Finalul discursului a fost discutat și răsdiscutat în comitetul de fabrică. Nedici voia să pună vina pe baron. Avea și argumente pentru această propunere :

— În muncitori există o mare doză de nemulțumire. De ce să nu călăuzim această nemulțumire, această ură împotriva baronului ?

Simion se împotrivi acestei teorii :

— Ura aceasta a maselor, nemulțumirea lor față de orînduire, Hitler a călăuzit-o împotriva evreilor. Nu e bine ce faci.

Nu era bine și din alte motive : baronul ar fi luat atitudine. El anunțase în repetate rînduri că este pentru mărirea tainului. Pentru el tainul era un mizilic. Pe vremea aceea se îndeletnicea cu vinderea întreprinderii. Desigur cuvîntul „vindere“ era nepotrivit pentru combinațiile lui. El obținuse de la stat împrumuturi în devize pentru cumpărarea unor mașini din Anglia. Banii au fost depuși în diferite bănci din Europa, fără ca mașinile să fi fost măcar comandate. În afară de asta, baronul era informat de toate intențiile comitetului de fabrică. Știa ce s-a discutat, cine a luat cuvîntul, ce hotărîri s-au luat. Știam cu toții că nu putea fi informat decît de un membru al comitetului. Nici azi nu înțeleg de ce nu s-a anchetat, de ce nu s-a insistat să se găsească informatorul.

În finalul discursului, Nedici dădu vina pe baron : în sală se făcu liniște, era un argument nou.

— Mai are cineva de spus ceva în problema tainului ?

Lîngă ușa de intrare se ridică un braț.

— Poftim, tovarășe.

Brațul ridicat era al baronului. Venise să asiste la deznodămînt. Se apropie de masa prezidiului, dar nu se urcă la tribună. Se întoarse spre muncitori.

— Eu am propus comitetului de fabrică să mărim tainul. Atîta am avut de spus.

Uluiți de apariția neașteptată a baronului, muncitorii priviră întrebători spre Nedici. În timpul acesta baronul părăsi sala. Ședința nu mai continuă. A doua

zi însă, muncitorii nu-și reluară lucrul. S-au adunat în grupuri în fața clădirii direcției. Femeile gălăgioase, mai agresive decât bărbații, au înconjurat sediul comitetului de fabrică. Prin ușa întredeschisă o femeie îl întrebă pe Nedici dacă primesc sau nu tain.

Nedici îi arătă brațul.

— Asta o să primiți !

Femeile au încercat să forțeze ușa, pe urmă cineva le informă că Nedici a fugit pe fereastră și s-a închis în sediul comitetului de partid. Puhoiul năvăli spre sediul partidului. Nedici speriat își pierduse rațiunea. A amenințat oamenii cu o armă.

Asta a fost ultima picătură în paharul nemulțumirilor. Puhoiul a spart ușile și ferestrele sediului : nu mai putea fi oprit. Atunci am văzut pentru prima oară o masă imensă de oameni mișcându-se ca un val în bătaia vântului. Se dezlănțuise furia. Ura, nemulțumirea, pe care Nedici a vrut să o călăuzească împotriva baronului s-a întins asupra lui ca și cum sărăcia, lipsa de perspectivă, i s-ar fi datorat lui. Nedici a fost călcat în picioare și cadavrul lui batjocorit. N-a intervenit nici poliția, nici armata. Eu am adunat tinerii la club și, înarmați cu steaguri roșii am ieșit în stradă și am intonat marșuri muncitorești.

Abia a doua zi, când oamenii și-au reluat lucrul, speriați de cele petrecute, a apărut poliția. Au fost arestați câțiva instigatori, mulți dintre ei nici nu erau angajați ai fabricii. Apăruseră nu se știe de unde.

Aproape toți cei din comitetul de fabrică au fost răniți sau insultați, dar n-au scăpat nevătămați nici directorii lui Neuman.

La primele anchete întreprinse de județana de partid mi s-a imputat că n-am fost maltratat. Nu știam ce să le răspund. Pe urmă, în urma unei hotărâri a Comitetului Central, organizația de partid de la I.T.A. a fost desființată.

REPRIMIRILE în partid au fost efectuate de o comisie centrală condusă de Iosif Rangheț. Paralel cu aceste verificări se desfășura la Timișoara, la Tribuna-

lul Militar, procesul instigatorilor la grevă și ucigașilor lui Nedici.

Am întocmit autobiografiai noi, declarații pe ore, pe perioada incidentelor și ni s-a verificat nivelul politic. Am fost reprimat în partid și am fost mutat la comitetul județean cu sarcina să conduc secția de agitație vizuală.

Lucram sub îndrumarea directă a lui David Ludovic și a unui instructor, Géza Szumerai, un bărbat tânăr și gras, fiul unui mic fabricant de perii. De la Szumerai am învățat să citesc zilnic ziarele, să descifrez evenimentele printre rînduri. Era un nou tip de activist, îmbrăcat curat, pregătit pentru fiecare ședință, calm. Conducea ședințele în așa fel încît concluziile se impuneau de la sine, meritele erau totdeauna ale celor care participau la ședințe, nu ale lui.

— Un activist, Frantz, trebuie să fie cult, să fie citit, manierat și foarte bine informat. Vezi, în timpul revoluției e nevoie de activiști care știu să tragă cu arma. Pe timp de pace e nevoie de activiști constructori.

Szumerai îl iubea pe Stalin la fel de mult ca pe fabricantul de perii.

— Noi, Frantz, încă nu ne dăm seama de adevărata lui dimensiune. Poate să moară, pentru un timp poate să fie uitat, înjurat, dar după secole va fi ca și un monument. A creat un stat-continent. Ceea ce au făcut americanii în două secole el a făcut în 50 de ani. Meritele lui nu se măsoară cu realizările Uniunii Sovietice în construcții, ci cu saltul în civilizație. Petru cel Mare a deschis doar o fereastră spre Europa și vînturile din apus au măturat mentalitățile asiatice. Stalin a europeanizat Rusia.

Szumerai Geza a insistat să scriu :

— Tu ai talent, ți-am citit sceneta cu Vasile Roaită. Desigur, spui multe banalități, dar ai trei, patru strofe cu idei noi și un fel special de a scrie. Te-am urmărit și ca pictor.

— Ceea ce ați văzut sînt lucruri de serie.

— Un pictor adevărat și în lucrări de serie își pune pecetea. Tu în tablourile pe care le faci nu ai nici o pecete personală. Lucrezi cu șabloane.

— Nu folosesc șabloane.

— Nu vorbesc de șabloane decupate din carton.. Ai șabloanele în cap.

Avea dreptate. Pentru sărbătorile naționale pictam portete gigantice de opt, de șaisprezece și de patruzeci de metri pătrați. Panourile erau formate din câte trei-patru segmente, pictam separat bărbia, separat ochii. Multe din ele nu le vedeam împreunate, decît cînd se montau pe fațadele clădirilor. Erau stas.

PARALEL cu activitatea ce o desfășuram la fabrică am început să colaborez la ziarul local, *Patriotul*. Scriam cronici despre gazetele de perete din diferite întreprinderi, analizam activitatea culturală a cluburilor. Pe vremea aceea, responsabilul paginii culturale era Petre Lucaci, un tînăr venit de la țară, cu veleități literare. Era însă foarte reținut, scria rar și atunci numai reportaje. Abia după trei ani s-a încumetat să scrie o piesă de teatru intitulată *Ana*. Piesa a fost aprobată de Direcția teatrelor : totuși, nu știu din ce motive, n-a fost reprezentată niciodată. La Arad, însă, Petre Lucaci hotăra soarta operelor literare. Deși am fost mult timp împreună, n-am reușit să ne împrietenim : era necomunicativ, cu o fire ciudată, rece, distantă. Uneori, treceam baremul gustului lui Lucaci și publicam și poezii : toate cu tematică foarte precisă : electrificarea, alfabetizarea, lupta împotriva chiaburilor. Îmi era mai ușor să public în ziarele din Valea Jiului sau aiurea.

Cu ajutorul organizației de U.T.M. am înființat cenaclul literar „Alexandru Sahia“ în care am adunat pe toți scriitorii din județ. Printre membrii fondatori se numărau Lascăr Sebastian, Volbură Poiană Năsturaș, Popescu-Negură, George Ciudan, Ștefan Ciobotărașu și mulți liceeni de la „Moise Nicoară“ și „Ghiba Birta“. Lascăr Sebastian avea autoritatea scriitorului publicat : purta în servieta lui lăbărtată volumele tipărite, traduceri din limba rusă și spaniolă. Se stabilise la Arad cu serviciul : fusese primul regizor al Teatrului de Stat de curînd înființat. I s-a jucat și o piesă de mare succes : *Cu pîine și sare*. În timpul războiului a trăit în

Uniunea Sovietică în Azerbaidjean, cu artiști și scriitori refugiați în regiunile asiatice ale U.R.S.S.-ului. Era slab, cu pielea pergamentoasă, cu ochii vii și buze subțiri. Dădea o atenție deosebită întreținerii podoabei capilare și mustăților. Bea mult și era caustic. La ședințele de cenaclu privea în gol, emitea păreri ex cathedra, definitive. Lui Lascăr Sebastian nu-i plăcea nimic: nici teatrul, nici directorul teatrului, Alexandru Marius, frațele lui Ilarie Voronca, nu-i plăcea ziarul local și nimic din ce se publica în ziar. Dacă nu avea repetiții, stătea cât era ziua de lungă pe terasa unui restaurant și bea bere. Când l-am întrebat, mi-a mărturisit că nici berea nu-i place. O bea totuși, ca să facă ceva.

— Dacă vrei, îți mărturisesc de ce stau pe terasă. Văd trecând o mulțime de femei. Și eu am marea capacitate să le dezbrac cu ochiul. O vezi pe aia? Poartă corset. Când îl scoate are pe burtă o sumedenie de dîre roșii lăsate de elastic. Asta, ca să arate bine, trebuie întii masată. Știi de ce se masează vacile? Nu știi? Păi, tu nu știi nimic. Vacile se masează să aibă carnea fragedă.

După foarte mulți ani l-am revăzut în București și totdeauna la Fondul Literar. A fost permanent în pană de bani, dar și în Capitală juca rolul marelui neînțeles.

Tot timpul se pregătea să-și scrie memoriile din Tașkent și o carte pentru traducători, folosind experiența lui la traducerea *Mascaradei* de Lermontov.

— Erau zile, spunea, când traduceam un singur vers. Alexandru Marius îl lua peste picior:

— Pentru că ai fost puturos.

Își aducea aminte cu nostalgie de Tașkent: îl cunoscuse pe Eisenstein, pe Romm și câțiva scriitori bătrîni din perioada revoluției.

Părerile lui erau sentințe:

— Pe lîngă Leonid Andreev, Gorki a fost un nimeni. Când îl vedea pe stradă, mujicul își scotea șapca și se înclina pînă la asfalt: „Să trăiți, maestre“. Pe urmă Andreev a emigrat și lumea l-a uitat. Au trecut 25 de ani de atunci, și Leonid Andreev n-a mai fost publicat

în Uniunea Sovietică. Și poate vor mai trece 25 pînă îl vor redescoperi.

A avut dreptate : Leonid Andreev a fost publicat abia prin anii 60.

Venise la Arad numai cu fiul său : un băiețel slab, obraznic. La zece ani chema chelnerul și cerea să-i schimbe farfuria.

— E o pată aici.

— Pata e în porțelan.

— Atunci schimbă porțelanul.

Pentru Lascăr Sebastian toți actorii erau tîmpiți.

— Dacă aș fi rămas la ruși aș fi lucrat cu Cerkasov. Crezi că era nevoie să-i spun să se încrunte ? Sau să-i spun lui Orlova : dă-te la stînga, proasto, nu vezi că Dobroliubov n-are cum să treacă în fața ta ? Cu cine să fac spectacole mari la Arad ? Cu Lulu Popescu, cu Atanasiu, cu Langa ? Ne degradăm. Filiera culturii e condusă de Chișinevschi, de Răutu, de Țugui, de Moraru. Teatrele vor deveni cămine culturale, literatura — broșuri de popularizare a înșămîntărilor.

Și la urma-urmei de ce să scriu, sau mai bine spus, cui să-i scriu ?

— De ce ați scris *Cu pîine și sare* ?

— Am avut nevoie de bani.

— Acum nu mai aveți nevoie ?

— Am, dar mi-e lehamite.

Uneori stătea în foaierea teatrului și privea spectatori :

— Catolicismul va dura încă o mie de ani.

— De ce, maestre ?

— Pentru că în lupta împotriva religiei trebuie să ai o tactică. Cea mai bună e să oferi ceva în locul religiei. Oamenii merg la biserică în haine de sărbătoare. La noi la teatru oamenii vin în salopete. Înseamnă că spectacolul din biserică e mai fastuos, e mai select, e mai bun.

— Dar e același.

— Și Hamlet e același.

În general, Lascăr Sebastian nu era mulțumit de nimic.

— Ar trebui deschise oficii unde oamenii să învețe să-și lege cravatele; altele, unde să se predea ce culoare trebuie să aibă pantofii la un costum albastru, când se cade să-ți pui mănuși, sau unde și când trebuie folosită batista. În orice caz, nici în biserică și nici la teatru.

Volbură Poiană Năsturaș era ofițer superior în retragere, avea parkinson. Era un îndrăgostit de literatură. Avea și o carte publicată cu un titlu cu iz patriotic, ceva în genul „Stejarul și românii” sau „Noi românii ca brazilii”. În orice caz, în titlu era un copac.

Pe lângă Poiană Volbură Năsturaș am făcut primii ani de ucenicie ca scriitor: era bun, răbdător, cu ochii vii, șireți. Mai presus de orice, pentru el era cartea. O deschidea totdeauna cu evlavie, netezea cu mâna-i tremurândă paginile, mirosea literele tipărite, aprecia calitatea hîrtiei.

— Cartea, dragul meu, spunea, e singurul lucru care rămîne. Tablourile își pierd culoarea, statuile sînt roase de vînturi și ploii, dar cartea e memoria omenirii... Tot ce s-a înfăptuit pe această planetă, dragul meu, e trecut în cărți. Dacă un cataclism ar distruge pămîntul și prin minune ar rămîne cărțile, totul s-ar putea reconstitui: și piramidele și Acropole și tablourile lui Goya și penicilina. E trist că despre Cezar se vorbește mai mult decît despre Balzac. Lumea lui Cezar e pulbere, lumea lui Balzac va dăinui pînă în totdeauna. Opera clownului din Corsica e un balon de săpun pe lângă paginile bătrînului Lew. Cartea e memorie. Eu am 70 de ani și trăiesc din memorie. Nu mă impresionează nici o femeie frumoasă. Frumoase, cum am cunoscut eu la 20 de ani, nu mai sînt. Desigur pentru mine, dragul meu. Întreaga omenire trăiește din amintiri. Virgiliu există pentru că există în memoria mea. *Odiseea*, rondelurile lui Petrarca. Richard al III-lea, doctorul Faustus toți există datorită cărților. Și campaniile lui Alexandru cel Mare, și Austerlitzul, și Mărășeștii sînt dăltuite în hîrtie. Cea mai fragilă, cea mai perisabilă materie din lume e hîrtia. Hîrtiei în datorăm faptul că sîntem deștepți și aș putea să-ți înșir mii de minuni înfăptuite de ea.

Nu trebuie să scrii mult, dragul meu. Puțin și adevărat. Adevărul înseamnă echilibru. Grecii l-au format din împreunarea a două cuvinte. Din egal și liber. Egalitatea și libertatea, dragul meu, creează armonia. Ștefan „a fost mic de stat“ spun cronicarii. Dar tot ei l-au făcut mare. Conștiința, conștiința națională o datorăm tot cronicarilor. Fă cronica anilor aceștia. De ce n-o fac eu? Eu ar fi trebuit să scriu o altă cronică, dar nu m-am încumetat. Despre mine, poate chiar de mâine se va vorbi la trecut. Îți dau un sfat: cumpără un kilogram de cerneală și o mie de coli de hîrtie. Dacă una din ele merită tipărită, ai făcut un lucru grozav.

Mă iubea ca și cînd aș fi fost copilul lui.

De la el am învățat construcția dramatică și caracterizarea unui personaj prin replică.

— Încearcă dragul meu să surprinzi la oameni ceea ce alții n-au observat: un gest, un tic, orice care să-i caracterizeze. Eu, folosesc tot timpul „dragul meu“. Dacă spui într-o frază de două ori dragul meu, ce-i din jur vor ști că mă imiți pe mine. Dar eu sînt un personaj existent, cunoscut. Creează alții inventați de tine pe care să-i cunoaștem și după douăzeci de pagini. Și nu uita poanta. Teatrul există prin poante. Să-ți explic ce înțeleg eu prin poante. Un om intră într-un bufet și cere o bucată de pîine. N-are bani. Se umilește. În cele din urmă primește un sandviș și spre mirarea celor din bufet nu-l mănîncă. Iese în stradă și dă pîinea unui cerșetor orb. Asta e poanta. Crezi, sau mai bine zis scrii în așa fel ca oamenii să creadă un lucru și se întîmplă un *alt* lucru. Fă exerciții mintale. Cînd totul ți-e clar, abia atunci așterni lucrurile pe hîrtie. Totul înseamnă și detalii, dragul meu. Felul cum e îmbrăcat un om, cum își ține umerii, dacă are sau nu negru sub unghii. Cînd scrii nu căuta să faci fraze lungi decît atunci cînd trebuie. Mulți nu devin scriitori pentru că vor să fie originali cu tot prețul. Originalitatea nu se cîștigă: te naști cu ea. Scrie scurt și numai ce trebuie. Toate floricelele, metaforele, adjectivele, comparațiile trebuie să ducă acțiunea înainte, nu s-o țină pe loc. Tu, cînd povestești ceva, dragul meu, ai haz, interesează ce spui. Cînd același lucru pui pe hîrtie, hazul dispare.

Cînd scrii, cauți cuvinte alese. Tu scrie cu cuvintele tale.

Popescu-Negură avea și el un volumaș tipărit : o sută de epigrame dedicate colegilor din Ministerul Căilor Ferate. Ca înfățișare el aducea cel mai mult cu un scriitor : era slab, avea păr lung și purta permanent o lavalieră neagră. Era pretențios în vorbire, în scris îi plăceau rimele perfecte, laur, aur, zid, vid. Avea permanent planuri : un volum mare de versuri despre daci, unul despre romani și unul despre comuniști. Șase piese cu țărani, șase cu muncitori și trei cu intelectuali. Nu-mi amintesc să fi tipărit și altceva în afară de cele o sută de epigrame.

Popescu-Negură era acrit, avea senzația că e persecutat, că toți din cenaclu îi fură ideile. Dacă asculta o poezie, spunea imediat că are una asemănătoare acasă, scrisă de mult, cu mai multă inspirație, cu mai mult har. Uneori, în timpul discuțiilor cerea cuvîntul și întreba dacă știe cineva o rimă la „cremwurști“. Avea ochi mici, negri, pătrunzători și totdeauna te scruta bănuitor. Îi părea rău că nu era prigonit, „pentru că un scriitor trebuie să sufere“. Suferința trebuie să dospească, să se transforme în inspirație.

— Pentru epigrama asta, răsfoia volumașul pe care permanent îl avea asupra lui, era să fiu dat afară din minister. I-am dedicat-o unui inspector șef, și imbecilul m-a urmărit ani de zile. Îmi verifica rapoartele, procesele-verbale. Pentru că, trebuie să știți, eram scriitor și am fost obligat ani de-a rîndul să întocmesc toate procesele verbale ale departamentului.

Îl întilneam uneori pe stradă, plimbîndu-se cu mîinile la spate, cu fruntea ridicată spre cer.

— Meditez.

În afară de meditație bîrfea colegii din cenaclu : Volbură era ramolit. Ciudan țăran, eu încult, Lascăr măscărici iar ceilalți nulițăți. Dacă citea o poezie proprie ne învinuia de invidie, ne imputa că n-am observat aerul eminescian, tonalitatea bacoviană, succulența lui Macedonski.

George Ciudan își începuse cariera în *Revista Literară a Subofițerilor* din Lipova, dar publica des și în revistele din Capitală. Era poet la modă, singurul soli-

citată de redacțiile locale să scrie sau să publice. Și el avea un defect de vorbire, era permanent grăbit, agitat. Roșcat, pistruiat, cu un păr rar blond-roșcat mereu transpirat, Ciudan nu aducea cu un țaran, deși coborîse din Simbăta cu opinci.

Pe vremea aceea ne frecventa mai rar, îl vedeam sporadic și eram bucuroși că făcea parte din cenaclu. Ne mîndream cu el. L-am cunoscut mai îndeaproape la București, pe cînd lucra la revista *Albina*. Îmi solicita colaborări și cînd ne vedeam căutam amintiri comune și nu le găseam. Totuși îmi vorbea de părinții lui ca de niște cunoscuți, de comuna lui de parcă am fi copilărit împreună.

Eu pe vremea aceea nu eram decît o promisiune.

Ștefan Ciubotărașu venea rar la ședințele cenaclului : cînd venea totuși, ne citea poezii de o rară gingășie despre fluturi, gize și flori de cîmp.

Îl ascultam emoționați : lumea lui măruntă, licurici oboșiți pe lujerele de romaniță, gărgărite îndrăgostite de albăstrele, erau oaze de reculegere și desfătare. Nu voia să publice nimic. „Mai am de cizelat“, spunea. Nu știu ce mai voia să cizeleze : rîndurile lui erau formate din cîte un singur cuvînt. Pentru Ciubotărașu, zefirul era un personaj complicat : gîndea, spera, adîia nu de plăcere, ci din obligație.

Cu Ștefan Ciubotărașu m-am împrietenit repede : discutăm despre repertoriul teatrului, despre regizorii tîmpiți care constrîng în chinga unei viziuni meschine puterea de exprimare a unui actor. Încă atunci, la Arad, era conștient de valoarea sa. Mai tîrziu, fiind la Direcția teatrelor, am insistat aducerea lui în București. S-a prezentat în fața spectatorilor din Capitală într-o piesă de Davidoglu ca dublura unui mare prieten și rival al său : George Calboreanu. Pînă la moarte, Ștefan Ciubotărașu a jucat aproape în toate filmele mele. După ce îi dădeam scenariul, mă chema la un șprît :

— Aici, bădie, mai trebuie text.

— Mie mi se pare că e prea mult.

— Zici bine, bădie. E mult. Îl scoți și scrii unul mai scurt. Mai cu miez. Stau ca prostul în cadru și în loc să spun ceva, spun cuvinte. Mai gîndește-te, zău.

De multe ori în timpul filmărilor îmi cerea voie să schimb cîte un cuvînt.

— Nu pot să-l mestec, bădie. Caută unul, să-l ronțai mai ușor.

Nu-i plăcea să i se dea indicații mărunte.

— Îmi spui prostii, Francisc. Îmi spui să țin nu știu cum mîna, că îi convine operatorului. Eu mă frămînt, vreau să exprim stupefacție, că fiica mea nu mai e fată și tu îmi spui să țin mîna într-un anumit fel. Nu pot să mă gîndesc la mînă. Dacă mă gîndesc la mînă, devin actor prost. Eu mă concentrez. Am și eu o fată. Încerc să-mi imaginez ce aș face dacă s-ar întoarce acasă și mi-ar spune că s-a întîmplat. Îmi plesnește capul. Mai bine renunț la rol. Dacă vrei unul care să-și țină mîna cum vrea operatorul, îți recomand unul. Ia-l pe Calboreanu.

La Sibiu juca un patron de cafenea care avea o maimuță pe umăr. Am adus maimuța dresată, dresori și Ștefan Ciubotărașu stătea apatic pe un scaun și privea podeaua.

— Nea Fănică, uite, asta e maimuța.

— Dar maimuța cu pălărie cine e ?

— E dresorul.

— Primește și el bani ?

— Primește.

— Atunci dați-i bani și să se care. Cu maimuța mă împrietenesc fără el.

Deși condițiile de filmare erau grele, am adus în decor vreo două mii de muște (așa cerea scenariul), Ciubotărașu s-a împrietenit cu maimuța. Prindeau muște împreună.

Cu Ștefan Ciubotărașu am bătut toate trotuarele din Arad : vorbeam despre cer, despre oameni, despre case :

— Cred că sînt demodat sau am îmbătrînit înainte de vreme. Uite cum se fac azi casele ? Pereții drepecți, ferestrele pătrate. Geometria asta simplistă mă demoralizează. Probabil că oamenii nu mai au timp. Un zid drept e trist. Unul înzorzonat oglindește caracterul proprietarului. Cine mai comandă azi pilaștri cu îngerași, frontoane cu stucaturi ? Nimeni. Oamenii nu mai au

timp pentru frumos. Pe vremuri și cearșeafurile se făceau cu monograme, cu danteluțe. Azi cearșaful e doar un pătrat de pînză albă. Atît.

După premiera piesei *Sabotaj* a scris un articol despre mine în *Patriotul*.

— L-am scris în amintirea prieteniei noastre, Francisc.

DATORITĂ lui Lascăr Sebastian și Ștefan Ciubotărașu m-am apropiat de teatru. Cînd aveam timp liber asistam și la repetiții și am citit toate piesele din biblioteca teatrului. Descoperisem o lume nouă a oamenilor înnobițați de scenă: cînd o vedeam ziua pe „Ofelia” tocmindu-se la piață pentru un kilogram de morcovi mă simțeam umilit. Am vorbit cu responsabilul administrativ de la județeană, cu Gluvacov și l-am întrebat naiv ce s-ar putea face pentru actori.

— Aștia sînt oameni deosebiți, tovarășe Gluvacov. Devin Mituri în ochii spectatorilor. Nu s-ar putea să li se repartizeze zarzavaturi, să nu-i vedem stînd ore întregi la cozi ?

— Lasă să stea, reacționarii dracului ! Nu fac nimic, o oră se agită pe scenă și restul de 23, înjură regimul. Eu i-aș băga în producție, să țeasă pînză, și seara, dacă vor, să urce pe scenă să spună minciuni.

Odată am fost plecat cu Gluvacov la București la gospodăria de partid, sau cum i se spunea pe atunci la „administrativ”, de pe Strada Orlando. Am luat de acolo două geamantane mari cu bani care reprezentau mi se pare salariile activiștilor. Pe drum am încercat să-l lămuresc pe Gluvacov de soarta vitregă a actorilor.

— Nu, mă, Munteanule. Pe mine mă emoționează mult mai mult un cor vorbit. Ai să vezi, teatrul va dispărea curînd.

— Atunci de ce se înființează Teatrele de Stat ?

— E o tactică, mă ! Trebuie să contrapui ceva teatrului burghez.

— Nu cred. La ruși, după 30 de ani de la revoluție, teatrul a luat o mare amploare.

— Cîte greșeli nu fac rușii !... Dar după cîte îmi dau seama, tu stai prost cu nivelul. Ar trebui să participi la ședințele cu tovarășii din plăși.

Gluvacov, care administra bunurile județenei de partid, se credea un om politic foarte important : avea înfățișare de intelectual, purta ochelari cu ramă neagră, era miop, pe față nu i se puteau citi sentimentele. Părea dăltuit din marmură. Dacă pocnea vopseaua de pe poarta sediului, Gluovacov invoca activitatea dușmanului de clasă. Cînd îi ceream bani pentru vopsele își frămînta miinile, devenea nervos.

— Da ce sînt eu ? Banca de Stat ? De unde să fac rost de bani ? Dacă îți dau bani pentru vopsele, nu-ți mai dau salariu.

I-am cerut odată bani pentru o deplasare la București.

— De ce ?

— Vreau să stau cîteva zile în atelierul lui Garuli.

— Cine-i acest Garuli ?

— Cel care execută portretele conducătorilor de partid. Lucrează cu un aparat de pulverizat. Mai repede și cu vopsea mai puțină.

În cele din urmă mi-a dat banii de deplasare. Am stat în atelierul lui Garuli de pe bulevardul Elisabeta în mansardele cinematografului Femina. Tot la Garuli studiasse pictura și Lucian Bratu, care mai tîrziu a devenit regizor de film. Garuli era bătrîn, obosit, dar avea o dexteritate extraordinară : lucra tot cu lanterna magică, făcea schițe foarte sumare, aproximative. Termina un portret în mai puțin de jumătate de oră. Tehnica pulverizatorului e suficient de complicată. Culorile se depun invers : întii glanțurile, lucirile din ochi și tot ce e alb, luminos, urmează penumbrele, umbrele, abia după aceea desenul, liniile marcate.

Întors acasă, Gluovacov a ținut să vadă ce am învățat : a ajuns la concluzia că merita să fac deplasarea.

— Și mîine, așa cum ți-am promis, te invit la o ședință cu activul meu de la țară. O să ai multe de învățat.

Ședința nu fusese deloc politică : Gluvacov îi învăță cum să inventarieze bunurile din sediile de partid, cum să țină contabilitatea cheltuielilor. La terminarea ședinței unul din Simand întrebă de ce nu s-a vorbit nimic despre Marx.

Cu mulți ani după aceea, am participat la o închidere de seminar la Havana, organizat pentru muncitori și țărani veniți clandestin în Cuba din toate țările Americii Latine. După 30 de zile de prelucrări și prelegeri politice, un țăran din Bolivia, neras, cu obrazul de culoarea măslinului crud, aproape verzui, ceru cuvîntul :

— Dacă se face socialism în Bolivia atunci din cele două camere pe care le am, care mi se ia ? Eu aş propune să mi se ia pe aceea din aripa stîngă, că aia tot e mică și în dreapta am loc să construiesc alta. Pentru că indiferent dacă se face socialism sau nu în Bolivia, eu am nevoie de două camere. Am cinci copii.

Un altul, din Chile, un fel de învățător de la țară, cu ochi mici oblici de indian, întrebă sincer nedumerit :

— Am stat o lună de zile în sala asta. Ni s-a vorbit despre Marx. Nu s-ar putea să-mi explicați, ce e marxismul ?

Mi-am adus aminte de omul meu din Simand.

Supărat, sau doar mi s-a părut mie că e supărat, Che Gevara a luat dintr-un rastel o carabină, a pus piciorul pe un scaun și l-a țintuit pe chilian :

— Uite ce e marxismul, învățătorule. În *Capitalul*, opera lui de căpătii, spune așa, și arată spre cătarea armei : Acest țumburuș și cel de la capătul țevii trebuie să fie în linie dreaptă cînd vrei să nimerești dușmanul de clasă. E clar ?

— Nu e clar, companiero Che. De ce n-a spus, senor Marx, de unde facem rost de arme.

PE VREMEA aceea, teatrul a început să mă fascineze chiar mai mult decît culorile. Mă gîndeam la teatru și în atelierul de grafică și pe stradă și acasă. Scriam

cîte o piesetă în cinci, șase zile. Piesa de teatru mi -a părut genul care poate exprima adevărul cel mai direct : nu întîmplător demonstrațiile anticilor au fost dialogate. Prin dialog se putea deduce logica unui adevăr. Spectatorul care asistă la o piesă de teatru poate fi mai ușor convins dacă aude propriile lui argumente zdrobite. Îmi aduc aminte, am scris o mulțime de piese într-un act despre reforma agrară și justificam în zeci de feluri că reforma era o necesitate istorică, o dreptate socială. Proză scriam greoi : cînd trebuia să descriu cîte o cameră, un peisaj, mă plictiseam. Aveam senzația că înșir cuvinte de prisos, nu știam că o cameră, un peisaj trebuie să reflecte starea unui personaj.

Totuși am scris și cîteva povestiri din viața celor de la I.T.A., despre oamenii pe care i-am cunoscut acolo. Din paginile păstrate de pe vremea aceea se vor pierde, pentru că însemnările au fost foarte sumare, aproape stenografiate. Altele poartă doar cîte o trimitere : „povestea lui Toth“. Din păcate nu mai îmi amintesc cine a fost acest Toth și care a fost povestea lui. Totuși din aceste pagini am recuperat cîteva și s-au născut povestirile, *Mîna lui Banu*, *Ajutorul Roșu*, *Un om cenușiu*, *Femeia cu părul galben* și multe altele nepublicate încă.

Îmi amintesc, eram veșnic nemulțumit : conflictele din fabrică mi se păreau fade, neinteresante. Eram în perioada marilor căutări de subiecte ieșite din comun : inventam sinucideri, tragedii antice transpuse în zilele noastre, amoruri pătimase, pînă cînd l-am descoperit pe Cehov. Am constatat cu uimire că eroii lui erau oameni simpli, banali, ștersi, se bucurau pentru lucruri mărunte, erau triști pentru niște treburi pentru care mă întristam și eu. M-a impresionat că unul dintre eroii lui a descoperit mirosul primăverii într-un castravete. Cu toate faptele „mărunte“, conflictele cehoviene erau puternice. Pînă nu l-am citit pe Anton Pavlovici Cehov, mă chinuiam să scriu fraze kilometrice, să găsesc metafore noi, care, recitite, mi se păreau de o banalitate înduioșătoare. Am convingerea că de la Cehov am învățat să scriu fără înflorituri, așa cum povesteam și verbal. Știind astea, l-am înțeles pe Lucaci de ce nu-mi

aproba, de ce nu-mi publica povestirile. Cînd i le istoriseam era entuziasmat. Cînd le puneam pe hîrtie cu fraze căutate, întortocheate, cu multe divagări, nu mai erau interesante. Pierdeau ceva și nu știam ce. Și am mai învățat ceva de la Cehov, valoarea ultimei fraze. Finalul povestirilor lui are ceva răscolitor: răstoarnă întreaga povestire pe dos, paginile capătă o altă valoare, innobilează micile fapte și apar marile semnificații. Schița *Femeia cu părul galben* este prin excelență de construcție cehoviană. E vorba despre o însemnare dintr-un jurnal intim. Doamna cu părul galben nota următoarele:

„E ora două noaptea și Emil doarme alături cu fața spre tavan ca și cum ar fi întins pe un catafalc. Horcăie și mă enervează. Mă enervează totul: și becul de la lampa de noptieră pentru că e slab și dîra de lumină care se strecoară pe sub rulou de la felinarul din stradă. Nici azi nu s-a întîmplat nimic. Încă o zi de care nu-mi voi aduce aminte niciodată. E ca și cum n-ar fi fost. Tragic e că, în curînd, știu, vor veni săptămîni, luni în care nu se va întîmpla nimic. Ar trebui să mă scol să aprind toate luminile, să țip, să audă tot orașul cît de nenorocită sînt. Dar de ce nu-i spun toate astea și lui Emil? El e singurul care ar trebui să mă înțeleagă. Poate împart cu el povara acestui «azi nu s-a întîmplat nimic.»

...îmi pare rău că l-am deranjat. S-a trezit greu, era complet buimăcit.

— Ce ai spus?

— Ceea ce ai auzit. Azi nu s-a întîmplat nimic.

— Atunci e în regulă. M-am temut că s-a întîmplat ceva.“

Data la care s-a făcut însemnarea răstoarnă valoarea însemnării: 30 decembrie 1947, ziua proclamării Republicii. E ziua în care pentru doamna cu părul galben nu s-a întîmplat nimic.

Dar în perioada aceea, cea mai mare descoperire în materie de literatură a fost adjectivul. După această revelație, asemănam scrisul cu pictura: verbul era desenul și adjectivul culoarea. O atmosferă nu se poate crea cu vorbe: cu vorbe devii epic. Un adjectiv nu căutat, ci unul, sai mai bine zis unicul care se potrivea în

frază putea să emoționeze. Am început să scriu conștient, nu inspirat. Dinadins scurtam frazele, le condensam.

Mi-am dat pentru prima oară seama că a scrie literatură înseamnă trudă, migală de miniaturist, efort susținut și mare putere de voință. Și talentul? Talentul poate e cunoașterea tuturor acestor lucruri, chiar fără să le fi formulat concret în cuvinte.

Descoperirea valorii adjectivului m-a făcut să fiu mai concis. O frază oarecare ca „Ion, înalt cât un munte, nu mîncase de cîteva zile“, prin simplificare, ca la fracții, prin eliminarea cuvintelor de prisos, prin folosirea a două adjective se transforma în : „Ion era înalt și flămînd“. Desigur fraza nudă scoasă dintr-un context poate fi ridicolă, ca orice exemplu de altfel. Scriu despre toate astea, pentru că frămîntările din vremea aceea, căutărilor, bucuria frazelor scrise m-au ajutat să devin scriitor.

Pentru prima oară, tot datorită lui Cehov am descoperit că personajele create de mine vorbeau, gîndeau cum gîndeam și eu. Am început să fiu atent cum vorbesc oamenii din jurul meu. Lascăr Sebastian de exemplu nu spunea niciodată „îmi plac femeile grase“. Lui îi plăceau cuvintele și rostindu-le, le savura și el. Spunea cam așa : „Ca să fac plăcere ochilor, caut femei cu forme rotunde la umeri, la sîni, la spate“. Îmi devenise clar că, așa cum oamenii nu semănau între ei, nici vorbirea, compunerea frazelor nu semănau între ele.

Sînt convins că rîndurile de mai sus exprimă niște adevăruri mărunte, știute de toți care aștern cuvinte pe hîrtie. Le-am notat totuși în „amintiri“ pentru că aceste adevăruri îndeobște cunoscute le-am descoperit și eu.

Cînd am devenit ziarist și trebuia să scriu zilnic 270 de rînduri, scrierea mea semăna cu stilul tuturor colegilor din redacție. Mult mai tîrziu am aflat de ce. Voiam ca scrisul nostru să placă unui singur om : redactorului-șef. Scriam pe gustul lui, bombastic. Pe atunci încă nu știam că el căuta ca ziarul să fie pe placul secretarului cu propaganda.

Orice reportaj ieșit din micuțul pat al lui Procust, în care nu se găseau cuvintele foarte la modă, elan, abne-

gație, cu comuniștii în frunte, fără prihană, erau privite cu suspiciune.

Mai târziu am mai avut o perioadă când am fost obligat să scriu pe gustul unui om : eram redactor la revista *Flacăra* condusă de Minzu Radian. La început îmi făcea câte 20 de observații la fiecare pagină cu diferite creioane colorate. După un an am învățat să scriu pe placul lui și nu mai îmi făcea observații.

Nu de mult am recitat câteva reportaje scrise pe vremea aceea : au fost și au rămas penibile.

SPRE SFÎRȘITUL anului 1947, imediat după Crăciun, mai mulți activiști de partid de la diferite întreprinderi din oraș și, bineînțeles, cei de la județeană am fost consemnați la sediul central. Nu ni s-a comunicat motivul mobilizării, dar ne-au anunțat să ne aprovizionăm cu hrană rece pentru câteva zile.

— Plecăm undeva, spuneau unii și eram curioși să aflăm unde.

Alții erau de părere că am fost consemnați pentru că nu aveam nivel politic. Altminteri de ce trebuie să ascultăm zilnic câte două sau trei prelegeri ? Era adevărat ; tovarășii din birou ne țineau lecții, dar nu ne puneau să luăm note și nici nu ne întrebau dacă am reținut ceva. Desigur, expunerile semănau cu cele pe care le-am ascultat și pînă atunci, dar totuși aveau ceva nou : un iz patriotic.

Pînă în '47, patriotismul se confunda cu naționalismul șovin, era mult mai la modă internaționalismul proletar. Nu era bătător la ochi dacă te băteai cu pumnul în piept și spuneai că ești ungar sau evreu. Era bătător la ochi dacă cineva îndrăznea să spună că e român. Îmi amintesc, uneori ne băteam ca chiorii cu cei care îndrăzneau să spună „regele și patria“ și nu „regele poporului“. Patria era o noțiune dubioasă și imnul de stat de azi era un cîntec interzis pentru că preamărea tricolorul. De altfel erau interzise și *Deșteaptă-te române* și *Pe-al nostru steag e scris unire*. Profesorii de istorie aveau mari dificultăți când țineau lecții despre Ștefan

cel Mare sau Mihai Viteazul. Domnitorii nu erau personalități, ci produse ale timpului istoric.

Elevii care învățau prost și aveau perspective de a repeta anul trimiteau anonime unde vrei și unde nu vrei : activiștii participau la cursuri, profesorul, dacă mai avea și o pată pe origine, era speriat, se bălăia la ore. Copiii activiștilor sau ai oficialităților primeau note mari chiar dacă erau tâmpiți. Dar cele mai mari nedreptăți s-au făcut la cursurile fără frecvență. Într-un an puteai absolvi 2, 3 clase de liceu. Și eu am fost întrebat dacă nu vreau să obțin bacalaureatul. Am refuzat invocînd că nu am timp să învăț patru ani.

— Ei, patru ani. Dacă forțăm puțin, faci patru ani în vara asta.

N-am forțat.

Dintre cei consemnați la sediul județenei eu eram poate cel mai neînsemnat : toți ceilalți aveau merite deosebite, erau ori ilegalisti, ori activiști care s-au remarcat pe linie organizatorică. Deși mă plictiseam, eram mîndru că mi s-a dat importanță. Am aflat după două zile că aveau nevoie de mine ca grafician. De la I.T.A. mi s-au adus două baloturi de pînză roșie și multă vopsea albă. Szumerai cel gras mă chemă la el :

— În noaptea asta te apuci să scrii lozinci.

— Dacă sînt multe, ar fi bine să mă apuc chiar acum.

— Încă n-au sosit lozincile.

Eram convins că s-a întîmplat ceva grav și la un nivel foarte înalt. Poate se schimbă chiar linia partidului, altmînteri de ce se așteaptă sosirea unor lozinci din București ?

Atmosfera din sediu era foarte încărcată : tovarășii din birou umblau încruntați, toți arborau mine de oameni preocupați, împovărați de sarcini numai de ei știute. Numai muncitorii aduși de la întreprinderi erau calmi ; în sala de festivități, sub portretul lui Stalin, jucau 66.

— Tobă, încă o toבă și încă una !...

— Degeaba ai tu, Pascul, nivel politic, dacă nu știi să bați tromful cînd trebuie !

— Un 20 de ghindă...

Numai în momente importante, excepționale, își dezvăluie omul caracterul, fața lui adevărată. În lagăr, zgîrcitul era de zece ori mai zgîrcit, invidiosul de zece ori mai invidios.

Odată, traversînd Mediterana cu un IL-18, stewardessa ne anunță că din cauza unor defecțiuni tehnice trebuie să executăm o aterizare forțată în Cipru. Ne legăm centurile și privim prin hublouri : dedesubt valurile albastre ale Mediteranei. Stăteam lângă un vechi activist : își făcea cruci, se ruga cu voce tare, apoi își înjură părinții că nu l-au învățat să înoate.

— Și sînt din Constanța, tovule. Dacă tata mă prindea la malul mării mă bătea.

— Și la ce ți-ar fi ajutat dacă știai să înoți ?

— Păi, nu vezi ce e sub noi ? Apă, tovule !...

— Ar trebui să-ți impuți că ești isteric.

Un altul își împătorea banii într-o pungă de nailon ca bancnotele să nu se deterioreze.

Am aterizat la Nicosia și am stat șase ore în sala de tranzit : căștile albastre ale forțelor O.N.U. nu ne-au permis să părăsim incinta aeroportului.

După două noți petrecute în sediu, dormitînd pe bănci, pe scaune, pe dușumea, oamenii au devenit nervoși, agitați, sensibili la zvonuri :

— Americanii au atacat Rusia...

Erau unii care știau și amănunte : debarcarea s-a făcut la Odessa, la Arhanghelsk și două detașamente de parașutiști operau la Moscova.

— Bine și de ce ne țin pe noi aici ?

— Că și la noi sînt mișcări. În oraș sînt vînați comuniștii.

Vedeam pe fața unora că-și făceau socoteli cît de comuniști au fost, cît de mult s-au expus.

Un funcționar în vîrstă, Váradi îmi mărturisi că în afară că a participat la ședințe și că și-a plătit regulat cotizația, n-a făcut nimic altceva.

— Pe viața mea, domnule Munteanu. Cuvîntul „domnule“ suna straniu în sediul județenei. M-am dus la ședințe regulat, n-am întîrziat niciodată și nu știu dacă am luat cuvîntul de două ori în doi ani. Eu sînt un timid.

Interveni un ceferist în discuție :

— Și mie tovarășul Váradi mi-a fost dat ca exemplu. De ce nu ceri să-ți dea drumul acasă ? Dacă în oraș într-adevăr se împușcă comuniștii, pe dumneata te omoară degeaba !

Váradi se schimbă brusc.

— Păi, nu m-ați înțeles, fraților. Eu am spus că, în afară de munca mea, eu plăteam regulat cotizația și participam la toate ședințele. Crezi că de formă ? Din convingere !

— Atunci de ce n-ai luat cuvîntul decît de două ori ?

— Pentru că, am spus și mai înainte : sînt un timid.

— Timizii n-au ce căuta în partid și dacă te mai aud o dată vorbind cum ai vorbit, te bag în mă-ta !

Cei mai mulți se duceau în camera de gardă să afle știri, dar radioul transmitea muzică de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic.

A treia zi oamenii deveniră irascibili, nu mai scoteau cărțile din buzunar, se încăierau, se înjurau fără pricină.

— Nu mai sta cu spatele spre mine, că te cîrlesc !
Ce ți-am făcut că-mi întorci spatele ?

— M-am așezat întîmplător așa, ce dracu !

— Să nu mă drăcui, că te cîrlesc !

Cel mai agresiv se dovedi unul, Horvath, maistru mecanic de la secția de întreținere a mașinilor de filat. Era un ungar încăpățînat : dacă cineva îi spunea Alexandru în loc de Sanyi îl privea pieziș, cu ochii lui mici, spălăciți :

— De ce nu-mi spui și boanghen ?

Toată lumea știa că de cînd părăsise clasa a șaptea primară nu mai citise nici o carte în afară de două broșuri : *Votați soarele și Comuniștii în fruntea întrecerilor în producție*. Era obtuz, dar atașat sincer partidului. Cînd s-au hotărît la I.T.A. întrecerile în producție, Horvath s-a împotrivit :

— De ce să fac beneficii baronului ?

— Mai multă pînză, mai multă pîine, tovarășe Horvath.

— Pîine pentru cine ? Pentru baron ? Dacă ar fi după mine, aş strica toate flaierele.

Atunci i s-a dat cea de a doua broşură să se lămurească.

Cu Horvath eram prieten mai de mult, încă din fabrică. Locuia pe o stradă paralelă cu a noastră, şi nevasta sa cu cei doi copii ai ei ne vizita des. Mai ales cînd nu eram eu acasă. Horvath era în pline puteri, vînos, cunoştea ca nimeni altul măruntaiele maşinilor de filat. Uneori, repara maşini pe care inginerii voiau să le scoată la reformă. Îi plăcea meseria, nu rareori rămînea pînă tîrziu în fabrică fără să fie retribuit special. Mai tîrziu, cînd s-a mutat în Bucureşti şi a ajuns mare în Ministerul de Interne, venea pe la mine şi-mi repara robinetele.

— Mă, Feri, înnebunesc la minister. Stau la un birou şi mă uit în hîrtii ca miţa în calendar. Tot timpul stau cu ochii pe calorifer. Mi-ar plăcea să se strice şi să-l repar. Să ştii că am făcut ceva util.

În cea de a treia zi de aşteptare, Horvath deveni zgomotos, ţipa şi, dacă cineva din comitetul judeţean îl punea la punct, simţea nevoia să-şi dovedească ataşamentul faţă de partid.

— Eu, tovarăşe, să ştii, nu de aia mă agit că nu-mi place aici. Mă agit că nu-mi place să nu fac nimic. Eu nu vreau pe lumea asta decît două lucruri : comunismul şi de fiecare Crăciun un porc. Anul ăsta încă nu l-am cumpărat şi, dacă mai stau mult aici, n-o să-l am nici de revelion.

În cele din urmă mi-au adus lozincile. Erau două : „Trăiască Republica Populară Română“ şi „Trăiască Republica Populară Română, patria tuturor celor ce muncesc“.

— Şi regele ? am întrebat curios.

— Lasă-l pe rege, tu scrie lozincile !

M-a cuprins un sentiment ciudat : de ce pleacă regele ? Nu fusese distins cu ordinul „Pobeda“ chiar de Stalin ? Şi această decoraţie nu fusese acordată decît la trei oameni din străinătate : lui Eisenhower, lui Montgomery şi regelui Mihai.

Cum o să arate România ca Republică ?

Desigur, secretul abdicării lui Mihai nu s-a putut păstra pînă în ultima clipă : au aflat și cei din sala de festivități și au devenit mai zgomotoși.

Numai Horvath umbla întunecat la față :

— Mama lor de bandiți !...

— Pe cine înjuri tu, Horvath, pe rege sau pe cei din comitetul județean ?

— Pe rege !

— Și atunci de ce spui mama „lor“ ?

— Vezi că ești prost. Nu spunea regele așa : „Noi, prin grația lui Dumnezeu și voința națională...“ Vorbea de parcă ar fi fost o grămadă, nu unul singur.

— Și acum dacă a abdicat de ce-l mai înjuri ?

— Pentru că a avut destul timp să plece și pînă acum. De ce a trebuit să se care tocmai de revelion ? Să rămîn fără porc ?

În anii care au urmat, cariera lui Horvath a avut o traiectorie ciudată. Cînd s-au înființat Sfaturile Populare a fost numit ajutor de primar, oficial, vicepreședintele Sfatului Popular. Petre Bele, primul prefect comunist al județului, s-a înconjurat numai cu cadre scoase din producție, să fie sigur că au origine sănătoasă. După cîteva ani, Petre Bele a ajuns secretarul Consiliului de Stat și l-a luat pe Horvath cu el la București. Acesta, după multe funcții, a ajuns la Ministerul de Interne, a fost ales secretarul organizației de partid și a lucrat pe lîngă cabinetului lui Teohari Georgescu. Cînd în '52, împreună cu Titus Popovici n-aveam voie să publicăm, Horvath ne-a aranjat o întrevvedere cu tovarășul Teohari.

Am fost introduși în minister, am așteptat cîteva ore în coridorul din fața cabinetului, dar în ultima clipă tovarășul ministru s-a răzgîndit și ne-a amînat audiența pentru totdeauna.

Îndată cu dispariția lui Bele de la Consiliul de Stat, Horvath a fost transferat, ca maior, la o unitate de pompieri din Capitală. Nu era pregătit nici pentru gradul de maior și nici pentru stingerea incendiilor. A fost trecut în rezervă și trimis la Arad pe post de director la întreprinderea de taxiuri. Cu timpul a devenit doar dispecer, pe urmă șeful paznicilor la fabrica de zahăr.

Din cele două lucruri pe care le dorea cel mai mult în viață a rămas doar la cel de al doilea : să aibă porc de Crăciun.

Nu de mult m-am întâlnit cu fiul lui Horvath pe litoral : avea o formație de muzică ușoară, plete pînă la umeri și cînta englezește tot repertoriul Bitelșilor.

La 29 decembrie ni s-a comunicat oficial că a doua zi regele va abdică. Am fost înarmați și alături de soldații regimentului 6 infanterie H.C.C. am ocupat locurile strategice din oraș : sediul județenei, gara, poșta, telefoanele.

Mihai de Hohenzolern Singmaringen, cel de al patrulea rege al românilor, a părăsit definitiv scena istoriei.

CEI DE LA cadrele județenei m-au anunțat că am fost mutat ca redactor al ziarului local. Motivele scoaterii mele de la Grafică le-am aflat în urmă cu cîteva luni din postfața scrisă de Tiberiu Molnar la un volum de nuvele tipărit în traducerea maghiară la Editura Kriterion. Reproduc cîteva rînduri din această postfață : „Pe Francisc Munteanu l-am cunoscut la Arad în partea a doua a deceniului patru în perioada fierbinte a marilor transformări : era un băiat simpatic, deșirat, cu' fața de parcă s-ar fi temut că n-o să aibă timp suficient să spună tot ceea ce avea de spus. Lucra la secția de agitație vizuală, la grafica județenei ; scria lozinci și picta portrete supradimensionate. Știam foarte puține lucruri despre el : purta nimbul misterios al omului venit de departe. Cei mai mulți nici nu-i știau numele de familie : îi spuneau doar Francesco, pseudonimul cu care își semna portretele pictate în serie.

Pe vremea aceea eram redactorul șef al ziarului local și am aflat de la un coleg că Francesco, talentatul nostru grafician, cochetează cu scrisul. L-am invitat la redacție și am stat de vorbă cu el : prea multe informații n-am aflat de la el, dar mi-a dat să înțeleg că ar schimba paleta pe mașina de scris. După reportajul de probă am cerut transferarea lui la ziar. Așa și-a început cariera de ziarist, vreau să spun, cariera de

scriitor. I-am cunoscut biografia abia în perioada verificărilor. Pe atunci încă nu știam că fragmente din această biografie vor fi publicate sub formă de povestiri, nuvele, romane...”

Timpul petrecut în redacție mi-a fost de un real folos în cariera mea de scriitor. Am scris sute de reportaje, articole, note. Am umplut zeci de caiete cu însemnări, cu date, cu întâmplări. Am cutreiera județul în lung și în lat : cu trenul, cu mașina, cu bicicleta, cu căruța. Am făcut cunoștință cu mii de oameni, cu mii de probleme. Am vizitat satele în perioada de deschiaburie, uzinele, întreprinderile de stat, corespondenții voluntari. Aveam sarcina să scriu nu mai știu câte rînduri pe zi, încît nu mai pridideam să transcriu materialele culese pe teren. La redacție nu aveam dactilografă. Am fost obligat să-mi bat singur materialele la mașina de scris. Atît de mult m-am obișnuit să scriu la mașină, încît azi, nici corecturile nu le mai fac cu mîna. Dacă nu aud țăcănitul metalic al literelor, am senzația că îmi lipsește ceva, atenția îmi este sustrasă și nu mă pot concentra.

În multe peregrinări prin județ am însoțit echipele de reparat unelte ale țăranilor, uneori am fost primiți cu hua, cu înjurături, cu pietre : alteori, ni s-au întins mese și ne-am ospătat cu baronul Neuman. Am scris poezii mobilizatoare pentru adunatul reclotei, pentru susținerea campaniei de alfabetizare. Am stat de vorbă cu deținuții eliberați cu ocazia amnistiei, cu muncitori în proces de divorț și am luat interviuri oamenilor de pe stradă.

Îmi amintesc, divorța un activist de partid cu care eram în relații bune și primisem sarcina să-l lămuresc că nu e just ceea ce face. Îl vizitam în fiecare seară, stăteam de vorbă cu el. Îi puneam întrebări prostești, naive. Cu adevărat nu cunoșteam relațiile lui cu nevastă-sa. Dar aveam sarcină de partid și trebuia să mă achit de această sarcină cît mai onorabil.

— Mă, Petre, spune-mi, dar sincer : Nuți nu e fată de treabă ?

— Este.

— E gospodină ?

— Este.

— Te văd zilnic cu cămașă curată, cu hainele căl-
cate. Are grijă de tine ?

— Are.

Mi-am dat seama că eram pe drumul cel bun.

— Are Nuți pe cineva ?

— N-are.

— Ai putea să-mi spui un defect sau ceva care nu-ți
place la ea ?

— Nu.

— Atunci de ce vrei să divorțezi ?

— Pentru că nu ne înțelegem în pat. Nu pot să mă
culc cu ea.

A divorțat și a fost mutat înapoi la C.F.R., în pro-
ducție.

Am fost cu echipe de agitație la culesul viilor la
Miniș și la Maria Radna să combat procesiunile reli-
gioase. Am aflat sute, mii de biografii. Niciodată nu
m-am mărginit la tematica dată de redacție : mă infor-
mam de tot ce se petrecea într-un sat. Am fost trimis
odată să scriu despre cei care întîrzie sau nu vor să
predea cotele. Îl întreb pe țăranul indicat de sfatul
popular.

— Dumneata de ce nu vrei să-ți faci datoria față
de patrie ? De ce n-ai predat cotele ?

— Pentru că n-am.

— Cum n-ai ? Dumneata ai avut însămințate cinci
jugăre cu porumb.

— Patru.

— Nu te cheamă, Ion Nicoară ?

— Ba da. Așa mi se spune.

— Aici, în hîrțile pe care le-am primit de la sfat
scrie cinci pogoane.

— Atît am avut. Pe un pogon au făcut un teren de
fotbal.

— Bun, asta se poate scade.

— Nu se poate. Cei de la sfat nu cunosc scăderea,
doar adunarea.

— Pot să vorbesc și eu cu ei.

— Degeaba. Mi-au fixat 2000 de kilograme de jugăr. Și jugărele n-au dat decît 2.200.

— Înseamnă că îți rămîn 200 de fiecare pogon.

— Da. Vreo 800 de kilograme. Dacă mănînc eu, porcii și orătăniile 800, cu ce însămințez la anul? Îmi dau cei de la sfatul popular? Îmi dau un brînci. Am un băiat șăgîrt la fabrica de tutun. Toți banii pe care îi cîștigă mi-i dă să cumpăr porumb, că nici 800 nu-mi ajung. Așa am plătit și cota din anul trecut. Acum mi-au mărit-o. Dădu nemulțumit din cap. Oricum vor să mă aresteze. De ce să mă mai chinui pînă la anul? Să mă aresteze acum și am terminat socoteala. Tot o să-mi dea drumul, că o să aibă nevoie de oameni la seemănat. Aștia care lucrează la sfat nu știu să dea la coasă. Le pute munca.

Mă duc la sfat să lămuresc problema lui Ion Nicoară.

— Dă-l în mă-sa, e chiabur.

— Cum chiabur? N-are decît patru jugăre.

— Cinci.

— Un jugăr l-ați transformat în teren de fotbal.

— A fost sarcină de sus. Tineretul trebuie să facă sport.

Vorbesc și cu alți oameni din sat.

— Aici, domnule ziarist, nu-i vorba de cote și de teren de fotbal. Sitaru de la sfat a fost argatul lui Nicoară. Nicoară mergea la cîmp să vadă ce face Sitaru. Sitaru dormea. L-a alungat și acum Sitaru îi face felul.

Îl întreb pe Nicoară de ce nu face un memoriu la județ. Îmi zîmbește trist:

— Se vede că n-ai făcut armata. Păi sergentul e Dumnezeu în cazarmă. Stai smirună și nu crîcnești. Poți să te întreci cu un sergent care te-a luat de ochi? Nu! Taci și rabzi. Așteptați să se schimbe sergenții...

Trebuia să scriu despre o acțiune a U.F.D.R.-ului. Împărțeau lapte praf copiilor săraci și bătrînilor neajutorăți din Zimand. Molnár, redactorul-șef, mi-a spus la plecare:

— Fii atent, Munteanule, îmi trebuie ceva lacrimogen. Dacă cei care citesc reportajul nu plîng, te trec la secția corespondență.

U.F.D.R.-istele au sosit la Zimand cu mașina. Au adus cu ele un sac cu lapte praf olandez rechiziționat de către vameșii de la frontieră.

Steaguri, fanfara pompierilor. Copii și bătrâni cu sticle, cu cratițe în mână așteptau să se împartă laptele. Văd praful alb, renunță.

— Dracu a mai văzut lapte în sac !

Se zvonise cu o zi în urmă că vor veni niște cucoane cu otravă de șoareci.

N-am fost în stare să compun un reportaj lacrimogen.

Pe vremea aceea apăruseră instrucțiunile cu lichidarea cailor. Nu se putea împotrivi nimeni : cailor consumau mai mult decât produceau. Statisticile, cifrele erau tabu : nimeni n-avea voie să se îndoiască de ele. Mi-am adus aminte de perioada tristă a patrupedelor în timpul unei șuete cu doi mareșali : Vorocișilov și Budjonii. Mai erau de față Marga Barbu și Carmen Stănescu. Aveam senzația că stăm de vorbă cu istoria. Vorocișilor, mărunț, cu ochi vioi, îmi strivea țigările și ținea discursuri împotriva fumatului. Budjonii înalt, spătos, cu un zîmbet șiret pe sub mustățile lui imense, intrate și ele în istorie, privea în gol ca și cum dincolo de pereții ce ne înconjurau ar fi văzut stepele părăsite de demult. Discutam despre ce ne place cel mai mult. Carmen alesese teatrul, Marga filmul, Vorocișilov aerul nepoluat. În cele din urmă, la insistențele lui Marga Barbu și Budjonii își spuse părerea :

— Vodca, iepele și femeile.

Sînt convins că Budjonii n-ar fi admis exterminarea cailor.

Cred că cea mai frumoasă meserie din lume e cea de ziarist : afli, vezi atît de multe lucruri, încît uneori ai senzația că trăiești mai multe vieți. Viața văzută de un dresor de lei, de un tutungiu, de un general sau de un portar de întreprindere e mereu alta. Dar cînd încerci să fii și dresor și tutungiu, viața capătă alte dimensiuni, nu devine nici frumoasă, nici urîță ci așa cum e. Este ca și rezultatul exact al incertitudinii lui Schrödinger. Ziarul m-a învățat să văd, să aud, să cern exagerările, să găsesc media, realitatea. Dacă n-aș fi fost, reporter, aș fi fost mult mai sărac sufletește, n-aș

fi avut curajul să răstignesc oamenii în pagină, să creez mica mea lume mărginită de copertile cărților, de cele două generice ale filmelor.

DATORITĂ unui reportaj s-au născut două nuvele : *Lența* și *Ciocîrlia*. Am fost trimis într-un sat unde se terminase campania de alfabetizare. Organele de partid din comună erau mulțumite, mi-au recomandat să stau de vorbă cu directorul școlii. Ajung la el după terminarea cursurilor. Mă invită la masă. Masă plină cu bucate, cu farfurii curate, cu miros de pâine caldă. La masă, în afară de mine, mai erau trei persoane : directorul școlii, un bărbat de vreo 45—50 de ani, cu față rotundă, puhavă, fără riduri, tipul omului care nu se frământă prea mult. Alături de el, nevasta sa, o femeie tânără, sub 30 de ani, voinică, frumoasă, cu față obosită, tristă. În partea cealaltă a mesei un suplinitor : un bărbat negricios în pline puteri, cu fălci mari și dinți albi, sănătoși. În capul mesei eu, ziaristul. Așteptam să vorbească ei. Știam din experiență că, la întrebări, răspunsurile sînt totdeauna șablon, neinteresante, lozincarde.

În timpul mesei nu vorbise nimeni : se auzise doar clincănitul tacîmurilor și mestecatul fălcilor puternice ale suplinitorului.

Am stat două zile în comună și am aflat că nevasta directorului ziua era gospodină, după-masă femeie de serviciu, noaptea nevestă, primăvara săpa grădina și toamna puneă murături. Rolul lui Hanganu, al suplinitorului, mi l-am imaginat. După șase ani am publicat prima din povestiri : *Lența*. Nuvela a făcut vîlvă pe vremea aceea și bunul meu prieten, Victor Iliu, a vrut s-o transpună pe ecran. A lucrat vreo șase luni la decuplaj, a făcut probe filmate, pe urmă filmul nu s-a mai făcut din cauza unui lift. La o ultimă ședință de lucru în cabinetul tovarășului președinte al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, Constanța Crăciun, am avut o discuție foarte lungă. De față au fost și Nicolae Moraru și Mihai Novicov și alți specialiști în materie

de film. Concluzia discuțiilor a fost pozitivă : eu am fost felicitat pentru scenariu, iar Iliu pentru probele prezentate. La plecare, vrînd să intrăm în lift, am constatat că liftul era defect. Am fost obligați să coborîm pe scări. Pe scări, lui Nicolae Moraru i-a venit o idee : Ce ar fi dacă Lența nu s-ar încurca cu Gheorghe ? Ar fi mult mai moral. Am putea realiza un film educativ.

Bineînțeles, filmul nu s-a mai făcut niciodată.

Dacă ar fi funcționat liftul, filmologia lui Victor Iliu ar fi fost mai bogată cu un film.

Dar *Lența* s-a îndepărtat foarte mult de materialul cules pe teren : personajele au fost transplantate într-un alt mediu social și conflictul mult îndulcit : era perioada tipicului. În *Ciocîrlia*, scrisă după alți trei sau patru ani, am păstrat și atmosfera din reportaj. Nuvela n-a fost remarcată de critică, deși și azi sînt convins că, *Ciocîrlia* e una din cele mai bune lucrări scrise de mine în perioada aceea, chiar dacă se simte puternic influența lui Slavici.

Romanul *A venit un om* s-a născut în vremea aceea : am însoțit o mulțime de activiști însărcinați cu înființarea primelor gospodării colective. Am asistat la munca de lămurire, la discuții interminabile, am citit teama în ochii țăranilor, frica de nou, de necunoscut. Activiștii nu aveau nici ei perspectivă : aveau doar sarcina să-i lămurească ; promiteau raiul pe pămînt, belșugul, bunăstarea. În *A venit un om* am încercat să redau cele văzute ; din păcate nici eu nu aveam perspectiva timpurilor, doar bunul-simț și multitudinea de fapte, biografii.

Romanul *A venit un om* așteaptă să fie rescris : nu-i lipsește decît perspectiva istorică.

CAROL MANHAIM lucra la ziarul maghiar. Ne vedeam zilnic și vorbeam numai despre literatură. Într-o zi mă rugă să-i scriu cîteva poezii în ungurește.

— De ce ?

— Cum de ce ? Să le public. În Arad nu există nici un poet *nou* de limbă maghiară. Cei bătrâni, care scriu despre amoruri ofilite, nu mă interesează.

— M-am chinuit să potrivesc cât mai frumos cuvintele. Cunoșteam maghiara după ureche, gramatica deloc. Poeziile, bineînțeles, n-au apărut în *Vörös Lobogó*.

Încăpăținat cum sînt, am trimis versurile la revista *Utunk*. Au apărut în numărul următor și redacția m-a solicitat să le mai trimit versuri. Aproape doi ani am publicat poezii în revista din Cluj pînă cînd redactorul șef, Gáll Gábor, marele animator al literaturii maghiare din țară, mi-a trimis o scrisoare în care mă felicita și-mi declara că mă socotește cel mai bun poet de limba maghiară din ultimul timp.

Am fost convins că e o glumă și din ziua aceea n-am mai scris niciodată în ungrește. Abia după cîțiva ani am aflat de la fostul secretar de redacție, Marosi Péter, că părerea lui Gál Gábor a fost sinceră.

După plecarea mea la București, cu Manhaim nu m-am mai întîlnit decît o singură dată, tot la Arad. Devenise șeful cenzurii. Umbla cu o ștampilă în buzunar și aplica „bun de tipar“ programelor de teatru, invitațiilor la botez și ștampila paginile ziarului. Nu se schimbase decît ca formă, chelise și-i crescuse circumferința pîntecului. Cred că nici acum nu știe cît de mult m-a ajutat, cît de importantă a fost pentru mine prietenia lui. Cu toate deficiențele lui fizice, surzenia și piciorul înțepenit, Manhaim a fost un optimist iremediabil.

Optimist iremediabil și prieten devotat.

LIVRAREA primului strung fabricat în întregime la uzinele „Iosif Rangheț“ din Arad a fost un eveniment important al industriei românești. După tractorul I.A.R.-22, construit la Brașov, strungurile cu păpușa mobilă au devenit copiii alintați ai presei. Am cunoscut cu această ocazie o mulțime de scriitori și ziariști din Capitală care au venit să scrie reportaje despre noul produs românesc. Strungul era socotit o victorie a indus-

triei naționalizate, un prim pas spre noua orînduire. Niciodată n-am folosit atît de multe superlative ca atunci și, fără îndoială, eram socotit un specialist în materie de strunguri.

Am urmărit construirea fabricii de la primii țăruiși bătuți în pămînt, am făcut muncă voluntară pe șantier, am cunoscut constructorii, pe urmă pe metalurgiștii adunați sub prima hală acoperită. Am scris o sumedenie de reportaje despre fabrică, despre oamenii în mintea cărora s-a zămislit și despre cei care au construit strungul. Cu oarecare exagerare aș putea spune că fabrica de strunguri a crescut sute de strungari, sute de frezori, sute de montori. Cu mulți eram prieten încă de la „Astra“, din micile întreprinderi care s-au comasat în vederea creării marii uzine.

După cinci ani am scris romanul *În orașul de pe Mureș*, care a avut meritul să scindeze pe criticii literari în două tabere: unii, care admiteau ca un erou realist socialist să aibă și lipsuri și să comită greșeli, adică să aibă pete, iar ceilalți, ortodocșii, la fel ca și cooperativa Nufărul, erau împotriva petelor. Din cauza acestei dispute de principiu, s-a vorbit atît de mult despre carte încît n-a putut trece neobservată. Pentru a se da dreptate criticilor care susțineau „petele“, mi s-a decernat Premiul de Stat. Desigur, pentru cititorii de azi, disputa „Cu pete sau fără pete“ pare naivă. Cu trei decenii în urmă însă, în plin realism socialist, cîștigarea dreptului la pete a fost un mare succes al criticii literare.

Cartea am revăzut-o de la ediție la ediție, dar nici azi n-o consider definitivă.

Întîmplător, romanul a făcut carieră și în Uniunea Sovietică. Se făcuseră primele acorduri culturale între noi și sovietici și editurile din Moscova căutau romane românești să le traducă. Scriitorul cel mai la modă în perioada aceea a fost Petru Dumitriu. Nici una din cărțile lui nu se afla în biblioteca ambasadei. Toate erau luate la citit. Rafturile erau însă pline cu *În orașul de pe Mureș*. A fost tradus în rusă și din rusă în mai multe limbi unionale. În urma succesului de librărie s-au tradus și *Lența*, mai multe volume de povestiri,

Statuile nu rîd niciodată, A venit un om, Terra de Siena și altele.

A venit un om a apărut chiar înainte de a fi fost tipărită în țară.

CU OCAZIA trecerii bunurilor fostei case regale în patrimoniu statului am însoțit colectivul care a inventariat castelul de la Săvîrșin. Ceea ce m-a impresionat în biblioteca fostului rege a fost faptul că n-am găsit nici o carte în limba română.

CA DE OBICEI, și în ziua naționalizării, Neuman a venit în fabrică la ora șapte fără un sfert. A fost întâmpinat de comitetul de fabrică și de David Ludovic, din partea comitetului județean de partid. I s-a comunicat că fabrica nu-i aparține. A primit vestea fără să clipească, a predat cheile diferitelor sertare și a întrebat dacă îi este permis să-și ia lucrurile personale.

— Numai cele strict personale, a precizat David.

După numai cîteva săptămîni, în mod misterios, baronul Neuman a fugit în occident. În urma verificărilor, Rafila, șeful Siguranței din Arad a fost destituit, pe urmă arestat. Era un bărbat înalt, bine făcut, tip de sportiv. Cînd nu purta uniformă se îmbrăca în costum de culoare închisă, cu croiala la zi. Un borsalino mătăsos, parfumat îi completa echipamentul. Își începuse cariera ca strungar la atelierele C.F.R., a fost scos din producție și, pentru că era un element impulsiv, a trecut la poliție. Pe atunci era încă necioplit, agresiv, știa o mulțime de lozinci și avea un mic complex de inferioritate din cauză că pe față purta urmele unui ciupit de vărsat. Se cizelase însă foarte repede. A învățat să se poarte, să țină cuțitul și furculița, să bea coniac în bol încălzit de căldura palmelor, să vorbească frumos cu femeile. Îmi imaginasem că, după penitenciar, Rafila o să se întoarcă într-un atelier, va deveni șofer sau o să fugă peste graniță. L-am subapreciat. La vîrstă înain-

tată s-a înscris la facultatea de medicină, a terminat cursurile cu bine și a devenit doctor. A profesat undeva în apropierea Bucureștiului. Acum e pensionar și, probabil, își scrie memoriile.

Nu mult după aceea au fost naționalizate instituțiile medico-sanitare și întreprinderile cinematografice. Am fost de față când Bhem a predat cheile cinematografului Savoy. Era buimăcit, nu înțelegea ce se petrece, repeta întruna: „dar eu sînt cinstit, toată viața mea am fast cinstit“. După cîteva zile, când a realizat că cinematograful nu mai este al lui, a umblat după Haller să-l bată pentru că l-a sfătuit să-și investească piperul într-o instituție de cultură.

Mai tîrziu, despre micul băcan, am scris o nuvelă mai lungă intitulată: *Un plic cu piper*.

MOLNAR TIBERIU, redactorul-șef al ziarului unde lucram, mă anunță că sînt chemat la sfatul popular, la secția care se ocupă cu repartizarea caselor. Mă prezintă. Mă întîmpină un funcționar îmbrăcat în haine de doc cenușiu, cum purtau muncitorii de la fabrica de zahăr. Dungile pantalonilor călcați aduceau cu niște lame de cuțit. După mîinile lui butucănoase se vedea că era muncitor. El se voia însă funcționar.

Avea pe masă o mulțime de creioane ascuțite, hîrtii cu rezoluții, orînduite ca la farmacie. Pe pereți atîrnau și cîteva anunțuri importante: „Vă rugăm nu fumați“, „Vă rugăm nu ne țineți de vorbă“, „Omul e cel mai prețios capital“. Numai în Germania, în timpul războiului, văzusem într-o singură încăpere atît de multe inscripții. Intrasem într-o băcănie din Passau: „Vă rugăm păstrați rîndul în ordinea sosirii“, „Ciinii și jidanii n-au acces în acest magazin“, „Prezentați carnetele netăiate“ și încă multe altele care nici nu știu la ce se refereau.

Funcționarul așteaptă să ajung pînă în fața biroului, abia după aceea îmi răspunse la salut. Mă întrebă oficial în ce problemă îl deranjez.

— În problemă de locuință...

Răsfoi un carnetel în care-ș notase audiențele.

— Dumneavoastră sînteți Munteanu de la ziar ?

— Da, tovarășe.

Mă privi neîncrezător și-mi ceru o legitimație. Mi-am dat seama că, nu voia, devenise funcționar. Verifică buletinul, totul i se păru în regulă, mă pofti să iau loc.

— Dumneavoastră aveți o cerere pentru o locuință.

— Am mai multe. Ultima am depus-o acum o săptămîină.

În clipa aceea aș fi jurat că m-a chemat să mă anunțe că, din păcate, deocamdată nu are nici un spațiu disponibil, dar să stau liniștit, sînt trecut în hîrtiuțele lui. Oricum, eram redactor la ziarul de partid, n-ar fi vrut să mă plîng, sau să-l reclam că nu mi-a dat importanță.

M-am înșelat. Funcționarul cercetă un alt carnețel și încuviință din cap :

— Da, exact cu o săptămîină în urmă. Dar eu le-am studiat pe toate. Sînteți însurat și aveți un copil de 4 ani.

Nu puteam să nu-i admir conștiinciozitatea.

— Sînteți foarte bine informat.

— Eu, tovarășe, am fost activist sindical la fabrica de zahăr și am fost promovat în această muncă de mare răspundere. Nu-mi pot permite să nu fiu documentat. Dacă pînă acum, aici, la „Spațiu“ s-au dat locuințe după ochi, de acum în colo, acest lucru nu se va mai întîmpla. Eu singur nu hotărâsc nimic. Spun, am studiat cererile dumneavoastră, mi-am făcut o părere și i-am comunicat-o tovarășului Horváth Sanyi.

Subliniase numele mic al lui Horváth, să-mi dau seama că relațiile lui cu vicepreședintele sfatului popular sînt foarte intime.

— Și tovarășul Horváth ce a spus ?

— Să vă repartizez un apartament. Cînd vreți să-l preluați ?

— Dacă se poate acum.

Locuiam în gazdă, într-o cameră mare care servea și de bucătărie și de dormitor. Noaptea nu puteam lucra decît după ce adormea copilul.

— De cîte camere aveți nevoie ?

Ce l-o fi apucat pe Horváth de a devenit atît de darnic ? Ori cei de la judeţeană l-au îmboldit.

— De o cameră şi de o bucătărie. Şi dacă locuinţa are şi o cămară voi fi foarte mulţumit.

— Bucătărie şi cămară aveţi sigur. Camere, ia să vedem... Scoase dintr-un sertar un dosar pe care am descifrat un singur cuvînt : Rujdea. Încă nu ştiam că-î un nume. Funcţionarul răsfoi dosarul şi începu să numere :

— Una, două, trei, patru... Da, aveţi bucătărie, cămară şi şase camere.

Avusesem o presimţire că ceva nu era în regulă.

— N-am nevoie de şase camere.

— Mi s-a spus că sînteţi intelectual şi aveţi nevoie de o locuinţă bună. Şi asta e cea mai bună pe care o am la dispoziţie. Numai că va trebui să aveţi grijă de seră.

— Ce fel de seră ? am sărit repede.

Te pomeneşti că ăştia vor să-mi dea casă la marginea oraşului.

— În afară de cele şase camere mai e şi o seră. Consultă o filă a dosarului. În inventarul de la seră sînt menţionate 118 obiecte.

Am devenit curios.

— Ce fel de casă e asta ?

Funcţionarul se rezemă de spătarul scaunului şi-şi puse amîndouă mîinile pe tăblia biroului. Avea unghiile roase pînă la carne.

— Săptămîna asta au fost ridicaţi toţi duşmanii de clasă din oraş. A fost săltat şi doctorul Rujdea. Apartamentele lor se repartizează oamenilor muncii. Dacă nu vreţi să vă mutaţi, scrieţi aici „refuz pe propria mea răspundere“. Şi vă iscăliţi, bineînţeles. Mie îmi plac lucrurile clarificate.

Încă în ziua aceea m-am mutat în apartamentul doctorului Rujdea din palatul Bohuş. Erau cinci camere pe hol şi din hol se deschidea sera, o încăpere mare, cu pereţi de sticlă care dădeau spre o curte interioară. Într-adevăr, erau 118 obiecte inventariate, plante exotice, ghivece, unelte mici de grădărit şi doi lămîi pe rod : cel mare avea peste o sută de fructe. Am preluat casa contra unei semnături, dar încă în faţa funcţionarului

am sigilat patru camere. Am păstrat pentru locuit pe cea mai luminoasă, cu o mulțime de ferestre care dădeau spre strada Goldiș. În încăpere era un pat imens, desfăcut, rămas probabil cum a fost în noaptea când l-au arestat pe doctor.

În primele zile am făcut un inventar detaliat în care am menționat tot ce se găsea în casă. În documentul întocmit de sfat erau notate doar obiectele mari : „un pat, două fotolii de piele, o oglindă mare cu marginile cizelate, o plapumă galbenă, două perne etc.“. În inventarul întocmit de mine am înregistrat tot ce se afla în casă, în sertare : 171 de fotografii de familie, două agrafe, patru perii de dinți uzate și o sumedenie de mărunțișuri de tot felul.

Era prima mea locuință cu parchet, cu covoare persane. Pe biroul imens, din stejar masiv, era așezat un cristal de cel puțin un centimetru grosime. La biroul acela n-am putut scrie nici un rînd : aveam senzația că miroase a medicamente. De altfel, pînă atunci nu scrisesem decît pe un scaun de bucătărie. Și astăzi, la aproape 60 de ani, mașina de scris e așezată tot pe un scaun de bucătărie.

La începutul anilor '50, Titus Popovici a locuit cîțiva ani la mine. Aveam o garsonieră pe *Popa Nan*, compusă dintr-o cameră și o bucătărie concepută pentru liliputani.

Titus dormea în bucătărie, pe un fotoliu-pat care nu se putea deschide în întregime. În loc de linie orizontală arăta ca un S. Dimineața, Titus avea forma patului, treceau multe minute pînă reușea să-și întindă oasele. Era în perioada cînd ni s-a interzis să publicăm, și noi eram în „mîină“, eram fecunzi, plini de idei, de vise. Scriam zeci de pagini pe zi.

Vecinii din palatul Bohuș, cînd mă vedeau intrînd sau ieșind din apartamentul doctorului Rujdea, mă priveau chiorîș : aveam senzația că erau convinși că arestarea doctorului se datora mie. În afară de Hortváth nu mă vizita nimeni, dar și el venea numai cînd avea nevoie de ceva.

— Miine avem o acțiune în Segă. Vorbește cu cei de la ziarul maghiar să scrie ceva.

— Scriu eu.

— Aia, care aș vrea să-mi citească numele în ziar, nu știu decît ungurește.

Spun, nu aveam vizitatori și totuși, uneori, auzeam țîrîind soneria și tresăream : mă temeam că se reîntoarce doctorul. Nu-mi puteam imagina ce aș fi putut discuta cu el. Îmi amintesc, într-o seară pe la unsprezece, aud soneria. La ușă, un țăran voinic, îmbrăcat pe jumătate orășenește.

— V-am adus pulpa, domnule doctor.

— Eu nu sînt doctorul.

— Nu face nimic. Îi dați domnului Rujdea. Îmi întinde un pachet imens învelit în pînză de in. I-o pulpă de vițel. Frate-meu, pe care l-a îngrijit domnul doctor, e la pîrnaie. Mi-a trimis vorbă să vă aduc pulpa promisă. L-au arestat ăștia cu cotele.

— Și doctorul e arestat.

Își închipui o cruce pînă la buric.

— S-a întors lumea cu curu-n sus.

Am vrut să-i dau pachetul înapoi.

— Cum să-l iau ? Să mă prindă ăștia că am tăiat vițeaua ? Să-i fie de pomană, că a fost om tare cumsecade... Fără el frate-meu ar fi fost de mult în ceruri.

Alteori găseam în fața ușii o damigeană de vin cu dop de cocean. Între dop și sticlă un bilețel : „Să-l beți cu sănătate, domnule doctor. Virgil din Pîncota“.

La insistențele mele, după cîteva săptămîni au fost ocupate și celelalte camere. Într-una s-a mutat Gheorghe Sabău, un coleg de la ziar, care ura scrisul. La început fusese doar corespondent la nu mai știu ce întreprindere și a fost angajat ca redactor. Cerea să fie trimis în producție, dar cei de la județeană se încăpățînaseră să-l facă ziarist. În redacție stătea cu șapca pe cap și, uneori, chiar dacă era cald nu-și scotea paltonul. Nu avea prieteni, nu comunica cu nimeni, dimineța la prînz și seara mînca la un lacto-bar mămăligă cu smîntînă. În camera folosită pe vremuri ca sufragerie se mutase o activistă de partid, o fată venită de la țară. Urma cursurile unei școli de cadre. Ca înfățișare avea aspect de

vampă, cu mers legănat și șolduri rotunde. Și la față era frumușică : buze cărnoase, nas mic în vînt și ochi albaștri exagerat de mari. În realitate era timidă, melancolică. N-o vizita nimeni : seara înainte de culcare cînta „Cu barca pe valuri“ și o mulțime de romane triste.

Bucătăria o aveam comună, dar activista n-o folosea decît duminica : atunci prăjea cartofi. În restul zilelor își făcea doar ceai din plante și ronțăia biscuiți. Înaintea seminarelor îmi cerea voie să stea în seră. Acolo citea pînă noaptea tîrziu cu voce tare din *Anti-Dühring*.

În celelalte camere s-au mutat oameni necunoscuți.

Printre însemnările doctorului Rujdea scrise pe hîrtii și hîrtiuțe disparate, pe spatele unor rețete, am găsit cîteva notații interesante. Din cauza scrisului neciteț nu m-am ostenit prea mult să le descifrez. Am transcris doar cîteva.

„Pacientul x, suferind de inimă, doarme totuși pe partea stîngă deși i s-a atras atenția că nu e bine. De ce ? L-am supravegheat cîteva nopți cînd am fost de gardă. X se scărpină în somn, dar numai cînd dormea pe partea stîngă. L-am cercetat. Avea o eczemă abia vizibilă pe piciorul drept. Dormea pe partea stîngă ca să se poată scărpină. După tratarea eczemei dormea liniștit, conform indicației, pe partea dreaptă. Trebuie reluată *Cauza lucrurilor* lui Hipocrat.“

„Un bărbat matur are milioane de spermatozoizi, dar UNUL singur se fecundează. Sarcina noastră ar fi descoperirea și DIRIJAREA celui mai valoros spermatozoid. Prin selecție creștem cai de rasă, animale, flori cu calități deosebite. De ce e interzisă dirijarea și multiplicarea speciei umane cu calități deosebite ? Din păcate, noțiunea de rasă are înțeles politic. Un rasism științific ar crea oameni mai buni, mai frumoși, mai rezistenți, mai inteligenți.“

„În cimitirele noastre putrezesc retine, rinichi, inimi sănătoase. Cui ar trebui atrasă atenția de această pierdere incalculabilă ? Ar trebui găsită o soluție de conservare a organelor sănătoase pe care le îngropăm iresponsabili.“

„Într-o populație doar 30—35 la sută produc bunuri. Restul consumă doar. Ar trebui inventate îndeletniciri pentru bătrâni, pentru handicapați.“

„Pensionarea nu e un drept câștigat. Pensionarea este un predecis civic. Una din cauzele nerefacerii celulelor este inactivitatea. Pensionarea ar trebui să fie doar o schimbare a locului de muncă...“

Cea mai nemulțumită, că locuiam în casa doctorului, a fost nevasta mea : totul îi era străin, ura mobilele, obiectele din casă, se ferea să deschidă un sertar. În zadar am împachetat lucrurile fostului locatar și le-am depozitat în privință, ea circula prin casă ca o străină. Datorită ei n-am locuit acolo decît cîteva luni și, îmboldit de ea, am făcut o mulțime de intervenții pînă cînd am obținut o locuință adevărat : o bucătărie și o cameră pe bulevardul Armata Poporului.

Despre doctorul Rujdea n-am aflat nimic ; știu doar că cei doi băieți ai lui au terminat Facultatea de medicină din Cluj și acum trăiesc undeva în Germania Federală.

DEȘI pe vremea aceea am publicat foarte puțin și nimic semnificativ, la Arad am fost socotit scriitor. În această calitate am fost invitat la toate premierele Teatrului de Stat. Nu scriam cronici, dar mi se cerea părerea despre spectacol, uneori se ținea chiar cont de ea. Eram un fel de membru neoficial al consiliului artistic. După premiera piesei *Cumpăna* a Luciei Demetrius, autoarea m-a întrebat ce părere am. Nu din răutate, cred că mai de grabă să-mi dau importanță, i-am spus că piese din astea scriu una pe săptămînă. Lucia Demetrius m-a măsurat din priviri și mi-a întors spatele. Era mică, slăbuță, cu păr alb îngrijit, de parcă atunci ar fi venit de la coafor. Era cel de-al doilea scriitor adevărat pe care l-am cunoscut.

Primul fusese Beniuc, cel care știa șapte limbi și rusește. Am fost delegat pe lîngă el să-l însoțesc în oraș și să-i asigur transportul la Sebeș, la casa părintească. Am fost două zile împreună : el era încă împovărat de

amintirile de la Moscova, unde fusese ambasador, vorbea puțin, iar eu n-aveam curajul să-i tulbur meditațiile. Ne-am împrietenit abia după câțiva ani, la București.

Pentru purtarea mea necuviincioasă față de Lucia Demetrius am fost admonestat. Din cauza asta am vrut să dovedesc că ceea ce am spus n-a fost doar o vorbă aruncată în vînt. Încă în seara aceea m-am apucat să scriu o piesă de teatru. Aveam un subiect bun, cules cu ocazia înființării primelor gospodării colective. Am lucrat toată noaptea și pînă dimineața am terminat primul act.

L-am rugat pe actorul Comănescu, care cocheta și el cu literatura, să-l citească în prima ședință a cenaclului. Am fost lăudat și încurajat să termin piesa. Singurul care n-a luat cuvîntul a fost Volbură Poiană-Năsturaș. Cînd am rămas singuri, l-am întrebat de ce ?

— Pentru că, dragul meu, nu vreau să te mint. Actul acesta, citit, merge. Prezinți personajele, pregătești conflictul. Pînă aici totul e în regulă. De aici apar problemele.

Am fost convins că vrea să facă pe grozavul.

— Ce fel de probleme ?

— În primul rînd dialogul. Toți eroii tăi vorbesc la fel, ca tine, dragul meu.

Despre asta n-a suflat nimeni nici un cuvînt.

Am luat replicile la rînd și într-adevăr toate personajele vorbeau în așa fel ca să pară deștepți.

— La fel ca și tine, dragul meu.

— Am înțeles, i-am spus cu resemnare. Și în al doilea rînd ?

— În al doilea rînd, dragul meu, foarte multe replici repetă ceea ce s-a mai spus.

I-am mulțumit pentru observații și am rescris actul. N-am mai dat la citit decît lui Năsturaș. Voiam să-l dau gata.

L-a citit atent și s-a arătat nemulțumit de construcție. Reluînd scenă cu scenă mi-am dat seama că într-adevăr unele erau de prisos, nu duceau cu nimic înainte conflictul.

La cea de a treia variantă mi-a obiectat că e multă vorbărie. Era singura obiecție care m-a supărat.

— Teatrul înseamnă dialog. Dialogul, vorbe.

— Nu, dragul meu. În teatru lucrurile trebuie să se întâmple, nu să se vorbească despre ele. În scena nu mai știu care, cineva povestește că eroul principal s-a încon-
... un chiabur. Vorbe, foarte multe vorbe. De ce scrii scena confruntării? De ce să fie obligat spectatorul să tragă concluzii pe baza unei relatări și nu din faptele însăși?

Fără îndoială bătrînul avea dreptate.

— Asta e tot?

— Nu, dragul meu. Dacă am ajuns pînă aici, îmi permit să-ți spun ceva grav: eroii tăi n-au nici o filozofie.

— Bine, dar în piesa mea nu apare Kant.

— Așa cum oamenii vorbesc în proză fără să știe, fac și filozofie fără să știe. Dar cei din sală trebuie să-și dea seama de asta. La tine, persoanele sînt foarte clar delimitate. Răii sînt răi, bunii sînt buni. Și vorbesc ca atare. Dar asta se poate rezolva. Îți spun însă un lucru și mai grav. Într-o piesă de teatru trebuie să existe replici care să-i oblige pe spectatori să gîndească, să-i oblige să fie de partea cuiva, să aleagă între ceva. Dacă asemenea replici nu există în piesă, piesa nu face două parale. Și acum îți spun obiecția de bază. Din acest prim act nu reiese nici măcar concepția ta despre viață.

— Cum nu reiese? Pînă la urmă voi demonstra că gospodăria colectivă este singura soluție pentru țărani.

— Crezi într-adevăr că e *singura*?

— În Uniunea Sovietică...

— Lasă tu Rusia. Piesa ta se petrece în România. Spune, tu crezi că gospodăria colectivă e *singura* soluție?

Am făcut o scurtă pauză, să nu creadă că am replicile pregătite.

— Cred.

— Și dacă mîine apare o rezoluție a Comitetului Central că vor face numai gospodării sau ferme de stat?

La această variantă nu m-am gîndit.

— Tu, dragul meu, trebuie să crezi, să fii convins de ceea ce spun personajele tale. Dacă ei vor rosti numai slogane pe care le găsești cu sutele în toate ziarele, e ca și cum ai dialoga un articol de fond. Gîndește-te la asta. Dacă ajungi la o concluzie, îți spun și restul observațiilor.

Cîteva zile am fost derutat. Uneori îmi spuneam că Năsturaș e un ramolit, un reacționar, alteori îi mulțumeam că m-a făcut să mă gîndesc. În primul rînd mi-am dat seama că nu-i cunoșteam îndeajuns pe țărani. Dar eram convins că mult mai bine decît îi cunoștea Lucia Demetrius pe muncitori. Pe urmă, am rescris actul întîi din nou. Problema înființării gospodăriilor colective era pe planul doi, conflictul se crea din confruntarea a două concepții despre lume, despre existență, despre fericire. În cîteva săptămîni am terminat și următoarele două acte și am expediat piesa la București, la Ministerul Artelor și Informațiilor.

După alte două săptămîni m-a vizitat un inspector de la Direcția teatrelor din minister. M-a căutat la redacție, s-a interesat cine sînt, ce am mai scris, ce origine am. Se numea Ion Atanasiu-Atlas. Mi-a spus că piesa a fost inclusă în concursul național de piese de teatru, că a citit-o și i se pare „bunicică”. Aprecierea ca „bunicică” nu m-a entuziasmat prea mult. Și-a dat seama de asta și și-a precizat părerea :

— Eu sînt actor. Citesc piesele ca profesionist. Și „bunicică” în limbajul meu înseamnă foarte mult.

AM PETRECUT o seară cu Ion Atanasiu-Atlas la restaurantul „Cornul vînătorului”. Actorul era un bărbat înalt, cu dinți mari de cal și ochi bulbucăți, ieșiți din orbite. Voia cu orice preț să fie remarcat. A intrat în local cu mîinile în buzunar, sigur pe el, s-a oprit în fața orchestrei, a ascultat o clipă saxofonul, a căutat privirile instrumentistului, apoi a clătinat din cap, ca un expert. A măsurat-o pe dizeuză din priviri, ca un geambaș, i-a zîmbit, pe urmă cu pași legănați a pornit spre masa pe care am rezervat-o. După terminarea melodiei

a aplaudat de unul singur, în picioare, demonstrativ, ca toată lumea să-l vadă, apoi radios se așeză la masă și-și întinse picioarele ca toți care treceau pe lângă noi să fie obligați să-l ocolească. Abia aștepta să se termine spectacolul la teatru, să apară actorii.

— Îi cunoști ?

— Îi cunosc.

— Înșiră-mi-i.

Vorbea tare, ca cei de la mesele apropiate să se uite la noi. În timp ce rosteam numele actorilor nu se uita la mine. Privea spre consumatorii de la celelalte mese.

— Alții ?

— Mai e Ciubotărașu, Comănescu, Romeo Lăzărescu, Nicu Antoniu.

— Pe frate-său, pe ăla, marele, îl cunosc. Mi-e prieten. Alții.

— Leppa, Vurtejanu, Gregorian...

— Teatrul ăsta e format numai din bărbați ?

I-am înșirat actrițele :

— Lulu Savu, Elena Bodi, Leni Cîmpeanu...

— Spune-mi absolventele.

— E una singură, măritată cu un...

— Un teatru neinteresant. Ce se mănîncă aici ?

I-am citit meniul.

— Pentru mine două cotlete pané și multă salată. Un lighean.

Încă nu știam că eu voi plăti consumația.

— Și un vin sec, continuă el comanda ca și cum aș fi fost chelner. Foarte sec. Poate să fie și oțet.

Rîse. Era convins că a avut haz.

— Eu sînt la Teatrul Armatei, spuse după ce ronțai cotletele pînă la os. La Teatrul Armatei și la Minister. Aprob spectacolele la teatrele din provincie și citesc piese de teatru. Mii de piese. Dictonul se cere schimbat : românul nu s-a născut poet ci dramaturg. Piesa ta e întîmplător bună. Mă rog, se poate citi. Dacă ai ști ce piese ni se trimit ? Cu Decebal, cu Napoleon, cu amantele lui Carol. Și acum, de curînd, au apărut piesele socialiste. O nenorocire. Pînă și secretara lui frate-meu a scris o comedie. I-a dat-o s-o citească. „Tovarășe

ministru, n-ați vrea să vorbiți cu fratele dumneavoastră ?“

Mi-am dat seama că voia să mă informeze că are un frate ministru. Să nu mă creadă prost, că n-am înțeles aluzia, l-am întrebat :

— Fratele dumneavoastră e ministru ?

— Adjunct.

După câțiva ani, Ion Atanasiu-Atlas m-a rugat să-i dau un rolișor într-un film. L-am distribuit într-un intrigant în „Soldați fără uniformă“.

La o săptămână după prima întâlnire cu Ion Atanasiu-Atlas am aflat din presă că piesa mea a fost distinsă cu premiul întâi și a fost achiziționată de Teatrul Național din București.

E CIUDAT cum o scurtă știre însăilată pe pagina a treia a ziarelor schimbă în ochii lumii valoarea unui om. Ori de câte ori intram în biroul redactorului-șef, mi se oferea un scaun și o mână veșnic transpirată. Aflind că piesa mea a fost distinsă cu premiul întâi, toți colegii din redacție deveniră mai prietenoși, iar tovarășii de la județeană mă întrebau de ce nu public mai des în ziarul local. Directorul teatrului, Marius Alexandru îmi reproșă că nu i-am dat și lui să studieze piesa.

— Aș fi putut să te ajut, Francisc, și făceam o premieră absolută de ne-ar fi invidiat tot Bucureștiul.

În ziua sorocită am plecat la București să încasez premiul de 60 000 de lei. Pentru mine suma era imensă, nevasta mea calculase ce anume vom putea cumpăra. După socotelile ei nu ne-ar mai fi trebuit decât vreo 10 mii ca să fim definitiv aranjați.

La minister m-a întâmpinat Ion Atanasiu-Atlas și mi-a dat să înțeleg din priviri că, în afară de faptul că piesa era bună, premiera ei era și meritul lui.

— Am făcut tot ce am putut.

Cam același lucru mi-a dat să înțeleg și o inspectoare voluminoasă, Lucia Olteanu, o femeie între două vârste, mereu tristă și nemângâiată, cu ochii roșii de plîns. Atunci tocmai plînsese că i-au arestat bărbatul, pe urmă

peste cîteva zile a plîns din nou că l-au eliberat. Dar plîngea pentru te miri ce : că a întîrziat la serviciu, că n-a reușit să urce în autobuz, că finalul actului doi la *Scrisoarea pierdută* n-a fost cum trebuie. Dar o podideau lacrimile în ocazii cu totul neașteptate : că liftul era în reparație, că a uitat să pună fărîmituri de pîine porumbeilor, că termometrul scăzuse sub zero.

— Cîți oameni n-au lemne și tremură de frig.

Cei de la minister o numeau „mama răniților“.

Pe atunci, Ministerul Artelor și Informațiilor era înghesuit în aripa stîngă a hotelului Ambasador de pe bulevardul Magheru. Directorul Teatrelor era actualul regizor M. Raicu, ras totdeauna proaspăt, parfumat, cu mîini fine, feminine. Era prețios în gesturi, în vorbire și în tot ceea ce făcea. Din păcate am avut foarte puține relații cu el : era veșnic foarte ocupat și împovărat de probleme.

În biroul în care am fost introdus să aștept momentul decernării premiului mai erau doi libretiști invitați pentru același lucru : H. Negrin și H. Nicolaide. Din cînd în cînd intra în birou cîte un funcționar să ne vadă. Cel mai des ne vizita Willy Moglescu, un bărbat slab, cu haine mototolite, care își răsucea tot timpul o șuviță de păr. Avea ochi inteligenți și un zîmbet ironic, obosit. Tot atunci l-am cunoscut și pe Petru Comarnescu. Avea sub braț o mulțime de dosare, era grăbit de parcă l-ar fi gonit cineva, vorbea repede și avea ochi iscoditori, calzi, sinceri. A intrat în birou, m-a măsurat din priviri.

— Am o mare stimă pentru dumneata, domnule Munteanu, pentru că m-ai trișat. Îi respect pe toți care mă trișează. După scriere, v-am imaginat mult mai matur. Eu cînd citesc o carte încerc să-mi imaginez autorul. M-ai trișat în imaginație și încep să mă tem că m-am plafonat, că mi-am confecționat șabloane. Sper să nu vă confund : dumneata ai scris piesa cu țărani ?

— Da, domnule.

— Ai în piesa dumitale cîteva replici inteligente. Personajele dumitale toate sînt curioase și sînt înzestrate cu o mare dorință de a cunoaște. E punctul de pornire a filozofiei aristoteliene. Dar nu cred că dumneata o știi de acolo. Mai degrabă e ceva nativ. Asta se simte,

pentru că nu faci paradă. Își puse dosarele pe o masă, își șterse transpirația de pe frunte, îmi strînse mîna, se prezentă. De cînd am devenit funcționar, domnule Munteanu, mă port ca un funcționar. Ar fi trebuit să mă prezint de la început. Își luă dosarele sub braț. Evoluția omenirii se datorează pasiunii de cunoaștere. De ce sînt eu mai înalt decît dumneata, de ce apune soarele, ce-i cu puzderia de stele de pe cer ? În fond, astea sînt problemele. De ce ne naștem, de ce murim... Ce e important în piesa dumitale e că gospodăria colectivă n-are nici o importanță, ci oamenii. M-am întrebat după lectură, oare personajele dumitale vor fi fericite ?

N-a așteptat să-i răspund : a părăsit încăperea grăbit, speriat parcă să nu-l înțeleg greșit.

H. Nicolaide era în vervă. Fără compania lui aș fi fost timorat de agitația din jur. Povestea cu voce tare, împrôscînd salivă în toate părțile cum a ajuns la teatrul de revistă :

— Am terminat conservatorul cu un băiat frumos : cu Dodu Costin. O să-l cunoști, scrie și el piese de teatru. Pe el, pe mine și pe Colea, ne-au angajat la revistă.

— Pe cine ?

— Cum, nu-l știi pe Colea Răutu ? Ala care cîntă „Mi-a ieșit coșaru-n drum“ ? Colea avea voce, Costin era frumos, iar eu mic și total neinteresant, șters. Am avut aceleași roluri în prima revistă. Stăteam la capătul scărilor și așteptam să coboare Cornelia Teodosiu. În acest timp cîntam „Vine, vine, uite că vine“. La a doua premieră cei doi erau tot la capătul scărilor, cîntau „Vine, vine, uite că vine“ și coboram eu.

DUPĂ festivitatea de premiere am fost anunțat că mă așteaptă Zaharia Stancu. M-am dus în strada Cîmpineanu. În biroul lui totul era roșu : fotoliile, draperiile, capitonajul ușilor. Stînd în spatele biroului imens, nemișcat ca și cum ar fi fost turnat din bronz, Stancu, m-a impresionat. M-a privit lung, cercetător, ca un geambaș, vrînd parcă să afle din prima clipă cît valorez. Mă simțeam prost din cauza costumului puțin uzat, din

cauza petei roșii de pe nas. Mult mai târziu am aflat că Stancu nu zîmbea nici cînd îi plăcea ceva. Vorbea rar, rumegînd fiecare cuvînt :

— Îți reprezentăm piesa. E bună. I-am dat-o unui regizor bun. Unui regizor bun i-am dat-o. O să facă un mare spectacol. Dumneata ce faci ?

— Nu fac nimic.

Replica l-a încurcat : a stat puțin pe gînduri, și-a aprins tacticos o țigară. Știam, sau mai bine zis simțeam că de discuția cu el depinde cariera mea. Aș fi vrut să-i transmit să aibă încredere în mine că eu, de fapt, nu sînt un timid, dar nu știu încă ce i-ar plăcea să-i spun.

— Cu ce te ocupi ?

— Sînt redactor la un ziar din provincie.

— Da. E o meserie bună. Cu mișcări nervoase și-a zdrobit țigara în scrumieră. Și eu sînt ziarist de profesie. Ziaristica e o profesie. De fapt, o școală de ucenici pentru breasla asta a scriitorilor. Uite ce aș vrea să știu. Cam la ce te gîndești dumneata cînd stai singur cu dumneata ?

Am încremenit. Acum ar fi trebuit să-i spun ceva foarte deștept, ceva ieșit din comun.

— Știți, am încercat să-mi adun gîndurile, eu înainte de a fi vrut să fiu scriitor, voiam să fiu pictor. Ca și în muzică, în pictură nu există decît șapte culori. Culorile curcubeului. Dar dincolo de aceste șapte culori sînt ultravioletele și pe partea cealaltă, infraroșiile. De fapt culori pe care noi nu le putem percepe. Oare cum arată aceste culori ? Ochii electronici ne dau doar lungimea lor de undă, nu și culoara. Auzul e la fel. Nu percepem decît unele sunete. Din cauza asta, cred, sîntem mai săraci, ca să nu spun infirmi. Cuvintele pe care le așternăm pe hîrtie sînt și ele foarte sărace. Nu pot exprima toate sentimentele, toate nuanțele sentimentelor. Mie mi-e milă de un cîine șchiop. Mi-e milă de nevasta mea că a stat la coadă. Mi-e milă de mine că am nasul roșu. Toate aceste sentimente le notăm cu cuvîntul „milă“, deși sînt sentimente diferite.

Stancu rămase pe gînduri, apoi îmi caută privirile.

— Să nu mai fii pretențios în vorbire. Știi cine sînt pretențioși ? Cei care nu au ce spune. Dar despre asta o să mai stăm de vorbă. Eu cred că n-ar fi rău să lucrezi undeva aproape de scenă. Dramaturgii trebuie să aibă în nări praful de pe scenă. Teatrul e o boală. Ca sifilisul. Trebuie să-l ai în sînge. Avem un post de secretar literar pe lîngă Nicolau. O să-l cunoști. El a propus piesa în repertoriu. Apăsă pe butonul unei sonerii și după cîteva secunde apăru secretara, o doamnă în vîrstă, elegantă, fardată decent, cu mișcări încete, leneșe. Stancu arătă spre mine. Îl duceți la Nicolau și la regizor. Mă sfredeli cu privirile. Cum îți spune pe numele mic ?

— Francisc.

— Îți dau un sfat, Francisc. Nu fii timid. Timiditatea e o infirmitate. Nu fi nici modest. Modest, spune Gothe, să fie prostul, el are motiv să fie. Dacă ai dreptate, bate-te pentru dreptatea ta. Orice mic pas îndărăt e un pas spre ratare.

Cu mulți ani mai tîrziu am auzit aceeași teorie, de la Sergiu Nicolaescu. Colegii de breaslă îl invidiau, nu avea institutul, era doar inginer și făcea film după film.

— Eu, Francisc, dacă aș fi fost moale aș fi fost de mult călcat în picioare. Dacă cineva dă cu piatra în mine, eu dau cu un munte. Tu ești catolic prin excelență : dacă ți se dă o palmă tu întinzi și fața cealaltă. Eu dau cu muntele !

Secretara, doamna Savu, m-a dus într-o încăpere unde trebuia să fie regizorul. Regizorul lipsea. Plecase să facă rost de cizme pentru nevasta sa, o femeie măruntă, negricioasă, care îl aștepta și ea. Era actriță. Cînd a aflat cine sînt a devenit foarte volubilă :

— Eu o să joc pe Ana.

Nu era bună nici pentru mama Anei.

În cele din urmă, după cîteva ore, a apărut și regizorul. Era supărat că nu găsisese cizme. Abătut, m-a mîngîiat pe cap și mi-a spus că vom face ceva grozav, dar ar vrea să schimbe cîte ceva în piesă. Ciocnirea dintre cei doi protagoniști să fie mai puternică, dialogul să scoată scînteii și în finalul actului doi să bag ceva liricoid.

— Știi, finalul actului doi trebuie să fie ca o adiere dinaintea furtunii. Bagă poezie, multă poezie. În cât timp ai putea să faci aceste modificări ?

— Într-o săptămână.

— Perfect. Te aștept peste o săptămână. Până atunci eu am să mă ocup de distribuție.

La plecare, doamna Savu mă anunță că, înainte de a pleca din București, să trec neapărat pe la tovarășul Raicu, de la Direcția Teatrelor. Voiam să plec încă în seara aceea la Arad.

M-am dus la minister, Raicu mă primi imediat.

— Dimineața am fost foarte ocupat. Aș vrea ca Melinte, comunistul de la final, să apară și în actul doi. Fără să știm cine e, dar să fie acolo. Ca pușca lui Cehov.

— ???...

— Nu știi pușca lui Cehov ? Dacă în actul întâi e o pușcă undeva, în actul trei, pușca trebuie să tragă. E un principiu foarte important în dramaturgie. Ei, Melinte al dumatiale, să fie ca pușca din actul întâi. Asta vreau. Și mai sînt și cîteva mărunțișuri, dar astea ți le va spune tovarășul Moglescu.

Moglescu nu mai era în minister.

— E la Athenée Palace, mă lămuri Lucica Dinu, frumoasa secretară a direcției teatrelor. A fost zi de salariu, e la braserie. O să-l recunoașteți repede, își răsucește tot timpul o șuviță de păr.

Pe Moglescu l-am găsit la braseria Athenée-ului. Stătea de vorbă cu taică-su. Mi-a oferit un scaun și m-a rugat să aștept cîteva minute pînă își lămurește părintele.

— De ce nu vrei să înțelegi, domnule, că nu plec din țară ! Ce să fac eu în Israel ? Își arată piciorul deformat de o paralizie infantilă. La chibuț nu pot lucra, comerț nu știu să fac. Eu sînt intelectual. Aș putea, eventual să-i învăț pe copii să numere pînă la 20. Atît.

Taică-su n-a vrut să continue discuția față de martor necunoscut. A părăsit localul, îngîndurat.

Moglescu a dat peste cap un pahar cu coniac.

— Bătrînul are dreptate. Are dreptate pentru el. A fost reprezentantul întreprinderilor Meinel, va fi despăgubit, îl privește personal. Eu sînt jidan român. Mai mult român decît jidan. Am făcut filozofie, îmi plac cărțile. Am fost primul conferențiar marxist la facultate, îmi place literatura. Despre Decebal știu mai mult decît despre Moise. Totul e un mare rahat. Bei ceva ?

— Un pahar de vin.

— Bînd vodcă scrii piese mai bune. Dar tu ai nimerit-o și cu vin.

— M-a trimis tovarășul director Raicu să-mi spuneți niște observații la piesă.

— N-am observații. Mă deranjează doar ardelenismele și felul simplu de a gîndi al oamenilor. Dar poate așa sînt țărani. Bine că ai umor. Și e bine că nu e de suprafață. La concurs au fost piese mai bune, dar piesa ta are ceva nou. Mi-ar fi foarte greu să definesc ce anume. Există o prospețime. Filozofia personajelor tale e mai simplistă, dar nu e luată din Bergson, din Schopenhauer, din Mill. Mai bei un pahar de vin ?

DUPĂ o săptămînă am revenit la București și l-am căutat pe regizorul. A răsfoit piesa, s-a uitat la cantitatea de modificări, pe urmă s-a retras s-o citească. După lectură m-a bătut pe umeri :

— E excelentă. Poate în timpul repetițiilor vom mai corecta o replică, două. Îți mărturisesc însă sincer că la țărani nu mă pricep. N-am fost niciodată la țară. Am auzit că dumneata ai fost muncitor într-o fabrică. De ce n-ai scris o piesă cu muncitori ?

— Aveam acest subiect cu țărani.

— Dar subiect cu muncitori n-ai ?

— Am.

— Asta ar fi lovitura. În cît timp ai putea să scrii o piesă cu muncitori ?

— Nu știu. Într-o lună, două.

— Te forțezi și scrii într-o lună. Mă duc și-i spun lui Stancu că scrii o piesă cu muncitori. Și dăm lovitura sigur !

— Și cu piesa asta ce se întâmplă ?

— O păstrăm ca rezervă.

Regizorul reveni cu indicațiile lui Stancu :

— Te duci la Fondul Literar, încasezi un avans și te duci la Arad și scrii piesa cu muncitori. Și-ți mai dau și eu un sfat de profesionist : bagă și câțiva burghezi, ei se pretează mai bine pe scenă și au și haz.

Din cauza unui mic incident cu Baranga n-am încasat nici un leu de la Fond. Supărat, m-am întors la Arad. La Arad mă aștepta telegrama lui Stancu. Să mă prezint urgent la el.

Revin la București.

— Măi, Munteanu Francisc, cred că ți s-a urcat la cap. Te-am chemat să-ți spun asta. Te duci la Fond, încasezi banii și te apuci de piesă. Te iert, pentru că ai talent. La revedere.

AM CERUT un concediu fără plată de la ziar și m-am apucat să scriu piesa cu muncitori. Bineînțeles, m-am inspirat din activitatea mea de la fabrica de textile. Cunoscusem acolo o mulțime de comuniști, activiști, cunoscusem pe toți directorii lui Neuman, nu trebuia să inventez nimic, trebuia doar să-i pun față în față. Cu toate că știam exact ce trebuia să scriu, frazele s-au născut greu și, recitindu-le, sunau fals. Ca să pot descrie decorurile le-am desenat întâi. M-am trudit treizeci de zile și treizeci de nopți : piesa terminată mi se părea puerilă, falsă. Am făcut totuși o lectură cu câțiva actori de la teatrul din Arad. Toți erau entuziasmați, în afară de Ștefan Ciubotărașu. El rămase neclintit cu fruntea culcată pe tăblia mesei și după ce se citi tabloul final a doua oară.

— Nea Fănică.

— Doarme, spuse insinuant Lascăr Sebastian.

— Nu dorm, protestă el. Am ascultat-o cu atenție. E bună piesa, bădie. E bună. Nu-i lozincardă, oamenii

sînt oameni și are și haz. Am o mare propunere : n-o
dă pe mîna unui cîrpaci.

Trimit piesa la Minister și la Teatrul Național. În
ziua de 16 decembrie primesc o scrisoare oficială din
partea directorului Teatrelor din Ministerul Artelor și
Informațiilor.

„În ultima ședință a Comitetului Repertoriilor din 9
crt. s-a luat în discuție piesa *Sabotaj* prezentată de d-ta.

Comitetul, constatînd că această piesă merită o mare
atenție, ca și piesele anterioare aduse la Comitet, a
decis să fii chemat la București pentru a putea lucra cu
ajutorul nostru și al oamenilor de teatru din Capitală
la desăvîrșirea lor.

În consecință, te rugăm să te adresezi Județenei
P.M.R. Arad pentru a te elibera de toate sarcinile pe
care le ai acolo, avînd în vedere că la București vei fi
salariatul Ministerului.“

După două zile m-am mutat definitiv la București.

CUPRINSUL

ARADUL	5
FABRICA DE TEXTILE	147

Tehnoredactor : GH. CHIRU

Apărut : 1985. Bun de tipar : 4.02.1985
Format : 16/54×84. Coli tipo : 17

c. 832 — I. P. Informația
Str. Brezoianu Nr. 23—25
București

Lei 12,50